รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ การจัดการแบบพหุภาคีในการศึกษาเพื่อตอบสนองชุมชนท้องถิ่น

โดย

วราพร ศรีสุพรรณ และคณะ

เมษายน 2557

คำนำ

ระบบปรัชญา ทฤษฎีทางสังคม อุดมการณ์การเมือง และปรัชญาการศึกษา เป็นสิ่งที่ยึดโยงกันจนกลายเป็นระบบที่แน่นหนาควบคุมสังคมไว้ เสมือน 4 เสาหลักที่ยึดโยงตัวบ้านไว้

สี่เสาหลักที่มีพลังควบคุมสังคมปัจจุบันอยู่คือ

เสาแรกคือ ปรัชญาแบบวัตถุนิยมตามแนวคิดของคาร์ล มาร์กซ์ ซึ่งเชื่อว่า ความคิด/จิตสำนึกทางสังคมของมนุษย์เป็นเพียงตัวแปรตาม ส่วนตัวแปรต้นคือชีวิตทางวัตถุหรือสังคมการผลิตของมนุษย์ วิธีคิดนี้ให้ความสำคัญกับสังคมการผลิต ซึ่งทำให้รัฐมุ่งควบคุมโครงสร้างการผลิตมากกว่าจะมุ่งควบคุมมนุษย์ด้านคุณธรรมและจริยธรรม

เสาที่สองคือ อุดมการณ์การเมืองแบบเสรีประชาธิปไตย เป็นกระบวนทัศน์ที่เน้นสิทธิของปัจเจกและให้อำนาจกับเสียงส่วนใหญ่ (ราวกับว่าเสียงส่วนใหญ่คือเสียงของพระเจ้า)

เสาที่สามคือ สังคมวิทยาที่ให้ความสำคัญกับการสร้างทฤษฎีและเชื่อว่าความถูกต้องของความรู้ขึ้นกับวิธีวิทยาที่เป็นกลาง (Objectivity) จึงให้ความสำคัญกับการตรวจสอบวิธีวิทยาในการแสวงหาความรู้

เสาที่สี่คือ ปรัชญาการศึกษาแบบพิพัฒนาการนิยม คือการศึกษาที่มุ่งดึงพลังของปัจเจกออกมาให้โดดเด่น มองมนุษย์เป็นคนสากล เน้นมาตรฐานที่เทียบกับศูนย์กลางความเจริญ

ทั้งสี่เสาหลักนี้วางอยู่บนพื้นซึ่งหมายถึงโลกทัศน์ (อภิปรัชญา) ที่เชื่อว่าสังคมจะความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องและมนุษย์ก้าวหน้าไปได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

หากจะเรียกรวมๆถึงยุคของสังคมดังกล่าวมานี้ อาจเรียกว่า ยุคแห่งสังคมการผลิต ยุคนี้ปรากฏตัวขึ้นหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม แต่ท่ามกลางการเติบโตของสังคมการผลิต โลกได้เผชิญหน้ากับความทุกข์ยากจากสงคราม เริ่มต้นด้วยสงครามโลกครั้งที่ 1 ใน ค.ศ.1914 -1918 และสงครามโลกครั้งที่ 2 ใน ค.ศ.1939-1945 ตามมาด้วยสงครามเย็น และเมื่อสิ้นสุดสงครามเย็น ได้เกิดพลังขับเคลื่อนเพื่อการเติบโตครั้งใหญ่ ภายใต้อุดมการณ์ใหม่ (ในทิศทางเดิม) คือ ลัทธิเสรีนิยมใหม่ ซึ่งผลักดันให้ธุรกิจการเงินและการลงทุนขยายตัวอย่างรวดเร็วไปทั่วโลก เรียกยุคนี้ว่า ยุคทุนนิยมโลกาภิวัตน์

เมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 มีประเทศเศรษฐกิจเกิดใหม่หลายประเทศ ขณะเดียวกันก็มีการรวมศูนย์กระจุกตัวของอำนาจโดยบริษัทขนาดใหญ่และสถาบันการเงินข้ามชาติ ทุนรวมศูนย์นี้เข้าครอบครองทรัพยากร ทุนเทคโนโลยี และมีผลิตภาพล้นเกิน สามารถแผ่ขยายอำนาจออกไปทุกแห่งหนทั่วโลก ขณะที่รัฐทุกประเทศอ่อนแอและตกอยู่ในสถานะลูกหนี้ที่ต้องแบกภาระหนี้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่วนภาคประชาชนก็เกิดความระส่ำระสาย กลายเป็นภาพความมั่งคั่งที่กระจุกตัว ความล่มสลายที่กระจายออกไป ในเวลาเดียวกันกลไกของรัฐก็จัดการตนเองไม่ได้เป็นลำดับ พร้อมๆกับมีสงครามรูปแบบใหม่คือ สงครามการก่อการร้าย และสงครามกลางเมือง

ขณะนี้โลกกำลังเคลื่อนไปสู่ยุคใหม่ที่โลกทัศน์เดิมถูกสั่นคลอนและโลกทัศน์ใหม่กำลังเคลื่อนเข้ามา คือ เชื่อว่าโลกนี้มีวิกฤติรออยู่เบื้องหน้า และหนทางที่จะฟันฝ่าวิกฤติดังกล่าวคือการร่วมกันสู้ไม่ใช่แยกกันหนี ในการนี้มนุษย์จำเป็นต้องสร้างเสาหลักใหม่

สี่เสาหลักที่อาจเป็นทางเลือกใหม่สำหรับอนาคตคือ

เสาที่หนึ่ง ปรัชญาจิตนิยม-สังคมคุณธรรม คือเชื่อว่าวิกฤตการณ์ของสังคมทุนนิยมเป็นผลจากการครอบงำอุดมการณ์และจิตสำนึกทางสังคมซึ่งทำให้คุณค่าความเป็นมนุษย์ถูกลดทอนลงให้เหลือแต่ด้านตอบสนองต่อสังคมการผลิตเท่านั้น กระบวนทัศน์นี้จึงต้องการรื้อฟื้นคุณค่าด้านอื่นๆของมนุษย์โดยเฉพาะด้านคุณธรรมและจริยธรรม

เสาที่สอง อุดมการณ์การเมืองแบบประชาธิปไตยท้องถิ่นหรือประชาธิปไตยแบบถึงรากถึงโคน เป็นการเมืองที่เน้นการสร้างพื้นที่แห่งการเรียนรู้ระหว่างปัจเจกกับสังคมและให้ความสำคัญกับการฟังเสียงคนส่วนน้อย (มีเสียงแต่พ่ายแพ้ที่จำนวนนับ) และเสียงที่ไม่ได้ยิน (คนด้อยโอกาสหรือขาดพลังที่จะแสดงตัวตนหรือจุดยืนของตนออกมาได้)

เสาที่สาม ให้ความสำคัญกับความรู้ที่สัมพันธ์กับบริบท ไม่สร้างทฤษฎีสากลที่เป็นกลาง (โดยไม่คำนึงถึงบริบท) และยิ่งสนใจบริบทที่เป็นจริงมากขึ้นเท่าไรก็จะยิ่งเห็นความซับซ้อนและมีความเป็นพลวัตขององค์ประกอบต่างๆที่ดำรงอยู่ร่วมกัน ความต่อเนื่องของการเฝ้าดูจึงมีความสำคัญและทำให้วิธีวิทยาในการศึกษาไม่เน้นการแยกส่วนผู้ศึกษาออกจากสิ่งที่ศึกษา (แบบวิธีวิทยาที่เป็นกลาง) และทำให้เป้าหมายของการศึกษาเปลี่ยนจากการมุ่งเน้นเพียงการอธิบาย (มุ่งหาความรู้จากปรากฏการณ์) ไปสู่การเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ซับซ้อนและเป็นพลวัตนั้นด้วย (ก้าวไปสู่การวิจัยเชิงปฏิบัติการบนฐานของชุมชนมากขึ้น)

เสาที่สี่ ปรัชญาการศึกษาแบบปฏิรูปนิยม คือการศึกษาที่มุ่งสร้างสรรค์สังคมอุดมคติ (วัฒนธรรมสำหรับอนาคต) ให้คุณค่ากับจิตวิญญาณแห่งความเป็นมนุษย์ และเชื่อมโยงผู้เรียนกับบริบทที่เป็นจริงในท้องถิ่น

อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนแปลงชุดความคิดในสังคมนั้นไม่ได้เกิดขึ้นโดยง่ายและไม่อาจกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นในเสาหลักใดก่อน แต่ถ้าการเปลี่ยนแปลงนั้นยังไม่ส่งผ่านไปถึงตัวปรัชญาการศึกษาของสังคมนั้นการเปลี่ยนแปลงทั้งสังคมย่อมเป็นไปไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญอย่างสูงกับปรัชญาการศึกษา และพยายามนำปรัชญาการศึกษาแบบปฏิรูปนิยมมาสู่การปฏิบัติ

ย้อนหลังไปในอดีต สำนักปรัชญาปรากฏตัวขึ้นเป็นสถาบันการศึกษาในยุคที่มนุษย์มุ่งแสวงหาบทบาททางการเมือง ต่อมาวัดและศาสนพิธีทำหน้าที่เสมือนสถาบันการศึกษาในยุคที่มนุษย์แสวงหาคุณค่าในอุดมคติ (ความดี ความงาม อันเป็นสากล) ต่อมาจากการเสนอแนวคิดที่จะจัดตั้งบัณฑิตยสถานและสมาคมวิทยาศาสตร์ของฟรานซิส เบคอน (Francis Bacon, ค.ศ.1561-1626) ก็ได้นำพาสถานศึกษาทุกระดับให้จัดการศึกษาวิทยาศาสตร์ เมื่อถึงศตวรรษที่ 17 มีการสถาปนารัฐสมัยใหม่ การศึกษาก็เริ่มแยกตัวออกจากศาสนาและหันมาสนใจกับการแสวงหาความรู้แบบใหม่โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ การปฏิรูปการศึกษาในยุคนี้กลายเป็นฐานให้กับการปฏิวัติอุตสาหกรรม

หลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม การศึกษาก็หันมาตอบสนองต่อสังคมการผลิต (เป็นวัตถุนิยมมากขึ้น) เมื่อจอห์น ดิวอี้ (ค.ศ.1859-1952) จัดตั้งโรงเรียนสาธิตซึ่งเป็นต้นแบบของโรงเรียนแบบพิพัฒนาการนิยมขึ้น การศึกษาก็กลายเป็นเครื่องมือในการวางรากฐานปรัชญาแบบปฏิบัตินิยม (pragmatism) ในทัศนะนี้ความจริง/

ความรู้กับประโยชน์กลายเป็นเรื่องเดียวกันมากขึ้น และการศึกษาก็ทำหน้าที่ปลูกฝังกระบวนทัศน์แบบปัจเจกชนนิยม เสรีนิยม และประชาธิปไตยที่ให้อำนาจเสียงส่วนใหญ่พร้อมกันไปด้วย ทำให้ศตวรรษที่ 20-21 โลกที่มีตะวันตกเป็นศูนย์กลางถูกปลุกเร้าด้วยประโยชน์นิยม ปัจเจกชนนิยม เสรีนิยม และประชาธิปไตยที่ต่อสู้ (หรือหาความชอบธรรม) กันที่จำนวนนับอย่างชัดเจน

ภายใต้กระแสของทุนนิยมโลกาภิวัตน์มีการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการศึกษาอย่างเข้มข้น สถาบันการศึกษาถูกผลักให้เข้าสู่ระบบจัดอันดับ นำไปสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมากมายในระบบการศึกษา ซึ่งหมายถึงภาวะความเครียดภายในระบบการศึกษาเอง แต่ไม่ว่าจะทุ่มทุนลงไปเท่าไรก็ไม่อาจปรับตัวหรือรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ คงมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่จะสามารถดำรงอยู่ในระดับแถวหน้าและก้าวไปกับทุนนิยมโลกาภิวัตน์ได้

หากเราเชื่อว่า มีวิกฤตการณ์รออยู่เบื้องหน้า การศึกษาในศตวรรษที่ 21 ก็ควรเป็นการศึกษาที่เน้นการสร้างเครือข่ายที่จะเพื่อที่จะผนึกกำลังกันและเป็นการศึกษาที่เข้ามาเยียวยาสังคม แต่การศึกษาเช่นนี้มิใช่สิ่งที่จะเกิดขึ้นภายในองค์กรทางการศึกษาอย่างที่เป็นอยู่หรือภายใต้การบริหารจัดการแบบเดิม โครงการวิจัยจึงเสนอให้นำปรัชญาแบบปฏิรูปนิยมมาเป็นฐานคิดในการสร้างองค์กรทางการศึกษาและการบริหารจัดการแบบใหม่

ในปรัชญาแบบปฏิรูปนิยมต้องมองการศึกษาในวงกว้าง คือไม่ใช่เป็นเรื่องของเด็กและสถานศึกษาเท่านั้น แต่ต้องหาแนวทางให้ภาคส่วนต่างๆ มีส่วนร่วมในการศึกษาอย่างแท้จริง ซึ่งหมายถึงการทำให้เกิดสถาบัน (หรือพื้นที่) แห่งการเรียนรู้ร่วมกัน โครงการวิจัยนี้จึงมุ่งสร้างองค์กร/สถาบันที่มีลักษณะเป็นสถาบันการศึกษาของชุมชนโดยชุมชน (องค์กรอิสระ) ที่มาจากการรวมตัวของพหุภาคีและเลือกดำเนินการในระดับอำเภอ เพื่อให้องค์กร/สถาบันของชุมชนนั้นสามารถมีบทบาทจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่นร่วมกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา องค์กรปกครองท้องถิ่นและส่วนราชการระดับอำเภอได้

ผู้วิจัยขอขอบคุณ ศ.อภิชัย พันธเสน เป็นอย่างยิ่งที่ได้กรุณาพิจารณาส่งเสริมโครงการวิจัยนี้ ท่ามกลางข้อท้วงติงว่าเพ้อฝัน ไม่น่าจะเป็นไปได้ และดูจะไม่สอดคล้องกับระบบที่เป็นอยู่ แต่เมื่อผู้วิจัยได้โอกาสนั้นแล้ว ก็ทำให้เห็นช่องทางการขับเคลื่อนที่น่าจะเป็นไปได้ จากจินตนาการไปสู่ความเป็นจริงมากขึ้น และหากสามารถสร้างสถาบันการเรียนรู้ระดับอำเภอที่เป็นของชุมชนโดยชุมชนได้จริง อาจหมายถึง การได้รูปแบบสถาบันแห่งการเยียวยาจากผลกระทบอันหลีกเลี่ยงไม่ได้ของทุนนิยมโลกาภิวัตน์ในศตวรรษที่ 21 รวมทั้งได้หนทางแห่งการปฏิรูปการเมืองที่ตกอยู่ในภาวะวิกฤตขณะนี้ได้

รศ.วราพร ศรีสุพรรณ
หัวหน้าคณะวิจัย

รหัสโครงการ: RDG5510038

ชื่อโครงการ: การจัดการแบบพหุภาคีในการศึกษาเพื่อตอบสนองชุมชนท้องถิ่น

ชื่อนักวิจัย: รศ.วราพร ศรีสุพรรณ[1], ผศ.ประกายรัตน์ สุขุมาลชาติ[1], นายจำลอง บุญเรืองโรจน์[2], นายอนันต์ กัลปะ[3], และนายประคอง บัวปรอท[3]

[1] คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, [2] สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1, [3] สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 2

E-mail address: waraporn.srs@mahidol.ac.th

ระยะเวลาโครงการ: 1 กันยายน 2555 – 31 สิงหาคม 2556

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาระบบและกลไกสนับสนุนสถานศึกษาในการจัดการการศึกษาเพื่อตอบสนองชุมชนท้องถิ่น พื้นที่วิจัยคือ อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 คือ และอำเภอพนมทวน จ.กาญจนบุรี สังกัดเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรี เขต 2 ขั้นตอนการวิจัยแบ่งเป็น 3 ระยะคือ 1) การสื่อสารเพื่อการจัดตั้งเครือข่ายพหุภาคีพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่น 2) การพัฒนาระบบและกลไกสนับสนุนสถานศึกษาในการจัดการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่น (การสร้างหลักสูตรท้องถิ่นระดับอำเภอ) และ 3) การนำเสนอผลงานและสรุปบทเรียนของพหุภาคีและประเมินการยอมรับการทำงานแบบพหุภาคีของสถานศึกษา ผลการวิจัยคือ 1) การจัดตั้งพหุภาคีในโครงการวิจัยมี 2 รูปแบบคือ รูปแบบที่ 1 เน้นการทำงานร่วมกันระหว่าง อปท. สถานศึกษา แกนนำภาคประชาชน (ผู้นำองค์กรชุมชนและผู้ทรงคุณวุฒิ) และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา รูปแบบที่ 2 เน้นบทบาทของสถานศึกษาเป็นสำคัญ 2) ผลผลิตที่เกิดจากพหุภาคีได้แก่ เนื้อหาสาระการเรียนรู้ที่ยึดโยงกับสิ่งที่เป็นจริงในท้องถิ่น และแผนการสอนตัวอย่างที่ครูได้ออกแบบไว้ซึ่งเกือบทั้งหมด (อำเภอพนมทวน) หรือบางส่วน (อำเภอบางปลาม้า) ได้ผ่านการทดลองสอนแล้ว 3) ข้อเสนอกิจกรรมในการขยายผลการเรียนรู้ท้องถิ่นที่ได้จากการสรุปบทเรียนของอำเภอบางปลาม้าคือ การปรับปรุงและจัดทำเอกสารสาระการเรียนรู้ “บางปลาม้าศึกษา” ที่เผยแพร่ได้ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้และวิทยากรท้องถิ่น และการสนับสนุนกิจกรรม “ค่ายบางปลาม้าศึกษา” 4) องค์กรที่จัดตั้งขึ้นเพื่อขยายผลการเรียนรู้ท้องถิ่นจากการประชุมสรุปบทเรียนของอำเภอพนมทวน คือ คณะกรรมการปรับปรุงและจัดทำเอกสารสาระท้องถิ่น และคณะกรรมการขับเคลื่อนสถาบันการเรียนรู้พนมทวนศึกษา

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยคือ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรปรับปรุง กฎ ระเบียบและธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ เพื่อสนับสนุนสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ให้สามารถทำหน้าที่ในการจัดตั้งองค์กรพหุภาคีเพื่อการจัดการหลักสูตรท้องถิ่นระดับอำเภอ และสนับสนุนพวกเขาในการนำส่งหลักสูตรท้องถิ่นอำเภอศึกษาสู่หลักสูตรสถานศึกษาต่อไป

คำหลัก: การจัดการแบบพหุภาคี, การศึกษาเพื่อท้องถิ่น, ปรัชญาการศึกษาแบบปฏิรูปนิยม

Project Code: RDG5510038
Project Title: Multi-sector Cooperation Management in Education for Local Communities
Investigators: Assoc.Prof.Waraporn Srisupan, Asst.Prof.Prakairat Sukumalchart, Mr.Jumlong Boonroungrod, Mr.Anaun Galapa and Mr.Prakong Buaprarot.
1-2 Mahidol University, 3 Suphanburi Primary Educational Service Area Office 1 and 4-5 Kanchanaburi Primary Educational Service Area Office 2
E-mail address: waraporn.srs@mahidol.ac.th
Project duration: 1 September 2012 – 31 August 2013

Abstract

This action research aims to develop system and mechanism supporting education for local communities in most schools in the specified district. The study areas were Bangplama district, Suphanburi Province in Suphanburi Primary Educational Service Area Office 1 and Phanomtuan district, Kanchanaburi Province in Kanchanaburi Primary Educational Service Area Office 2. This research study was conducted in three phases; 1) communication for setting up Multi-sector Cooperation group in managing of education for local communities; 2) mechanism and supporting system development for school management on education for local communities; and 3) presentation of outcomes, lesson learned and the acceptable assessment on Multi-sector Cooperation group functions of school managers. The research results were 1) there were 2 models of Multi-sector Cooperation group. The first model emphasizes on the cooperation of local government administrations, schools, local leaders (community organization leaders and local experts) and Educational Service Area Office. The second model emphasizes on the role of schools. 2) The outcomes of Multi-sector Cooperation group were the learning contents which related to local situation and events and the example of learning plans/ learning units which nearly all of them (Phanomtuan district) or some of them (Bangplama district) were tested already. 3) the suggestion to expand research results from the lesson learned meeting in Bangplama district was first by improving and publishing the document of "Bangplama Studies"; second, by developing the learning resources and local teachers; and third by supporting "Bangplama Studies Camp" activities. 4) the organization setting for expanding research results from the lesson learned meeting in Phanomtuan district were the committee for improving and publishing "Phanomtuan Studies" Document and the committee for setting up "Phanomtuan Studies Learning Center"

The research suggested that the Basic Education Commission should reorganize the rule, regulation and management tradition in order to support the Educational Service Area Office to set up Multi-sector Cooperation group for organizing the district curriculum management, and support them in adopting this curriculum to part of a school curriculum.

Key words: Multi-sector Cooperation Management, Education for Local Communities, Reconstructionism.

บทสรุปผู้บริหาร

เหตุผลและหลักการเบื้องหลังการวิจัย

เนื่องจากการกระจายอำนาจทางการศึกษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจในเชิงการบริหารจัดการไม่ใช่อำนาจในการกำหนดเนื้อหาสาระหรือมาตรฐานการเรียนรู้ เพราะเป็นการจัดการภายใต้อิทธิพลของกระบวนทัศน์แบบพิพัฒนาการนิยม (Progressivism) ซึ่งยังคงอำนาจนี้ไว้ให้กับนักวิชาการ และในกระบวนทัศน์นี้ให้ความสำคัญกับวิธีการเรียนรู้มากกว่าเนื้อหาสาระ (สาระไม่สำคัญเท่าวิธีเรียนรู้) การพัฒนาครูก็เน้นไปที่การพัฒนาทักษะวิธีการหรือกระบวนการจัดการเรียนการสอนเป็นสำคัญ ซึ่งหมายถึงครูยังมีบทบาทน้อยมากในการกำหนดสาระการเรียนรู้ ทุกวันนี้แม้สถานศึกษาจะมีภารกิจต้องจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา แต่ยังต้องใช้มาตรฐานสาระเนื้อหา วัตถุประสงค์ตลอดจนหลักการและปรัชญาการเรียนการสอนที่ผู้เชี่ยวชาญและนักการศึกษาจากส่วนกลางเป็นผู้กำหนด ส่วนที่กระจายอำนาจออกไปจริงๆ ก็คือ สาระท้องถิ่น แต่ระบบและกลไกที่จะทำให้สาระท้องถิ่นถูกกำหนดโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนยังไม่ชัดเจน กลายเป็นภาระที่สถานศึกษาแต่ละแห่งจะต้องดำเนินการด้วยตนเอง ท่ามกลางกระแสเชี่ยวกรากของการประกันคุณภาพทางการศึกษา และการทดสอบระดับระดับชาติ ซึ่งทำให้การขับเคลื่อนหลักสูตรท้องถิ่นให้เชื่อมโยงหรือตอบสนองต่อชุมชนแทบเป็นไปไม่ได้เลย เป็นผลให้การเรียนการสอนสาระท้องถิ่นก็เพื่อตอบสนองมาตรฐานของหลักสูตรแกนกลางเป็นหลัก

โครงการวิจัยนี้มุ่งสร้างนวัตกรรมเพื่อปรับเปลี่ยนวิถีของการกระจายอำนาจทางการศึกษาจากวิถีแบบพิพัฒนาการนิยม (Progressivism) ไปเป็นวิถีแบบปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) ซึ่งอาจเรียกว่า การศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่น หรือ การศึกษาในวิถีชุมชน ในกระบวนทัศน์นี้ การกระจายอำนาจทางการศึกษามุ่งเน้นไปที่อำนาจในการคัดเลือกหรือกำหนดประเด็นที่จะเรียนรู้ นั่นคือ อำนาจในการกำหนดหลักสูตร แต่โครงการวิจัยนี้ไม่ได้แทรกแซงหรือกระทำการต่อกระบวนการออกแบบหลักสูตรทั้งหมด ส่วนที่โครงการวิจัยเลือกเข้าไปดำเนินการคือ เฉพาะในส่วนของหลักสูตรหรือสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ปัจจุบันนี้หลักสูตรท้องถิ่นมีพื้นที่ในระบบการศึกษาในเกณฑ์ร้อยละ 30 ของสาระการเรียนรู้ทั้งหมด นวัตกรรมของการวิจัยนี้คือนวัตกรรมในการกระจายอำนาจการจัดการหลักสูตรท้องถิ่นออกไปสู่ชุมชนของพหุภาคีในท้องถิ่น ซึ่งหมายถึง การขับเคลื่อนให้เกิดองค์กรพหุภาคีที่จะมีบทบาทในการจัดการหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา

แนวคิดการจัดตั้งพหุภาคีนี้ผู้วิจัยกำหนดให้เป็นพหุภาคีระดับอำเภอ เพื่อให้เป็นองค์กรที่เชื่อมโยงกับเขตพื้นที่การศึกษาฯ ส่วนราชการระดับอำเภอ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจเอกชนและภาคประชาชนได้อย่างกว้างขวาง อนึ่ง โครงการวิจัยนี้ยังมิได้เข้าไปปรับเปลี่ยนหรือแทรกแซงเข้าไปในส่วนของหลักสูตรแกนกลางที่มีปรัชญาการศึกษาแบบพิพัฒนาการนิยมกำกับอยู่ การวิจัยนี้จึงเป็นเพียงการกระทำเพื่อให้ปรัชญาการศึกษาแบบปฏิรูปนิยมซึ่งเน้นการขับเคลื่อนหรือเปลี่ยนแปลงสังคมสามารถมีพื้นที่อยู่ในระบบการศึกษาควบคู่ไปกับการศึกษากระแสหลักที่ใช้ปรัชญาพิพัฒนาการนิยมได้ก่อนเท่านั้น แต่ผู้วิจัยก็คาดหมายว่า เมื่อสังคมเห็นคุณค่าของการศึกษาในปรัชญาปฏิรูปนิยมแล้ว การจัดการสาระแกนกลางจะมี

โอกาสถูกปรับปรุงให้มาบูรณาการกับสาระท้องถิ่น แทนที่การดึงสาระท้องถิ่นเข้าไปบูรณาการตอบสนองต่อมาตรฐานของสาระแกนกลางอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งจะเป็นผลให้การเรียนรู้ศาสตร์ต่างๆ ไม่ใช่เป้าหมายที่แท้จริง และไม่ใช่การเรียนรู้เพื่อความเป็นเลิศในศาสตร์นั้นๆอีกต่อไป ในกระบวนทัศน์ใหม่นี้ ศาสตร์ต่างๆ เป็นเพียงเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้เรียนทำความเข้าใจท้องถิ่นและสามารถมีส่วนร่วมในการออกแบบท้องถิ่นของตนได้ ดังนั้น ผลของการเรียนรู้ศาสตร์ (ที่พึงประสงค์) จึงอยู่ที่การนำศาสตร์มาใช้ในบริบทท้องถิ่นอย่างบูรณาการกับศาสตร์อื่นๆได้มากกว่าที่จะเน้นความเป็นศาสตร์แบบศาสตร์สากล

สำหรับหลักการในการกำหนดหลักสูตรท้องถิ่นนั้น โครงการวิจัยนี้นำหลักการของปรัชญาการศึกษาแบบปฏิรูปนิยมมาใช้แทนปรัชญาการศึกษาแบบพิพัฒนาการนิยมซึ่งเป็นกระแสหลักในปัจจุบัน

ปรัชญาการศึกษาแบบพิพัฒนาการนิยม สอดคล้องกับวิถีสังคมทุนนิยม-เสรีนิยม และแนวคิดประชาธิปไตยแบบตัวแทน ในทัศนะนี้ต้องการพลเมืองที่มีการเรียนรู้อย่างแข็งขัน (อีกนัยยะหนึ่งก็คือ แข่งขัน) และมุ่งมั่นการพัฒนาโดยใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือ การศึกษาจึงมีเป้าหมายที่จะดึงพลังของปัจเจกออกมาให้โดดเด่นและสร้างค่านิยมในการแข่งขัน ในทัศนะนี้ยังมีคุณลักษณะที่สำคัญคือ 1) มองมนุษย์เป็นคนสากลไม่ยึดโยงกับบริบทการพัฒนาท้องถิ่น เน้นมาตรฐานการศึกษาที่เทียบกับศูนย์กลางความเจริญ 2) ให้ความสำคัญกับวิธีคิด หรือ How to Think มากกว่าสาระการเรียนรู้ จึงนำไปสู่การพัฒนาทักษะการเข้าถึงข้อมูลและมุ่งเน้นประสิทธิภาพมากกว่าผลลัพธ์ 3) ยอมรับกฎเกณฑ์ทางสังคมที่เป็นอยู่ ให้อำนาจกับเสียงข้างมาก และใช้จิตวิทยาในการจูงใจเพื่อให้ผู้เรียนยอมรับกฎเกณฑ์เหล่านั้น จึงนำไปสู่การให้ความสำคัญกับการปรับตัวเข้ากับสังคมปัจจุบันมากกว่าที่จะตั้งคำถามกับปัญหาเชิงคุณธรรมและจริยธรรมกับสังคม รวมทั้งส่งผลให้พื้นที่ทางการเมืองตามนัยยะนี้ เป็นพื้นที่ของการต่อสู้เพื่อสิทธิ อำนาจ และการครองเสียงข้างมาก

ในปรัชญาการศึกษาแบบปฏิรูปนิยม สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือให้ความสำคัญกับการพึ่งตนเองและการเกื้อกูลในการอยู่ร่วมกันมากขึ้น การศึกษาจึงมีเป้าหมายเพื่อสร้างสรรค์รูปแบบวัฒนธรรมสำหรับอนาคต ตามนัยยะนี้ การศึกษาไม่ได้มุ่งเปลี่ยนแปลงที่ตัวเด็กเท่านั้น แต่มุ่งเปลี่ยนแปลงทั้งสังคมไปพร้อมๆกัน การเรียนการสอนจะกระตุ้นให้นักเรียนตั้งคำถามต่อสังคมของตนเกี่ยวกับกลไกต่างๆ ในการจัดระเบียบสังคมและช่วยสะท้อนปัญหาเหล่านั้น รวมทั้งให้ความสำคัญกับการปรับปรุงสังคมในด้านวัฒนธรรมและมนุษยธรรมด้วยการทำงานร่วมกัน จึงเป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาจิตวิญญานแห่งความเป็นมนุษย์เพื่อสร้างสรรค์สังคมอุดมคติ หัวใจของการเรียนการสอนคือการเรียนรู้จากชีวิตจริงในสังคม ครูและผู้บริหารการศึกษาจึงต้องทำหน้าที่ผสมผสานบทบาทของโรงเรียนกับชุมชน ส่วนการกำหนดสาระการเรียนรู้มุ่งให้ความสำคัญกับความรู้ที่สัมพันธ์กับบริบทมากกว่าความรู้สากล (ที่เน้นความเป็นศาสตร์หรือทฤษฎี) การศึกษาในรูปแบบนี้ต้องการครูที่เป็นนักปฏิบัติการสังคม คือใฝ่รู้เกี่ยวกับกระบวนการแก้ปัญหาของสังคม เป็นนักคิดและตั้งคำถามในเชิงปรัชญา ครูไม่ใช่เป็นผู้ชี้ทางแต่เป็นผู้ตั้งคำถามและร่วมเรียนรู้ ครูต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ และบางครั้งก็เป็นเสมือนหัวหน้ากลุ่มในการดำเนินโครงการต่างๆ เป็นผู้ประสานงานกับชุมชนและแหล่งเรียนรู้ต่างๆ โดยเปิดโอกาสให้เด็กเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้อย่างหลากหลาย

พลเมืองในอุดมคตินี้คือ พลเมืองซึ่งกระตือรือร้นต่อปัญหาและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน มุ่งรับใช้เป้าหมายของสังคม เคารพเหตุผลทั้งโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และวิธีคิดแบบจิตนิยม พื้นที่ทางการเมืองตามนัยนี้ คือพื้นที่ของการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์แบบแผนการอยู่ร่วมกันบนความหลากหลาย

การขับเคลื่อนการศึกษาตามวิถีปรัชญาปฏิรูปนิยมจะทำให้เกิดพื้นที่สาธารณะที่เปิดโอกาสให้มวลสมาชิกในสังคมได้ร่วมกันคิด พิจารณาและตัดสินในการแสวงหาแนวทางสำหรับสังคมใหม่ ซึ่งเป็นการตกลงร่วมกันของมวลสมาชิก การศึกษาตามนัยยะนี้จึงตอบสนองต่อกระบวนการประชาธิปไตยทางตรงหรือประชาธิปไตยแบบถึงรากถึงโคน ตามข้อเสนอของ เจอร์เก้น ฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas)ซึ่งเรียกร้องให้สร้างระบบการตัดสินใจที่ไม่ถูกครอบงำโดยรัฐและผู้เชี่ยวชาญ และตอบสนองต่อแนวคิดเรื่อง ความเสมอภาคของจาโกโตต์ (Joseph Jacotot) ซึ่งเป็นนักการศึกษาชาวฝรั่งเศส ในศตวรรษที่ 19 และร็องซีแยร์ (Jacques Ranciere) ผู้เขียนเรื่อง Ignorant Schoolmaster ซึ่งเสนอให้ครูสอนสิ่งที่ไม่รู้แทนการสอนแบบไม่สอน (การที่ครูต้องสอนในสิ่งที่ไม่รู้ ครูจึงต้องขวนขวายนำนักเรียนไปสู่แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายในชุมชน) นอกจากนี้การศึกษาแบบปฏิรูปนิยมยังสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือให้ความสำคัญกับการพึ่งตนเองและการเกื้อกูลในการอยู่ร่วมกันมากขึ้น

การพัฒนาต้นแบบการศึกษาในปรัชญานี้ไม่สามารถดำเนินการได้ด้วยการพัฒนาโรงเรียนต้นแบบเท่านั้น แต่ต้องพัฒนาทั้งโรงเรียนและชุมชนต้นแบบไปพร้อมๆ กัน โดยทั้งคู่ต้องทำงานร่วมกันอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม ในภาวะปัจจุบันโรงเรียนมีความเป็นอิสระจากชุมชนสูง และชุมชนเองก็ยังขาดช่องทางหรือกลไกที่จะเข้าไปมีบทบาทในการศึกษา การพัฒนาโมเดลต้นแบบของการศึกษาในปรัชญานี้จึงมีความยากลำบากแต่ก็ท้าทายให้นักวิจัยต้องใช้ความพยายามอย่างถึงที่สุด

วัตถุประสงค์และวิธีดำเนินการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ เพื่อพัฒนาระบบและกลไกสนับสนุนสถานศึกษาในการจัดการการศึกษาเพื่อตอบสนองชุมชนท้องถิ่น ประกอบด้วยวัตถุประสงค์ย่อยคือ

(1) เพื่อจัดตั้งเครือข่ายพหุภาคีพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่นระดับอำเภอ

(2) เพื่อสร้างกระบวนการวางแผนแบบพหุภาคีในการจัดการสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นและออกแบบกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียน

(3) เพื่อประเมินการยอมรับของสถานศึกษาต่อระบบและกลไกการทำงานแบบพหุภาคีที่เกิดขึ้น

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบปฏิบัติการในพื้นที่ 2 อำเภอ ใน 2 เขตพื้นที่การศึกษา ได้แก่ อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 คือ และอำเภอพนมทวน จ.กาญจนบุรี สังกัดเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรี เขต 2

ขั้นตอนการวิจัยแบ่งเป็น 3 ระยะคือ ระยะที่ 1 การสื่อสารเพื่อการจัดตั้งเครือข่ายพหุภาคีพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่น ระยะที่ 2 การพัฒนาระบบและกลไกสนับสนุนสถานศึกษาในการจัดการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่น (การสร้างหลักสูตรท้องถิ่นระดับอำเภอ) และ ระยะที่ 3 การนำเสนอผลงานและสรุปบทเรียนของพหุภาคีและประเมินการยอมรับของสถานศึกษา

ข้อค้นพบจากการวิจัย

1. สถานการณ์การกระจายอำนาจทางการศึกษาในปัจจุบัน

การบริหารจัดการภายในเขตพื้นที่การศึกษาต่างๆ จะมีคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการหลักสูตรอยู่ 2 ชุด คือ คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาและคณะกรรมการสถานศึกษา คณะกรรมการทั้งสองชุดมีโครงสร้างแบบตายตัว ซึ่งทำให้การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนเป็นไปได้อย่างจำกัด เช่น คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา จะมีผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2 ท่าน จากอำเภอในเขตรับผิดชอบซึ่งส่วนใหญ่จะมีประมาณ 3 อำเภอ นอกจากนี้ ยังไม่มีผู้แทนจากส่วนราชการในระดับอำเภอเลย การเข้าร่วมของภาคประชาชนก็มีอยู่น้อยมากคือ ผู้แทนองค์กรธุรกิจเอกชนและองค์กรชุมชนอย่างละ 1 คน ส่วนที่เหลือคือผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นอดีตบุคลลากรทางการศึกษา สิ่งสำคัญที่ขาดหายไปก็คือ คณะกรรมการการศึกษาในระดับตำบลและอำเภอ ความต่างระดับกันมากของคณะกรรมการระดับเขตพื้นที่กับระดับสถานศึกษา ทำให้คณะกรรมการทั้งสองชุดนี้ขาดการยึดโยงกัน ตัวอย่างเช่น เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 มีคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา 1 ชุด และมีคณะกรรมการสถานศึกษา 146 ชุด ซึ่งทำให้การยึดโยงกันในภาคประชาชนเป็นไปได้ยาก การยึดโยงหลักจึงไปอยู่ที่ผู้อำนวยการสถานศึกษากับเขตพื้นที่การศึกษา ส่งผลให้สถานศึกษายึดโยงกับเขตพื้นที่การศึกษาอย่างเหนียวแน่น ขณะเดียวกัน เขตพื้นที่การศึกษาก็ยึดโยงกับส่วนกลางอย่างเหนียวแน่นเช่นเดียวกัน สำหรับส่วนกลางก็หันไปพึ่งพานักวิชาการรายสาระวิชาและนักประเมินผลทางการศึกษาเป็นหลัก

การที่อำนาจในการจัดการศึกษาอยู่ที่ส่วนกลาง มีผลให้เมื่อดำเนินการสนทนากลุ่มกับผู้อำนวยการสถานศึกษาในพื้นที่วิจัยเมื่อเริ่มต้นการวิจัย มีการระบุว่า สถานศึกษาเกิดความระส่ำระสายเมื่อนโยบายไม่ต่อเนื่องหรือมีการขับเคลื่อนนโยบายใหม่ๆ สถานศึกษาขาดอิสระในการบริหารจัดการ และสถานศึกษาต้องการพึ่งพาส่วนกลางมากขึ้น ส่วนการที่สถานศึกษาไม่มีบทบาทในการกำหนดหลักสูตรอย่างแท้จริง ส่งผลให้มีการระบุปัญหาว่า มีความล้มเหลวของหลักสูตร และหลักสูตรไม่สอดคล้องกับการพัฒนาครูและนักเรียน นอกจากนี้ การที่สถานศึกษาแยกส่วนจากชุมชนทำให้สถานศึกษาไม่มีพลังหนุนเสริมชุมชน เมื่อชุมชนถดถอยลง ก็ไม่สามารถเอื้อประโยชน์ให้กับสถานศึกษาได้ กลายเป็นปัญหาที่สถานศึกษาระบุถึง คือ ชุมชนไม่เข้าใจเป้าหมายการศึกษาที่แท้จริงและไม่รู้บทบาทตนเอง ผู้ปกครองมีฐานะยากจน มีปัญหาเกี่ยวกับค่านิยมและวัฒนธรรมในการเลี้ยงดูบุตรหลานที่เปลี่ยนไป และการที่สังคมเปลี่ยนแปลงเร็ว การจัดการศึกษา (ครู/ผู้เกี่ยวข้อง) ไม่ทันต่อการพัฒนาผู้เรียน ดังนั้น หากยังคงขับเคลื่อนการศึกษาไปในรูปแบบเดิมก็มีแต่จะผลักดันให้สถานศึกษาและชุมชนแยกจากกันมากขึ้นไปอีก อนึ่ง แม้ว่าจะมีเงินจากภาคธุรกิจเอกชนเพื่อการลดหย่อนภาษีในนามของ Corporate Social Responsibility หรือ CSR เข้ามาหนุนเสริมสถานศึกษาโดยตรงก็ตาม เพราะเงินในลักษณะนี้มักจะมาจากภาคธุรกิจขนาดใหญ่ที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับบทบาทของชุมชนอย่างจริงจัง

อนึ่ง ในท่ามกลางปัญหาทางการศึกษาที่รุนแรงมากขึ้น มีผู้พยายามเสนอทางเลือกมากมายแต่ก็อาจพิจารณาได้เป็น 2 ขั้วคือ ขั้วหนึ่ง ต้องการนโยบายจากนักการเมืองที่ตอบโจทย์ นักเรียน ครู และสถานศึกษา

ได้ อีกขั้วหนึ่ง ต้องการแยกนักการเมืองออกไปจากระบบการศึกษา เพื่อให้นโยบายการศึกษาไม่ถูกเปลี่ยนแปลงไปตามนักการเมือง ในขั้วนี้อำนาจในการกำหนดทิศทางทางการศึกษาจะตกอยู่กับนักวิชาการศึกษาในระบบราชการและสถาบันของผู้ประกอบวิชาชีพครูและผู้บริหารสถานศึกษา มากกว่าที่จะก้าวข้ามไปสู่สถาบันทางสังคมอื่นๆ การที่ทั้งสองขั้วนี้ยังไม่เปิดช่องทางของการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ในสังคมอย่างจริงจัง จึงเป็นไปได้ยากที่การศึกษาจะตอบสนองต่อชุมชนท้องถิ่น

2. การสื่อสารเพื่อจัดตั้งพหุภาคี

ในการกำหนดพหุภาคีร่วมกับเขตพื้นที่การศึกษา มี 2 รูปแบบคือ

รูปแบบที่ 1 ดำเนินการในอำเภอพนมทวน กลุ่มเป้าหมายที่ได้รับการเชิญชวนให้ร่วมเป็นพหุภาคี ได้แก่ ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำภาคประชาชนที่ได้รับการส่งเสริมจากส่วนราชการต่างๆ ผู้ประกอบการภาควิสาหกิจและเอกชน พระสงฆ์ และผู้นำเยาวชนนอกโรงเรียน รวมทั้งผู้ทำหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ในการนี้ผู้วิจัยต้องประสานกับส่วนราชการต่างๆ เพื่อค้นหาผู้ที่จะมาร่วมประชุม และต้องสื่อสารกับผู้เข้าร่วมประชุมจำนวนมาก รวมทั้งต้องใช้เวทีการประชุมในการกำหนดตัวผู้เข้าร่วมประชุมในครั้งต่อๆ ไป จนได้รายชื่อตัวแทนจากภาคส่วนต่างๆ 16 กลุ่ม รวม 72 คน หลังจากนั้นจึงประสานงานกับบุคคลตามรายชื่อเพื่อให้มาประชุมเพื่อกำหนดโครงสร้างเนื้อหาของสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น และจัดตั้งคณะทำงานที่ชัดเจนต่อไป

รูปแบบที่ 2 ดำเนินการในอำเภอบางปลาม้า เริ่มต้นจากการค้นหาแหล่งเรียนรู้ที่โดดเด่นในอำเภอบางปลาม้าก่อน แล้วค้นหาผู้ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งการเรียนรู้นั้นจากทั้งครู ผู้นำชุมชน และผู้ประกอบการ หลังจากนั้นมีการประสานกับกลุ่มเหล่านั้นก่อน รูปแบบนี้ดำเนินการแบบใช้สถานศึกษาเป็นฐานโดยมีโรงเรียนที่เป็นฐานทำหน้าที่ในการค้นหาแหล่งเรียนรู้และเชิญผู้เข้าร่วมประชุม 11 โรงเรียน หลังจากนั้นมีการประชุมพหุภาคีเพื่อทำความเข้าใจแนวคิดของโครงการร่วมกัน พร้อมกับนัดหมายให้ทุกท่านมาประชุมเพื่อการกำหนดโครงสร้างเนื้อหาของสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น และจัดตั้งคณะทำงานที่ชัดเจนอีกครั้งหนึ่ง

ข้อสังเกตคือ รูปแบบที่หนึ่งมีฐานคิดเปิดกว้างพร้อมที่จะรับเอาภาคส่วนต่างๆ เข้ามาร่วมเป็นพหุภาคี และใช้เวลาในการค้นหาตัวแทนจากส่วนราชการอำเภอและส่วนราชการท้องถิ่น ทำให้สมาชิกที่เข้ามาร่วมมีมิติในการเป็นผู้แทนของตำบล/อปท.หรืออำเภออยู่ด้วย เมื่อก่อรูปเป็นองค์กรก็ยึดโยงกับหน่วยพื้นที่เป็นตำบล/อปท.หรืออำเภอ ส่วนรูปแบบที่ 2 ยังเกาะติดกับโครงสร้างการบริหารจัดการที่เป็นอยู่ซึ่งมีรูปแบบการสั่งการตามสายบังคับบัญชาจากสำนักงานเขตพื้นที่ไปยังสถานศึกษา ส่วนตัวแทนแหล่งเรียนรู้ที่เข้ามาร่วมการประชุมก็ยังมีมิติเป็นแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษามากกว่าจะเป็นแหล่งเรียนรู้ของตำบลหรืออำเภอ ความเชื่อมั่นที่จะขับเคลื่อนให้เป็นพหุภาคีระดับอำเภอจึงไม่มากเท่ากับรูปแบบแรก

ส่วนรูปแบบการสื่อสารเพื่อการจัดตั้งพหุภาคีขับเคลื่อนหลักสูตรท้องถิ่น อาจแบ่งได้เป็น 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 การแสดงเหตุผลที่จะจัดตั้งพหุภาคี หมายถึง การสื่อสารเพื่อเปิดตัวโครงการในครั้งแรกๆ ที่กลุ่มเป้าหมายเข้ามาร่วมประชุม และระยะที่ 2 คือ การกำหนดภาพที่พึงประสงค์ของหลักสูตรท้องถิ่น หมายถึงการประชุมตามรายชื่อ 72 คนของอำเภอ พนมทวน และการประชุมครั้งที่ 2 ของอำเภอบางปลาม้า

ในการแสดงเหตุผลที่จะจัดตั้งพหุภาคี เป็นการสื่อสารเพื่อให้เห็นคุณค่าและความจำเป็นของกระบวนทัศน์การศึกษาเพื่อชุมชน ซึ่งมีสาระของการสื่อสารดังนี้

(1) ความเชื่อมโยงระหว่างอุดมการณ์สังคมกับการศึกษา

(2) ปัญหาเชิงอุดมการณ์ของโลกเสรีนิยม

(3) ความเปราะบางของการเติบโตในปัจจุบัน

(4) ความจำเป็นต้องเปลี่ยนสู่อุดมการณ์แบบท้องถิ่นนิยมที่เน้นการทำงานร่วมกันของส่วนราชการภูมิภาค ส่วนราชการท้องถิ่นและภาคประชาชน

(5) การก้าวข้ามความขัดแย้งเพื่อผสานวิธีในการอยู่ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์

(6) การเปลี่ยนการศึกษาใหม่โดยใช้ท้องถิ่นและการจัดการแบบพหุภาคีเป็นฐาน

(7) ประโยชน์ของหลักสูตรท้องถิ่น “อำเภอ...ศึกษา”

ในการกำหนดภาพที่พึงประสงค์ของหลักสูตรท้องถิ่น ถือเป็นหัวใจสำคัญในการดึงการมีส่วนร่วมของผู้คน/พหุภาคี ในการนี้ ต้องทำกรอบแนวคิดให้กว้างคือมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับภาคีทั้งหลายให้มากที่สุด และต้องชัดเจนพอที่จะทำให้เห็นขอบเขตของแต่ละสาระย่อย ซึ่งหมายถึงจะทำให้ภาระงานต่อเนื่องชัดเจนขึ้น ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยนำเสนอกรอบแนวคิดหรือโครงสร้างหลักสูตรท้องถิ่น 7 สาระย่อย ดังนี้

สาระที่ 1 ภูมินิเวศของ..... (ภูมิศาสตร์และโครงสร้างพื้นฐาน)

สาระที่ 2 การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจของคน..... (เศรษฐกิจชุมชน)

สาระที่ 3 ความอุ่นใจและไม่ทิ้งกัน..... (สวัสดิการสังคม)

สาระที่ 4 ศิลปะ ศิลปิน แหล่งเรียนรู้ ผู้รู้ ผู้ทรงภูมิธรรม วิถีการสืบทอดและการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรม (ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และภูมิปัญญาท้องถิ่น)

สาระที่ 5 สรรพชีวิตที่หลากหลายและการใช้อย่างรู้ค่าของคน.....(การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม)

สาระที่ 6 ร่วมใจขจัดภัย... ด้วย... (ประเด็นปัญหาร่วม)

สาระที่ 7 ร่วมภาคภูมิใจกับวิถี.... (อัตลักษณ์ร่วม)

ผลลัพธ์ที่ได้จากการนำเสนอประเด็นดังกล่าวนี้คือ คณะทำงานพหุภาคีเห็นด้วยกับกรอบแนวคิดนี้ และทำให้การขับเคลื่อนงานต่อเนื่องเป็นไปได้ อนึ่ง สาระการเรียนรู้ทั้ง 7 ข้างต้น จำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ให้ความสำคัญกับมิติทางเศรษฐกิจ ได้แก่ สาระที่ 1, 2 และ 5 กลุ่มที่ให้ความสำคัญกับประเด็นทางสังคมได้แก่ สาระที่ 3 และ 6 และกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับมิติด้านจิตวิญญาณและวิถีการอยู่ร่วมกัน ได้แก่ สาระที่ 4 และ 7

3. การจัดรูปองค์กรเพื่อการเขียนสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นและแผนการสอน

การจัดตั้งพหุภาคีการศึกษาเพื่อท้องถิ่น เป็นกระบวนการที่ไม่จบสิ้นในครั้งเดียว กรณีอำเภอพนมทวนให้ภาพที่ชัดเจนที่สุด เพราะมีการจัดตั้งคณะทำงานระหว่างดำเนินการหลายชุด

ชุดที่ 1 ไม่มีคำสั่งแต่งตั้ง แต่เป็นข้อตกลงจากเวทีการประชุมพหุภาคีเพื่อกำหนดขอบเขตสาระท้องถิ่น คณะกรรมการชุดแรกนี้คือ ชุดผู้ทรงคุณวุฒิ 11 คน ถือเป็นตัวแทนจากทุก อปท. (มี 1 อปท. ที่มี 2 คน) และควบคู่กับคณะทำงานชุดนี้ จะมีเจ้าหน้าที่ อปท. ทำหน้าที่การรวบรวมข้อมูลในแต่ละ อปท. จึงเสมือนมีทีมงานราย อปท. เกิดขึ้น และมีทีมงานที่จะเชื่อมโยงความรู้ทั้งหมดเข้าด้วยกันคือ ชุดผู้ทรงคุณวุฒิ

ชุดที่ 2 มีคำสั่งแต่งตั้งของเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 2 ลงวันที่ 17 เมษายน 2556 เรื่อง การแต่งตั้งคณะทำงานจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นศึกษา ประกอบด้วย ศึกษานิเทศก์ 7 คน ครูชำนาญการพิเศษ 6 คน จาก 3 โรงเรียน (โรงเรียนละ 2 คน) คณะทำงานชุดนี้มีผลถึงการประชุมวันที่ 27 พฤษภาคม 2556 เท่านั้น เพราะผลจากการประชุมในวันดังกล่าวได้มีการเสนอให้จัดตั้งคณะทำงานชุดใหม่

ชุดที่ 3 ไม่มีคำสั่งแต่งตั้ง แต่เป็นข้อตกลงจากเวทีการประชุมในวันที่ 23 เมษายน 2556 โดยเป็นการกำหนดผู้รับผิดชอบแยกรายสาระย่อย (7 สาระ) ทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลจากทุก อปท. ในสาระนั้นๆ คณะทำงานชุดนี้ต่อไปจะผนวกเข้าเป็นคณะทำงานที่แต่งตั้งใหม่ (ชุดที่ 4)

ชุดที่ 4 มีคำสั่งแต่งตั้งของเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 2 ลงวันที่ 4 มิถุนายน 2556 เรื่อง แต่งตั้งคณะทำงานจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น “พนมทวนศึกษา” เป็นคณะทำงานที่เกิดจากข้อตกลงในที่ประชุมวันที่ 27 พฤษภาคม 2556 จำแนกเป็นคณะทำงานรายสาระ ทุกสาระจะประกอบด้วยผู้บริหาร อปท. เป็นที่ปรึกษา มีผู้ทรงคุณวุฒิเป็นประธานคณะทำงาน ส่วนทีมงานประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ของ อปท. ครูชำนาญการ/ครูชำนาญการพิเศษ จากโรงเรียนที่ตั้งอยู่ใน อปท.นั้น และศึกษานิเทศก์ (อย่างไรก็ดี ในช่วงการทำงานจริง ยังมีการปรับเปลี่ยนตัวบุคคลบ้าง แต่ก็ไม่ได้มีคำสั่งแต่งตั้งใหม่หรือปรับเปลี่ยนคณะกรรมการอีก)

กรณีของอำเภอบางปลาม้า พอที่จะกล่าวได้ว่ามีคณะกรรมการ 2 ชุด ดังนี้

ชุดที่ 1 ไม่มีคำสั่งแต่งตั้งหรือประกาศของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา คณะทำงานคือผู้ที่ได้รับมอบหมายจากรองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1 ซึ่งเป็นนักวิจัยในโครงการนี้ ระยะเริ่มต้นมีผู้อำนวยการโรงเรียนและครูมาร่วมกิจกรรมรวม 15 คน แต่เมื่อถึงขั้นตอนการแบ่งภารกิจปรากฏว่าลดจำนวนลงเหลือ 8 คน ต่อมาได้เพิ่มคณะทำงานเป็น 10 คน การทำงานของชุดนี้แยกกันทำเป็นรายสาระและจะเชื่อมโยงกันเมื่อมีการประชุมเป็นครั้งคราว

ชุดที่ 2 มีการออกประกาศของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 เรื่อง การจัดตั้งเครือข่ายพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่นระดับอำเภอ ลงวันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ.2556 ในประกาศระบุรายชื่อของเครือข่ายพัฒนาสาระท้องถิ่น 7 สาระ มีจำนวนคณะทำงานรวม 28 คน ในจำนวนนี้ เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนและรองผู้อำนวยการโรงเรียน 5 คน เป็นครู 11 คน ข้าราชการบำนาญ 2 คน ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลและเจ้าพนักงานสาธารณสุข รวม 2 คน ปลัด อบต. 1 คน สมาชิก อบต. 1 คน ปราชญ์ชาวบ้าน 1 คน กลุ่มอาชีพ 5 คน (ประธานชมรมชาวนา 1 คน ประธานกลุ่มขนมหวาน 1 คน ประธานชมรมร้านอาหารจังหวัดสุพรรณบุรี 1 คน และกลุ่มเครื่องจักสาน 2 คน)

อนึ่ง มีข้อสังเกตว่า คณะทำงานของอำเภอบางปลาม้ามีลักษณะเป็นคณะทำงานในระดับสถานศึกษา คือ มีผู้อำนวยการสถานศึกษาหรือครูที่เป็นผู้เขียนสาระนั้นๆ เป็นแกนนำ ข้อจำกัดขององค์กรในลักษณะนี้ก็

คือ การจัดการข้อมูลในระดับอำเภอทำได้ยาก และการผลิตผลงานมีแนวโน้มจะเขียนตามกรอบคิดเดิมคือเขียนสาระการเรียนรู้ในรูปแบบความรู้เชิงหลักการ กฎเกณฑ์ ความคิดรวบยอดหรือความรู้จากตำรามากกว่าที่จะเขียนเนื้อหาจากข้อมูลท้องถิ่นจริงๆ และบางท่านแม้มีการระบุแหล่งเรียนรู้ แต่ก็ไม่ได้นำเรื่องราว/ความรู้จากตัวแหล่งเรียนรู้นั้นมาเขียนเป็นสาระการเรียนรู้

4. รูปแบบผลงานของพหุภาคี

คำว่า หลักสูตรท้องถิ่น ที่โครงการวิจัยนี้หมายถึงคือ 1) เนื้อหาสาระการเรียนรู้ที่ยึดโยงกับสิ่งที่เป็นจริงในท้องถิ่น 2) แผนการสอนตัวอย่างที่ครูได้ออกแบบไว้ซึ่งเกือบทั้งหมด (อำเภอพนมทวน) หรือบางส่วน (อำเภอบางปลาม้า) ได้ทดลองใช้แล้ว อนึ่ง ยังมีอีกส่วนหนึ่งซึ่งมีความสำคัญและจะต้องมีบทบาทมากขึ้นในอนาคต คือ แหล่งการเรียนรู้ แต่ตลอดขั้นตอนของการวิจัยนี้ ยังเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้จำกัดทั้งในด้านจำนวนและคุณภาพ คือเข้าถึงผ่านการทดลองสอนตามแผนการสอนที่จัดทำขึ้นเท่านั้น ยังไม่มีกระบวนการพัฒนาหรือกำหนดทิศทางของแหล่งเรียนรู้นั้นให้เป็นศูนย์การเรียนตามอัธยาศัย ซึ่งจะทำให้ตอบโจทย์สำหรับกลุ่มเป้าหมายอื่นๆในท้องถิ่นได้ด้วย

เมื่อเปรียบเทียบผลงานในส่วนของสาระการเรียนรู้ของทั้งสองอำเภอ พออธิบายได้ดังนี้

สาระที่ 1 ภูมิศาสตร์ โครงสร้างพื้นฐาน และการขนส่ง อำเภอพนมทวนมีข้อมูลครอบคลุมกว่าและหลายส่วนมีการจำแนกข้อมูลตาม อปท. และเฉพาะอำเภอพนมทวนเท่านั้นที่มีการอภิปรายในเรื่องประเด็นปัญหาและข้อจำกัดในการพัฒนา รวมทั้งเสนอประเด็นการเชื่อมต่อกับโครงสร้างประเทศและประชาคมอาเซียน

สาระที่ 2 เศรษฐกิจชุมชน อำเภอพนมทวนจะให้ข้อมูลในส่วนข้อมูลเศรษฐกิจภาคการเกษตรครอบคลุมและชัดเจนมากกว่าของอำเภอบางปลาม้า ส่วนในด้านอื่นๆ จะให้ข้อมูลได้ใกล้เคียงกัน นอกจากนี้ทั้งคู่ยังให้ความสำคัญกับปัญหาเศรษฐกิจกับการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนด้วย

สาระที่ 3 สวัสดิการชุมชน อำเภอบางปลาม้าเน้นข้อมูลเชิงกฎเกณฑ์ ระเบียบหรือแนวทางปฏิบัติมากกว่าจะไปสืบค้นข้อมูลที่อยู่บนวิถีชีวิตของท้องถิ่น การขาดข้อมูลฐานความเป็นจริงทำให้ยากที่จะอภิปรายในเรื่องประเด็นปัญหา ข้อจำกัด แนวทางพัฒนา ที่จะส่งเสริมการขับเคลื่อนประเด็นนี้ในท้องถิ่น สำหรับอำเภอพนมทวน มีฐานของการจัดสวัสดิการสังคมโดยชุมชนเองหลายชุมชน และแต่ละแห่งมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องจึงจัดได้ว่าฐานการเรียนรู้ในเรื่องนี้ของชุมชนดีมาก

สาระที่ 4 ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและภูมิปัญญา ทั้งสองอำเภอต่างมีฐานทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นของตนเอง และมีศักยภาพในการนำเสนอความรู้เหล่านี้ดี

สาระที่ 5 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งสองอำเภอมีการนำเสนอเป็นหลักการ/วิชาการที่มาจากเอกสาร/ตำรา โดยอำเภอพนมทวนเสนอเป็นส่วนนำของแต่ละเรื่อง ตามด้วยเรื่องของฐานทรัพยากรท้องถิ่น แต่อำเภอบางปลาม้า เสนอเนื้อหาแบบหลักการ/วิชาการทั้งหมดและเขียนสาระแบบแผนการสอน (หน่วยการเรียนรู้) แต่ก็บ่งชี้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นไว้ เพียงแต่ยังขาดข้อมูลรายละเอียดของแหล่งเรียนรู้เหล่านั้น

สาระที่ 6 ปัญหาในเด็กและวัยรุ่น ทั้งสองอำเภอได้พยายามรวบรวมข้อมูลตามกรอบที่โครงการเสนอแนะ แต่ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาของเด็กและวัยรุ่นในท้องถิ่นก็เป็นข้อมูลที่หาได้ยาก การส่งเสริมกิจกรรมของเด็กโดยหน่วยงานต่างๆ ก็ยังมีไม่มากนัก

สาระที่ 7 วิถีบุญ รู้คุณค่าป่า ผู้กล้าในสมรภูมิ (พนมทวน) หรือ คนบางปลาม้าในวิถีวัดและวัฒนธรรมอันเก่าแก่ ในการจัดทำเนื้อหาสาระนี้ มีนัยยะเด่นๆ 2 ประการคือ ประการแรก คือนัยยะของการเสนอคุณลักษณะที่ดีและฝังลึกอยู่ในจิตใจของบุคคล เป็นประสบการณ์ร่วมที่ฝังลึกและเป็นที่จดจำอยู่ในชุมชน หรือประการที่สอง คือการนำเสนอภาพลักษณ์ของอำเภอ อำเภอพนมทวนให้ความสำคัญกับประสบการณ์ร่วมที่ฝังลึก ขณะที่บางปลาม้าให้ความสำคัญกับภาพลักษณ์ของอำเภอ

เมื่อเปรียบเทียบผลงานในส่วนของแผนการสอน พบว่า กรณีอำเภอพนมทวน มุ่งให้ผู้เรียนเข้าถึงข้อมูลท้องถิ่นโดยตรง และให้ความสำคัญกับวิทยากรท้องถิ่น รวมทั้งสามารถบริหารจัดการการเรียนการสอนในแหล่งเรียนรู้ได้ดีเนื่องจากมีพหุภาคีได้เข้ามาช่วยทั้งการประสานงาน การอำนวยความสะดวก การเป็นวิทยากรพิเศษ และบางกรณียังสามารถเชื่อมโยงกับแผนงานของ อปท.ได้ทันที ส่วนกรณีอำเภอบางปลาม้า พหุภาคียังมีบทบาทน้อยในขั้นตอนของการจัดการเรียนการสอน ส่วนใหญ่ยังคงให้บทบาทกับครูเป็นหลัก และยังมีการใช้แหล่งเรียนรู้น้อย (มีการใช้รูปแบบการนำวิทยากรเข้าไปสอนในโรงเรียนแทนการนำออกมานอกสถานศึกษาด้วย)

5. ความผูกพันของพหุภาคีที่จะดำเนินงานต่อเนื่อง

จากการประชุมสรุปบทเรียนซึ่งเป็นกิจกรรมหลังพหุภาคีทดลองสอนสาระท้องถิ่นแล้ว ทั้งสองอำเภอมีการประชุมต่อเนื่องกัน อำเภอละ 3 ครั้ง ผลจากการประชุมที่สำคัญมีดังนี้

(1) การจัดทำประมวลสาระท้องถิ่น ทั้งสองอำเภอเห็นว่า เขตพื้นที่การศึกษาฯ ควรนำสาระทั้ง 7 เรื่องที่ทำมาแล้วไปรวบรวมเป็น ประมวลสาระท้องถิ่น “บางปลาม้าศึกษา” หรือ “พนมทวนศึกษา” เพื่อสนับสนุนให้สถานศึกษานำไปจัดทำเป็นรายวิชาเพิ่มเติมหรือจัดทำเป็นหน่วยการเรียนรู้สอดแทรกในรายวิชาที่เกี่ยวข้อง ก่อนสิ้นสุดโครงการวิจัยทางโครงการก็ได้ช่วยจัดทำ (ร่าง) ประมวลสาระการเรียนรู้ของทั้งสองอำเภอ โดยการใช้ผลงานของพหุภาคีเป็นหลัก แต่บางส่วนได้มีการโยกย้ายข้ามสาระเพื่อความต่อเนื่องและไม่ให้ทับซ้อนกัน รวมทั้งเพิ่มเติมเนื้อหาเท่าที่มีข้อมูล ทั้งจากการค้นคว้าของผู้วิจัยเอง และจากเอกสารอื่นๆ ที่ได้จากพหุภาคีซึ่งมอบให้ทีมวิจัย

(2) กลไกการสนับสนุนการใช้หลักสูตรท้องถิ่น ส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นหน้าที่ของสถานศึกษา โดยสถานศึกษาควรเพิ่มเติมจุดประสงค์การเรียนรู้ของสถานศึกษาให้ครอบคลุมถึงการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่น พร้อมทั้งกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของการผ่านขึ้นชั้น/ช่วงชั้น ควรสร้างตัวชี้วัดคุณภาพของสถานศึกษาโดยพิจารณาจากการมีโครงการ/กิจกรรมที่เน้นพฤติกรรมของนักเรียนที่มีต่อท้องถิ่น/ชุมชน ส่วนเขตพื้นที่การศึกษาฯ ควรจัดตั้งคณะทำงานติดตามผลการใช้หลักสูตรและปรับปรุงเนื้อหา รวมทั้งพัฒนาวิธีการประเมินผลที่ชัดเจน

(3) การมองภาพอนาคตในการขยายการเรียนรู้ท้องถิ่นกรณีอำเภอบางปลาม้า มีข้อเสนอดังนี้ ภารกิจที่ต้องทำหรือควรทำต่อไปคือ 1) จัดทำเอกสารสาระการเรียนรู้ “บางปลาม้าศึกษา” ที่เผยแพร่ได้ 2) พัฒนาแหล่งเรียนรู้ และทำความเข้าใจกับวิทยากรท้องถิ่น และ 3) สนับสนุนการจัดค่าย “บางปลาม้าศึกษา” และหากจะขับเคลื่อน “ค่ายบางปลาม้าศึกษา” ให้เป็นวาระร่วมกันในระดับอำเภอ เขตพื้นที่การศึกษาฯ ควรประสานกับนายอำเภอ เพื่อเชิญ นายก อปท. ทั้ง 18 แห่งมาร่วมประชุม ซึ่งจะทำให้ทุก อปท.สร้างฉันทามติที่จะเป็นเจ้าภาพร่วมกันได้ ทั้งนี้ ในจดหมายเชิญ ขอให้ระบุว่า “ขอให้นายก อปท.มาด้วยตนเอง”

(4) การมองภาพอนาคตในการขยายการเรียนรู้ท้องถิ่นกรณีอำเภอพนมทวน มีข้อเสนอดังนี้ เสนอให้จัดประชุมผู้แทนจาก 4 ภาคีคือ 1) เขตพื้นที่การศึกษา 2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3) ส่วนราชการอำเภอ 4) องค์กรชุมชน โดยคัดเลือกตัวแทนมาภาคีละ 5-10 คน เพื่อจัดตั้ง อนุกรรมการ 3 ชุด 1) อนุกรรมการปรับปรุงหลักสูตร 2) อนุกรรมการจัดทำระเบียบข้อบังคับสำหรับสถาบันการเรียนรู้พนมทวนศึกษา และ 3) อนุกรรมการสรรหาคณะกรรมการสถาบันฯ หลังจากนั้น มีการประชุมตามข้อเสนอดังกล่าว โดยเสนอชื่อเพื่อจัดตั้งคณะกรรมการได้ 2 ชุดคือ 1) คณะกรรมการปรับปรุงและจัดทำเอกสารสาระท้องถิ่น มีจำนวน 16 คน และ 2) กรรมการขับเคลื่อนสถาบันการเรียนรู้พนมทวนศึกษา จำนวน 9 คน และในวันประชุมดังกล่าว มีผู้เสนอตัวรับผิดชอบจัดพิมพ์ ประมวลสาระการเรียนรู้พนมทวนศึกษา จำนวน 1,000 เล่ม เพื่อแจกจ่ายแก่สถานศึกษาในวันเปิดสถาบันการเรียนรู้ด้วย

6. ความสำเร็จและปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ

จากการดำเนินงานที่ผ่านมาหากจะประเมินว่า โครงการวิจัยประสบความสำเร็จในการจัดตั้งเครือข่ายพหุภาคีการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่นระดับอำเภอหรือไม่ จะต้องอธิบายเกณฑ์ในการพิจารณาควบคู่กันไป กล่าวคือ ถ้าพิจารณาว่าเครือข่ายหรือคณะกรรมการพหุภาคีที่เกิดขึ้นนั้น 1) มาจากกระบวนมีส่วนร่วมของพหุภาคีอย่างกว้างขวางหรือไม่ 2) มีองค์ประกอบของทีมงานแบบพหุภาคีและมีการทำงานร่วมกันได้จริงหรือไม่ 3) มีการทำงานที่เน้นการให้ข้อมูลท้องถิ่นในระดับอำเภอหรือไม่ 4) มีความตั้งใจในการดำเนินการต่อเนื่องหลังโครงการวิจัยสิ้นสุดไปแล้วหรือไม่ ก็อาจจะกล่าวได้ว่า กรณีอำเภอพนมทวน โครงการประสบความสำเร็จในการจัดตั้งพหุภาคีโดยผ่านเกณฑ์ทั้ง 4 ข้อ ในระดับที่น่าพอใจ

กรณีอำเภอบางปลาม้า จะไม่ผ่านเกณฑ์ข้อ 1) และ ข้อ 4) เพราะเครือข่ายพหุภาคีหรือคณะทำงานที่จัดตั้งขึ้นนั้นทั้งการเริ่มต้น การที่จะผลักดันต่อเนื่องขึ้นอยู่กับการสั่งการหรือผลักดันของผู้บริหารเขตพื้นที่การศึกษาฯ เป็นสำคัญ ส่วนเกณฑ์ในข้อ 2) และ 3) ก็ถือว่าผ่านเกณฑ์ได้ในระดับหนึ่งเท่านั้นเนื่องจากองค์ประกอบของทีมงานยังจำกัดเฉพาะเครือข่ายในระดับสถานศึกษาอยู่มาก ส่วนการจัดข้อมูลก็ยังไม่ได้มีการดำเนินการเท่าที่ควร

ถ้าพิจารณาถึงปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความแตกต่างก็คือ จุดเริ่มต้นของการจัดตั้งคณะทำงานพหุภาคีดังได้กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้ก็จะมีเหตุผลอื่นที่ควรนำมาประกอบในการพิจารณาดังนี้

(1) ความสัมพันธ์ระหว่างเขตพื้นที่การศึกษาฯ กับ อปท.และส่วนราชการอำเภอ ซึ่งเป็นปัญหาในเชิงโครงสร้างการบริหาร ที่ทำให้การเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานทางการศึกษากับส่วนราชการระดับอำเภอ และ

อปท. ลดลง รวมทั้งความห่างไกลในด้านระยะทาง กรณีนี้ เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1 จะมีความเป็นศูนย์กลางมากกว่า (คือใกล้ชิดกับส่วนราชการจังหวัดมากกว่าอำเภอ) และอำเภอบางปลาม้าเป็นอำเภอนอกที่ตั้งของเขตพื้นที่การศึกษาฯ ทำให้มีระยะห่างในการประสานงานมากกว่า

(2) ขนาดของพื้นที่ ความหนาแน่น และความเป็นเมือง กล่าวคือ ขนาดของพื้นที่ และความหนาแน่นจะสัมพันธ์กับภาระงาน ส่วนความเป็นเมืองจะส่งผลต่อความเร่งรีบและทำให้ความเชื่อมโยงกันลดลง ตามเหตุผลนี้อำเภอบางปลาม้าจะทำงานได้ยากกว่า

(3) สถานะของนักวิจัยที่สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาและแบบแผนการทำงานของเขตพื้นที่การศึกษาฯ อำเภอพนมทวนมีผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาเป็นนักวิจัยหลักและมีทีมศึกษานิเทศก์หนุนคณะทำงานอย่างเต็มที่ ส่วนอำเภอบางปลาม้ามีรองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาฯ เป็นนักวิจัยหลัก และในการบริหารงานของเขตพื้นที่การศึกษามีความชัดเจนในกระจายอำนาจทั้งในด้านลักษณะงานและพื้นที่รับผิดชอบสู่รองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาฯ ทำให้การข้ามเขตพื้นที่รับผิดชอบหรือข้ามเขตภาระของส่วนงานกลายเป็นเรื่องซึ่งไม่ใช่ธรรมเนียมปฏิบัติ ส่งผลให้การประสานงานเพื่อผลักดันงานวิจัยไปสู่ภาคส่วนอื่นๆภายในเขตพื้นที่การศึกษาทำได้ยาก

(4) ทุนทางสังคมและการเข้าถึงทุนทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่ อำเภอพนมทวนมีผู้นำที่ประสบความสำเร็จสูงในการจัดตั้งสถาบันการเงินชุมชนคือ คุณศิวโรฒ จิตนิยม จึงเป็นโอกาสของอำเภอพนมทวน ส่วนอำเภอบางปลาม้าก็มีผู้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานหลากหลายมากแต่บทบาทของผู้นำในด้านการจัดตั้งสถาบันชุมชนยังไม่ชัดเจน

7. การยอมรับการทำงานแบบพหุภาคีในการจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่นระดับอำเภอ

การประเมินการยอมรับของเครือข่ายพหุภาคีในอำเภอที่ทำการวิจัยนั้น มีการประเมินทั้งโดยการใช้แบบสอบถามรวมถึงพิจารณาจากการแสดงความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาในระหว่างการดำเนินการวิจัย การประเมินจากการแสดงความคิดเห็นในช่วงเริ่มต้นการวิจัยทั้งสองอำเภอให้ภาพที่ใกล้เคียงกันคือ เห็นว่าหลักสูตรท้องถิ่นเป็นเรื่องที่สถานศึกษาทำอยู่แล้ว และไม่ได้ให้ความสำคัญกับหลักสูตรท้องถิ่นเท่าใดนัก เมื่อมีสถานศึกษาเข้ามาร่วมในพหุภาคีจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นโรงเรียนในอำเภอพนมทวนจะยอมรับบทบาทของพหุภาคีมากกว่าและมีท่าทีเรียกร้องให้ อปท. มีบทบาทมากขึ้น ส่วนโรงเรียนในอำเภอบางปลาม้ายังคงยึดติดกับแบบแผนที่ครูเป็นหลักในการกำหนดเนื้อหาในการจัดการเรียนการสอน

สำหรับการประเมินโดยแบบสอบถาม ผลการประเมินสอดคล้องกันทั้งสองอำเภอ คือ ยอมรับกระบวนทัศน์การศึกษาที่ใช้ชุมชนเป็นฐานของการเรียนรู้ และเห็นด้วยในระดับมากที่สุดกับการจัดตั้งพหุภาคีระดับอำเภอที่มาจากภาคส่วนที่หลากหลายในท้องถิ่น เพื่อมีบทบาทในการกำหนดหลักสูตร/สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นและร่วมกับเขตพื้นที่การศึกษาในการนำหลักสูตรไปใช้

สำหรับการประเมินการยอมรับของผู้บริหารการศึกษาต่างอำเภอและแกนนำระดับเขตพื้นที่การศึกษาที่ทำการวิจัย เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 มีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 26 คน (เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนหรือรองผู้อำนวยการโรงเรียน 16 คน) และเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี

เขต 2จำนวน 18 คน เป็นผู้อำนวยการสถานศึกษาในอำเภอห้วยกระเจาทั้งหมด คำถามในการประเมินครั้งนี้ประกอบด้วย ชุดคำถามที่ 1 คือ การยอมรับสาระย่อยทั้ง 7 สาระของสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ชุดคำถามที่ 2 การยอมรับบทบาทพหุภาคีในการจัดการสาระท้องถิ่นตำบลศึกษา หรือ อำเภอศึกษา นอกจากนี้จะมีอีก 2 คำถามคือ 1) ประเมินการยอมรับในภาพรวมของแนวคิดการวิจัย และ 2) ความเต็มใจและความพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษาจากฐานของชุมชนท้องถิ่น พบว่า ทุกรายการที่ประเมินส่วนใหญ่จะได้รับการประเมินอยู่ในระดับมาก และมากที่สุดในทั้งสองอำเภอ แม้ว่าจะมีส่วนที่เบี่ยงเบนบ้างแต่ก็มีจำนวนน้อย คือ อำเภอห้วยกระเจา มีอยู่ 1 ท่าน ส่วนเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 มี 2 ท่าน จากข้อมูลดังกล่าวนี้ พอจะอนุมานได้ว่า การขับเคลื่อนเรื่องพหุภาคีกับหลักสูตรท้องถิ่นนี้จะยังคงมีแรงต้านอยู่บ้างไม่มากก็น้อย จึงพอที่จะกล่าวได้ว่า ในทางปฏิบัติเราอาจไม่สามารถสร้างโรงเรียนในกระบวนทัศน์ที่ใช้ชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานได้ในทุกโรงเรียน

8. ข้อเสนอเกี่ยวกับองค์ประกอบและบทบาทของพหุภาคีในการจัดการหลักสูตรท้องถิ่นระดับอำเภอ

ผลการวิจัยนี้ได้ให้ข้อเสนอว่าพหุภาคีในการจัดการหลักสูตรท้องถิ่นระดับอำเภอควรประกอบด้วย 1) องค์ปกครองส่วนท้องถิ่น (ทั้งหมดในอำเภอนั้น) 2) ผู้ทรงคุณวุฒิ 3) ส่วนราชการอำเภอ 4) สถานศึกษาและครู และ 5) เขตพื้นที่การศึกษา

ข้อเสนอต่อบทบาทของแต่ละพหุภาคีมีดังนี้

พหุภาคีจากองค์ปกครองส่วนท้องถิ่น มีบทบาทหลักคือ การจัดการข้อมูลท้องถิ่นทั้งข้อมูลในท้องถิ่นของตนและการประสานข้อมูลระหว่าง อปท. เพื่อประมวลเป็นภาพรวมในระดับอำเภอ การระบุแหล่งเรียนรู้และการประสานงานกับแหล่งเรียนรู้ โดยที่ในอนาคตควรมีบทบาทในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทั้งแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ธรรมชาติและในชุมชน พัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น พัฒนาระบบฐานข้อมูลท้องถิ่นเพื่อให้เข้าถึงง่ายและเป็นปัจจุบัน พัฒนาเครือข่ายกลุ่มอาชีพเพื่อให้มีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และควรเชื่อมโยงภารกิจของ อปท. เข้ากับสถานศึกษาเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้กิจกรรมการพัฒนาท้องถิ่นและทำให้การเรียนรู้นอกสถานศึกษาของนักเรียนเป็นไปได้

อนึ่ง การสร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพถือว่ามีความสำคัญมากเพราะจะส่งผลต่อ 1) การยกระดับมาตรฐานคุณภาพของผู้ประกอบการในท้องถิ่น 2) การจัดการศึกษาโดยเครือข่ายวิชาชีพ (ควรศึกษาระบบการศึกษาแบบกิลล์ของยุโรปยุคกลางด้วย) 3) การแสดงบทบาทเพื่อท้องถิ่นของเครือข่ายกลุ่มอาชีพ และ 4) การมีบทบาททางการเมืองในวงกว้างผ่านการเชื่อมโยงกับเครือข่ายกลุ่มอาชีพภายนอกท้องถิ่น ในการสร้างกลุ่มอาชีพนี้จะขึ้นอยู่กับฐานอาชีพที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ

หนทางที่จะนำไปสู่การสร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพนั้นคือ การจัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ตัวอย่างเช่น “โรงเรียนชาวนา” ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการฝึกอบรมที่เน้นการปฏิบัติการจริงในไร่นาของตนเอง ภายใต้เงื่อนไขที่ผู้เข้ารับการอบรมต้องเข้าร่วมการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเพื่อนร่วมรุ่นอย่างจริงจังและต่อเนื่อง หาก อปท. ร่วมกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง สามารถนำแนวคิดของ “โรงเรียนชาวนา” ไปปรับใช้สร้างหลักสูตรฝึกอบรมในแต่ละกลุ่มอาชีพให้มีการพัฒนาคุณภาพร่วมกัน ก็จะเป็นหนทางในการ

พัฒนา “เครือข่ายวิชาชีพระดับท้องถิ่น” ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญในการจัดการศึกษาตามแนวปรัชญาปฏิรูปนิยม และต่อไปจะกลายเป็นกลไกทางสังคมในการป้องกันอาชญากรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่นอีกด้วย

บทบาทของ อปท. ที่กล่าวมานี้สามารถดำเนินการได้โดยเจ้าหน้าที่ของ อปท. ภายใต้ความเห็นชอบของผู้บริหาร อปท. แต่บทบาทของ ผู้บริหาร อปท. โดยตรงและถือว่าเป็นบทบาทที่มีความสำคัญมากคือ การมีส่วนร่วมกำหนดอนาคตขององค์กรพหุภาคี เช่น กรณีอำเภอพนมทวน ผู้บริหาร อปท. เป็นผู้บทบาทอย่างชัดเจนที่จะร่วมผลักดันให้จัดตั้งสถาบันการเรียนรู้ท้องถิ่นศึกษาระดับอำเภอ กรณีอำเภอบางปลาม้า ผู้บริหาร อปท. ซึ่งเข้ามาร่วมประชุมในช่วงท้ายของโครงการ ได้ชี้ให้เห็นว่า การสร้างฉันทามติร่วมกันของ อปท. ในระดับอำเภอ จะเป็นการกำหนดรูปแบบการจัดการหลักสูตรท้องถิ่น “บางปลาม้าศึกษา” ได้

พหุภาคีในส่วนของผู้ทรงคุณวุฒิเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นผู้ช่วยที่สำคัญในการประสานงานระหว่างเขตพื้นที่การศึกษา กับ อปท. เป็นผู้ที่สามารถทำงานร่วมกับสถานศึกษาได้อย่างจริงจังต่อเนื่อง เช่น ร่วมเขียนเนื้อหา เป็นวิทยากรบรรยายในแหล่งเรียนรู้ เป็นต้น และที่สำคัญยิ่งก็คือ เป็นผู้นำในการออกแบบอนาคตขององค์กรพหุภาคี

บทบาทของส่วนราชการอำเภอ คือเป็นผู้ให้ข้อมูลของส่วนราชการ เป็นที่ปรึกษาในการคัดเลือกภาคประชาชนเข้ามาเป็นพหุภาคีในส่วนของผู้ทรงคุณวุฒิ มีบทบาทในการพัฒนาวิทยากรท้องถิ่น และมีบทบาทสำคัญในกระบวนการจัดตั้งสถาบันการเรียนรู้ท้องถิ่นศึกษาระดับอำเภอ

บทบาทของสถานศึกษาและครู คือมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น มีบทบาทมากขึ้นในขั้นตอนการเขียนสาระการเรียนรู้ (เมื่อได้ข้อมูลจาก อปท.และส่วนราชการที่เกี่ยวข้องแล้ว) และมีบทบาทหลักในขั้นตอนการเขียนแผนการสอนและการทดลองสอน

บทบาทของเขตพื้นที่การศึกษา คือเป็นผู้ประสานงาน เป็นเจ้าภาพในการจัดประชุม เป็นผู้จัดตั้งคณะกรรมการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น และเป็นผู้นิเทศและติดตามผลในทุกขั้นตอนของการดำเนินการ

ข้อวิพากษ์ต่อการขับเคลื่อนการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่นต่อเนื่อง

1. โอกาสและอุปสรรคในการจัดการสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องในพื้นที่วิจัย

โอกาสของทั้งสองอำเภอคือ มีผลงานคือ สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น 7 สาระ และ มี (ร่าง) ประมวลสาระการเรียนรู้ (รวมเนื้อหา 7 สาระ) ซึ่งมีเรื่องเล่าในมิติทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจมากทั้งสองอำเภอ

อำเภอพนมทวน มีโอกาสที่โดดเด่นคือ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการปรับปรุงและจัดทำเอกสารสาระท้องถิ่น รวมทั้งบรรจุเข้าแผนงานของเขตพื้นที่การศึกษาแล้ว ส่วนการแต่งตั้งและบทบาทของคณะกรรมการขับเคลื่อนสถาบันการเรียนรู้พนมทวนศึกษายังต้องติดตามความก้าวหน้าต่อไป หากคณะกรรมการดังกล่าวสามารถขับเคลื่อนให้เกิดสถาบันได้จริง จะหมายถึงความสำเร็จที่จะมีผู้ขับเคลื่อนสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ดี ยังมีสิ่งที่อาจจะเป็นอุปสรรคคือ 1) การโยกย้ายของผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา 2) การที่โครงการวิจัยยังไม่มีโอกาสสื่อสารอุดมการณ์แนวคิดและผลงานของการวิจัยไปสู่ผู้อำนวยการโรงเรียนส่วน

ใหญ่ในอำเภอพนมทวน (เหมือนกับที่ดำเนินการในอำเภอบางปลาม้า) และ 3) กลไกการสนับสนุนการทำงานของคณะกรรมการจัดตั้งสถาบันการเรียนรู้พนมทวนศึกษา ยังไม่ชัดเจน

อำเภอบางปลาม้า มีโอกาสที่ดีคือ ผู้อำนวยการสถานศึกษาของอำเภอบางปลาม้าได้เข้ามาร่วมรับรู้สาระท้องถิ่นที่พหุภาคีจัดทำขึ้นแล้ว และส่วนใหญ่ก็ประเมินว่าเห็นด้วยในระดับมากและมากที่สุด และยังมีการนำผลงานของพหุภาคีมาสื่อสารกับ อปท.เกือบทุกแห่งในพื้นที่แล้ว แม้ว่าส่วนหนึ่งจะเป็นเพียงผู้แทนของผู้บริหารมาร่วมประชุม แต่สำหรับนายกเทศมนตรีและนายกองค์การบริหารส่วนตำบลที่มาร่วมประชุมด้วยตนเอง ต่างเห็นด้วยและเสนอแนะให้เขตพื้นที่การศึกษาผลักดันเรื่องนี้ผ่านนายอำเภอบางปลาม้า เพื่อสร้างฉันทามติกับทุก อปท. ในเรื่อง การจัดค่ายบางปลาม้าศึกษาต่อไป อย่างไรก็ดี ยังมีสิ่งที่อาจจะเป็นอุปสรรคคือ คณะทำงานพหุภาคีที่เข้ามาร่วมในการวิจัยยังไม่ได้เกิดขึ้นบนฐานการมีส่วนร่วมของเครือข่ายระดับอำเภออย่างแท้จริง ยังไม่ได้มีการจัดตั้งคณะทำงานปรับปรุงสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น “บางปลาม้า” ศึกษาอย่างเป็นทางการ และ(ร่าง) ประมวลสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น “บางปลาม้าศึกษา” ยังมีความสมบูรณ์น้อยกว่าของอำเภอพนมทวนอยู่มาก

2. เงื่อนไขที่จำเป็นในการขยายผลการวิจัยไปสู่พื้นที่อื่นๆ

เงื่อนไขอันดับที่ 1 ของการขยายผลการวิจัย คือ การยอมรับของผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาและนโยบายในการกระจายอำนาจของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ เพราะว่าในระบบการศึกษาไทยอำนาจยังรวมศูนย์และเขตพื้นที่การศึกษาก็เป็นพื้นที่ปฏิบัติการของอำนาจจากส่วนกลาง ส่วนสถานศึกษาก็ยึดโยงกับกรอบโครงสร้างมาตรฐานต่างๆ ที่กำหนดจากส่วนกลางอย่างมาก ในด้านการบริหารก็ยึดโยงกับเขตพื้นที่การศึกษาอย่างเหนียวแน่น ดังนั้น หากทั้งสององค์กรหลักนี้ไม่สนับสนุนกระบวนทัศน์การศึกษาที่ใช้ชุมชนเป็นฐานหรือการศึกษาเพื่อตอบสนองชุมชนท้องถิ่นแล้ว โอกาสที่จะขยายผลการวิจัยไปสู่พื้นที่อื่นๆ ก็จะเป็นไปได้ยาก

เงื่อนไขอันดับที่ 2 คือ ความพร้อมของภาคส่วนต่างๆ ในการก่อรูปเป็นองค์กรพหุภาคีในระดับอำเภอเพื่อเข้ามารับบทบาทการจัดการหลักสูตรท้องถิ่น “อำเภอศึกษา” ประเด็นสำคัญในเรื่องนี้คือ เจ้าภาพของการประชุม ในการนี้ จำเป็นต้องมีการสร้างข้อตกลงกันในเครือข่ายพหุภาคีและแกนหลักของพหุภาคี ในการนี้โครงการวิจัยขอเสนอว่า น่าจะครอบคลุม อปท.ทั้งหมดในอำเภอนั้น แกนนำภาคประชาชนที่ได้รับการเสนอชื่อจากทุกภาคส่วนราชการ และมีสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการเครือข่าย

เงื่อนไขอันดับที่ 3 คือ ความพร้อมที่จะทำงานร่วมกับพหุภาคีของบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษาและในเขตพื้นที่การศึกษา เงื่อนไขนี้ใช่ว่าจะเกิดขึ้นได้โดยง่าย เพราะยังขาดแรงจูงใจที่ชัดเจน และระบบของการพัฒนาความก้าวหน้าทางวิชาการในปัจจุบันยังตรึงบุคลากรเหล่านี้ไว้ในกระบวนทัศน์การศึกษาแบบพิพัฒนาการนิยม เช่น เน้นการวิจัยเพื่อพัฒนามุ่งสู่ความเป็นเลิศ การวิจัยในด้านวิธีวิทยาการสอน การวิจัยเกี่ยวกับมาตรฐานและการประเมินคุณภาพ (ซึ่งก้าวข้ามบริบทท้องถิ่นไป) และตรวจสอบคุณภาพของการวิจัยโดยเน้นไปที่วิธีวิทยาซึ่งเข้มงวดอยู่ในวิธีวิทยาทางวิทยาศาสตร์ (เช่น การควบคุมตัวแปร การสร้างมาตรวัด

แบบต่างๆ เป็นต้น) ดังนั้นการพัฒนาบุคคลากรทางการศึกษาให้มีความตื่นตัวต่อปัญหาเชิงกระบวนทัศน์ในการศึกษาจึงมีความสำคัญมาก นอกจากนี้ ในเชิงการบริหารก็จำเป็นต้องสร้างเส้นทางสำหรับความก้าวหน้าทางวิชาการตามแนวทางการศึกษาแบบปฏิรูปนิยมไว้ด้วย คำถามตามมาก็คือ การวิจัยหรือการพัฒนาการศึกษาในกระบวนทัศน์แบบปฏิรูปนิยมเป็นอย่างไร ก่อนตอบคำถามนี้ควรทำความเข้าใจก่อนว่า ปฏิรูปนิยมสนใจเรื่องที่จะคิด (What to Think) มากกว่า วิธีคิด (How to Think) สนใจวิเคราะห์ปัญหาสังคมและการเปลี่ยนแปลงของบริบทต่างๆ ในสังคม (มากกว่าจะมุ่งพัฒนาประสิทธิภาพ สร้างทฤษฎี หรือยืนยันทฤษฎีแบบพิพัฒนาการนิยม) ดังนั้น การวิจัยเพื่ออธิบายเรื่องราวของท้องถิ่นก็เป็นการวิจัยทางการศึกษาได้ เพราะนี่ก็คือ การสร้างสาระการเรียนรู้ (ช่วยกำหนดประเด็นที่จะคิดหรือเรียนรู้)

นักการศึกษาในแนวทางปฏิรูปนิยมคือ นักการศึกษาที่สนใจปฏิบัติการในการเรียนรู้สังคม พวกเขาต้องพร้อมที่จะเรียนรู้สังคมไปพร้อมๆ กับผู้เรียน และเรียนรู้ที่จะตั้งคำถามใหม่ๆ เกี่ยวกับความเป็นไปในสังคมของตน ในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาในทิศทางนี้ควรมีพื้นที่ให้เขาได้เรียนรู้และนำเสนอผลงาน ในการนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอว่า เขตพื้นที่การศึกษาน่าจะร่วมกับองค์กรพหุภาคีในระดับอำเภอ (สถาบันการเรียนรู้อำเภอ) ทั้งหมดในเขตพื้นที่ ออกวารสารท้องถิ่นศึกษาขึ้น และให้ผลงานในวารสารนี้เป็นช่องทางขอตำแหน่งทางวิชาการได้

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ข้อเสนอในการปฏิรูปแนวทางในการกระจายอำนาจทางการศึกษา

การกระจายอำนาจทางการศึกษาที่ผ่านมา เป็นการกระจายอำนาจในเชิงการบริหารจัดการมากกว่าจะเป็นการกระจายอำนาจในการกำหนดเนื้อหาและตัวแบบในการจัดการศึกษา ขณะที่พื้นที่การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและองค์กรทางสังคมอื่นๆที่เป็นอยู่ ก็ยังไม่มีพลังอำนาจที่จะเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงการศึกษาในปัจจุบันได้ อำนาจในการกำหนดทิศทางหรือแบบแผนทางการศึกษาถูกรวบมาอยู่ที่ศูนย์กลางและอยู่ในมือของนักวิชาการรายสาระวิชาและนักประเมินผลทางการศึกษามากยิ่งขึ้น อำนาจของครูและสถานศึกษาโดยแท้จริงนั้นถดถอยลงไป และยิ่งเดินตามแนวทางนี้โรงเรียนขนาดเล็กจะต้องประสบปัญหาคุณภาพและถูกส่วนกลางเสนอให้ปิดหรือควบรวมอย่างต่อเนื่อง ในที่สุดก็จะเหลือแต่โรงเรียนขนาดใหญ่ที่มีประสิทธิภาพจำนวนน้อยเท่านั้น ในทางตรงข้ามสถาบันที่ยิ่งจะมีอำนาจเข้มแข็งขึ้นก็คือ สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน) สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) และสถาบันที่มีแผนจะจัดตั้งขึ้นใหม่ คือ สถาบันหลักสูตรและนวัตกรรมการเรียนรู้ (องค์กรมหาชน)

ข้อเสนอเพื่อการปฏิรูปแนวทางในการกระจายอำนาจทางการศึกษาคือ

(1) ผลักดันให้การกำหนดหลักสูตรท้องถิ่นต้องผ่านกระบวนการสื่อสารสาธารณะกับชุมชนท้องถิ่นในวงกว้าง (ในระดับตำบลหรืออำเภอ) และสนับสนุนให้เกิดพหุภาคี (โดยอาจจัดตั้งในรูปแบบคณะกรรมการฯ ระดับตำบลหรืออำเภอ) ที่จะเข้ามาร่วมสอน ร่วมประเมินผล และร่วมปรับปรุงหลักสูตรท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

(2) สนับสนุนงบประมาณแก่องค์กรพหุภาคี (ตามข้อ 1) ในการทำหน้าที่จัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น “อำเภอศึกษา” และในการจัดเวทีการสื่อสารสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นสู่สถานศึกษา

(3) จัดตั้งคณะทำงานกำหนดมาตรฐานและประเมินผลหลักสูตรท้องถิ่นในระดับอำเภอหรือในระดับเขตพื้นที่การศึกษา

(4) ส่งเสริมให้ครูให้ตระหนักว่า “กระบวนการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสังคม” เป็น “สาระการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน” และสนับสนุนบทบาทของครูในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับภาคส่วนต่างๆ ในสังคม

(5) สนับสนุนให้กลุ่มโรงเรียนเป็นหน่วยย่อยของการบริหารจัดการหลักสูตรท้องถิ่นแทนที่การให้แต่ละโรงเรียนดำเนินการเองตามลำพัง

(6) ยกระดับองค์กรพหุภาคีจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นระดับอำเภอให้เป็นสถาบันการเรียนรู้ท้องถิ่นระดับอำเภอ (องค์กรอิสระ/องค์กรชุมชน) เพื่อให้มีบทบาทชัดเจน ต่อเนื่อง เป็นระบบ และสามารถระดมทุนมาบริหารจัดการได้

(7) ในพื้นที่ที่มีการจัดตั้ง สถาบันการเรียนรู้ท้องถิ่นระดับอำเภอแล้ว ควรมีการวิจัยเพื่อเชื่อมโยงสถาบันการเรียนรู้ท้องถิ่นฯกับสถาบันหลักที่มีอำนาจในการกำหนดทิศทางการศึกษาสูงคือ สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน) สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) และสถาบันหลักสูตรและนวัตกรรมการเรียนรู้ (ซึ่งอยู่ระหว่างการจัดตั้งขึ้นใหม่) เพื่อสร้างระบบการกระจายอำนาจทางการศึกษาจากทั้งสามสถาบันดังกล่าวมาสู่สถาบันท้องถิ่นให้ชัดเจนต่อไป

2. ข้อเสนอแนะต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและส่วนราชการระดับอำเภอ

(1) อปท. ควรมีบทบาทพัฒนาระบบฐานข้อมูลท้องถิ่นเพื่อให้เข้าถึงง่ายและเป็นปัจจุบัน

(2) อปท. ควรมีบทบาทในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทั้งแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ธรรมชาติและในชุมชน พร้อมทั้งพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น

(3) อปท. ควรจัดตั้งคณะทำงานหรืออนุกรรมการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น“ตำบลศึกษา” ตามกรอบสาระท้องถิ่นระดับอำเภอ (3 มิติ 7 สาระย่อย) พร้อมทั้งสนับสนุนให้คณะกรรมการชุดนี้มี บทบาทต่อเนื่องในการร่วมมือกับ อปท. อื่นๆ จัดทำเป็นประมวลสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น“อำเภอศึกษา” รวมทั้งควรจัดงบประมาณอุดหนุนการผลิตเอกสารดังกล่าวเพื่อให้สถานศึกษาในท้องถิ่นมีเอกสารประกอบการเรียนการสอน (โดยอาจจัดให้มีวาระการทบทวนและจัดพิมพ์เอกสารฉบับใหม่ เช่นทุก 4 ปี เป็นต้น)

(4) ทั้ง อปท. และส่วนราชการระดับอำเภอ ควรสนับสนุนสถานศึกษาในการนำนักเรียนมาร่วมกิจกรรมการพัฒนาท้องถิ่นตามภารกิจของหน่วยงาน ทั้งนี้ อปท. ควรจัดงบประมาณและอำนวยความสะดวกแก่สถานศึกษาในการนำนักเรียนออกมาศึกษานอกสถานที่เพื่อให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีความปลอดภัย

(5) อปท. และสำนักงานเกษตรอำเภอ ควรส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรม “โรงเรียนชาวนา” อย่างต่อเนื่องและพัฒนาเป็น“เครือข่ายโรงเรียนชาวนา” หรือ “เครือข่ายนักจัดการไร่-นาแนวอนุรักษ์” เพื่อให้

กิจกรรมด้านการจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสาน การลดการใช้สารเคมี และการอนุรักษ์ระบบนิเวศในพื้นที่เกษตรกรรมขยายตัวออกไปและมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง

(6) อปท. และส่วนราชการระดับอำเภอควรร่วมกันส่งเสริมสนับสนุนให้กลุ่มอาชีพอื่นๆ ในท้องถิ่นมีการรวมกลุ่มและเรียนรู้ร่วมกันในรูปแบบโรงเรียนชาวนา คือ เน้นการปฏิบัติจริงในสถานประกอบการของตนเองบนเงื่อนไขที่ต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างจริงจัง ทั้งนี้โดยร่วมกันพัฒนาเป็นหลักสูตรฝึกอบรม (ควรเป็นในระดับอำเภอ เพื่อให้ผู้ประกอบการเรียนรู้ร่วมกันทั้งอำเภอ) และจัดสรรงบประมาณในการฝึกอบรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

(7) หากมีกลุ่มอาชีพใดสามารถพัฒนาเครือข่ายระดับอำเภอได้อย่างเข้มแข็ง ทั้ง อปท. และส่วนราชการระดับอำเภอควรสนับสนุนให้กลุ่มอาชีพนั้นจัดตั้งตนเป็นองค์กรวิชาชีพท้องถิ่นเพื่อทำหน้าที่ฝึกอบรมเยาวชนที่สนใจจะเข้าสู่อาชีพนั้นๆ ทั้งนี้ การพัฒนาองค์กรดังกล่าวนี้ควรเกิดขึ้นบนฐานของการประสานสัมพันธ์กับระบบการศึกษาที่มีอยู่แล้วในชุมชน (ทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา) ซึ่งจะทำให้ทุกองค์กรมีบทบาทเสริมพลังซึ่งกันและกัน ไม่ใช่แข่งขันกัน

3. ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยในอนาคต

(1) ควรมีการวิจัยต่อเนื่องในพื้นที่วิจัยเดิมเพื่อสร้างองค์กรการจัดการค่ายอำเภอศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้ท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นหนทางไปสู่การจัดตั้งองค์กรหรือสถาบันการเรียนรู้ระดับอำเภอ (โดยชุมชนเพื่อชุมชน) ของทั้งสองอำเภอดังกล่าวต่อไป (ข้อเสนอเพื่อออกแบบการวิจัยอยู่ในเอกสารรายงานวิจัยแล้ว)

(2) ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมบุคลากรทางการศึกษาเพื่อขับเคลื่อนการจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่น

(3) ควรมีการวิจัยเพื่อกำหนดมาตรฐานและวิธีการวัดประเมินผลสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของพหุภาคีในท้องถิ่น

(4) ควรมีการวิจัยเรื่อง การพัฒนาบทบาทขององค์กรพหุภาคีในการส่งเสริมกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียนทั้งอำเภอ หรือ การพัฒนากลไกสนับสนุนการตัดสินใจบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียนโดยเน้นกระบวนการทำงานเป็นกลุ่ม

(5) ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาวารสารท้องถิ่น “อำเภอ..ศึกษา” หรือ รวม 3 อำเภอในเขตพื้นที่การศึกษา

(6) ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาการจัดการ “เครือข่ายอาชีพท้องถิ่น” หรือ “เครือข่ายแหล่งเรียนรู้วิชาชีพ” เพื่อรองรับการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับกลุ่มวัยต่างๆ ในท้องถิ่น

(7) ควรมีการวิจัยเพื่อออกแบบเวทีสาธารณะเรื่องอัตลักษณ์ท้องถิ่น-อัตลักษณ์อาเซียน เพื่อให้เป็นเวทีการเรียนรู้ร่วมกันของเครือข่ายพหุภาคีและเยาวชนในเขตพื้นที่การศึกษา กับเยาวชนในอาเซียน

(8) ควรวิจัยเพื่อหาแนวทางปรับเปลี่ยนบทบาทนักวิจัยทางสังคมศาสตร์จากนักสร้างทฤษฎีและเป็นคนนอกของสิ่งที่ตนศึกษา ไปเป็นนักปฏิบัติการทางความคิด/นักสื่อสารอุดมคติ/อุดมการณ์/ปรัชญาและเป็น “คนใน” ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่ตนศึกษา

(9) ควรหารูปแบบการให้ทุนอุดหนุนการวิจัยที่เปิดโอกาสให้องค์กรพหุภาคีทางการศึกษาเพื่อท้องถิ่นระดับอำเภอมีบทบาทร่วมในการตัดสินใจเลือกโครงการวิจัยหรือร่วมประเมินคุณภาพงานวิจัย

สารบัญ

หน้า

คำนำ ๑

บทคัดย่อ (ภาษาไทย) ๔

บทคัดย่อ (ภาษาอังกฤษ) ๕

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร ๖

สารบัญ ๒๓

บทที่ 1 บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา 1
2. วัตถุประสงค์การวิจัย 9
3. นิยามศัพท์ที่สำคัญ 9
4. วิธีดำเนินการวิจัย 10

บทที่ 2 การศึกษาเพื่อตอบสนองชุมชนท้องถิ่น: การเปลี่ยนกระบวนทัศน์และกระจายอำนาจทางการศึกษา

1. การศึกษาเพื่อตอบสนองสังคมการผลิต 16
2. อำนาจของนักพัฒนาหลักสูตร 18
3. การศึกษากับแนวคิดแบบประชาธิปไตย 20
4. ปรัชญาการศึกษาแบบปฏิรูปนิยมหรือบูรณาการนิยม (Reconstructionism) 21
5. การสอนแบบไม่สอนกับการสอนสิ่งที่ไม่รู้ 24
6. การกระจายอำนาจทางการศึกษา 25
7. ช่องทางการศึกษาเพื่อชุมชนในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 28
8. การนำปรัชญาการศึกษามาใช้ในการวิจัย 31

บทที่ 3 ศตวรรษที่ 21 กับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

1. ก้าวย่างที่สดใสใน ศตวรรษที่ 21 35
2. วิกฤตการณ์ที่รุกคืบใน ศตวรรษที่ 21 36
3. แนวโน้มด้านความมั่นคงในภูมิภาคอาเซียน 38
4. ปัญหาเชิงอุดมการณ์ของลัทธิเสรีนิยมใหม่ที่อุบัติขึ้นใน ศตวรรษที่ 20 40
5. ปรัชญาเบื้องหลังลัทธิเสรีนิยมใหม่ 41
6. การดำรงอยู่ของศาสนาและปรัชญา 44
7. กระแสต้านการพัฒนากระแสหลักในสังคมศาสตร์ 46
8. จิ๋วแต่แจ๋ว นิเวศวิทยาแนวลึก และแนวคิดการพัฒนาสีเขียว 48
9. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 51

10. การเมืองใหม่ที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 54
11. สถาบันการเรียนรู้ท้องถิ่นกับการสร้างการเมืองใหม่ 57

บทที่ 4 ผลการวิจัย

1. ปัญหาด้านการจัดการศึกษาของอำเภอที่เป็นพื้นที่วิจัย 59
2. การสื่อสารเพื่อการจัดตั้งพหุภาคีในการศึกษาเพื่อตอบสนองชุมชนท้องถิ่น 68
3. การกำหนดโครงสร้างเนื้อหาของสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น 74
4. การเขียนเนื้อหาสาระและหน่วยการเรียนรู้ของสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น 78
5. ผลงานและการทดลองสอนสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น 87
6. ผลการสรุปบทเรียนหลังการทดลองสอนสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น 100
7. ผลการประเมินการยอมรับของสถานศึกษาต่อระบบและกลไกการทำงานแบบพหุภาคี 107

บทที่ 5 การอภิปรายผล

1. แนวคิดการกระจายอำนาจทางการศึกษาในกระบวนทัศน์การศึกษาเพื่อชุมชน 115
2. แนวทางการจัดตั้งพหุภาคีการศึกษาเพื่อท้องถิ่นระดับอำเภอ 116
3. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือไม่สำเร็จในการจัดตั้งเครือข่ายพหุภาคีฯ ระดับอำเภอ 118
4. การกำหนดคุณลักษณะของสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น 122
5. ผลงานของพหุภาคีแยกตามประเด็นการเรียนรู้ (สาระย่อย) 123
6. การจัดทำประมวลสาระการเรียนรู้ (รวม 7 สาระย่อย) 128
7. การไม่บรรลุจุดหมายด้านกระบวนการออกแบบกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียน 132
8. การยอมรับระบบและกลไกการทำงานแบบพหุภาคีในการจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่น 132
9. บทสรุปเกี่ยวกับองค์ประกอบและบทบาทของพหุภาคีสนับสนุนหลักสูตรท้องถิ่น ระดับอำเภอ 134
10. การพัฒนากรอบแนวคิดเพื่อการวิจัยต่อเนื่องในพื้นที่วิจัยเดิม 138

บทที่ 6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1. หลักคิดเบื้องหลังการวิจัย 142
2. วัตถุประสงค์และวิธีดำเนินการวิจัย 143
3. ผลการวิจัย 143
4. ข้อวิพากษ์ต่อการขับเคลื่อนการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่นต่อเนื่อง 148
5. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย 150

บรรณานุกรม 154

ภาคผนวก

1. ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมและผลที่ได้รับที่วางไว้และที่เกิดขึ้นจริง 157
2. แนวคำถามเพื่อวิเคราะห์ปัญหาด้านการจัดการศึกษาในการสนทนากลุ่มกับผู้บริหารสถานศึกษา 159

3. แบบสอบถามการยอมรับและข้อเสนอแนะต่อการทำงานแบบพหุภาคีในการศึกษาเพื่อท้องถิ่นประเมินกับพหุภาคีในอำเภอที่ทำวิจัย 160
4. แบบสอบถามการยอมรับต่อการจัดการแบบพหุภาคีในการศึกษาเพื่อท้องถิ่นประเมินกับผู้บริหารสถานศึกษาและบุคลากรสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา 162
5. คำสั่งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 2 ที่ 197 / 2556 เรื่อง แต่งตั้งคณะทำงานจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น"พนมทวนศึกษา" วันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2556 164
6. คำสั่งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 2 ที่ 1 / 2557 เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการปรับปรุงสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น "พนมทวนศึกษา" วันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2557 168
7. ประกาศของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 เรื่อง การจัดตั้งเครือข่ายพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่นระดับอำเภอ วันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ.2556 170

บทที่ 1
บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

1.1 การกระจายอำนาจทางการศึกษากับการควบคุมที่ศูนย์กลาง

แม้ว่าประเทศไทยจะลงทุนทางการศึกษาสูงถึงปีละกว่าสี่แสนล้านบาท หรือ เกือบ 1 ใน 4 ของงบประมาณแผ่นดิน แต่มิติด้านคุณภาพการศึกษายังย่อหย่อนอยู่มาก ทั้งในเชิงความสามารถทางวิชาการ และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในการดำเนินชีวิตท่ามกลางปัจจัยรุมเร้าต่างๆ ส่วนในประเด็นความเท่าเทียมกันก็ยังประสบปัญหาและข้อจำกัดอีกมาก ขณะเดียวกันก็ยังมีปัญหาของการยกระดับการเรียนรู้ของคนทั้งสังคมในการปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วยิ่งขึ้นโดยที่ยังรักษาระบบคุณค่าและฐานทรัพยากรของตนไว้ได้ ดังนั้นสังคมโดยรวมจึงมีความเสี่ยงที่จะเผชิญกับความเสื่อมถอยและมีความสามารถในการพึ่งตนเองได้น้อยลง

องค์กรหลักที่ทำหน้าที่โดยตรงในการจัดการศึกษาคือ สถานศึกษา ซึ่งตาม พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้มีการกระจายอำนาจให้สถานศึกษามีอิสระในการบริหารงบประมาณและทรัพยากรทางการศึกษามากขึ้น ทั้งนี้ โดยคาดหวังว่าสถานศึกษาจะสามารถระดมทรัพยากรและความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคมมาใช้ได้มากขึ้น แต่ในทางปฏิบัติสถานศึกษาที่มีศักยภาพที่จะระดมทุนและทรัพยากรต่างๆ จากสังคมได้มากจะเป็นสถานศึกษาที่มีคุณภาพสูง และเป็นสถานศึกษาขนาดใหญ่ ส่วนสถานศึกษาขนาดกลางและขนาดเล็กจะมีโอกาสในการระดมทุนและทรัพยากรได้น้อยกว่า เนื่องมาจากความด้อยกว่าของฐานะทางเศรษฐกิจและสถานะความมั่นคงทางสังคมโดยเฉพาะในเขตพื้นที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียนขนาดเล็ก ส่งผลให้ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ประเด็นเรื่องโรงเรียนขนาดเล็กกลายเป็นปัญหาใหญ่ในระบบการศึกษา และแม้ว่าจะมีความพยายามแก้ไขปัญหานี้อย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ.2548 แต่จำนวนโรงเรียนขนาดเล็กก็กลับมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 1 ขณะเดียวกันการแสวงหาความเห็นพ้องกันในกระบวนการแก้ปัญหาก็ยิ่งเป็นไปได้ยากมากขึ้น

ตารางที่ 1 จำนวนโรงเรียนขนาดเล็ก ปีการศึกษา 2550-2555

ปีการศึกษา	จำนวนโรงเรียนขนาดเล็ก (โรงเรียน)	ร้อยละ
2550	13,518	41.9
2551	13,915	43.73
2552	14,056	44.61
2553	14,397	45.82
2554	14,638	46,83
2555	14,816	47.62

ที่มา: ข้อมูลสารสนเทศ สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน

แม้ว่า พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 จะช่วยให้มีการกระจายอำนาจทางการศึกษาโดยกำหนดให้โรงเรียนมีฐานะเป็นนิติบุคคล ซึ่งดูเหมือนจะทำให้โรงเรียนมีอิสระในการทำงานและสามารถกำหนดเป้าหมายของตนเองได้มากขึ้น รวมทั้งมีเจตจำนงที่จะให้สถานศึกษามีความเป็นอิสระทางวิชาการ โดยได้ระบุให้สถานศึกษามีหน้าที่จัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ทั้งนี้ โดยคาดหวังว่าจะได้หลักสูตรที่เชื่อมโยงกับบริบททท้องถิ่นคือ มีสาระเกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน และสังคม ทั้งนี้ สถานศึกษาจะดำเนินการจัดทำเองหรือมอบหมายให้บุคคลหรือหน่วยงาน หรือบุคคลในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดทำก็ได้ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็มีการสร้างเงื่อนไขด้านคุณภาพการศึกษาที่ต้องยึดหลักสูตรแกนกลางและการประกันคุณภาพการศึกษา ทำให้มีการจัดตั้ง สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) ขึ้นในปี พ.ศ.2543 และจัดตั้ง สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน) ขึ้นในปี พ.ศ.2548 ทั้งสององค์กรนี้ได้เข้ามาเป็นกลไกใหม่ในการควบคุมและกำหนดอนาคตของสถานศึกษา

สถาบันทดสอบทางการศึกษาฯ ได้ดำเนินการทดสอบ O-NET เป็นครั้งแรกใน พ.ศ.2549 พร้อมทั้งกำหนดให้ใช้ ผลคะแนน O-NET ประกอบการพิจารณาศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นไป โดยเริ่มใช้ผลคะแนน O-NET ครั้งแรกกับผู้ที่เรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐานในปี พ.ศ.2551 ต่อมาในปี พ.ศ.2554 กระทรวงศึกษาธิการก็ได้ออกประกาศกำหนดให้ใช้มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน (O-NET) เพื่อการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา สถานการณ์ที่เกิดตามมาก็คือระบบติวเตอร์ที่เคยอยู่นอกสถานศึกษาได้ลุกลามเข้าไปในสถานศึกษา ครูต้องลงทุนจัดระบบติวเตอร์ให้เด็ก ขณะที่หลักสูตรท้องถิ่นค่อยๆ จางหายหรือดำรงอยู่แบบแคระแกรน ไม่มีการจัดการเรียนการสอนที่ชัดเจน ไม่มีระบบบริหารจัดการและการประเมินผลอย่างเป็นรูปธรรม

ในปี พ.ศ.2555 สมศ. ประกาศการประเมินคุณภาพภายนอกรอบสาม สำหรับระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยกำหนดตัวบ่งชี้ 3 กลุ่มคือ กลุ่มตัวบ่งชี้พื้นฐาน มีสัดส่วนการประเมินร้อยละ 80 (ร้อยละ 20 เป็นการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน) กลุ่มตัวบ่งชี้อัตลักษณ์ ร้อยละ 10 และกลุ่มตัวบ่งชี้มาตรการส่งเสริม ร้อยละ 10 พร้อมกันนี้ก็มีประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ กำหนดให้การสอบ O-NET ถือเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบการสำเร็จการศึกษา (ร้อยละ 20) ใน ป.6, ม.3 และ ม.6 ซึ่งทำให้การทดสอบระดับชาติเป็นทั้งองค์ประกอบหนึ่งของการทดสอบเพื่อสำเร็จการศึกษา เป็นองค์ประกอบในการคัดเลือกเพื่อศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น และเป็นองค์ประกอบในการประเมินคุณภาพและมาตรฐานของสถานศึกษา

ยิ่งการทดสอบระดับชาติสำคัญมากขึ้นเท่าไร ยิ่งเป็นการผลักให้เด็กเน้นการเรียนวิชาสามัญ เร่งเร้าให้เด็กเข้าสู่การแข่งขันมากขึ้น โรงเรียนต้องจัดระบบทบทวนความรู้ ให้ครูเพิ่มชั่วโมงการเตรียมการสอน และเพิ่มเวลาอยู่กับเด็กให้มากขึ้น แต่นั่นก็จะยังไม่ช่วยลดปัญหาของโรงเรียนขนาดเล็ก และยิ่งจะทำให้ลดโอกาสในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นมากขึ้นไปอีก ขณะที่ไปเพิ่มความทุกข์ยากให้กับเด็ก ครู ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ปกครองและชุมชนมากยิ่งขึ้น

ส่วนระบบการประเมินเพื่อรับรองมาตรฐานของสถานศึกษา แม้จะมีการปรับปรุงตัวบ่งชี้คุณภาพในการประเมินรอบสาม แบ่งเป็นตัวบ่งชี้พื้นฐาน ตัวบ่งชี้อัตลักษณ์ และตัวบ่งชี้มาตรการส่งเสริมแล้ว แต่ครู

ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ประเมิน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวนไม่น้อยยังไม่ชัดเจน และเข้าใจไม่ตรงกัน ดังนั้น ผลการประเมินที่ได้ก็จะมีปัญหาในการนำมาเปรียบเทียบกัน ซึ่งก็อาจกลายเป็นแรงผลักให้กลับมาให้น้ำหนักกับการทดสอบระดับชาติเพิ่มขึ้นไปอีก

จะเห็นได้ว่า ความพยายามในการพัฒนาวิชาการด้านการทดสอบระดับชาติ การประเมินระดับชาติ และระบบการควบคุมมาตรฐานของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานนั้น แม้ว่าจะเป็นหนทางไปสู่ความเป็นเอกภาพแต่ในทางปฏิบัติก็ไม่สามารถลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาลงได้ ยิ่งเดินหน้าเข้มงวดขึ้น (ข้อสอบมีความเฉพาะเจาะจงมากขึ้น) ยิ่งปรากฏกลุ่มที่อ่อนด้อยและกลุ่มที่ต้องถูกคัดออกเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งยิ่งทำให้อำนาจในการกำหนดทิศทางการศึกษาถูกรวบเข้าสู่ศูนย์กลางและอยู่ในการตัดสินใจของนักวิชาการมากขึ้น

อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันประเด็นเรื่องความเป็นเอกภาพ ก็กำลังถูกท้าทายด้วยความคิดเรื่อง การสร้างอัตลักษณ์ คลิฟฟอร์ด เกียทซ์ (Clifford Geertz,1926-2006) อธิบายว่า ในขณะที่โลกทุกวันนี้มีความเชื่อมโยงกันเป็นชุมชนขนาดใหญ่ระดับโลก ถ้ามองดูผิวเผินเหมือนกับว่ามนุษย์สามารถสื่อสารกันอย่างแน่นแฟ้นและรวดเร็ว จนกระทั่งระยะทางและเวลามิได้เป็นอุปสรรคอีกต่อไป แต่ขณะเดียวกันโลกก็กำลังถูกแบ่งแยก นั่นคือ ยิ่งโลกมีการเชื่อมต่อกันมากขึ้นเท่าไร ก็ยิ่งมีสิ่งที่มาขวางกั้นในระดับรายละเอียดปลีกย่อยมากมาย จนกล่าวได้ว่าโลกานิยม (cosmopolitanism) และท้องถิ่นนิยม (parochialism) ไม่ได้อยู่ในสภาวะที่ขัดแย้งอยู่ตรงข้ามกันอีกต่อไป นั่นคือ ไม่จำเป็นที่อย่างหนึ่งมากอีกอย่างหนึ่งจะต้องลดน้อยถอยลง แต่ทั้งสองต่างดำรงอยู่อย่างเชื่อมต่อและต่างก็แสดงพลังต่อกันและกัน ยิ่งโลกานิยมมากขึ้นเท่าไร ท้องถิ่นนิยมก็เพิ่มพลังมากขึ้นตามไปด้วย และเกียทซ์ชี้ให้เห็นว่า โลกกำลังก้าวเข้าสู่สภาวะแห่งการรื้อถอนหรือการแตกกระจาย (disassembly) ที่อัตลักษณ์หรือเอกลักษณ์ของความเป็นชาติ ศาสนา เชื้อชาติ หรือวัฒนธรรม ไม่ได้มีความเป็นเอกภาพแข็งตัวและบูรณาการเพื่อความเป็นปึกแผ่นอีกต่อไป (ไชยันต์ ไชยพร, 2551: 92, 97)

การเปิดตัวของประชาคมอาเซียนในปี 2558 ก็จะเป็นอีกปรากฏการณ์หนึ่งที่จะทำให้ทั้งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความแปลกแยกดำรงอยู่อย่างเชื่อมต่อและแสดงพลังต่อกันและกันมากขึ้น และในที่สุดการแสดงให้เห็นถึงรายละเอียดของความแตกต่างที่หลากหลายเหลือคณานับก็จะชัดเจนขึ้น ความพยายามสร้างอัตลักษณ์ร่วมกันขึ้นใหม่ท่ามกลางสังคมเปิดที่พยายามสลายพรมแดนทุกด้านออกไปก็กำลังจะเกิดขึ้น การเรียนรู้ของมนุษย์จะมิใช่เพื่อการเป็นคนสากลแต่เพียงอย่างเดียว แต่จะต้องเรียนรู้เพื่อการสร้างหรือรักษาอัตลักษณ์ของตนหรือกลุ่มของตนอีกด้วย

กลุ่มตัวบ่งชี้อัตลักษณ์ ที่ปรากฏขึ้นในการประเมินคุณภาพภายนอกรอบสามนั้น แม้จะสะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์นี้คือ การยอมรับแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ แต่ก็ยังมีน้ำหนักน้อยมากคือเพียงร้อยละ 10 และก็ยังคงเน้นเฉพาะอัตลักษณ์ของตัวสถานศึกษาเป็นสำคัญ ยังไม่ได้สะท้อนการเรียนรู้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นหรือความเป็นคนท้องถิ่นแต่อย่างใด และสัดส่วนการประเมินหลักสูตรท้องถิ่นซึ่งน่าจะปรากฏขึ้นในกรอบประเมินด้วยก็ยังไม่ปรากฏ

ชัชชัย คุ้มทวีพร (2549) ได้วิพากษ์เรื่อง การกำหนดเป้าหมายของการศึกษาว่าควรจะถูกกำหนดอยู่ภายในวงการศึกษาเองหรือเป็นคำถามทางการเมือง โดยในบทความเรื่อง การประเมินบทบาทของเทคโนโลยีการสื่อสารในการเรียนการสอน: มุมมองจากปรัชญาการศึกษา ชัชชัย อธิบายว่า ถ้าเชื่อว่าการศึกษาเป็นกิจการ

ที่สมบูรณ์ในตัวเอง เป้าหมายการศึกษาจะอยู่ภายในวงการศึกษาเอง แต่ถ้าเชื่อว่าการศึกษาไม่อาจแยกจากสังคมวงกว้าง เอกสิทธิ์ของนักการศึกษาจะหายไป และการกำหนดเป้าหมายของการศึกษาจะกลายเป็นคำถามทางการเมืองที่ชุมชนทางการเมืองจะต้องตัดสินใจเลือก

ในช่วงของการขับเคลื่อน พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 นั้น ดูเหมือนว่าพลังการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมจะเป็นความหวังที่จะเข้ามาเปลี่ยนแปลงการศึกษาผ่านช่องทางที่มีการกระจายอำนาจไปสู่สถานศึกษา แต่สถานการณ์ปัจจุบันกลับปรากฏว่า อำนาจในการกำหนดทิศทางการศึกษาหวนกลับไปอยู่ในมือของนักวิชาการรายสาระวิชาและนักประเมินผลทางการศึกษา ขณะที่สถานศึกษาที่ตกอยู่ในข่ายจะต้องถูกยุบ/ควบ/รวมมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จึงกลายเป็นคำถามว่า เราจะสร้างประชาสังคมแบบใดที่จะเข้ามามีบทบาทร่วมกำหนดทิศทางของการศึกษาในระดับท้องถิ่นได้ ทั้งนี้ รวมไปถึงการหารูปแบบที่จะส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถเตรียมคน เตรียมสังคมสำหรับอนาคตของตนและลูกหลานของตนได้

1.2 ความสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่น

การกระจายอำนาจโดยให้สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาเองแทนการใช้หลักสูตรส่วนกลางแบบเดิมก่อนการปฏิรูปหลักสูตรในปี พ.ศ.2544 นั้น ถ้าเป็นไปตามอุดมคติก็น่าจะได้หลักสูตรที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น ซึ่งหมายถึงการมีรายวิชา เนื้อหาวิชา หนังสือเรียน กิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมเสริมหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอนที่สัมพันธ์กับปัญหาและสถานการณ์ในท้องถิ่น แต่ครูส่วนใหญ่คุ้นชินกับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรที่ส่วนกลางกำหนด ประกอบกับข้อกำหนดรายวิชา เนื้อหาวิชา หนังสือเรียน กิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมเสริมหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอน ก็เคยใช้จากส่วนกลางเป็นหลัก ดังนั้น การที่ครูจะปรับตัวกลายเป็นนักพัฒนาหลักสูตรขึ้นมาได้ด้วยตนเองจึงไม่ใช่สิ่งที่จะเกิดขึ้นได้โดยง่าย นอกจากนี้เนื้อหาสาระที่เป็นเรื่องราวของท้องถิ่นยังไม่ได้รับการจัดการให้เป็นความรู้อย่างเป็นระบบที่จะช่วยให้ครูเข้าถึงและนำมาจัดการเรียนรู้ได้ ทำให้การพัฒนาหลักสูตรในแบบแผนที่เชื่อมโยงกับบริบทท้องถิ่นไม่เกิดขึ้นอย่างที่คาดหวัง

โดยทั่วไปองค์ความรู้ท้องถิ่นนั้นจะอยู่กับผู้ปฏิบัติและกระจัดกระจายอยู่ตามหน่วยงานและผู้ปฏิบัติจริงในพื้นที่ ทั้งในภาคประชาชน ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชน องค์ความรู้เหล่านี้เกิดอยู่ในบริบทของพื้นที่ ทั้งพื้นที่ทางกายภาพ-ชีวภาพ ทางสังคมและวัฒนธรรม หากสถานศึกษานำความรู้เหล่านี้มาจัดการเรียนการสอนได้จะช่วยให้เด็กสามารถสร้างความคิดแบบเชื่อมโยงกันได้ง่ายขึ้น ซึ่งหมายถึงเกิดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

การเรียนรู้แบบบูรณาการในที่นี้หมายถึงการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบท วีระ สมบูรณ์ (2547: 72-74) อธิบายว่า การที่เรารับสารต่างๆเข้ามาเราต้องหาบริบทของมันให้ได้ เมื่อหาบริบทได้ ทั้งหมด (ทั้งสารและบริบท) ก็จะเกิดภาพเป็นองค์รวมขึ้นมา แล้วบริบทนั้นจะทำหน้าที่สร้างความเกี่ยวโยง เชื่อมโยงให้กับสารทั้งหมดนั้นได้ นั่นคือ การบูรณาการจะต้องเป็นการเชื่อมโยงในบริบทเดียวกัน ถ้าสิ่งหรือสารทั้งหมดไม่ได้อยู่ในบริบทเดียวกัน การบูรณาการหรือมองแบบองค์รวมก็เป็นไปไม่ได้ และนั่นก็หมายความว่า คุณค่าของการเรียนรู้ท้องถิ่นคือการสร้างการเรียนรู้แบบบูรณาการ ซึ่งจะช่วยให้ศาสตร์ต่างๆที่เด็กได้เรียนรู้นั้นมีความหมาย

การคิดแบบไม่บูรณาการนั้น ผู้คิดอาจมีความรู้มากมายหลากหลายเรื่องราว แต่ไม่รู้ว่าจะเอาส่วนทั้งหมดมารวมกันอย่างไร และเมื่อรวมกันแล้วจะได้รูปร่างหรือความหมายใหม่อะไรขึ้นมา คือ เชื่อมโยงสารที่รับมาทั้งหมดให้อยู่ในบริบทเดียวกันไม่ได้ ในบางกรณีอาจเป็นการคิดในหลายบริบท (มีมุมมองที่หลากหลาย) แต่ไม่ทราบว่าบริบทไหน (มุมมองไหน) เป็นจริง เสมือนการได้ยินบทพูดของตัวละครแต่มองไม่เห็นฉาก (หรือเห็นแต่เชื่อมโยงฉากกับบทพูดไม่ได้) แล้วกลับพยายามหาความหมายของบทพูดนั้นผ่านการเปลี่ยนฉากไปตลอดเวลา โดยไม่รู้ว่าฉากใดเป็นจริง การที่ติดกับกับการคิดหลายบริบทอย่างไม่สอดคล้องและเชื่อมโยงกับปรากฏการณ์ทั้งหมด หรือเชื่อมโยงหลายสิ่งเข้ามาอยู่ในบริบทเดียวกันไม่ได้ ย่อมทำให้เกิดปัญหาในการตัดสินใจ โดยเฉพาะในปัญหาที่ซับซ้อนและต้องใช้การตัดสินใจจากหลายๆ ฝ่าย เมื่อต่างคนต่างคิด คิดในต่างบริบท และคิดอย่างไม่เชื่อมโยงกับสิ่งอื่นๆ อย่างถ้วนทั่ว หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการคิดในบริบทแคบๆ ที่ไม่เชื่อมโยงกัน การแก้ปัญหาร่วมกันย่อมเป็นไปได้ยากและอาจยิ่งเป็นการเพิ่มความขัดแย้งมากยิ่งขึ้น

การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบทท้องถิ่นนั้นนอกจากจะทำให้ศาสตร์ต่างๆ มีความหมายขึ้นแล้ว ยังทำให้ผู้เรียนเห็นโอกาสที่จะพัฒนาตนเองเชื่อมโยงกับท้องถิ่นได้ การมองเห็นความเชื่อมโยงเป็นฐานคิดที่สำคัญของการสร้างอาชีพอิสระ ซึ่งอาจจะเริ่มจากในท้องถิ่นของตนก่อน และหากวิเคราะห์สถานการณ์โลกจะพบว่าคนวัยหนุ่มสาวในอนาคตมีแนวโน้มที่จะเผชิญกับปัญหาการว่างงานมากขึ้น เนื่องจากมีการลดขนาดองค์กรภาครัฐ การเคลื่อนย้ายของทุนอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานจำนวนมากไปยังประเทศที่มีค่าแรงงานต่ำกว่า และการใช้เทคโนโลยีทดแทนการจ้างงาน ดังนั้น การเรียนรู้เพื่อการสร้างงานในบริบทท้องถิ่นจึงน่าจะเป็นโอกาสของการพัฒนาอาชีพอิสระ รวมทั้งเป็นโอกาสของการพัฒนาตัวตนของเด็ก และพัฒนาอัตลักษณ์ของท้องถิ่นในอนาคตอีกด้วย

1.3 การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากผู้เรียนเป็นสำคัญไปสู่ชุมชนเป็นสำคัญ

วรยุทธ ศรีวรกุล (2549:162) ชี้ว่า แนวความคิดแบบยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางหรือเป็นสำคัญนี้ เป็นแนวคิดแบบลดทอนนิยม (reductionism) คือ แยกสิ่งต่างๆ ออกเป็นส่วนๆ แล้วประเมินว่าส่วนไหนสำคัญที่สุด ส่วนนั้นจะถูกถือว่าเป็น “หัวใจ” หรือ “ศูนย์กลาง” ส่วนที่อยู่ชายขอบรอบนอกมักจะถูกลืมและไม่เห็นคุณค่า (เช่นเดียวกับการพัฒนาที่เน้นการเติบโตที่ศูนย์กลาง สังคมชายขอบรอบนอกก็ด้อยค่า) ดังนั้น ในความเป็นจริงแนวคิดนี้มีอันตรายแฝงอยู่คือ ลดทอนคุณค่าของครูและเนื้อหาสาระลงไป ยิ่งเทคโนโลยีข่าวสารพัฒนามากขึ้นและมีการพัฒนาเครือข่ายการสื่อสารจนเกิดภาวะข่าวสารเกินพิกัด ทั้งครู และเนื้อหาสาระก็จะยิ่งมีความสำคัญน้อยลง และในที่สุดอาจนำไปสู่วิถีแบบโพสต์โมเดิร์นที่ปัจเจกแต่ละคนต่างสร้างความเป็นตัวตนตามการรับรู้และการตีความหมายโดยตนเอง ซึ่งจะปรับเปลี่ยนไปตลอดตามการรับรู้และความหมายจากสัญญะต่างๆ ที่ส่งมาได้อย่างไม่รู้จบ

ในการพิจารณาว่าการเปลี่ยนจากผู้เรียนเป็นสำคัญไปสู่ชุมชนเป็นสำคัญจะช่วยแก้ไขหรือลดปัญหาแบบลดทอนนิยมลงได้หรือไม่ น่าจะอยู่ที่การให้ความหมายของคำว่าชุมชน ถ้าเห็นว่าชุมชนอยู่ส่วนหนึ่งสถานศึกษาอยู่อีกส่วนหนึ่ง การคิดแบบชุมชนเป็นสำคัญก็จะเป็นลดทอนคุณค่าของสถานศึกษาลง แต่ถ้าเห็นว่าสถานศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เป็นสิ่งที่บูรณาการอยู่ร่วมกัน สถานศึกษาก็จะไม่ถูกลดทอนคุณค่าลง

ไป นั่นคือ การศึกษาในทัศนะชุมชนเป็นสำคัญจะทำให้โรงเรียนและชุมชนประสานบทบาทและอยู่ร่วมกันแบบบูรณาการมากขึ้น ซึ่งจะไม่เป็นการลดทอนคุณค่าของนักเรียน ครู และเนื้อหาสาระลงไป

แนวคิดผู้เรียนเป็นสำคัญสัมพันธ์กับแนวคิดปัจเจกเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นจุดอ่อนในการประเมินค่าเชิงเปรียบเทียบระหว่างปัจเจกกับสังคม กล่าวคือ แนวคิดปัจเจกเป็นสำคัญ มาจากฐานคิดที่เชื่อว่า บุคคลสร้างสังคมขึ้นมาเพื่อประโยชน์ของตนเอง ทำให้สังคมทำหน้าที่รับใช้ปัจเจก จุดอ่อนของฐานคิดนี้คือ 1) ลดทอนความเป็นชุมชน ทำให้การเข้ามาในพื้นที่ทางสังคมกลายมาเป็นการเข้ามาปกป้องผลประโยชน์หรือแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนหรือกลุ่มของตน มากกว่าการเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม 2) ในการอธิบายภาพของสังคมจะมองสังคมเป็นผลรวมของปัจเจก เช่น ผลผลิตมวลรวม ฯลฯ มากกว่าที่จะมองสังคมเป็นหน่วยของปฏิสัมพันธ์เชิงอุดมคติที่มีคุณค่าบางอย่างกำกับอยู่ และ 3) การมองโลกแบบปัจเจกเป็นใหญ่ทำให้มนุษย์หลงอำนาจของตนเองและอำนาจที่ถูกชักจูงให้แสดงออกมากที่สุดคืออำนาจในการบริโภค

แนวความคิดแบบชุมชนเป็นสำคัญอยู่บนฐานคิดที่ว่า มนุษย์เกิดมาในสังคม คือสังคมมาก่อน และมนุษย์ต้องเรียนรู้คุณค่าต่างๆจากสังคม การสื่อสารก็เน้นการให้ภาพสังคมในอุดมคติ เน้นสังคมเป็นใหญ่ ปัจเจกต้องรับใช้สังคม แต่ความหมายของสังคมก็มีหลายรูปแบบ เช่น ถ้าเป็นสังคมแบบจารีตประเพณี ความหมายของสังคมจะยึดโยงกับกลุ่มชาติพันธุ์ เน้นการสื่อสารแบบของสังคมในอุดมคติ ความเป็นพื้นบ้าน ความเป็นพื้นถิ่น แต่ถ้าเป็นสังคมแบบชาตินิยม ความหมายของสังคมจะยึดโยงกับความเป็นรัฐชาติ การสื่อสารก็เน้นความมีอำนาจและความไพบูลย์ของรัฐชาติ แต่ความเป็นชุมชนในยุคแห่งโลกาภิวัฒน์มีลักษณะที่ผสมผสานกันมากขึ้น ความเป็นชุมชนจะมีลักษณะของการสื่อสารหรือปฏิสัมพันธ์เพื่อสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่มากขึ้น

ในด้านวิธีการสอน การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีแนวโน้มที่จะไปสู่การสอนแบบไม่สอนคือปล่อยให้นักเรียนไปค้นคว้าเอง แต่ถ้าเป็นการสอนในแนวคิดที่ใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง มีแนวโน้มที่ครูจะต้องสอนในสิ่งที่ไม่รู้ ซึ่งทั้งผู้สอนและผู้เรียนต้องพร้อมที่จะใช้ปัญญาของตนเองอย่างแท้จริง ฌาคส์ ร็องซีแยร์ (Jacques Ranciere) อธิบายว่า การสอนสิ่งที่ไม่รู้ จะเป็นการเปิดพื้นที่ให้มีการโต้แย้งถกเถียง การแสดงความไม่เห็นด้วยหรือเห็นไม่ตรงกัน ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า การเมือง และเป็นการสร้างกระบวนการรับรู้ทางการเมืองแบบใหม่ขึ้น

จากปัญหาในเชิงกระบวนทัศน์ดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยสนใจพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่เน้นชุมชนเป็นสำคัญ คือมีเนื้อหาสาระของชุมชนเป็นแกนกลางในการเรียนรู้ร่วมกัน และมุ่งให้เป็นการเรียนรู้ร่วมกันทั้งครู นักเรียน และชุมชน

1.4 การให้ความสำคัญกับการสร้างพหุภาคีระดับอำเภอ

หน่วยงานทางการศึกษาที่มีหน้าที่กำหนดกรอบหลักสูตรท้องถิ่นคือ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาซึ่งปกติจะรับผิดชอบพื้นที่มากกว่า 1 อำเภอ ส่วนหน่วยปฏิบัติการที่จะนำกรอบหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้คือสถานศึกษา แต่เนื่องจากสถานศึกษาส่วนใหญ่ในพื้นที่ชนบทเป็นสถานศึกษาขนาดเล็กและขนาดกลางซึ่งมี

ข้อจำกัดทั้งในด้านบุคคลากร การบริหารจัดการ และการต้องเผชิญกับการประเมินคุณภาพ ขณะที่ระบบและกลไกที่จะสนับสนุนการบริหารจัดการหลักสูตรท้องถิ่นจากภาคประชาชนยังไม่มี

แม้ว่าสถานศึกษาจะมีคณะกรรมการสถานศึกษา แต่จากผลการศึกษาในหลายกรณีชี้ให้เห็นว่าการทำงานของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานส่วนใหญ่จะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องวิชาการ การทำงานของคณะกรรมการสถานศึกษาส่วนใหญ่เป็นเพียงการเข้ามารับทราบข้อมูลเช่น แผนปฏิบัติการประจำปี เป็นคณะกรรมการตรวจรับพัสดุ ฯลฯ และการเข้ามาช่วยประสานงานกับชุมชนในกิจกรรมของโรงเรียนและการระดมทุน เป็นสำคัญ จึงกลายเป็นข้อจำกัดที่ทำให้หลักสูตรท้องถิ่นขับเคลื่อนไปได้ยาก

ส่วนบทบาทของ อปท.ในการสนับสนุนสถานศึกษานั้น ถ้าไม่มีสถานศึกษาในสังกัดก็มักจะไม่มีบทบาทสนับสนุนทางด้านวิชาการและให้ความสำคัญกับการศึกษา ขณะที่ศักยภาพขององค์กรในการที่จะสนับสนุนการศึกษาก็ยังมีน้อยและมีความแตกต่างกันอยู่มาก

เมื่อขยับจากระดับตำบลขึ้นมาเป็นระดับอำเภอ จะเริ่มเห็นบทบาทของส่วนราชการระดับอำเภอ และจะมีภาคีเครือข่ายภาคประชาชนที่มีศักยภาพมากขึ้น ความเป็นหน่วยการปกครองก็มีความชัดเจนและมีขนาดใหญ่พอสมควร มีนายอำเภอที่มีบทบาทบูรณาการส่วนราชการต่างๆ ให้ทำงานร่วมกันได้ จึงถือเป็นหน่วยพื้นที่ที่น่าจะสนใจที่จะสร้างกลุ่ม เครือข่าย หรือองค์กรแบบพหุภาคีที่จะมาร่วมกับเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาได้

1.5 การเปลี่ยนย้ายกระบวนทัศน์จากทุนนิยม-เสรีนิยมไปสู่กระบวนทัศน์เศรษฐกิจพอเพียง

กระบวนทัศน์แบบทุนนิยม-เสรีนิยมอยู่บนฐานความเชื่อที่ว่า การเห็นประโยชน์ส่วนตนในสังคมเสรีจึงจะทำให้สังคมก้าวหน้าและขยายตัวอย่างรวดเร็ว และเห็นว่าการสะสมทุนและการลงทุนอย่างต่อเนื่องเป็นหนทางของการเติบโต ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, (2551: 206-207) ได้วิพากษ์การพัฒนาแบบทุนนิยมว่า เน้นคุณค่าการแข่งขัน-ชิงดีชิงเด่น (competition) จึงนำไปสู่ความชอบธรรมในความไม่เท่าเทียมกันในสังคม เนื่องจากผลประโยชน์จากการพัฒนาจะต้องตกอยู่กับผู้แข็งแรงกว่า หรือผู้ที่ได้เปรียบกว่าเสมอ เพราะสามารถแข่งขันได้ดีกว่า ขณะที่การพัฒนาแบบพึ่งตนเองและเน้นความเป็นธรรมในสังคม จะเน้นคุณค่าของการร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (collaboration) และผลประโยชน์จากการพัฒนาจะตกอยู่กับผู้ที่เสียเปรียบอ่อนแอ หรือด้อยโอกาส เพราะต้องเอื้ออาทรต่อกัน

ปัจจุบันการพัฒนาในวิถีทุนนิยม-เสรีนิยมเริ่มมีปัญหาจากวิกฤตในตัวเอง เริ่มจากปัญหาที่เกิดในสถาบันการเงินจากวงจรการเก็งกำไรแล้วลุกลามจากวิกฤตการเงินไปสู่วิกฤตเศรษฐกิจและสังคม เช่น วิกฤตหนี้รัฐ การว่างงาน เงินเฟ้อ อาหารแพง และช่องว่างระหว่างชนชั้นในสังคมเพิ่มสูงขึ้น ขณะที่วิกฤตสิ่งแวดล้อมก็รุนแรงขึ้น จนกล่าวได้ว่าในปัจจุบันปัญหาได้ทับถมทวีขึ้น จนยากที่จะเห็นการเติบโตต่อไปได้แบบต่อเนื่องอย่างที่เคยเป็นมา

กระบวนทัศน์การศึกษาที่รองรับสังคมทุนนิยม-เสรีนิยมคือ การศึกษาแบบพิพัฒนาการนิยม การศึกษาในทิศทางนี้ จะพยายามดึงพลังของปัจเจกออกมาให้โดดเด่น สร้างค่านิยมของการแข่งขัน เน้นประสิทธิภาพและมาตรฐานที่เทียบกับศูนย์กลางความเจริญ

ในท่ามกลางปัญหาที่ดำรงอยู่ควบคู่กับการเติบโตของทุนนิยมเสรีนิยมนี้ มีนักสังคมวิทยาหลายท่านได้ออกมาวิพากษ์สังคมทุนนิยมว่า ลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ ดังเช่น

เฮอร์เบิร์ท มาร์คูเซอ (Herbert Marcuse, 1898-1979) อธิบายว่าวิกฤตการณ์ของสังคมทุนนิยมเกิดจากการที่แก่นแท้ของความเป็นมนุษย์ได้ถูกทำลายลง

ริชาร์ด ฮอกการ์ต (Richard Hoggart 1981-ปัจจุบัน) อธิบายว่าช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 วัฒนธรรมสอดรับกับชีวิตชุมชนชั้นล่าง เป็นวัฒนธรรมที่ชนชั้นแรงงานผลิตและเสพด้วยตนเอง เช่น การรวมกลุ่มเล่นดนตรีของแรงงาน ฮอกการ์ดถือว่าชีวิตในช่วงนี้เป็นช่วงชีวิตที่เปี่ยมด้วยคุณค่า ส่วนช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เขาเรียกว่า วัฒนธรรมใหม่ ยุคนี้วัฒนธรรมที่เคยเปี่ยมคุณค่าในอดีตเริ่มตกต่ำลง เพราะเกิดการเบ่งบานของวัฒนธรรมแนวพาณิชย์ และเกิดการไหลบ่าเข้ามาของวัฒนธรรมมวลชนจากอเมริกา เช่น วัฒนธรรมดูหนัง ฟังเพลง ฯลฯ ทำให้ประชาชนกลายเป็นผู้เสพวัฒนธรรม มากกว่าผู้สร้างสรรค์วัฒนธรรม

เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจใหญ่กับประเทศไทยใน พ.ศ.2540 พระบาทสมเด็จพระเจ้าหัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงประทานพระบรมราโชวาทแก่ปวงชนชาวไทย ให้หันมาใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เน้นย้ำถึงความพอประมาณและมีเหตุผลหรือการทำให้ดีที่สุดโดยมีการจัดการความเสี่ยงที่เหมาะสม ศ.เสน่ห์ จามริก (อ้างใน อภิชัย พันธเสน. บรรณาธิการ, 2549 : 68) อธิบายว่า นัยสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การกลับฟื้นจิตวิญญาณมนุษย์สู่ชีวิตเศรษฐกิจที่แท้จริง อันประกอบด้วยมนุษย์กับธรรมชาติเป็นแก่นสาร โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเคารพธรรมชาติ การพึ่งตนเอง และการพัฒนาตนเองด้านจิตวิญญาน

ศ.อภิชัย พันธเสน (2549: 128-129) กล่าวว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเกิดขึ้นท่ามกลางกระแสแนวคิดการพัฒนาสังคมทางเลือกหลายกลุ่มทั้งในสังคมไทยและในระดับสากล อาทิ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน เกษตรกรรมยั่งยืน พุทธเกษตร เกษตรผสมผสาน ตลอดจนการเกิดขึ้นของชุมชนใหม่ในเชิงอุดมการณ์ศาสนาเพื่อแสวงหาทางรอดจากการรุกอย่างรวดเร็วของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม

เมื่อมีการเปลี่ยนย้ายทิศทางการพัฒนาจากการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันแบบทุนนิยม ไปสู่การให้ความสำคัญกับการพึ่งตนเองและการเกื้อกูลในการอยู่ร่วมกัน ทิศทางในการพัฒนาทางการศึกษาก็ย่อมต้องเปลี่ยนไปด้วย เป้าหมายของการศึกษาจะเปลี่ยนจากการเปลี่ยนแปลงเป็นรายบุคคล เป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งสังคม (ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญกับการพึ่งตนเองในทุกระดับตั้งแต่ครอบครัว ชุมชนและสังคมโดยรวม) เปลี่ยนจากจุดเน้นที่ประสิทธิภาพและวิธีวิทยา ไปสู่การเน้นในเรื่องการสร้างสัมพันธภาพและและเปลี่ยนจากการแสวงหาความทันสมัย ความล้ำหน้า ความล้ำยุค ไปสู่การมุ่งตอบโจทย์ด้านความอยุติธรรมต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลต่างๆในสังคมมากกว่า กระบวนทัศน์การศึกษาดังกล่าวนี้สอดคล้องกับการศึกษาในวิถีชุมชนหรือ ปรัชญาแบบปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) ที่กล่าวแล้วในข้อ 1.3 อนึ่ง อาจเปรียบเทียบระหว่างสองกระบวนทัศน์นี้ได้จากความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ กล่าวคือ ในกระบวนทัศน์แบบพิพัฒนาการนิยม/วิถีการพัฒนาแบบทุนนิยม-เสรีนิยม ต้องการพลเมืองที่มีการเรียนรู้อย่างแข็งขัน (อีกนัยยะหนึ่งก็คือแข่งขัน) และมุ่งมั่นการพัฒนาโดยใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือ ขณะที่กระบวนทัศน์แบบบูรณาการนิยม/วิถีการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง ต้องการพลเมืองซึ่งกระตือรือร้นต่อปัญหาและการ

เปลี่ยนแปลงของชุมชน มุ่งรับใช้เป้าหมายของสังคม เคารพเหตุผลทั้งโดยวิธีทางวิทยาศาสตร์ และวิธีคิดแบบจิตนิยม

ในปี พ.ศ.2550 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศยุทธศาสตร์ ขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา (2550-2554) โดยกำหนดให้สถานศึกษาทุกระดับนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน แต่การขับเคลื่อนการศึกษาในเรื่องนี้ ยังมีจุดเน้นไปที่การพัฒนาลักษณะนิสัยของเด็กในการดำรงชีวิต มากกว่าที่จะตั้งคำถามกับการพัฒนาสังคม (ชุมชน ท้องถิ่น ประเทศ) ที่เป็นอยู่ กล่าวได้ว่า การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของสถานศึกษา ยังคงยึดติดกับปรัชญาการศึกษาแบบพิพัฒนาการนิยม ซึ่งเป็นกระบวนทัศน์การศึกษาที่เน้นปัจเจกเป็นสำคัญ ซึ่งจะเป็นการผลักภาระให้เด็กต้องต่อสู้กับกระแสทุนนิยมและทุนนิยมโลกาภิวัตน์ไปตามลำพัง แทนที่จะหนุนเสริมด้วยการสร้างพลังเครือข่ายในระดับท้องถิ่นไปพร้อมๆกัน ดังนั้น หากเห็นความจำเป็นของการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ก็จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนการศึกษาให้สอดคล้องกับวิถีของปรัชญานี้ด้วย

จากเหตุผลทั้ง 5 ประการดังกล่าวจึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะขับเคลื่อนให้เกิดเครือข่ายพหุภาคีที่จะมีบทบาทในการจัดการการศึกษาเพื่อตอบสนองชุมชนท้องถิ่นในระดับอำเภอ และใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการพัฒนาองค์กรพหุภาคีดังกล่าว

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ เพื่อพัฒนาระบบและกลไกสนับสนุนสถานศึกษาในการจัดการการศึกษาเพื่อตอบสนองชุมชนท้องถิ่น ประกอบด้วยวัตถุประสงค์ย่อยคือ

(1) เพื่อจัดตั้งเครือข่ายพหุภาคีพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่นระดับอำเภอ

(2) เพื่อสร้างกระบวนการวางแผนแบบพหุภาคีในการจัดการสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นและออกแบบกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียน

(3) เพื่อประเมินการยอมรับของสถานศึกษาต่อระบบและกลไกการทำงานแบบพหุภาคีที่เกิดขึ้น

3. นิยามศัพท์ที่สำคัญ

การศึกษาเพื่อชุมชน หมายถึง การศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีสำนึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนท้องถิ่นและมีบทบาทในทางสร้างสรรค์ต่อชุมชนท้องถิ่น กระบวนการเรียนรู้เน้นการเรียนรู้จากชีวิตจริงในสังคม และมุ่งให้ผู้เรียนมีการพัฒนาจริยธรรมจากการทำงานร่วมกับสังคม

ชุมชนท้องถิ่น หมายถึง ชุมชนท้องถิ่นระดับอำเภอ คือ เป็นการใช้พื้นที่การปกครองเป็นฐานเชื่อมโยงคนในพื้นที่ และใช้หน่วยพื้นที่เป็นระดับอำเภอ

พหุภาคี หมายถึง ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำภาคประชาชนที่ได้รับการส่งเสริมจากส่วนราชการต่างๆ ผู้ประกอบการภาควิสาหกิจและเอกชน พระสงฆ์ และผู้นำเยาวชนนอกโรงเรียน รวมทั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 พื้นที่ปฏิบัติการวิจัย

เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 และเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 2 เขตพื้นที่ละ 1 อำเภอ คัดเลือกจาก 3 อำเภอ โดยเลือกอำเภอที่มีแกนนำภาคประชาชนที่มีบทบาทสูงและมีเครือข่ายที่หลากหลาย อำเภอที่หัวหน้าส่วนราชการส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการสร้างความร่วมมือกับสถานศึกษา และอำเภอที่มีผู้บริหารสถานศึกษาที่พร้อมจะเข้าร่วมกับโครงการวิจัย ซึ่งผลการคัดเลือกอำเภอเข้าร่วมโครงการวิจัยได้แก่ เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 คือ อำเภอบางปลาม้า และเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 2 คือ อำเภอพนมทวน

4.2 กลุ่มเป้าหมายของการวิจัย

กลุ่มที่ 1 คือ ผู้บริหารเขตพื้นที่การศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษา

กลุ่มที่ 2 คือ พหุภาคี ได้แก่ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำภาคประชาชนที่ได้รับการส่งเสริมจากส่วนราชการต่างๆ ผู้ประกอบการทั้งวิสาหกิจชุมชนและเอกชน พระสงฆ์ และผู้นำเยาวชนนอกโรงเรียน และกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน รวมทั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

4.3 ขั้นตอนการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การสื่อสารเพื่อการจัดตั้งเครือข่ายพหุภาคีพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่น

(1) วิเคราะห์ปัญหาด้านการจัดการศึกษาของอำเภอที่เป็นพื้นที่วิจัยโดยใช้ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนและการสนทนากลุ่มกับผู้แทนสถานศึกษาทั้งกลุ่มสถานศึกษาขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก

- อำเภอบางปลาม้า ดำเนินการจำนวน 3 กลุ่มในวันที่ 26 ธันวาคม 2555 ณ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1
- อำเภอพนมทวน ดำเนินการจำนวน 2 กลุ่ม ในวันที่ 28 ธันวาคม 2556 ณ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 2

(2) การกำหนดบุคคลที่จะเชิญชวนเข้าร่วมเป็นพหุภาคีร่วมกับเขตพื้นที่การศึกษา

- อำเภอบางปลาม้า โดยเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1 ได้ดำเนินการประสานกับส่วนราชการระดับหนึ่งแล้วเห็นว่าหากดำเนินการตามแผนเดิมจะมีผู้ที่เกี่ยวข้องมากมายและยากต่อการจัดกระบวนการมีส่วนร่วม จึงขอปรับแผนโดยใช้ผู้บริหารโรงเรียนเข้ามามีบทบาทในการหาพหุภาคีและใช้เกณฑ์การพิจารณาจากศักยภาพที่จะเป็นแหล่งการเรียนรู้ในด้านต่างๆ และจากสถานภาพการเป็นผู้นำในท้องถิ่น

- อำเภอพนมทวน โดยเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 2 ดำเนินการประสานกับส่วนราชการต่างๆ เพื่อให้มีการกำหนดผู้แทนจากภาคส่วนต่างๆ มาเข้าร่วมประชุมกับโครงการวิจัย

(3) การประชุมกับพหุภาคีเพื่อสื่อสารโครงการวิจัยและวางแนวทางการจัดตั้งพหุภาคีเพื่อการจัดการศึกษาสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น

- อำเภอบางปลาม้า ดำเนินการจัดประชุมปรึกษาหารือเพียง 1 เวทีรวมทุกภาคส่วนในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2556 ณ โรงเรียนวัดสวนหงส์ ต.บางปลาม้า อ.บางปลาม้า
- อำเภอพนมทวน ดำเนินการจัดเวทีปรึกษาหารือเพื่อจัดตั้งพหุภาคีจำนวน 3 เวที โดย 2 เวทีแรกจัดในวันที่ 7 มกราคม 2556 ณ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 2 เวทีที่ 1 ภาคเช้า เน้นผู้แทนจากสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ อปท. การประปาส่วนภูมิภาค สำนักงานเกษตรอำเภอ สถานีพัฒนาที่ดิน และ สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เวทีที่ 2 ภาคบ่าย เน้นผู้แทนจากสำนักงานพัฒนาชุมชน (กลุ่มกองทุนต่างๆ กลุ่มเยาวชนฯลฯ) โรงเรียน กศน. กำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน บรรเทาสาธารณภัย) เวทีที่ 3 จัดในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2556 โดยเชิญแกนนำภาคประชาชนหลากหลายภาคส่วนรวมทั้งแกนนำเครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และแกนนำเครือข่ายกำนันผู้ใหญ่บ้านมาร่วมประชุม เพื่อกำหนดตัวผู้ที่จะเข้ามาร่วมประชุมในครั้งต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาระบบและกลไกสนับสนุนสถานศึกษาในการจัดการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่น (การสร้างหลักสูตรท้องถิ่นระดับอำเภอ)

(1) การประชุมกับพหุภาคีเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นรวมถึงการวิเคราะห์อัตลักษณ์ท้องถิ่น (ระดับอำเภอ)

- อำเภอบางปลาม้า ดำเนินการในวันที่ 25 มีนาคม 2556 ณ โรงเรียนวัดสวนหงส์ ต.บางปลาม้า อ.บางปลาม้า
- อำเภอพนมทวน ดำเนินการในวันที่ 15 มีนาคม 2556 ณ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 2

(2) การจัดตั้งคณะทำงานและสนับสนุนการทำงานของคณะทำงานในการรวบรวมข้อมูลและยกร่างสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น

- อำเภอบางปลาม้า จัดตั้งคณะทำงานโดยคัดเลือกจากผู้อำนวยการโรงเรียนและครูในอำเภอบางปลาม้าและผู้อำนวยการโรงเรียนที่เป็นผู้ช่วยวิจัย โดยยังไม่มีคำสั่งแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ คณะทำงานส่วนใหญ่เป็นทีมงานในสายงานของรองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาที่เป็นนักวิจัยในโครงการ คณะทำงานประชุมครั้งแรกวันที่ 23 เมษายน 2556 (บ่าย) ณ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1 มีจำนวน 10 คน ประกอบด้วยผู้อำนวยการโรงเรียน 7 คน ครู 3 คน ที่ประชุมได้มีการกำหนดผู้รับผิดชอบหลักในการเขียน

สาระการเรียนรู้ทั้ง 7 สาระย่อย พร้อมทั้งมีการทำความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลที่จะใช้ประกอบการเขียนสาระท้องถิ่น

- อำเภอพนมทวน มีการจัดตั้งคณะทำงานชุดแรกจากการประชุมเมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2556 ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ 11 ท่าน จาก 10 อปท. (เป็นการเสนอชื่อในที่ประชุม) ต่อมามีคำสั่งของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฯ ที่ 159/2556 ลงวันที่ 17 เมษายน 2556 แต่งตั้งคณะทำงานเฉพาะบุคลากรสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาจำนวน 13 คน และในการประชุมวันที่ 23 เมษายน 2556 (เช้า) มีการกำหนดตัวผู้รับผิดชอบฝ่ายข้อมูลแยกเป็นรายสาระย่อย (7 สาระย่อย) โดย 1-2 อปท.จะรับผิดชอบ 1 สาระย่อย ทั้งนี้ ผู้รับผิดชอบข้อมูลจะเป็นเจ้าหน้าที่ของ อปท.ซึ่งมีจำนวนรวม 11 คน อนึ่ง ในการประชุมครั้งต่อมาซึ่งมีภาคีจากสถานศึกษามาร่วมประชุมด้วย (27 พฤษภาคม 2556) ได้มีการเสนอให้แต่งตั้งคณะกรรมการชุดใหม่โดยรวมผู้ทรงคุณวุฒิ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ครูและผู้บริหารโรงเรียน เข้าด้วยกัน และขอให้เขตพื้นที่การศึกษาฯ เป็นผู้ออกคำสั่งแต่งตั้งใหม่

(3) การประชุมคณะทำงานเพื่อพิจารณาเนื้อหาของสาระการเรียนรู้ กำหนดแนวทางการเขียนหน่วยการเรียนรู้/แผนการสอน และกำหนดสถานศึกษาที่จะทดลองใช้หน่วยการเรียนรู้

- อำเภอบางปลาม้า ดำเนินการในวันที่ 27 พฤษภาคม 2556 (บ่าย) ณ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1
- อำเภอพนมทวน ดำเนินการในวันที่ 27 พฤษภาคม 2556 (เช้า) ณ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 2

(4) การสนับสนุนการเขียนสาระการเรียนรู้-แผนการสอน และการตรวจสอบก่อนนำไปทดลองใช้ในสถานศึกษา ประกอบด้วย

- การจัดประชุมกับคณะทำงานรวมทุกสาระ 1 ครั้ง อำเภอพนมทวน ดำเนินการในวันที่ 28 มิถุนายน 2556 ณ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 2 (ช่วงเช้า-บ่าย) ส่วนอำเภอบางปลาม้า ดำเนินการในวันที่ 28 มิถุนายน 2556 ณ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1 (ช่วงบ่าย)
- การเขียนหน่วยการเรียนรู้/แผนการสอนและปรับปรุงเนื้อหาสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ดำเนินการโดยคณะทำงานของทั้งสองอำเภอ กรณีอำเภอพนมทวนจะมีศึกษานิเทศก์อยู่ในแต่ละทีมย่อยซึ่งจะทำหน้าที่สนับสนุนทางวิชาการให้แก่ครูผู้เขียนแผนการสอนของแต่ละทีมด้วย
- การประชุมเตรียมความพร้อมก่อนการทดลองใช้หน่วยการเรียนรู้ อำเภอบางปลาม้า ดำเนินการในวันที่ 15 สิงหาคม 2556 ณ โรงเรียนวัดโพธิ์ศรี อ.บางปลาม้า อำเภอพนมทวน ดำเนินการในวันที่ 13 สิงหาคม 2556 ณ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 2

(5) การดำเนินการทดลองใช้หน่วยการเรียนรู้สาระท้องถิ่นกับโรงเรียนนำร่อง (19 สิงหาคม - 6 กันยายน 2556) รายชื่อของโรงเรียนและระดับชั้นที่ทดลองใช้หน่วยการเรียนรู้สาระท้องถิ่นในอำเภอพนมทวนและอำเภอบางปลาม้า มีดังนี้

	อำเภอพนมทวน	อำเภอบางปลาม้า
สาระที่ 1	โรงเรียนวัดเบญพาด/มัธยมศึกษาปีที่ 1	โรงเรียนวัดลำบัว/ประถมศึกษาปีที่ 6
สาระที่ 2	โรงเรียนบ้านบ่อระแหง/มัธยมศึกษาปีที่ 1	โรงเรียนวัดโพธิ์ศรี/ประถมศึกษาปีที่ 6
สาระที่ 3	โรงเรียนบ้านสระลุมพุก/ประถมศึกษาปีที่ 5	โรงเรียนวัดลานคา/ประถมศึกษาปีที่ 4
สาระที่ 4	โรงเรียนอนุบาลพนมทวน (รางหวาย) และโรงเรียนบ้านตลาดเขตมิตรภาพที่ 105/ประถมศึกษาปีที่ 6	โรงเรียนวัดโพธิ์ศรี//ประถมศึกษาปีที่ 3
สาระที่ 5	โรงเรียนบ้านหลุมหิน/มัธยมศึกษาปีที่ 1	โรงเรียนวัดเสาธง/ประถมศึกษาปีที่ 4 และโรงเรียนวัดศาลาท่าทราย/ประถมศึกษาปีที่ 6
สาระที่ 6	โรงเรียนวัดสาลวนารามและโรงเรียนบ้านดอนมะขาม/มัธยมศึกษาปีที่ 1	โรงเรียนมดแดงวิทยา/มัธยมศึกษาปีที่ 1
สาระที่ 7	โรงเรียนวัดดอนเจดีย์/ประถมศึกษาปีที่ 6	โรงเรียนวัดดอยไข่เต่า/ประถมศึกษาปีที่ 6

ขั้นตอนที่ 3 การนำเสนอผลงานและสรุปบทเรียนของพหุภาคีและประเมินการยอมรับของสถานศึกษา

(1) การประชุมเพื่อนำเสนอผลงานและสรุปบทเรียนร่วมกันในระดับอำเภอ ขั้นตอนนี้ประกอบด้วยการประชุมอำเภอละ 3 ครั้ง ดังนี้

- อำเภอบางปลาม้า มีการประชุมครั้งที่ 1 เฉพาะคณะทำงานพหุภาคี เพื่อนำเสนอผลงานทั้งในส่วนสาระการเรียนรู้และผลการทดลองสอนในโรงเรียนนำร่องภายในกลุ่มคณะทำงานและเตรียมความพร้อมก่อนนำเสนอผลงานในเวทีใหญ่ในครั้งต่อไป จัดประชุมในวันที่ 9 กันยายน 2556 ณ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 และในครั้งนี้ได้มีการใช้แบบสอบถามเพื่อสรุปบทเรียนของคณะทำงานด้วย การประชุมครั้งที่ 2 เป็นการประชุมเพื่อนำเสนอผลงานของพหุภาคีต่อผู้แทนจากส่วนราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งผู้อำนวยการโรงเรียนทุกโรงเรียนในอำเภอบางปลาม้า ประชุมในวันที่ 4 พฤศจิกายน 2556 ณ โรงเรียนบางปลาม้า “สูงสุมารผดุงวิทย์” และในครั้งนี้มีการใช้แบบสอบถามประเมินการยอมรับรูปแบบการจัดการหลักสูตรท้องถิ่นระดับอำเภอด้วย ประชุมครั้งที่ 3 เป็นการประชุมเพื่อหาแนวทางขับเคลื่อนหลักสูตรท้องถิ่นในอำเภอบางปลาม้า โดยเชิญผู้บริหารหรือผู้แทนจากทุก อปท. (18 อปท.) ผู้อำนวยการสถานศึกษา 14 คน มาร่วมประชุม จัดประชุมในวันที่ 12 พฤศจิกายน 2556 ณ โรงเรียนอนุบาลวัดสวนหงส์

- อำเภอพนมทวน มีการประชุมครั้งที่ 1 เพื่อนำเสนอผลงานต่อเครือข่ายพหุภาคีของอำเภอพนมทวน ในวันที่ 12 กันยายน 2556 ณ โรงเรียนวัดเบญพาด ต.พังตรุ อ.พนมทวน และในครั้งนี้มีทั้งการอภิปรายและใช้แบบสอบถามเพื่อสรุปบทเรียนของกลุ่มพหุภาคีด้วย การประชุมครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3 เป็นการประชุมเพื่อหาแนวทางขับเคลื่อนหลักสูตรท้องถิ่นในอำเภอพนมทวน โดยเรียนเชิญส่วนราชการระดับอำเภอมาร่วมประชุมกับพหุภาคีด้วย การประชุมครั้งที่ 2 จัดขึ้นในวันที่ 22 ตุลาคม 2556 ณ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 2 การประชุมครั้งนี้ มีการใช้แบบสอบถามประเมินการยอมรับรูปแบบการจัดการหลักสูตรท้องถิ่นระดับอำเภอด้วย และผลของการประชุมนี้ได้กำหนดให้เชิญผู้แทนจาก 4 ภาคีคือ เขตพื้นที่การศึกษา, อปท., ส่วนราชการอำเภอ และองค์กรชุมชน (ภาคีละ 5-10 คน) มาประชุมเพื่อจัดตั้งคณะกรรมการ/คณะทำงานที่จะทำงานต่อเนื่อง ทำให้มีการประชุมครั้งที่ 3 ซึ่งจัดขึ้นในวันที่ 14 พฤศจิกายน 2556 ณ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 2

(2) การประชุมเพื่อสื่อสารขยายผลการเรียนรู้และประเมินการยอมรับของสถานศึกษา ด้วยการนำเสนอผลงานของพหุภาคีและโรงเรียนนำร่องต่อผู้บริหารสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาที่ทำการวิจัย หลังจากนั้นดำเนินการใช้แบบสอบถามเพื่อประเมินการยอมรับของสถานศึกษาต่อระบบและกลไกการทำงานแบบพหุภาคีที่โครงการวิจัยนำเสนอ

- อำเภอบางปลาม้า ดำเนินการนำเสนอต่อที่ประชุมคณะผู้บริหารและประธานกลุ่มโรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 ในวันที่ 19 พฤศจิกายน 2556 ณ โรงเรียนอนุบาลสุพรรณบุรี อ.เมืองสุพรรณบุรี จ.สุพรรณบุรี
- อำเภอพนมทวน ดำเนินการนำเสนอต่อที่ประชุมของผู้อำนวยการโรงเรียนในอำเภอห้วยกระเจาทุกโรงเรียน ในวันที่ 3 ธันวาคม 2556 ณ โรงเรียนบ้านไผ่สี อ.ห้วยกระเจา จ.กาญจนบุรี

นอกเหนือจากการนำเสนอผลงานโดยตรงของผู้วิจัยในการประชุมดังกล่าวข้างต้นแล้ว โครงการวิจัยได้จัดทำเอกสารชี้แจงโครงการและผลงาน รวมทั้งแบบสอบถามสำหรับผู้อำนวยการโรงเรียนที่ไม่ได้เข้าร่วมประชุม (เพื่อเป็นการสื่อสารให้ครอบคลุมทุกโรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษาทั้งสองเขตพื้นที่การศึกษา) และประสานงานให้เขตพื้นที่การศึกษาดำเนินการจัดส่งเอกสารและแบบสอบถามรวมทั้งรวบรวมข้อมูลให้อีกด้วย

(3) การวิเคราะห์ผลลัพธ์ และจัดทำข้อเสนอแนะจากการวิจัย

- การรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนการวิจัยและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างเขตพื้นที่การศึกษากับเครือข่ายพหุภาคี สถานศึกษา และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง
- การจัดทำข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้
- การจัดทำเอกสารรายงานการวิจัย

4.4 เครื่องมือในการวิจัย

(1) แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มกับผู้บริหารสถานศึกษาของกลุ่มสถานศึกษาขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก เพื่อวิเคราะห์ปัญหาด้านการจัดการศึกษา เช่น การพัฒนาหลักสูตรและการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น การส่งเสริมครูให้เข้าถึงความรู้ท้องถิ่น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน การออกแบบกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ฯลฯ

(2) แผนการประชุมกับพหุภาคีเพื่อสื่อสารโครงการวิจัย วางแนวทางการจัดตั้งพหุภาคีเพื่อการจัดการศึกษาสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น กำหนดกรอบแนวคิดการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น และกำหนดอัตลักษณ์ท้องถิ่น (ระดับอำเภอ)

(3) แผนการประชุมสรุปบทเรียนของพหุภาคีและโรงเรียนนำร่อง ผู้เข้าร่วมการประชุมคือคณะกรรมการพหุภาคี โรงเรียนนำร่อง และวิทยากรประจำแหล่งเรียนรู้ ผลลัพธ์ที่ต้องการคือ รายงานผลการสรุปบทเรียนที่สะท้อนจุดอ่อน จุดแข็ง และความพึงพอใจต่อการทำงานแบบพหุภาคีในการศึกษาเพื่อท้องถิ่น

(4) แผนการประชุมเพื่อสื่อสารขยายผลการเรียนรู้ ผู้เข้าร่วมการประชุมคือ ผู้บริหารสถานศึกษาทั้งหมดในเขตพื้นที่การศึกษาที่ทำการวิจัย

(5) แบบสอบถามระดับการยอมรับและข้อเสนอแนะของผู้บริหารสถานศึกษาต่อระบบและกลไกการทำงานแบบพหุภาคี

4.5 วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

(1) ข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับสถานศึกษาในพื้นที่วิจัยจะใช้ข้อมูลจากเขตพื้นที่การศึกษา

(2) ในการสนทนากลุ่มนั้นนักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยจะเป็นผู้บันทึกข้อมูล

(3) ในการประชุมต่างๆ นั้นนักวิจัยจะบันทึกกระบวนการที่ใช้จริงและผลลัทธ์

(4) แบบสอบถามระดับการยอมรับของผู้บริหารสถานศึกษาฯ จะดำเนินการเมื่อสิ้นสุดการประชุมเพื่อสื่อสารขยายผลการเรียนรู้

4.6 การวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย

(1) การวิเคราะห์บริบท กระบวนการ เนื้อหาสาระและผลลัพธ์ของการดำเนินการในแต่ละขั้นตอนของการวิจัย

(2) การวิเคราะห์เนื้อหาจากผลงานของพหุภาคี

(3) การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามและแบบประเมินต่างๆ โดยใช้สถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย และการแจกแจงความถี่

บทที่ 2
การศึกษาเพื่อตอบสนองชุมชนท้องถิ่น: การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการกระจายอำนาจทางการศึกษา

1. การศึกษาเพื่อตอบสนองสังคมการผลิต

โลกในยุคปัจจุบันมุ่งให้การศึกษาตอบสนองต่อสังคมการผลิต ทิศทางการศึกษาในลักษณะนี้ปรากฏชัดเจนเมื่อยุโรปและสหรัฐอเมริกาเริ่มเข้าสู่ยุคเร่งรัดพัฒนาอุตสาหกรรม หัวขบวนที่นำการเปลี่ยนแปลงนี้ก็คือมหาวิทยาลัยและองค์กรค้นคว้าวิจัยทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งเชื่อมั่นว่า ขณะนี้มนุษย์มีเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาที่รุมเร้ามนุษยชาติ และช่วยให้มนุษย์ก้าวหน้าไปได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุดคือ วิธีการทางวิทยาศาสตร์

ถ้ามองย้อนหลังไปในอดีตกาลยุคที่สังคมยังไม่ให้คุณค่ากับการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งหมายถึงช่วงเวลาตั้งแต่เริ่มต้นอารยธรรมมนุษย์จนถึงราวศตวรรษที่ 15 (ก่อนที่จะเริ่มต้นปรัชญาตะวันตกยุคใหม่ใน ศตวรรษที่ 16) การศึกษาในยุคสมัยดังกล่าวเป็นการเรียนรู้ที่ให้คุณค่ากับการพัฒนาชีวิตด้านจิตวิญญาณ การมีศรัทธาหรือการใช้เหตุผลเพื่อเข้าถึงสิ่งสูงสุดในทางจิตวิญญาณ ขณะที่ชีวิตทางเศรษฐกิจถูกกำกับอย่างเข้มงวดโดยกลไกทางสังคมที่เกิดขึ้นในอุดมคติอุดมการณ์ของสังคมนั้นๆ

การศึกษาก่อนยุคสังคมการผลิตอาจจำแนกเป็น 5 ยุคใหญ่ๆ ดังนี้

ยุคที่ 1 ยุคแห่งยึดถือโคตรตระกูลหรือความเป็นชนเผ่า มีวิถีการเมืองแบบจารีตที่มุ่งสืบทอดกลไกในการควบคุมสังคม การศึกษาดำเนินการผ่านผู้นำพิธีกรรม สื่อพื้นบ้าน โดยผนวกเข้ากับวิถีดำเนินชีวิต

ยุคที่ 2 ยุคสำนักปรัชญา เป็นสังคมแห่งการโต้แย้งทางการเมือง ปรัชญากรีกยุครุ่งเรือง (เริ่มประมาณศตวรรษที่ 4 ก่อน ค.ศ.) มีวิถีการเมืองแบบเหตุผลนิยมที่โน้มเอียงเข้าสู่จิตนิยม (ซึ่งทำให้การเมืองกับความดีเป็นเรื่องเดียวกันมากขึ้น) กล่าวกันว่า การเมืองเป็นพื้นที่แห่งแสงสว่าง ความรุ่งโรจน์ และความอิสระแห่งการพูด เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวมนุษย์ (การใช้เหตุผล) ให้แสดงออกมาภายนอก พื้นที่ทางการศึกษาคือ พื้นที่สาธารณะและสำนักปรัชญา

ยุคที่ 3 ยุคโรมัน (กรีกถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของโรมเมื่อ 146 ก่อน ค.ศ.) ยุคนี้เป็นสังคมแบบมนุษย์นิยมที่มีโรมเป็นศูนย์กลาง คือเป็นผู้ครองอำนาจเหนือดินแดนที่กว้างใหญ่ไพศาล มีวิถีการเมืองที่เน้นความเสมอภาคและความสมานฉันท์บนฐานคิดกฎหมายเป็นใหญ่ เป็นการเมืองแบบสัจนิยม (สโตอิก) การเมืองคือการเดินตามกฎ พื้นที่การศึกษาคือการใช้ชีวิตแบบพลเมืองแห่งรัฐ โรงละครและสนามแข่งขัน

ยุคที่ 4 ยุคศาสนาจักร (ยุคกลางเริ่มต้นในศตวรรษที่ 4 ไปจนถึงประมาณสิ้นศตวรรษที่ 15) เป็นสังคมแบบฟิวดัล มีวิถีการเมืองแบบจิตนิยม ซึ่งมุ่งกำกับให้มนุษย์เป็นคนดีและมุ่งสร้างชุมชนของคนดี พื้นที่ของการศึกษาคือ การปฏิบัติศาสนกิจโดยมีโบสถ์หรือวัดเป็นศูนย์กลาง (มหาวิทยาลัยถือกำเนิดในยุคนี้เพื่อแก้ปัญหาของศาสนจักร และการจัดตั้งต้องผ่านการเห็นชอบจาก ศาสนจักร)

ยุคที่ 5 ยุคอาณาจักรและสมาคมวิทยาศาสตร์ (ศตวรรษที่ 16-17) เป็นสังคมที่อาณาจักรเข้มแข็งและให้ความสำคัญกับการค้นพบสิ่งใหม่ การสร้างสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ระบบการเมืองเริ่มเป็นแบบรัฐอธิปัตย์

การศึกษาเริ่มเป็นอิสระจากศาสนจักร โดยรัฐมีบทบาทในการจัดการศึกษามากขึ้น และหันมาเน้นเรื่องหน้าที่พลเมือง

เมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 18 อังกฤษผู้มั่งคั่ง (จากการค้าทาส การสร้างไร่ในดินแดนอาณานิคม และการค้าในภูมิภาคเอเชีย) และมีฐานทรัพยากรถ่านหินและแร่เหล็กจำนวนมาก รวมทั้งมีนักประดิษฐ์คิดค้นรุ่นใหม่เกิดขึ้น จึงเอื้อให้อังกฤษทำการปฏิวัติอุตสาหกรรมได้ก่อนชาติใดๆ นักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจถือเอา ค.ศ. 1760-1830 เป็นยุคเริ่มต้นการปฏิวัติอุตสาหกรรมในอังกฤษ และโลกก็ได้ก้าวสู่ยุคของสังคมการผลิตแล้ว

สำลี ทองธิว (2545: 11-12) อธิบายว่า หลักการจัดการศึกษาในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา สร้างขึ้นภายใต้ปรัชญาแนวสังคมการผลิต ทำให้การศึกษามีหน้าที่ให้ความรู้ ทักษะ และวิธีคิดที่ทำให้ผู้เรียนเป็นผู้ผลิตที่มีประสิทธิภาพ สามารถทำการผลิตได้อย่างรวดเร็วโดยการสร้างและใช้เทคโนโลยีการผลิตขั้นสูง

การศึกษาในทัศนะดังกล่าวนี้จะให้ความสำคัญน้อยกับอุดมการณ์และจิตสำนึกทางสังคม โดยเฉพาะอุดมการณ์และจิตสำนึกที่ไม่ตอบสนองต่อสังคมการผลิต เช่น อุดมการณ์และจิตสำนึกแบบจิตนิยมในพุทธศาสนา กระบวนทัศน์แบบสังคมการผลิตนี้สอดคล้องกับแนวคิดแบบวัตถุนิยมของ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx, 1818-1883) ซึ่งใช้ในความหมายว่า ความคิด/จิตสำนึกทางสังคมของมนุษย์ก่อรูปมาจาก “สภาพความเป็นอยู่ที่เป็นจริง” ในความหมายนี้ ความคิด/จิตสำนึกทางสังคมของมนุษย์เป็นเพียงตัวแปรตาม ส่วนตัวแปรต้นคือชีวิตทางวัตถุของมนุษย์ กล่าวอีกนัยหนึ่ง สังคมการผลิตนี่แหละที่เป็นตัวกำหนดความคิด/จิตสำนึกทางสังคม อนึ่ง มาร์กซ์ แบ่งโครงสร้างสังคมออกเป็น 2 ส่วน คือ โครงสร้างส่วนล่าง (Infrastructure) อันหมายถึงโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับมิติเศรษฐกิจทั้งหมด และโครงสร้างส่วนบน (Superstructure) หรือโครงสร้างทางการเมือง วัฒนธรรม คุณค่า ความคิด จิตสำนึก และอุดมการณ์ และชี้ว่าความเปลี่ยนแปลงของสังคมจะเกิดขึ้นเนื่องจากโครงสร้างส่วนล่างไปกำหนดโครงสร้างส่วนบน หรือที่เรียกว่า ลัทธิเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนด

การให้ความสำคัญกับโครงสร้างส่วนล่างหรือระบบเศรษฐกิจ ทำให้การศึกษาในปรัชญาแบบสังคมการผลิตนี้ ไม่ให้คุณค่ากับอุดมการณ์และจิตสำนึกทางสังคมโดยตรง นั่นคือ ถอยห่างออกจากศาสนาและระบบคุณค่าทางวัฒนธรรม หันมามุ่งเน้นอรรถประโยชน์ เน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์ มุ่งตอบสนองอำนาจรัฐ และทำหน้าที่สนับสนุนการเติบโตของอุตสาหกรรมและการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ

การศึกษารูปแบบนี้เข้าสู่ประเทศไทยผ่านการส่งเสริมของ ยูเนสโก (UNESCO คือ องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ) โดยในปี 2494 ยูเนสโกและยูซ่อม (United States Operation Mission หรือ USOM) ได้ร่วมมือกันให้การสนับสนุนโครงการทดลองปรับปรุงการศึกษาจังหวัดฉะเชิงเทราและริเริ่มตั้งโรงเรียนแผนใหม่ (Progressive School) ซึ่งต่อมาเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษา และเปลี่ยนเป็นโรงเรียนประถมศึกษาตอนปลาย (ตามแผนการศึกษาชาติ ฉบับปี 2503) โรงเรียนทดลองนี้ถือเป็นแบบฉบับในการปรับปรุงโรงเรียนประชาบาลสืบเนื่องมา

บิดาของโรงเรียนแบบ Progressive School คือ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey, ค.ศ.1859-1952) ปรัชญาการศึกษาชุดนี้ เรียกว่า ปรัชญาการศึกษาแบบพิพัฒนาการนิยม (Progressivism) อยู่บนฐานคิดแบบปฏิบัตินิยม (Pragmatism) นักปฏิบัตินิยมเชื่อว่า ทฤษฎีใดก็ตามจะถือว่าเป็นความจริงได้ก็ต่อเมื่อสามารถทำงานได้ผล

ในทางปฏิบัติ หรือให้ผลที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่ง ทฤษฎีไม่จริง ไม่เท็จ เป็นแต่เพียงเครื่องมือที่ใช้ได้หรือไม่ได้เท่านั้น และยังเชื่อว่า ความก้าวหน้า ความเจริญงอกงาม (growth) เป็นเจตจำนงของมนุษย์ จึงได้ชื่อว่า Progressivism หลักคิดสำคัญของปรัชญานี้คือ เน้นปัจเจกในฐานะผู้กระทำการหรือ actors เคารพในอิสรภาพของเด็ก เน้นความก้าวหน้าเป็นรายบุคคล และมุ่งผลทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมโดยใช้เกณฑ์ตัดสินบนผลประโยชน์ของมนุษย์เป็นสำคัญ นอกจากนี้คือเน้นการเรียนรู้แบบ How to คือให้ความสำคัญกับวิธีการ/วิธีการเรียนรู้มากกว่าเนื้อหาสาระของการเรียนรู้ ซึ่งนำไปสู่การให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพมากกว่าเป้าหมายปลายทางที่แท้จริง

การศึกษาในทัศนะนี้ให้ความสำคัญกับจิตวิทยาการศึกษาและมุ่งที่จะนำกระบวนการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในกระบวนการเรียนการสอน หน้าที่ของการศึกษาคือ ชักชวนให้เด็กยึดเอามาตรฐานของสังคมโดยไม่มีการบังคับ รวมทั้งกระตุ้นและแนะแนวให้เด็กพัฒนาตนเอง เน้นการแข่งขันและประสิทธิภาพ (efficiency) ซึ่งเทียบเคียงกับสังคมศูนย์กลางความเจริญ ทำให้มีการทุ่มเททรัพยากรที่มีอยู่ไปกับการวิ่งตามมาตรฐานภายนอกซึ่งมักอยู่นอกเหนือบริบทที่เป็นจริงในท้องถิ่น

ผลพวงที่ตามมาคือ สร้างค่านิยมในการแข่งขัน สร้างโรงเรียนเป็นสถาบันพิเศษที่เหนือกว่าชุมชน ผลักดันให้เด็กพัฒนาตนเองและทิ้งท้องถิ่นเพื่อเข้าสู่ศูนย์กลางความเจริญ นั่นคือ ยิ่งมีการศึกษายิ่งพัฒนาความเป็นปัจเจกสูงขึ้นและมีจิตสำนึกร่วมกับท้องถิ่นน้อยลง ทำให้ชุมชนท้องถิ่นขาดพลังในการพัฒนา ขณะที่ส่งแรงหนุนเสริมให้กับศูนย์กลางของการเติบโตให้สามารถเติบโตต่อไปอย่างต่อเนื่อง การแสวงหาความรู้ก็เป็นไปเพื่อแสวงหาผลประโยชน์หรืออำนาจให้กับตนเอง ในด้านการอยู่ร่วมกับธรรมชาติแม้จะเห็นความสำคัญของธรรมชาติอยู่บ้าง แต่ก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับความคงอยู่ของธรรมชาติแวดล้อมมากเท่ากับการหาวิธีใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้ได้ผลประโยชน์มากที่สุด เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบเศรษฐกิจซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่ชุมชนเมือง นอกจากนี้ยังส่งเสริมค่านิยมในการบริโภค โดยเร่งเร้าให้เกิดการบริโภคที่เกินความจำเป็นอย่างไม่จำกัด เพื่อตอบสนองความต้องการที่ไม่มีจุดสิ้นสุดของมนุษย์

ปัญหาที่จะเกิดกับตัวเด็ก เช่น การแยกตัวจากชุมชน มีความเครียดจากการแข่งขัน มีการเอาชนะโดยไม่คำนึงถึงหลักคุณธรรม ศีลธรรม มีการเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน การไม่เอาธุระกับสังคม การเอารัดเอาเปรียบธรรมชาติ และการไม่เห็นคุณค่าของตนเองจากประสบการณ์การพ่ายแพ้ในการแข่งขัน เป็นต้น

2. อำนาจของนักพัฒนาหลักสูตร

นักการศึกษาที่ทำให้กระบวนการพัฒนาหลักสูตรแนวกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เป็นที่รู้จักกันกว้างขวางคือ บอบบิทท์ และชาร์เตอร์ (Franklin Bobbitt,1981, 1924 และW.W. Charters, 1909, 1913, 1923 อ้างถึงในสำลี ทองธิว, 2545: 1-2) บอบบิทท์ ไม่ได้เน้นเพียงแค่การนำกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เข้ามาใช้ในการจัดระบบการเรียนการสอนเท่านั้น แต่เขาได้สร้างแนวคิดและหลักการในการสร้างหลักสูตรที่เป็นรูปธรรมและมีขั้นตอนที่ชัดเจน การพัฒนาหลักสูตรตามแนวของบอบบิทท์ จะเน้นการตั้งวัตถุประสงค์การ

เรียนรู้ที่ชัดเจน มีขั้นตอนที่สะดวกต่อการวัดและประเมินผล มีการระบุองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตรคือ จุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดผล

ชาร์เตอร์นั้นมีแนวคิดไปในทางเดียวกับบอบบิทท์ แต่เน้นการสร้างหลักสูตรที่เข้าถึงประสิทธิภาพของการทำงานมากกว่า ชาร์เตอร์อธิบายถึงการวิเคราะห์กิจกรรมต่างๆ ที่คนงานในอาชีพหนึ่งๆ ต้องกระทำและนำขั้นตอนการกระทำกิจกรรมนั้นๆ มาเรียบเรียงจัดกระทำจนเป็นหลักสูตรสำหรับผู้ที่ต้องการจะประกอบอาชีพนั้นๆได้ฝึกและใช้เป็นแนวในการเรียนรู้ นอกจากนี้ ชาร์เตอร์ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาหลักสูตรเพื่อเตรียมเยาวชนให้พร้อมกระทำกิจกรรมของผู้ใหญ่ในอนาคต ชาร์เตอร์เห็นว่า ผู้สร้างหลักสูตรมีหน้าที่วิเคราะห์กิจกรรมของคนในสังคมปัจจุบัน และคาดการณ์ต่อถึงวิถีชีวิตของผู้เรียนในอนาคต วิเคราะห์ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคมของผู้เรียน เพื่อนำกิจกรรมเหล่านั้นเข้ามาใส่เป็นเนื้อหาสาระในหลักสูตรให้ผู้เรียนได้เรียน เพื่อเป็นการเตรียมตัวสำหรับภาระกิจในอนาคต

โบด (B.H. Bode, 1926 อ้างถึงใน สำลี ทองธิว, 2545: 4-5) ท้วงติงแนวคิดทั้งของบอบบิทท์ และชาร์เตอร์ เขาเห็นว่าการที่บอบบิทท์ และชาร์เตอร์ให้ความสำคัญต่อบทบาทของสถาบันการศึกษาและโรงเรียนในฐานะผู้วิเคราะห์กิจกรรมและประสบการณ์ต่างๆของคนในสังคม และนำกิจกรรมต่างๆเหล่านั้นมาจัดทำเป็นประสบการณ์และเลือกความรู้เพื่อการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบให้กับนักเรียน เป็นการกระทำที่โรงเรียนมีบทบาทเป็นผู้กุมอนาคตของสังคมส่วนรวมไว้แต่ผู้เดียว Bode เห็นว่าภาพอนาคตที่นักพัฒนาหลักสูตรวาดขึ้น ส่วนใหญ่เป็นหลักการและทฤษฎีตามความเชื่อพื้นฐานของคนสร้างหลักสูตรเท่านั้น และ Bode ยังตั้งข้อสังเกตว่า การเตรียมคนสำหรับอนาคตของนักสร้างหลักสูตรในยุคนั้น อาจไม่ใช่อนาคตที่แตกต่างไปจากปัจจุบัน แต่เป็นการเตรียมคนให้รักษาโครงสร้างของสังคมเดิมไว้มากกว่า

ในขณะที่การพัฒนาหลักสูตรถูกยกระดับให้เป็นบทบาทของผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร (Curriculum specialist) ก็ได้มีนักการศึกษาบางกลุ่มถกเถียงว่า “ความรู้” ที่มีคุณค่าแก่การเรียนรู้อย่างแท้จริงไม่อาจถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียนผ่านสถาบันการศึกษาหรือโรงเรียนในห้องแคบๆ ภายใต้กรอบการบริหารที่เข้มงวดของโรงเรียน ภายใต้วัฒนธรรมการเรียนรู้ที่จำกัดอยู่ภายในกรอบหลักสูตรและการเรียนการสอนที่กำหนดโดยคนบางกลุ่ม และภายใต้งบประมาณและคุณภาพของบุคลากรที่มีอยู่ ผลก็คือ โรงเรียนทำหน้าที่เพียงปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เรียนให้เป็นไปตามสิ่งที่โรงเรียนต้องการเท่านั้น (สำลี ทองธิว, 2545: 6)

การแยกหน้าที่การพัฒนาหลักสูตรไปไว้กับนักพัฒนาหลักสูตร ทำให้นักการศึกษาส่วนใหญ่ไม่ใส่ใจและไม่ตั้งคำถามถึงที่มาของหลักสูตรที่ตนนำมาใช้ แต่หันไปสนใจกับกระบวนการเรียนการสอน ทำให้มีงานวิจัยด้านการพัฒนารูปแบบการสอนเป็นจำนวนมาก งานวิจัยเหล่านี้มักกล่าวอ้างว่ากระทำในรูปแบบการทดลอง หรือกึ่งทดลองตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ในทางตรงข้าม งานวิจัยที่จะปรับเปลี่ยนวิถีของการพัฒนาหลักสูตรกลับมีอยู่น้อยโดยเฉพาะงานวิจัยที่มุ่งขยายบทบาทการพัฒนาหลักสูตรไปสู่ภาคีอื่นๆ ในสังคม

นักปรัชญาของไทย ชัชชัย คุ้มทวีพร (2549: 44-45) ได้วิพากษ์เรื่องการกำหนดเป้าหมายของการศึกษาว่าควรจะถูกกำหนดอยู่ภายในวงการศึกษาเองหรือเป็นคำถามทางการเมือง ในบทความเรื่อง การประเมินบทบาทของเทคโนโลยีการสื่อสารในการเรียนการสอน: มุมมองจากปรัชญาการศึกษา ชัชชัย อธิบาย

ว่า ถ้าเชื่อว่าการศึกษาเป็นกิจการที่สมบูรณ์ในตัวเอง เป้าหมายการศึกษาจะอยู่ภายในวงการศึกษาเอง แต่ถ้าเชื่อว่าการศึกษาไม่อาจแยกจากสังคมวงกว้าง เอกสิทธิ์ของนักการศึกษาจะหายไป และการกำหนดเป้าหมายของการศึกษาจะกลายเป็นคำถามทางการเมืองที่ชุมชนทางการเมืองจะต้องตัดสินใจเลือก จากข้ออภิปรายนี้ จะเห็นว่าการศึกษาไทยยังเดินตามแนวทางที่เชื่อว่าการศึกษาเป็นกิจการที่สมบูรณ์ในตัวเอง ภารกิจในการกำหนดเป้าหมายการศึกษาและออกแบบหลักสูตรจึงจำกัดวงอยู่ภายในวงการศึกษาเอง แต่ผู้วิจัยเชื่อในอีกแนวทางหนึ่งคือ การศึกษาไม่อาจแยกจากสังคมวงกว้างและเห็นว่าจำเป็นต้องสร้างพื้นที่ให้กับชุมชนท้องถิ่นในวงกว้าง ให้เข้ามาร่วมกำหนดเป้าหมายและออกแบบหลักสูตรสำหรับสถานศึกษาในท้องถิ่นของตน

3. การศึกษากับแนวคิดแบบประชาธิปไตย

ดิวอี้เห็นว่าการศึกษาแบบจารีต (ในยุคสมัยของเขา) มีลักษณะเชิงบังคับให้ผู้เรียนรับความรู้ วิธีการและกฎเกณฑ์ความประพฤติของคนรุ่นเก่า และเห็นว่าการศึกษาที่มีประสบการณ์ส่วนบุคคลเป็นพื้นฐานจะสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันระหว่างผู้ใหญ่กับเด็กได้มากกว่าโรงเรียนแบบเก่า โรงเรียนแบบดิวอี้สนับสนุนสังคมแบบประชาธิปไตย โดยเน้นการจัดสภาพการณ์ในโรงเรียนให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ด้วยความอดทน มีขันติต่อกัน แต่เป้าหมายสำคัญของการเรียนรู้คือให้ผู้เรียนแก้ปัญหาและปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน ดังที่ สำลี ทองธิว, (2545: 5) อธิบายว่าดิวอี้โต้แย้งประเด็นเรื่องการมองการศึกษาในฐานะสถาบันที่เตรียมคนเพื่ออนาคต โดยชี้ว่าบทบาทของการศึกษาอยู่ที่กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิตในปัจจุบัน การที่ดิวอี้ให้ความสำคัญกับการปรับตัวกับสังคมปัจจุบัน ทำให้มีข้อวิพากษ์ว่าการศึกษาแบบดิวอี้ให้คุณค่าต่อการประนีประนอมเอาตัวรอด และมีลักษณะการผลิตคนออกไปรองรับหรือรับรองระบบที่เป็นอยู่ มากกว่าที่จะออกไปสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่หรือสังคมใหม่

ในด้านอุดมการณ์ทางสังคม/ทัศนะทางการเมือง ดิวอี้ให้ความสำคัญกับปัจเจก การถือเสียงข้างมากและการยอมรับของสังคมส่วนรวมในปัจจุบันเป็นเกณฑ์ ซึ่งสอดคล้องกับประชาธิปไตยแบบตัวแทน อย่างไรก็ดี ปัจจุบันประชาธิปไตยแบบตัวแทนเริ่มมีปัญหาเพราะอำนาจที่ติดตัวผู้ซึ่งเป็นตัวแทนนั้นเข้าไปรวมศูนย์อยู่ที่ส่วนกลาง ทำให้อำนาจเข้าไปกระจุกอยู่ที่ศูนย์กลาง ลดทอนการจัดการร่วมกันในภาคประชาชน และเมื่อประชาชนต้องการอำนาจก็ต้องรวมกลุ่มเข้ามาประท้วงที่ศูนย์กลางอำนาจ กลายเป็นความขัดแย้งแบบใหม่ที่ใช้มวลชนเป็นฐานการต่อสู้นอกรัฐสภา

เจอร์เก้น ฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas, 1929-ปัจจุบัน) ได้เสนอแนวทางประชาธิปไตยแบบถึงรากถึงโคน ซึ่งมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยแบบทางตรงบนการสื่อสารสาธารณะที่สมดุล ฮาเบอร์มาสอธิบายว่าพื้นที่สาธารณะที่สมดุลนั้น จะมีคุณลักษณะที่สำคัญคือ บุคคลที่เข้าไปในปริมณฑลนั้นจะต้องมีสถานะเป็นผู้กระทำการที่มีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันในการตัดสินใจ โดยผ่านกระบวนการสื่อสารแบบอภิปรายโต้แย้งกัน ด้วยการใช้เหตุผลเพื่อตัดสินใจหาคำตอบที่ดีที่สุดร่วมกัน

ฮาเบอร์มาสเรียกร้องให้สร้างระบบการตัดสินใจที่ไม่ถูกครอบงำโดยรัฐและผู้เชี่ยวชาญ หมายถึง ต้องสร้างพื้นที่ในการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างแท้จริง ฮาเบอร์มาส ระบุว่า

อำนาจของระบบทุนนิยมและอำนาจรัฐได้แผ่ขยายออกไปเกือบจะทั่วทั้งสังคมโดยเฉพาะในสถาบันต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นโรงงาน หน่วยธุรกิจ สถาบันการศึกษา ศาสนา สื่อมวลชน ฯลฯ คงมีแต่โลกแห่งชีวิต (lifeworld) ซึ่งหมายถึงพื้นที่ที่เป็นส่วนตัวของบุคคลเท่านั้น ที่ยังหลงเหลือจากการครอบงำของระบบทุนนิยมและข้ารัฐการ (ข้าราชการ) ดังนั้น เขาจึงเห็นว่า การสื่อสารแบบที่อยู่ในโลกแห่งชีวิตจะเป็นอาวุธที่สำคัญที่สุดที่ใช้ตอบโต้กับบรรดาเหตุผลและอำนาจที่ระบบโครงสร้างสังคมกดทับลงมา และชี้ว่าทั้งรัฐ ท้องถิ่น และประชาสังคมต้องถือเป็นพันธะกิจที่จะต้องสรรค์สร้างพื้นที่สาธารณะขึ้น เพื่อให้พื้นที่สาธารณะกลายเป็นวิถีของสังคมและกลายเป็นเครื่องมือของการพัฒนาตน ชุมชน และสังคมอย่างแท้จริง

ฮาเบอร์มาสอธิบายถึงสภาพการณ์ของการสื่อสารที่จะตอบสนองต่อกระบวนการประชาธิปไตยแบบถึงรากถึงโคน มีลักษณะ 3 ประการดังนี้

(1) เป็นสภาพการณ์ที่ผู้สื่อสารสามารถพูดทุกอย่างออกมาโดยไม่มีข้อบังคับหรือข้อจำกัดอันใดมายับยั้ง

(2) เป็นสภาพการณ์ที่ปัจเจกบุคคลทุกคนมีโอกาสเข้าร่วมสนทนาได้อย่างเท่าเทียมกัน

(3) เป็นการสื่อสารที่อยู่ภายในบริบททางสังคมที่มีการกระจายอำนาจให้คนทุกกลุ่มทุกชนชั้นได้แสดงออก จะต้องไม่มีชนชั้นที่ไม่มีปากเสียง ต้องไม่มีมาตรการกำราบให้ “สงบปากสงบคำ” ในสังคมนั้นๆ

อนึ่ง ผู้เขียนเห็นว่า พื้นที่ทางการเมืองในประชาธิปไตยแบบถึงรากถึงโคนของฮาเบอร์มาสนี้ไม่ใช่พื้นที่ของการแย่งชิงสิทธิและอำนาจ (ซึ่งเป็นวิถีในประชาธิปไตยแบบตัวแทน) แต่จะเป็นพื้นที่ของการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการพัฒนาตน ชุมชน และสังคม คล้ายกับวิถีของนครรัฐกรีก ดังนั้น หากต้องการสร้างประชาธิปไตยแบบถึงรากถึงโคนก็จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิถีของการศึกษาจากการศึกษาแบบดิวอี้ มาสู่การศึกษาที่ใช้กระบวนการของชุมชนเป็นฐาน และเป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับอุดมการณ์และจิตสำนึกทางสังคม ซึ่งก็คือ ปรัชญาการศึกษาแบบบูรณาการนิยม

4. ปรัชญาการศึกษาแบบปฏิรูปนิยมหรือบูรณาการนิยม (Reconstructionism)

บราเมลด์ (Theodore Brameld) ได้ชื่อว่าเป็นผู้วางรากฐานของปรัชญาการศึกษาแบบบูรณาการนิยม ผลงานที่มีชื่อเสียงของเขาคือ Ends and Means in Education (1950) ซึ่งต่อมาได้ขยายความอย่างละเอียดในหนังสือ Patterns of Educational Philosophies (1956) เป้าหมายสำคัญของการศึกษาของเขาคือ เปลี่ยนแปลงความคิดของคนไปในทางสร้างสรรค์และปฏิรูปสังคมให้ดีขึ้น โดยเปิดโอกาสให้มวลสมาชิกในสังคมได้ร่วมกันคิดสืบเสาะหา พิจารณาและตัดสินในการแสวงหาแนวทางสำหรับสังคมใหม่ ซึ่งเป็นการตกลงร่วมกันของมวลสมาชิก

นักบูรณาการนิยมได้รับอิทธิพลจากรากฐานความคิดทางมานุษยวิทยา (Anthropology) ที่เห็นความสัมพันธ์ของสถาบันต่างๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นบ้าน วัด/โบสถ์ โรงงาน ธนาคาร สมาคม โรงเรียนฯลฯ

ว่าต่างก็มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อเป้าหมายและกิจกรรมต่างๆ ของสังคม การศึกษาจึงจำเป็นต้องเชื่อมไปถึงสถาบันเหล่านี้ในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสังคมของตน

ข้อแตกต่างที่สำคัญระหว่างพิพัฒนาการนิยมกับบูรณาการนิยม

(1) ขณะที่พิพัฒนาการนิยมมุ่งไปสู่ความก้าวหน้าของสังคมแบบต่อเนื่อง และเน้นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในปัจจุบัน แต่บูรณาการนิยมมุ่งตั้งคำถามต่อความเติบโตเหล่านั้นว่าให้คุณหรือโทษแก่สังคมอย่างไรบ้าง

(2) ขณะที่พิพัฒนาการนิยมให้ความสำคัญกับวิธีคิด หรือ How to Think. ซึ่งนำไปสู่การมุ่งเน้นที่จะพัฒนาวิธีการเรียนรู้ (สาระไม่สำคัญเท่าวิธีเรียนรู้) ฝ่ายบูรณาการนิยมกลับหันไปสนใจกับเรื่องที่จะคิด หรือ What to Think. ซึ่งหมายถึงการให้ความสำคัญกับการคัดเลือกหรือกำหนดประเด็นที่จะเรียนรู้ (สาระมีความสำคัญและทำให้วิธีเรียนรู้มีความหมาย)

(3) ขณะที่พิพัฒนาการนิยมมุ่งพัฒนามนุษย์แบบปัจเจกเน้นความก้าวหน้ารายบุคคล แต่บูรณาการนิยมมุ่งพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในการจัดระเบียบภายในตนเอง ครอบครัว ชุมชน องค์กร และสังคม ตามนัยยะนี้ พิพัฒนาการนิยมจะมุ่งให้เด็กเห็นความสามารถของตนเอง แต่บูรณาการนิยมจะมุ่งให้เด็กตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและสามารถมีบทบาทต่อสังคมของตนได้

(4) ขณะที่พิพัฒนาการนิยมใช้โรงเรียนจำลองหรือโรงเรียนสาธิตเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงสังคม จึงมีท่าทีของการแยกโรงเรียนออกไปจากสังคม เพื่อบ่มเพาะคุณลักษณะบางอย่างในตัวเด็ก การเรียนการสอนเน้นสถานการณ์จำลอง แต่บูรณาการนิยมเน้นการเรียนรู้จากชีวิตจริงในสังคม จึงมุ่งผสมผสานบทบาทของโรงเรียนกับชุมชนในการเรียนการสอน

(5) ขณะที่พิพัฒนาการนิยมให้ความสำคัญกับการปรับตัวเข้ากับสังคมปัจจุบันและส่งเสริมการประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แต่บูรณาการนิยมมุ่งสร้างสรรค์รูปแบบวัฒนธรรมสำหรับอนาคต โดยกระตุ้นให้นักเรียนตั้งคำถามต่อสังคมของตนเกี่ยวกับกลไกต่างๆ ในการจัดระเบียบสังคมและช่วยสะท้อนปัญหาเหล่านั้น รวมทั้งให้ความสำคัญกับการปรับปรุงสังคมในด้านวัฒนธรรมและมนุษยธรรมด้วยการทำงานร่วมกัน

ลักษณะสำคัญของการศึกษาแบบบูรณาการนิยม มีดังนี้

(1) เน้นการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับประเด็นต่างๆในชุมชน มากกว่าที่จะเน้นสาระการเรียนรู้ตามเอกสารจากส่วนกลาง การเรียนรู้เป็นไปเพื่อตอบโจทย์ปัญหาและ/หรือเชื่อมโยงกับวิถีการพัฒนาท้องถิ่น กล่าวอีกนัยหนึ่งคือให้ความสำคัญกับความรู้ที่สัมพันธ์กับบริบทมากกว่าความรู้สากล (ที่เน้นความเป็นศาสตร์หรือทฤษฎี)

(2) เน้นการจัดการเรียนรู้ร่วมกับภาคีอื่นๆในท้องถิ่น

(3) สาระการเรียนรู้จะให้ความสำคัญกับบริบทของท้องถิ่น ส่งเสริมการเรียนรู้คุณค่าและปัญหาของท้องถิ่น รวมทั้งมุ่งพัฒนาจิตสำนึกในการรับผิดชอบต่อท้องถิ่น

(4) ครอบคลุมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้เรียน หมายความว่า เวลาของเด็ก/นักเรียนคือ เวลาของการเรียนรู้ทั้งสิ้น ครูจึงต้องให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงผู้เรียนกับแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นของเด็กด้วย มิใช่เน้นการเรียนการสอนในห้องเรียนเท่านั้น

(5) การเรียนการสอนทางจริยธรรมจะเน้นการทำงานร่วมกับสังคมควบคู่กับการใช้เหตุผลทางจริยธรรมโดยครูต้องฝึกหัดตั้งคำถามในประเด็นทางจริยธรรม และแสวงหาคำตอบนั้นร่วมกับสังคม

(6) เป็นการศึกษาที่ช่วยประสานพื้นที่ทางการกับพื้นที่ส่วนตัว ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหารัฐใหญ่ สังคมวิชาการใหญ่ แต่ชุมชนด้อยค่าถดถอยลงได้ และยังเป็นสร้างศักยภาพของคนในชุมชนท้องถิ่นให้สามารถมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นของตน

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาต้นแบบการศึกษาในปรัชญานี้ไม่สามารถดำเนินการได้ด้วยการพัฒนาโรงเรียนต้นแบบเท่านั้น แต่ต้องพัฒนาทั้งโรงเรียนและชุมชนต้นแบบไปพร้อมๆ กัน และทั้งคู่ต้องขับเคลื่อนต่อไปได้บนฐานของการทำงานร่วมกัน อย่างไรก็ตาม ในภาวะปัจจุบันโรงเรียนมีความเป็นอิสระจากชุมชนสูง และชุมชนเองก็ยังขาดช่องทางหรือกลไกที่จะเข้าไปมีบทบาทในการศึกษา จึงทำให้การพัฒนาโมเดลต้นแบบของการศึกษาในปรัชญานี้ทำได้ยาก

อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยเห็นว่า สามารถสร้างแนวทางเพื่อการขับเคลื่อนการศึกษาแบบปฏิรูปนิยมได้ดังนี้

ประการที่ 1 คือ การส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัยกับทุกกลุ่มวัย โดยส่งเสริมให้เกิดพื้นที่การเรียนรู้ทั้งการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่ม และการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน รวมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนจัดตั้งตนเองหรือกลุ่มของตนเองขึ้นเป็นแหล่งเรียนรู้ได้ ส่วนในระบบโรงเรียนนั้น ครูควรมีบทบาทส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของเด็ก ซึ่งจะเอื้อให้เด็กเกิดการเรียนรู้กับแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย และเป็นการพัฒนาเด็กให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในการนี้ ครูต้องตระหนักว่า เวลาของเด็ก/นักเรียนคือเวลาของการเรียนรู้ทั้งสิ้น ครูจึงต้องไม่เน้นการเรียนรู้ของเด็กในห้องเรียนหรือในโรงเรียนเท่านั้น การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยให้เด็กนี้ ครูอาจจัดหลักสูตรให้กับเด็กเป็นรายบุคคล/กลุ่ม

ประการที่ 2 คือ การทำให้โรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน หมายถึง การที่โรงเรียนมุ่งตอบโจทย์ของชุมชน โดยจัดโอกาสให้ผู้เรียนเรียนรู้ปัญหาหรือประเด็นของท้องถิ่นและเชื่อมตนเองกับการพัฒนาท้องถิ่นได้ และฝึกหัดให้เด็กทำงานร่วมกับสังคมควบคู่กับการใช้เหตุผลทางจริยธรรม โดยครูต้องฝึกหัดตั้งคำถามในประเด็นทางจริยธรรม และช่วยกันแสวงหาคำตอบนั้นร่วมกับสังคม นอกจากนี้ สถานศึกษาอาจทำหน้าที่สร้างพื้นที่สาธารณะ เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในแต่ละประเด็นปัญหามาแสวงหาทางออกร่วมกัน ซึ่งจะกระตุ้นให้เกิดกระบวนการสร้างความรู้ของชุมชนและกลายเป็นบทเรียนสำหรับนักเรียน บทบาทของสถานศึกษาจะขยายไปถึงการทำหน้าที่เชื่อมโยงส่วนย่อยๆ ต่างๆ ในชุมชน เพื่อให้เกิดการประสานสัมพันธ์กันซึ่งจะเป็นกลไกของการเรียกเร้าตัวเอง (ของปัจเจกหรือกลุ่มย่อยๆ) ให้มีจิตสำนึกร่วมในระดับชุมชนท้องถิ่น (ซึ่งเหนือกว่าจิตสำนึกในกลุ่มย่อยๆ) และเป็นการพัฒนาจิตสำนึกด้านการรับผิดชอบต่อท้องถิ่นด้วย

ประการที่ 3 คือ การจัดตั้งองค์กรแบบเครือข่ายพหุภาคีพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่นในระดับตำบล อำเภอ และลุ่มน้ำ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในเรื่องต่อไปนี้ 1) การจัดทำแผนส่งเสริม

การศึกษาตามอัธยาศัยกับประชากรนอกโรงเรียน 2) การกำหนดสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น 3) การพัฒนาระบบและกลไกสนับสนุนการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นสำหรับสถานศึกษา และ 4) การส่งเสริมกิจกรรมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ของนักเรียน ทั้งนี้ พหุภาคีพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่นนั้น ควรครอบคลุมถึงผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำภาคประชาชนที่ได้รับการส่งเสริมจากส่วนราชการต่างๆ ผู้ประกอบการภาควิสาหกิจและเอกชน พระสงฆ์ และผู้นำเยาวชนนอกโรงเรียน รวมทั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น (ทั้งระดับตำบล อำเภอ และลุ่มน้ำ)

ประการที่ 4 คือ ส่งเสริมให้พหุภาคีพัฒนาการศึกษาที่เกิดขึ้นใหม่และบุคลากรในระบบการศึกษาตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมและแนวคิดของประชาธิปไตยแบบถึงรากถึงโคน รวมทั้งให้ความสำคัญกับการสร้างพื้นที่สาธารณะในโลกแห่งชีวิต (ชีวิตปกติ/ส่วนตัว/สามัญชนไม่ใช่แบบทางการ/ราชการ) เพื่อให้เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ร่วมกันในการพัฒนาตน ชุมชน และสังคม

ประการที่ 5 พัฒนาการอุดมศึกษาให้เชื่อมโยงกับระบบฝึกงาน (คล้ายกับระบบฝึกงานแบบกิลล์) ระบบการฝึกงานนี้จะเป็นการเชื่อมโยงปัจเจกบุคคลเข้าสู่ระบบการผลิตในท้องถิ่น กับผู้คนและวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งยังนำไปสู่การพัฒนาจารีตประเพณีของการทำงานแบบเครือข่ายอีกด้วย

5. การสอนแบบไม่สอนกับการสอนสิ่งที่ไม่รู้

การศึกษาแบบพิพัฒนาการนิยม หัวใจของการเรียนการสอนอยู่ที่การเร้าความสนใจ การใช้วิธีจูงใจให้เด็กเกิดความอยากเรียน เพื่อให้การเรียนการสอนเป็นสิ่งที่ผู้เรียนสนใจ ขณะเดียวกันก็เป็นสิ่งที่สังคมต้องการให้เขาเรียนด้วย ในการนี้ ครูต้องรอบรู้หลักการทางจิตวิทยาเป็นอย่างดี เพื่อที่จะเข้าใจพฤติกรรมและปฏิกิริยาของเด็ก และแนวทางการสอนในปรัชญานี้ยังเน้นการสร้างความรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า Constructivism การเรียนรู้ในปรัชญาแบบพิพัฒนาการนิยมนี้ ผู้เรียนมีบทบาทสูงสุด หรือที่เรียกกันว่า ผู้เรียนเป็นสำคัญ (Student Oriented) ผู้สอนเป็นผู้วางเงื่อนไข ให้ความช่วยเหลือ กระตุ้นเสริมแรง และแนะแนวให้เด็กพัฒนาตนเอง ในกระบวนทัศน์นี้ ผู้สอนและผู้เรียนมิได้มีสถานภาพเป็นผู้เรียนรู้ร่วมกันเหมือนในปรัชญาแบบปฏิรูปนิยม

การศึกษาแบบปฏิรูปนิยมให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ร่วมกันในวงกว้าง ครอบคลุมทั้งตัวผู้สอน ผู้เรียนและชุมชน การศึกษาในรูปแบบนี้ต้องการครูที่เป็นนักปฏิบัติการสังคม คือใฝ่รู้เกี่ยวกับกระบวนการแก้ปัญหาของสังคม เป็นนักคิดและตั้งคำถามในเชิงปรัชญา ครูไม่ใช่เป็นผู้ชี้ทางแต่เป็นผู้ตั้งคำถามและร่วมเรียนรู้ ครูต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ และบางครั้งก็เป็นเสมือนหัวหน้ากลุ่มในการดำเนินโครงการต่างๆ เป็นผู้ประสานงานกับชุมชนและแหล่งเรียนรู้ต่างๆ โดยเปิดโอกาสให้เด็กเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้อย่างหลากหลาย

การศึกษาแบบปฏิรูปนิยมนี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง การสอนในสิ่งที่ไม่รู้ ของโจเซ็ป จาโกโตต์ (Joseph Jacotot) จาโกโตต์ เป็นนักการศึกษาชาวฝรั่งเศส ในศตวรรษที่ 19 และงานเขียนของร็องซีแยร์

(Jacques Ranciere) เรื่อง Ignorant Schoolmaster ซึ่งเป็นการเล่าเรื่องของจาโกโตต์ขึ้นมาใหม่ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2553: 15-23)

จาโกโตต์เห็นว่าไม่มีมาตรฐานกลางที่จะนำมาใช้วัดความเป็นไปต่างๆ ของโลกและชีวิต แม้แต่สิ่งที่เรียกว่าเหตุผล ก็ไม่เพียงพอที่จะเป็นมาตรฐานกลางที่ทุกฝ่ายยอมรับได้ หากยอมรับว่าไม่มีมาตรฐานกลางและเหตุผลก็เข้าไม่ถึง ก็จะถูกบังคับให้ต้องสอนในสิ่งที่ไม่รู้ จึงต้องเปิดให้มีการโต้แย้งถกเถียง การแสดงความไม่เห็นด้วยหรือเห็นไม่ตรงกัน ซึ่งหมายถึงการทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “การเมือง” การเมืองจึงเป็นเรื่องของการสร้างมาตรฐานจากการไม่มีมาตรฐาน จาโกโตต์อธิบายว่า ความเสมอภาคหมายถึงการมีปัญญาเสมอกัน หรือเท่าเทียมกันในระดับปัจเจกบุคคล กล่าวคือทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ความเชื่อในฐานคิดนี้จึงทำให้การสอนในสิ่งที่ไม่รู้เป็นไปได้ ส่วนร็องซีแยร์อธิบายว่า การเมือง คือรูปธรรมของการยืนยันความเสมอภาคในแบบจาโกโตต์ ร็องซีแยร์อธิบายว่า การสอนแบบไม่สอนกับการสอนสิ่งที่ไม่รู้เป็นคนละเรื่องกัน แบบแรกเลือกที่จะไม่สอนและปล่อยให้คนเรียนไปค้นคว้าเองภายใต้มโนทัศน์ ‘ให้คนเรียนเป็นศูนย์กลาง’ ส่วนแบบหลังยังเป็นการสอน แต่สอนในสิ่งที่ไม่รู้ ซึ่งทั้งคนสอนและคนเรียนต้องพร้อมที่จะใช้ปัญญาของตนเองอย่างแท้จริง

ร็องซีแยร์วิพากษ์ปรัชญาการเมืองว่าปฐมบทของปรัชญาตะวันตกจะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการจัดระเบียบสังคมมากกว่าเรื่องของเสรีภาพ และกลายเป็นเครื่องมือของการกีดกันและปิดกั้นประชาชนธรรมดาที่ยากจนออกจากกระบวนการปกครอง ร็องซีแยร์เรียกร้องให้นักปรัชญาได้ยินเสียงที่ไม่ได้ยิน (เสียงของคนที่ถูกปิดกั้น) มากกว่าทำหน้าที่ตีความ วิเคราะห์ หรือศึกษาเสียงเหล่านี้ เขาเห็นว่า “การตั้งคำถามกับเส้นแบ่งต่างๆ ที่ดำรงอยู่” จะเป็นพลังอำนาจที่จะปลดปล่อยเสียงที่ไม่ได้ยินให้กลับขึ้นมาได้ยินในสังคมอีกครั้งหนึ่ง นั่นคือ การเมือง สำหรับร็องซีแยร์ ไม่ใช่เรื่องของการสร้างเอกลักษณ์ แต่เป็นเรื่องของการตั้งคำถามกับบรรดาเอกลักษณ์ต่างๆ ที่ดำรงอยู่ และเขาเชื่อว่า การตั้งคำถามเหล่านี้จะสร้างกระบวนการรับรู้ทางการเมืองแบบใหม่ให้เกิดขึ้น

6. การกระจายอำนาจทางการศึกษา

ประเทศฟินแลนด์มีการกระจายอำนาจทางการศึกษาให้ระดับท้องถิ่นจัดการเรียนการสอนได้เองตั้งแต่ปี 1985 โดยแต่ละท้องถิ่นรับผิดชอบคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนในเขตรับผิดชอบของตน และในปี 1999 มีกฎหมายให้อิสระแก่ท้องถิ่นหรือท้องถิ่นร่วมกับองค์กรเอกชนจัดการศึกษาและออกแบบหลักสูตรได้เองเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและทรัพยากรของตนเอง หลักสูตรแกนกลางแห่งชาติเป็นเพียงกรอบการทำงาน ท้องถิ่นจะดูแลทั้งเรื่องคุณภาพและการพัฒนาครู ผลสำเร็จก็คือ ในปัจจุบันทุกโรงเรียนทั่วประเทศฟินแลนด์มีคุณภาพสูงใกล้เคียงกัน และเรื่องการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นนี้ถือว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ฟินแลนด์ประสบความสำเร็จในการยกระดับคุณภาพการศึกษา

นอกจากนี้ ในฟินด์แลนด์ ไม่มีการสอบมาตรฐานแบบแข่งขันกันทั้งห้องหรือระดับชั้น ยกเว้นในระดับมัธยมตอนปลายเพื่อใช้เป็นใบเบิกทางไปสมัครเข้ามหาวิทยาลัยหรือออกไปทำงาน สิ่งที่ฟินแลนด์ทำ

มากและทำได้ดีเป็นพิเศษคือ การติดตามช่วยเหลือเด็กที่มีปัญหา ช่วยแก้ให้เด็กเรียนตามเพื่อนได้ทัน ทำให้ผลการทดสอบ PISA นักเรียนสามารถทำคะแนนได้ดีและทั้งประเทศมีคะแนนต่างกันน้อยกว่านักเรียนจากประเทศอื่นมาก

นักวิชาการบางท่านได้ตั้งข้อสังเกตว่าการปฏิรูปการศึกษาที่เน้นมาตรฐาน (การสอบ) แบบสหรัฐฯ จะลงทุนสูงใช้งบประมาณมากได้ผลน้อยกว่า ทำให้เด็กเครียด และใช้เวลาเรียนมากกว่า

ในประเทศไทยการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษานั้นมุ่งไปที่ความเป็นอิสระในการบริหารจัดการเท่านั้น ยังไม่ได้กระจายอำนาจในเรื่องของการออกแบบหลักสูตรและการประเมินคุณภาพการศึกษาอย่างชัดเจน แม้ในระยะแรกของการปฏิรูปการศึกษาจะพยายามลดทอนบทบาทของนักวิชาการส่วนกลางลง แต่กลไกในการปฏิรูปหลักสูตรทั้ง พ.ศ.2544 และ พ.ศ.2551 รวมทั้งที่กำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน ยังขึ้นอยู่กับทีมอาจารย์ในมหาวิทยาลัยและนักวิชาการส่วนกลางเป็นสำคัญ การกำหนดหลักสูตรท้องถิ่นก็ยังไม่สามารถดึงการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ มากำหนดหลักสูตรได้อย่างเป็นระบบและมีผลในทางปฏิบัติ ในด้านการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของนักเรียนก็ถูกดึงอำนาจออกไปจากมือของครูและสถานศึกษาไปสู่สถาบันที่จัดตั้งขึ้นใหม่ (ในพ.ศ.2548) คือ สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ มากขึ้นเป็นลำดับ แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยกำลังปฏิรูปการศึกษาที่เน้นมาตรฐาน (การสอบ) แบบสหรัฐฯ ซึ่งหมายความว่า จะเข้าสู่ภาวะของการลงทุนสูงแต่ได้ผลน้อย (การวัดผลด้วยข้อสอบกลางต้องใช้งบประมาณในการออกข้อสอบ การจัดสอบ มีค่าใช้จ่ายของเด็กในการเข้าสอบ และค่าใช้จ่ายในการเรียนพิเศษนอกเหนือการเรียนปกติ) สร้างความเครียดให้กับทั้งระบบการศึกษา และทำให้เด็กต้องใช้เวลาเรียนมากขึ้นๆ

ส่วนการประเมินคุณภาพการจัดการศึกษาที่อยู่ในมือของ สมศ. นั้น มีการกำหนดคุณสมบัติเบื้องต้นและคุณสมบัติเฉพาะสำหรับผู้ที่จะได้รับการรับรองและแต่งตั้งเป็นผู้ประเมินภายนอก ที่ทำให้การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนหรือประชาสังคมหายไป กล่าวคือ ระเบียบสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) ว่าด้วยการให้การรับรองเขตการปฏิบัติหน้าที่และการกำกับดูแลผู้ประเมินภายนอกสำหรับระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในระบบ พ.ศ. 2545 ได้กำหนดคุณลักษณะของผู้ประเมินภายนอกเป็น 2 ประเภทคือ ประเภทที่ 1 กลุ่มผู้ประเมินที่เข้ารับการฝึกอบรมโดยหน่วยฝึกอบรมที่ สมศ.ให้การรับรอง ประเภทที่ 2 จากผู้สำเร็จการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาตามหลักสูตรที่ สมศ.กำหนดโดยต้องเข้ารับการปฐมนิเทศเกี่ยวกับการประเมินคุณภาพภายนอกตามระบบ สมศ. โดยครบถ้วน มีความสามารถในการทำงานเป็นทีมและมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี โดยมีหนังสือรับรองจากหัวหน้าภาควิชาฯ หรือประธานหลักสูตร หรือผู้อำนวยการโครงการ

จะเห็นได้ว่า ผู้ประเมินคุณภาพการจัดการศึกษานั้นห่างไกลออกไปจากความเป็นท้องถิ่น ปิดโอกาสที่ภาคประชาชนที่ไม่ได้อยู่ในวงการศึกษาและคนในท้องถิ่นจะเข้ามาร่วมในการประเมินคุณภาพการศึกษาอย่างสิ้นเชิง

การขาดองค์ประกอบของภาคประชาชนในท้องถิ่นทำให้การนำผลการประเมินไปใช้ประโยชน์อยู่ในวงแคบเฉพาะในวงการนักการศึกษาเท่านั้น และเป็นการยากหรือเป็นไปไม่ได้เลยที่จะทำให้การศึกษาเข้าไปตอบสนองหรือมีส่วนสัมพันธ์กับกระบวนการพัฒนาในท้องถิ่นได้จริง

ผลการประเมินและรับรองมาตรฐานรอบแรก (2544-2549) ให้ข้อมูลตัวบ่งชี้เป็นรายโรงเรียนต่างฝ่ายต่างนำเอาไปใช้ประโยชน์ในแต่ละโรงเรียนเอง บางแห่งเอาไปใช้ประชาสัมพันธ์มากกว่าการพัฒนา ไม่สามารถเห็นภาพรวมในระดับพื้นที่ได้ เนื่องจากกำหนดเวลาเป็นไปตามความพร้อมของสถานศึกษาแต่ละแห่งใครพร้อมก่อนประเมินก่อน เป็นวงรอบ 5 ปี จึงเวียนกลับมาครั้งหนึ่ง ซึ่งกว่าจะครบทุกสถานศึกษาอาจใช้เวลาหลายปี ทำให้บริบทของสถานศึกษาแต่ละแห่งเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ไม่มีฐานข้อมูลเพียงพอในการนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างมีส่วนร่วมของทุกภาคีเครือข่ายในพื้นที่ได้

ต่อมาเมื่อปัญหาด้านคุณภาพกลายเป็นปัญหาที่ยอมรับกันในวงกว้าง และมีหลายโครงการที่พยายามหนุนเสริมให้เกิดเครือข่ายเชิงพื้นที่เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ทำให้เริ่มมีการสร้างกลุ่ม/องค์กรระดับจังหวัดเพื่อกำหนดทิศทางของการศึกษาในจังหวัดของตนขึ้น ตัวอย่างเช่น

- จังหวัดอำนาจเจริญจัดทำธรรมนูญจังหวัดเพื่อกำหนดทิศทางการศึกษาของจังหวัดอำนาจเจริญในอีก 5 ปีข้างหน้า จังหวัดภูเก็ตกำลังเดินหน้าจัดตั้ง “สภาการศึกษาจังหวัด” ซึ่งได้ผ่านเวทีประชาพิจารณ์ระดับจังหวัดไปเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2556 เพื่อร่วมกันออกแบบการจัดการศึกษาที่ตอบโจทย์คนในท้องถิ่น และเน้นการจัดการศึกษาอย่างประณีตที่สอดรับกับคนทุกกลุ่ม ภายใต้การสนับสนุนของท้องถิ่น รวมทั้งมีเป้าหมายที่จะจัดทำข้อบัญญัติสภาการศึกษาจังหวัด จากการระดมความคิดเห็นของทุกภาคส่วนในสังคม ประกอบด้วย วุฒิอาสา ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาสังคม องค์กรท้องถิ่น ครูที่เกษียณอายุ ผู้ปกครองเด็ก Home school และโรงเรียนทางเลือก
- จังหวัดยะลามีการแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาการเรียนการสอนของจังหวัดยะลาขึ้น โดยเน้นการมีส่วนร่วมของภาครัฐ อปท. และภาคประชาสังคม
- จังหวัดชัยภูมิมีการจัดตั้ง “สภาส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาชีวิตเด็ก จ.ชัยภูมิ เพื่อเป็นกลไกและศูนย์กลางประสานความร่วมมือดูแลเด็กในจังหวัดร่วมกัน ภายใต้การนำของผู้ว่าราชการจังหวัด และประธานคณะกรรมการเพื่อการคัดเลือกครูสอนดีและลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา จังหวัดชัยภูมิ และ นายก อบจ.จังหวัดชัยภูมิ
- จังหวัดกระบี่ได้ริเริ่มก่อตั้งสภาการศึกษาจังหวัด โดยก่อตัวขึ้นมาตั้งแต่ พ.ศ.2552 และได้จัดทำ “ธรรมนูญสภาการศึกษาจังหวัดกระบี่ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2554” ขึ้น เพื่อเป็นกรอบและแนวทางในการปฏิบัติให้กับคณะกรรมการบริหาร สมาชิกสภาการศึกษา ครู นักเรียน สถานศึกษาและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของจังหวัดกระบี่ และเพื่อแก้ไขผลกระทบจากปัญหาผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาที่ยังไม่เป็นมาตรฐานที่ดี อันเป็นวิกฤตการศึกษาของไทยในภาพรวมด้วย

จะเห็นได้ว่า บุคคลนอกวงการทางการศึกษาในหลายพื้นที่กำลังตื่นตัวอย่างมากที่จะมีบทบาทต่อการพัฒนาการศึกษาในท้องถิ่นของตน แต่เนื่องจากระบบกลไกที่เริ่มพัฒนาตัวขึ้นนั้นอาศัยกลไกการบริหารจัดการระดับจังหวัดซึ่งมีทั้งผู้ว่าราชการจังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์กรภาคธุรกิจ และบุคลากรในวงการศึกษาเป็นพลังผลักดัน ซึ่งตามทัศนะของฮาเบอร์มาส ยังถือว่าเป็นพื้นที่แห่งการครอบงำของระบบทุนนิยมและข้ารัฐการ (ข้าราชการ) ซึ่งทำให้ทิศทางการพัฒนาการศึกษายังติดกรอบคิดแบบทุนนิยม-เสรีนิยม ซึ่งให้ความสำคัญกับเหตุผลเชิงเทคนิคและการแสวงหาความก้าวหน้าโดยเทียบเคียงกับศูนย์กลางความเจริญที่อยู่ภายนอกชุมชนค่อนข้างมาก ข้อเสนอเพื่อการแก้ไขจุดอ่อนนี้คือ การเพิ่มช่องทางให้ภาคประชาชนคนธรรมดาในท้องถิ่นได้ออกมามีส่วนร่วมมากขึ้น ด้วยการจัดรูปแบบองค์กรให้ใกล้ชิดกับประชาชนมากขึ้น ซึ่งองค์กรระดับอำเภอน่าจะเป็นคำตอบที่เข้ามาช่วยเสริมแรงภาคประชาชนและช่วยคานอำนาจควบคู่ไปกับการประสานงานกับองค์กรระดับจังหวัดได้

ความขัดแย้งไม่ลงรอยกันในแนวคิดเรื่องการกระจายอำนาจกับการรวบอำนาจนี้ หากไม่พยายามสร้างดุลอำนาจที่เหมาะสม อำนาจเบ็ดเสร็จก็จะเข้มข้นมากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันจะมีกลุ่มคนที่ก้าวออกไปจากระบบหรือถูกคัดออกไปจากระบบมากขึ้นเช่นกัน อนึ่ง ผลลัพธ์ของการประกันคุณภาพทางการศึกษานั้นเป็นเรื่องการตลาดพอๆกับเรื่องของการคุ้มครองผู้บริโภค การประกันคุณภาพทางการศึกษาช่วยให้ผู้ใช้บริการที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงมีข้อมูลสนับสนุนการเลือกสถานศึกษาได้มากขึ้น ขณะที่สถานศึกษาส่วนใหญ่ต้องมุ่งมั่นพัฒนาตามตัวชี้วัดในสภาวะการแข่งขันเพื่อการอยู่รอด (ส่วนที่ไม่รอดก็ถูกยุบ ควบรวมไปในที่สุด) จะมีสถานศึกษาเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่สามารถก้าวพ้นเกณฑ์ชี้วัดทั้งหลายไปสู่ความเป็นเลิศ สถานศึกษากลุ่มนี้มักมีทุนขนาดใหญ่สนับสนุนและมีเป้าหมายผลิตคนที่มีทักษะเฉพาะเพื่อตอบสนองต่อการเติบโตของกระแสทุนนิยม-บริโภคนิยม กล่าวได้ว่าระบบการศึกษาทั้งระบบกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบบริโภคนิยมที่มุ่งตอบสนองต่อตลาด (เสรี) อย่างเต็มตัวแล้ว (จึงไม่ได้ตอบสนองต่อชุมชนท้องถิ่นอย่างที่ควรจะเป็น)

7. ช่องทางการศึกษาเพื่อชุมชนในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

หลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มีการปรับโครงสร้างขององค์กรทางการศึกษา และมีการปรับปรุงหลักสูตรการประถมศึกษาและการอุดมศึกษาขนานใหญ่ โดยประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ซึ่งเป็นการเปลี่ยนระบบจัดทำหลักสูตรจากหลักสูตรส่วนกลาง โดยกรมวิชาการเป็นผู้จัดทำหลักสูตร ผลิตและควบคุมการจัดทำสื่อการสอนและให้สถานศึกษานำหลักสูตรไปใช้เป็นหลักสูตรแกนกลาง ซึ่งเป็นเพียงกรอบสำหรับการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา และเป็นหน้าที่ของสถานศึกษาที่จะต้องจัดทำเป็นหลักสูตรสถานศึกษาด้วยตนเอง ในด้านโครงสร้างของหลักสูตรมีการเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ จำแนกเป็น 8 กลุ่มสาระ คือ (1) ภาษาไทย (2) คณิตศาสตร์ (3) วิทยาศาสตร์ (4) สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม (5) สุขศึกษาและพลศึกษา (6) ศิลปะ (7) การงานอาชีพและเทคโนโลยี และ (8) ภาษาต่างประเทศ และระบุว่าสิ่งแวดล้อมศึกษาในหลักสูตรการศึกษา

ขั้นพื้นฐานได้กำหนดไว้ในสาระการเรียนรู้ต่างๆ แล้ว โดยเฉพาะ กลุ่มวิทยาศาสตร์ กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กลุ่มสุขศึกษาและพลศึกษา

การพัฒนาหลักสูตรที่เน้นสาระการเรียนรู้ตามศาสตร์นี้ เป็นแบบแผนที่ปฏิบัติกันมายาวนาน และก็มีข้อวิพากษ์มาตลอดว่า หลักสูตรลักษณะนี้เน้นการฝึกศักยภาพทางสมองและคุณลักษณะตามศาสตร์แต่ผู้เรียนกลับไม่สามารถนำความรู้ที่ศึกษาไปใช้ในชีวิตจริงได้ การจัดเนื้อหาการเรียนรู้จะเป็นไปตามกรอบของศาสตร์ และการบริหารจัดการบุคลากรในสถานศึกษาก็จะยึดตามสาระการเรียนรู้ ทำให้การพัฒนาหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการเชื่อมโยงหลายสาระทำได้ยาก ยิ่งมีการเร่งรัดคุณภาพการศึกษาตามสาระการเรียนรู้ โอกาสที่จะจัดการเรียนรู้เรื่องราวท้องถิ่นที่มีลักษณะเชิงประเด็น (Issue based) ก็จะน้อยลงไปมาก

อนึ่ง เมื่อสังคมไทยมีการพัฒนาหลักสูตรอย่างเป็นระบบ บทบาทของผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรจึงโดดเด่นมาก เพราะทำหน้าที่จัดทำหลักสูตรส่วนกลางที่ใช้กันทั่วประเทศ ต่อมาเมื่อมีการปฏิรูประบบหลักสูตรในปี 2544 ได้ให้สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาขึ้นใช้เอง ซึ่งดูเหมือนว่าครูจะมีอิสระมากขึ้นในการออกแบบสาระการเรียนรู้ ขณะที่ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรน่าจะมีบทบาทลดลง อย่างไรก็ดี การจำแนกสาระการเรียนรู้ตามศาสตร์ ทำให้ครูยังคงต้องพึ่งพานักวิชาการตามศาสตร์มากกว่าที่จะสนใจประเด็นในท้องถิ่น นอกจากนี้ อำนาจของผู้เชี่ยวชาญด้านการประเมินกลับมีความโดดเด่นมากขึ้น เนื่องจากมีการใช้ข้อสอบมาตรฐานเดียวทั่วประเทศ สถานการณ์ดังกล่าวนี้ สะท้อนให้เห็นว่า การกำหนดเป้าหมายหรือทิศทางของการศึกษา ยังคงอยู่ในมือของนักการศึกษา ยังมิได้กระจายไปสู่ภาคส่วนอื่นๆ โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่น ให้เข้ามีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายหรือทิศทางทางการศึกษาอย่างแท้จริง

ในปี 2551 มีการปรับปรุงหลักสูตรและประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งมีการกำหนดให้เขตพื้นที่การศึกษาจัดทำกรอบหลักสูตรในระดับท้องถิ่น เรียกว่า “สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น” โดยระบุว่า สถานศึกษาอาจจัดการเรียนการสอนสอดแทรกเป็นสาระพื้นฐานตามตัวชี้วัดที่หลักสูตรแกนกลางกำหนด จัดเป็นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน หรือจัดเป็นสาระเพิ่มเติมต่างหากก็ได้ นอกจากนี้ ในหลักสูตรปรับปรุงใหม่ ได้กำหนดเวลาในการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ไว้ในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน (กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเดิมกำหนดไว้เฉพาะ กิจกรรมแนะแนว และกิจกรรมนักเรียนเช่น ลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด และกิจกรรมชมรมหรือชุมนุม เป็นต้น) โดยให้สถานศึกษาจัดสรรเวลาให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติกิจกรรม โดยกำหนดตามระดับดังนี้ ระดับประถมศึกษา (ป.1-6) จำนวน 60 ชั่วโมง ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-3) จำนวน 45 ชั่วโมง และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-6) จำนวน 60 ชั่วโมง ทั้งนี้ สถานศึกษาสามารถจัดสรรเวลาให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติกันเองในแต่ละชั้นปี

การกำหนดเพิ่มเติมเรื่อง สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น และกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์นี้ ถือเป็นช่องทางสำคัญในการจัดการศึกษาที่น่าจะเชื่อมโยงหรือตอบสนองต่อท้องถิ่นได้ แต่เนื่องจากขณะนี้ยังไม่มีแนวคิดที่ชัดเจนที่จะปฏิรูปบทบาทของสถานศึกษา ทำให้สถานศึกษาส่วนใหญ่ยังคงปฏิบัติตามแบบแผนเดิมๆ เช่น ผู้กำหนดหลักสูตรสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นก็ยังคงอยู่กับนักวิชาการหรือศึกษานิเทศก์ และมักจะให้ความสำคัญกับทักษะการงานอาชีพหรือภูมิปัญญารายบุคคล มากกว่าที่จะเน้นการเข้าถึงคุณค่าหรืออัตลักษณ์

ของท้องถิ่นในบริบทที่กว้างขวางขึ้นและอย่างเป็นองค์รวมมากขึ้น กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ก็ดำเนินไปตามความต้องการของตัวเด็กเองเป็นสำคัญ ขณะเดียวกันนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการก็หวนกลับไปหาหลักสูตรมาตรฐานจากส่วนกลาง ซึ่งจะทำให้สถานศึกษาพึ่งพาส่วนกลางมากขึ้นไปอีก โอกาสที่จะพัฒนาผู้เรียนให้สามารถบูรณาการตนเองกับสังคม และทำให้สถานศึกษามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนสังคมจึงยังไม่ชัดเจน ดังนั้น การวิจัยนี้จึงต้องการสร้างรูปแบบทางเลือกของการบริหารจัดการสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น และกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียน บนฐานการมีส่วนร่วมของพหุภาคีที่จัดตั้งในระดับอำเภอ

ปัจจุบันก็มีงานวิจัยทางการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ในการนี้อาจจำแนกรูปแบบการจัดการเรียนรู้ได้เป็น 2 ลักษณะคือ

(1) เน้นให้ผู้เรียนเข้าถึงวิธีวิทยาของศาสตร์ (ที่มีความเป็นสากล) และเห็นคุณค่าของศาสตร์/วิธีวิทยานั้นในการอธิบายปรากฏการณ์ในท้องถิ่น เช่น งานวิจัยในชุดโครงการ “วิจัยและพัฒนาเครือข่ายเชิงพื้นที่เพื่อหนุนเสริมการเรียนรู้ (Local Learning Enrichment Network; LLEN) ของ ดร. อติชาต เกตะพันธุ์ ภาควิชาคณิตศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งได้นำวิชาคณิตศาสตร์มาบูรณาการกับประวัติศาสตร์ โดยสอนให้เด็กชั้นประถมวัดความสูงของเจดีย์ โดยนำองค์ความรู้ในวิชาคณิตศาสตร์เรื่องสามเหลี่ยมคล้ายมาใช้ และสร้างเครื่องมือวัดจากไม้ เชือก ตลับเมตร และเครื่องคิดเลขที่หาได้ง่ายๆ มีใบความรู้เพื่อช่วยอธิบายความรู้ทั้งทางคณิตศาสตร์และประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ดร.อติชาตยังชี้ว่า สิ่งหนึ่งที่ต้องไม่ละเลยคือ การสอนให้เด็กรู้คุณค่าของสิ่งที่จะเรียน ในกรณีนี้คือ รู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเจดีย์ รู้คุณค่าของความรู้ที่เกี่ยวกับตัวเจดีย์ เช่น ความรู้จากการวัดความสูงของเจดีย์ ทำให้หากมีแผ่นดินไหวหรือเจดีย์พัง เราจะมีข้อมูลที่ฟื้นฟู บูรณะซ่อมแซมให้เจดีย์คงลักษณะตามประวัติศาสตร์ได้ (บทสัมภาษณ์ ดร.อติชาต เกตะพันธุ์ ในประชาคมวิจัย ปีที่ 19 ฉบับที่ 109: 38) อนึ่ง การสอนในแนวทางนี้ ถ้าผู้สอนมองวิธีวิทยาของศาสตร์เป็นเป้าหมายสุดท้ายของการเรียนรู้ อาจผลักให้ผู้เรียนสนใจแต่เทคนิค ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการวัดก็ไม่มีความหมายอะไร เด็กอาจจะอยากลองวิชาในการใช้เทคนิคนี้กับสิ่งอื่นๆต่อไปเรื่อยๆ โดยไม่เห็นคุณค่าของเจดีย์ที่ดำรงอยู่ในบริบทท้องถิ่นของตนเลยก็ได้

(2) เน้นให้ผู้เรียนเข้าถึงองค์ความรู้ที่เป็นศาสตร์ของท้องถิ่นโดยตรง องค์ความรู้ชุดนี้ยึดโยงกับวิถีชีวิตของท้องถิ่น และมีคุณค่าอยู่ในบริบทท้องถิ่น องค์ความรู้ชุดนี้ถ้าถูกยกออกมาอยู่ข้างนอกท้องถิ่นอาจไม่มีความหมายอะไรก็เป็นได้ ตัวอย่างองค์ความรู้ประเภทนี้ เช่น ภาษาหรือวัฒนธรรมที่มีลักษณะจำเพาะของท้องถิ่น แต่เนื่องจากในปัจจุบันท้องถิ่นไม่ได้ลักษณะแยกขาดจากโลกภายนอก ทำให้ศาสตร์ท้องถิ่นมีความผสมผสานเชื่อมโยงกับบริบทภายนอกอย่างมีพลวัต ศาสตร์หรือองค์ความรู้ท้องถิ่นจึงไม่ได้เป็นความรู้ที่แช่แข็ง ตายตัว แต่เป็นความรู้ที่ยืดหยุ่น มีลักษณะที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็มีความเชื่อมโยงกับบริบทภายนอก ซึ่งทำให้องค์ความรู้หรือศาสตร์ของท้องถิ่นสามารถมีความหมายต่อชุมชนภายนอกได้

อีกด้วย ตัวอย่างงานวิจัยที่เน้นให้ผู้เรียนเข้าถึงองค์ความรู้ชุดนี้คือ โครงการวิจัยเรื่อง กระบวนการสืบทอดอักษรโบราณอีสานและคุณค่า โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท่าม่วง ต.ท่าม่วง อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด มีนายพิเนตร ดาวเรือง เป็นหัวหน้าโครงการ ซึ่งผลของโครงการวิจัยนี้ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการอ่าน การเขียน และการแปลอักษรโบราณ ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง เกิดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นด้านการเรียนรู้อักษรโบราณในโรงเรียนและในวัด เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานองค์กรภายในท้องถิ่นคือ วัฒนธรรมจังหวัด และสถานศึกษา ส่วนชุมชนเกิดพลังในการรื้อฟื้นคุณค่า ความหมายของชุมชน ขณะที่องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) มีนโยบายสนับสนุนการจัดการอบรมอักษรโบราณให้แก่เด็กและเยาวชน สนับสนุนงบประมาณในการจัดทำป้ายด้วยอักษรโบราณ และช่วยเผยแพร่คุณค่าของอักษรโบราณ (ประชาคมวิจัย ปีที่ 19 ฉบับที่ 109: 82)

8. การนำปรัชญาการศึกษามาใช้ในการวิจัย

การวิจัยนี้ต้องการนำปรัชญาการศึกษาแบบปฏิรูปนิยมมาใช้ในระบบการศึกษา ในปรัชญาการศึกษานี้มุ่งให้โรงเรียนมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อเป้าหมายและกิจกรรมต่างๆของสังคมท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็มุ่งให้สังคมมีบทบาทในกระบวนการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองเพื่อสร้างอนาคตของท้องถิ่นร่วมกัน การจัดการศึกษาในปรัชญานี้ จึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงทั้งที่ชุมชนและที่สถานศึกษา

ในภาคชุมชนจำเป็นต้องแสวงหาอุดมการณ์การเมืองใหม่ โดย (1) ต้องเปลี่ยนจากแนวคิดที่ว่า “ปัจเจกคือพลังของการพัฒนา” ไปเป็น “สังคมเครือข่ายคือพลังของการพัฒนา” (2) ต้องสร้างความตระหนักรู้ถึงการครอบงำของระบบทุนนิยมและข้าราชการ และเห็นความสำคัญของการสร้างพื้นที่สาธารณะที่สมดุล ซึ่งหมายถึง เป็นพื้นที่การสื่อสารแบบที่อยู่ในโลกแห่งชีวิตที่เปิดโอกาสให้คนเล็กคนน้อย สามารถตอบโต้กับบรรดาเหตุผลและอำนาจที่ระบบโครงสร้างสังคมกดทับลงมา ซึ่งจะทำให้กระบวนการตัดสินใจต้องคำนึงถึงทั้งผลประโยชน์ในทางเทคนิค ผลประโยชน์ทางสังคม/ปฏิสัมพันธ์ และผลประโยชน์ในการกระจายอำนาจอย่างเท่าเทียมกันมากขึ้นด้วย และ (3) ต้องเชื่อว่า ภาคชุมชนจำเป็นต้องมีบทบาทนำในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทางสร้างสรรค์และปฏิรูปสังคมให้ดีขึ้น และกระบวนที่ชุมชนนี้จะต้องมีการถอดบทเรียนและสืบทอดสู่เยาวชนต่อไป

ส่วนภาคสถานศึกษา จะต้องให้ความสำคัญกับการทำให้ “กระบวนการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสังคม” เป็น “สาระการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน” รวมทั้งเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้บนฐานของปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับภาคส่วนต่างๆ ในสังคม ในการนี้ สถานศึกษาจำเป็นต้องเชื่อมโยงสัมพันธ์กับสถาบันต่างๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นบ้าน วัด/โบสถ์ โรงงาน ส่วนราชการ ธนาคาร สมาคมฯลฯ ต้องมีการพัฒนาครูให้พร้อมที่จะเรียนรู้ร่วมกับนักเรียนและชุมชน (สอนสิ่งที่ไม่รู้ ตามแนวคิดของ ฌาคส์ ร็องซีแยร์) และต้องสร้างพื้นที่การทำงานร่วมกันกับภาคชุมชนเพื่อกำหนดทิศทางการศึกษา

โครงการวิจัยนี้เห็นว่า การจัดตั้งเครือข่ายพหุภาคีพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่นระดับอำเภอ จะทำให้เกิดพื้นที่ของการทำงานร่วมกันระหว่างภาคสถานศึกษากับภาคชุมชน การที่ให้ความสำคัญกับเครือข่ายในระดับอำเภอ เพราะส่วนราชการในภูมิภาคหลายหน่วยงานมีการจัดตั้งเครือข่ายภาคประชาชนขึ้นโดยส่วนใหญ่จะเป็นเครือข่ายระดับอำเภอ กระบวนการจัดตั้งเครือข่ายนี้ช่วยยกระดับสมาชิกในเครือข่ายให้มีสถานะภาพที่ดีขึ้น อย่างไรก็ตาม เครือข่ายที่ส่วนราชการจัดตั้งเหล่านี้มักจะยึดโยงกับส่วนราชการในลักษณะเชิงเดี่ยวและมีองค์กรของรัฐเป็นแกนกลางประสานงาน ทำให้สถานภาพของเครือข่ายมีลักษณะแยกส่วน และพึ่งพิงรัฐ การประสานกันเองภายในเครือข่ายและระหว่างเครือข่ายมีอย่างจำกัด บางเครือข่ายเมื่อส่วนราชการไม่มีกิจกรรมต่อเนื่องก็สลายตัวไป ส่งผลให้เครือข่ายภาคประชาชนตอบโจทย์ในภาพรวมของท้องถิ่นได้จำกัด ในการนี้ โครงการวิจัยจึงเห็นว่า ควรสร้างช่องทางเชื่อมประสานงานทุกเครือข่ายให้มองภาพรวมในระดับอำเภอได้ และทำให้เครือข่ายนี้ตระหนักถึงความสำคัญในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดียิ่งขึ้นหรือให้สามารถตอบรับกับปัญหาใหม่ๆ ได้

บทบาทที่คาดหวังของเครือข่ายพหุภาคีฯ คือ การจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น

ปัจจุบันสถานศึกษามีบทบาทในการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นด้วยตนเอง โดยมีครูเป็นหลักในการดำเนินการ แต่กว่าที่จะได้หลักสูตรท้องถิ่นขึ้นมาใช้ ครูจะต้องทุ่มเทเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล สำรวจความต้องการของชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก หลักสูตรที่ได้จะติดกับตัวครูเป็นส่วนใหญ่ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และปรับปรุงหลักสูตรจะทำได้ยาก การดำเนินการหลักสูตรในลักษณะนี้จะมีข้อจำกัดในเชิงบริบทพื้นที่เนื่องจากมักให้ภาพเชิงพื้นที่ได้จำกัด

การจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นในการวิจัยนี้ จะให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ท้องถิ่นในระดับอำเภอและให้ความสำคัญกับบทบาทของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาท้องถิ่น รวมทั้งมุ่งให้ภาคีเครือข่ายเป็นเจ้าของหลักสูตรหรือหน่วยการเรียนรู้มากขึ้น ขณะเดียวกันก็พยายามที่จะเชื่อมโยงการมองอนาคตของท้องถิ่นไว้ด้วย

การที่จะได้เนื้อหาดังกล่าวต้องอาศัยความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายในท้องถิ่นในการร่วมกันสะท้อนภาพลักษณ์ ศักยภาพ โอกาสและประเด็นปัญหาของท้องถิ่นในภาพรวมระดับอำเภอ หลังจากนั้นก็จะต้องร่วมกันหาแนวทางในการสร้างฐานการเรียนรู้/แหล่งการเรียนรู้ ที่จะตอบสนองการเรียนรู้ของเยาวชนในท้องถิ่น เพื่อให้เยาวชนสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาภาพลักษณ์ เสริมศักยภาพและโอกาสของท้องถิ่น รวมทั้งร่วมแก้ปัญหาของท้องถิ่นได้ต่อไป

ในการพิจารณาคัดเลือกภาคีเครือข่ายที่จะมาร่วมพัฒนาและเป็นเจ้าของสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นนั้น โครงการวิจัยจะให้ความสำคัญกับภาคประชาชนที่ทำงานแบบเครือข่ายซึ่งส่วนใหญ่จะมีส่วนราชการเป็นผู้จัดตั้งหรือเป็นที่ปรึกษา ในการดำเนินการจะประสานกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ตัวแทนภาคประชาชนจากแต่ละเครือข่ายมาร่วมกันสะท้อนภาพลักษณ์ ศักยภาพ โอกาสและประเด็นปัญหาของท้องถิ่น รวมทั้งคาดหมายให้เวทีดังกล่าวนี้ทำหน้าที่จัดตั้งองค์กรของตนขึ้นใหม่เพื่อทำหน้าที่ส่งผ่านองค์ความรู้เหล่านี้สู่เยาวชนในท้องถิ่น ซึ่งอาจจะเรียกชื่อว่า คณะกรรมการพหุภาคีด้านการศึกษาเพื่อท้องถิ่นระดับอำเภอ (คพศอ.) คณะกรรมการดังกล่าวจะทำงานใกล้ชิดกับสถานศึกษาเพื่อสร้างฐานการเรียนรู้/แหล่งการเรียนรู้ที่มี

ศักยภาพในการเชื่อมโยงผู้เรียนกับคุณค่าด้านอัตลักษณ์ท้องถิ่น โอกาสในการพัฒนา และประเด็นปัญหาของท้องถิ่นต่อไป

ตัวอย่างเครือข่ายของส่วนราชการต่างๆ เช่น

(1) สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ/โรงพยาบาล มีเครือข่ายหลักคือ เครือข่าย อสม. นอกจากนี้ ยังมีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ชมรมผู้สูงอายุ ชมรมผู้ประกอบการร้านอาหาร

(2) สำนักงานเกษตรอำเภอ มีเครือข่ายเกษตรกรซึ่งจัดตั้งเป็นเครือข่ายวิสาหกิจ หรือเป็นกลุ่มเกษตรกรในเครือข่ายศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (ศบกต.)

(3) สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ มีการจัดตั้งกลุ่มหลายลักษณะ เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เครือข่ายอาสาพัฒนาชุมชน กลุ่มสตรี/กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน เป็นต้น

(4) สถานีพัฒนาที่ดินจังหวัด มีการจัดตั้งเครือข่ายหมอดิน

(5) โครงการชลประทานจังหวัด มีการจัดตั้งเครือข่ายผู้ใช้น้ำ

(6) กรมป่าไม้/หน่วยงานที่ดูแลพื้นที่ป่า มีการจัดตั้งเครือข่ายป่าชุมชน

(7) กรมประมง มีการจัดตั้งกลุ่มด้านการประมง

(8) วัด/โบสถ์ มีเครือข่ายผู้ปฏิบัติธรรม ซึ่งอาจมีแบบแผนการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องได้เช่นกัน

(9) กระทรวงยุติธรรม มีเครือข่ายยุติธรรมชุมชน

นอกจากนี้ เครือข่ายพหุภาคีฯ ยังอาจมีบทบาทในการสนับสนุนกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาในสาขาต่างๆ ทั้งที่เป็นนโยบายของรัฐ/ท้องถิ่น หรือองค์กรภาคประชาชนในท้องถิ่นอีกด้วย

หากสถานศึกษาและภาคีเครือข่ายที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นมีโอกาสได้ร่วมมือกันในการทำความเข้าใจบริบทท้องถิ่นและบูรณาการการพัฒนาร่วมกัน ก็จะเป็นนิมิตรหมายอันดีที่จะพัฒนาคนในมิติใหม่ที่สนใจในคุณค่าและศักยภาพของท้องถิ่น สนใจต่อประเด็นปัญหาและการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับคนในท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาเชิงพื้นที่ในบริบทที่ให้ความสำคัญกับท้องถิ่นและภูมิภาคได้ต่อไป

สำหรับปัจจัยที่เชื่อมโยงพหุภาคีที่มีอยู่หลากหลายในระดับอำเภอคือ ความเป็นเจ้าของพื้นที่/ท้องถิ่น/อำเภอ การเห็นประโยชน์ในด้านการสื่อสารตัวตนของตน การเห็นโอกาสในการพัฒนาตนเองร่วมไปกับชุมชนและคนอื่นๆ ความรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ในการพัฒนาท้องถิ่นของตน และความต้องการมีกัลยาณมิตร

ปัจจัยกระตุ้นให้พหุภาคีรวมตัวเป็นเครือข่ายเพื่อที่จะมีบทบาทด้านการศึกษาที่ตอบสนองต่อชุมชนท้องถิ่นคือ ความตระหนักรู้แนวโน้มของวิกฤติเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อมต่ออนาคตของท้องถิ่น และการยอมรับอุดมการณ์แบบปฏิรูปนิยม ซึ่งเห็นว่า (1) เครือข่ายคือพลังของการพัฒนา (2) การสื่อสารที่สมดุลคือเครื่องมือของการพัฒนา และ (3) กระบวนการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงสังคม คือสาระการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับเยาวชน

ปัจจัยที่จะทำให้เครือข่ายพหุภาคีทำงานร่วมกับสถานศึกษา คือ การมีสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมของเครือข่ายพหุภาคี การที่สถานศึกษามีนโยบายสนับสนุนให้นักเรียนออกมาทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ร่วมกับเครือข่ายพหุภาคี การจัดตารางสอนที่สนับสนุนให้นักเรียนออกมาเรียนรู้ร่วมกับชุมชน/พหุภาคีได้ การมีหน่วยประสานงานเพื่อขับเคลื่อนการศึกษาเพื่อท้องถิ่น และการมีครูที่พร้อมจะเรียนรู้และสอนสิ่งที่ไม่รู้

เกณฑ์ในการประเมินความสำเร็จของโครงการคือ (1) มีบทสรุปเรื่องภาพลักษณ์ ศักยภาพ โอกาสและประเด็นปัญหาของการพัฒนาท้องถิ่นที่เป็นของภาคีเครือข่ายในท้องถิ่น (2) มีคณะกรรมการเครือข่ายพหุภาคีเพื่อการจัดการศึกษาตอบสนองต่อชุมชนท้องถิ่น (3) มีฐานการเรียนรู้/แหล่งการเรียนรู้ที่นำเสนอคุณค่าศักยภาพและประเด็นปัญหาของท้องถิ่น (4) มีระบบและกลไกสนับสนุนกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียน และ (5) ผู้บริหารสถานศึกษาส่วนใหญ่ในเขตพื้นที่การศึกษาที่มีโรงเรียนนำร่อง เห็นด้วยกับกระบวนการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น โดยพหุภาคีในการจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองชุมชนท้องถิ่น และเห็นด้วยในการสนับสนุนให้นักเรียนมีกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ร่วมกับพหุภาคีฯ

ปัจจัยที่จะทำให้เครือข่ายพหุภาคีมีความยั่งยืนคือ (1) มีการรับรองสถานะภาพของเครือข่ายพหุภาคีโดยเขตพื้นที่การศึกษาและนายอำเภอ (2) มีการระดมทุน/ทรัพยากรเพื่อสนับสนุนกิจกรรมการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่น (3) มีช่องทางการสื่อสารกิจกรรมและผลงานของเครือข่ายพหุภาคีและของสถานศึกษา และ (4) มีการเชื่อมโยงแผนงานของเครือข่ายพหุภาคีกับแผนงานของส่วนราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

บทที่ 3
ศตวรรษที่ 21 กับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

1. ความร่วมมือระหว่างประเทศในภูมิภาคในศตวรรษที่ 21

หลังจากที่จีนเข้าร่วมเอเปค (The Asia Pacific Economic Cooperation หรือ APEC) และสิ้นสุดยุคของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตใน พ.ศ.2534 (ค.ศ.1991) แล้ว ประเทศพม่า ลาว กัมพูชา และเวียดนาม ก็เริ่มเปิดตัวเข้าสู่ระบบตลาดภายนอก ทำให้ชาติอาเซียนหันมาให้ความสำคัญกับมิติความร่วมมือทางเศรษฐกิจและเน้นการเชื่อมต่อข้ามพรมแดนมากขึ้น

ในปี พ.ศ.2536 (ค.ศ.1993) มีการประชุมเห็นชอบที่จะร่วมมือกันของ 4 ประเทศ (ไทย จีน พม่าและลาว) ในเชิงเศรษฐกิจการค้าเสรีภายใต้ความสนับสนุนของธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย (ADB) เกิดเป็นเขตสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ และในปีเดียวกันนี้ได้มีการจัดตั้งองค์กรที่เรียกว่า อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง 6 ประเทศ (Greater Mekong Subregion หรือ GMS) อีกด้วย

ในปี พ.ศ.2538 (ค.ศ.1995) เวียดนามเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มประเทศอาเซียน นับเป็นอันดับ 7 ต่อจากบรูไนดารุสซาราม ในปี พ.ศ.2540 (ค.ศ.1997) ลาวและพม่าเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มประเทศอาเซียน นับเป็นอันดับ 8-9 และในปี พ.ศ.2542 (ค.ศ.1999) กัมพูชา เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มประเทศอาเซียนนับเป็นอันดับ 10

เมื่อเข้าสู่ทศวรรษแรกของศตวรรษที่ 21 โลกก็เข้าสู่อยู่ยุคจัดระเบียบทางเศรษฐกิจใหม่โดยใช้กลไกการรวมตัวของประชาชาติต่างๆ ในทางเศรษฐกิจ ดังปรากฏว่า

ในปี พ.ศ.2544 (ค.ศ.2001) มีการจัดตั้งองค์กรความร่วมมือเซี่ยงไฮ้ประกอบด้วยรัสเซีย จีนและกลุ่มประเทศในเอเชียกลาง (คาซักสถาน คีร์กีซสถาน ทาจิกิสถาน เติร์กเมนิสถาน และอุซเบกิสสถาน) ต่อมาผนวกอิหร่าน อินเดียและปากีสถานเข้าไว้ด้วย และในปีเดียวกันทั่วโลกกล่าวขวัญถึง บริกส์ (BRIICS) โดยหมายถึงกลุ่มมหาอำนาจเศรษฐกิจเกิดใหม่ ประกอบด้วย บราซิล รัสเซีย อินเดีย จีน และแอฟริกาใต้

ตุลาคม พ.ศ.2546 (ค.ศ.2003) มีการประชุมกลุ่มประเทศอาเซียนที่บาหลี เกิดข้อตกลงร่วมเรียกว่า Bali Concord หรือ Declaration of ASEAN Concord II ซึ่งเห็นชอบให้มีการจัดตั้งประชาคมอาเซียนภายในปี พ.ศ. 2020 (ต่อมาในการประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียน มกราคม พ.ศ.2550 ที่เซบู ประเทศฟิลิปปินส์ ได้ตกลงที่จะทำประชาคมดังกล่าวให้แล้วเสร็จภายในปี พ.ศ.2015) ในปีเดียวกันนี้ เกิดข้อตกลง “ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง หรือ แอคเมค (Ayeyawady-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation Strategy: ACMECS) โดยปีที่จัดตั้งมีสมาชิกเข้าร่วม 4 ประเทศได้แก่ ไทย กัมพูชา พม่าและลาว ต่อมาเวียดนามเข้าร่วมเป็นสมาชิกประเทศที่ 5 ปัจจุบันแอคเมคมีการประชุมผู้นำไปแล้ว 5 ครั้ง ครั้งที่ 5 จัดขึ้นที่นครหลวงเวียงจันทร์ของลาว ในวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ.2556

หนึ่งในโครงการที่โดดเด่นและเป็นที่รู้จักกันดีของแอคเมคคือ โครงการเกษตรพันธสัญญา หรือ คอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง ในการเตรียมการประชุมแอคเมครั้งที่ 5 ไทยกำหนดพืชเป้าหมายที่จะว่าจ้างปลูกในประเทศเพื่อนบ้าน รวม 10 ชนิดคือ ข้าวโพดหวาน ลูกเดือย งา ละหุ่ง ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ถั่วเขียวผิวมัน มันสำปะหลัง ไม้ยูคาร์ลิปตัส และข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ที่จะเจรจาในเรื่องสิทธิพิเศษด้านภาษีมูลค่าเพิ่มหรือค่าธรรมเนียมใน

การนำอุปกรณ์การผลิตเพื่อนำไปใช้ในการลงทุน และจะมีการจัดตั้งกลไกการหารือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของไทย-ลาว คือกระทรวงเกษตรฯและกระทรวงพาณิชย์ ต่อไป อีกโครงการหนึ่งที่ดำเนินการไปแล้วคือ การจัดทำข้อตกลงตรวจลงตราเดียว หรือ แอคเมค ซิงเกิล วีซ่า ระหว่างไทย-กัมพูชา ซึ่งบังคับใช้แล้วเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ.2555

2. วิกฤตการณ์ที่รุกคืบในศตวรรษที่ 21

ในวันที่ 11 กันยายน พ.ศ.2544 (ค.ศ.2001) เกิดกรณีถล่มเวิลด์เทรดเซนเตอร์ นำมาซึ่งสงครามต่อต้านการก่อการร้ายโดยกองทัพสหรัฐฯบุกอัฟกานิสถาน ต่อมาต้นปี ค.ศ.2003 สหรัฐฯและพันธมิตรบุกยึดครองอิรัก สงครามนี้ยืดเยื้อกลายเป็นหลุมดูดให้สหรัฐ-นาโต้จมลึกและอ่อนแรงลงทุกที เมื่อเศรษฐกิจของสหรัฐฯถูกฉุดให้ตกต่ำ สหรัฐฯ แก้ปัญหาเศรษฐกิจโดยการลดดอกเบี้ยลงอย่างต่อเนื่อง การลดดอกเบี้ยทำให้การออมลดลงและมีการใช้จ่ายเพื่อเก็งกำไรในอสังหาริมทรัพย์เพิ่มมากขึ้น ในที่สุดก็เกิดวิกฤตอสังหาริมทรัพย์ด้อยคุณภาพจนกลายเป็น “วิกฤตแฮมเบอร์เกอร์” ในเดือน กันยายน พ.ศ.2551 (ค.ศ.2008)

กลุ่มประเทศสหภาพยุโรปก็ตกอยู่ในภาวะยากลำบากเช่นกัน หลายประเทศมีวิกฤตหนี้สิน ปัญหานี้ปรากฏชัดในช่วงปลายปี พ.ศ.2552 (ค.ศ.2009) เมื่อกรีซแถลงถึงภาวะหนี้สินของประเทศที่พุ่งสูงขึ้นจนต้องขอรับความช่วยเหลือจากประเทศสมาชิกยูโร และ International Monetary Fund (IMF) ต่อมาก็เกิดวิกฤติทำนองเดียวกันกับ ไอร์แลนด์ และโปรตุเกส หลังจากนั้นก็มีข่าวภาวะหนี้สาธารณะที่พุ่งสูงขึ้นของอิตาลี และสเปน แสดงให้เห็นถึงความเปราะบางของประเทศในกลุ่มสกุลเงินยูโร หรือยูโรโซน ในช่วงนี้ทั้ง 5 ประเทศ คือ กรีซ ไอร์แลนด์ โปรตุเกส อิตาลีและ สเปน ถูกเรียกว่า กลุ่มประเทศ PIIGS

ปี พ.ศ.2550-2551 (ค.ศ.2007-2008) ราคาอาหารและน้ำมันโลกพุ่งสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ในช่วงนี้ราคาอาหารที่เพิ่มขึ้นนำโดยธัญพืช ต่อมาในปี พ.ศ.2553 รัสเซียและจีนประสบภัยแล้งเนื่องจากคลื่นความร้อนอย่างรุนแรง นักวิชาการออกมาแสดงความวิตกว่า ปัญหาราคาอาหารกำลังจะกลายเป็นปัญหาระยะยาว มิใช่ปรากฏการณ์ชั่วคราว และมิใช่เฉพาะราคาธัญพืชเท่านั้นแต่จะกำลังขยายฐานกว้างออกไปถึงอาหารประเภทอื่นๆด้วย รวมทั้งยังชี้ว่าราคาอาหารที่พุ่งสูงขึ้นมาจากปัญหาสภาวะอากาศโลก และการเติบโตอย่างรวดเร็วของประเทศเศรษฐกิจเกิดใหม่

ในตูนีเซีย วันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ.2553 นายโมฮัมเหม็ด บูอัซซีซี่ บัณฑิตจบใหม่วัย 26 ปี ฆ่าตัวตายด้วยการใช้น้ำมันราดตัวเองและจุดไฟเผาตัวเองประท้วงรัฐบาลอันเนื่องมาจากทางการยึดเอาแผงขายผลไม้ที่ใช้หาเงินยังชีพระหว่างการว่างงานของเขาไป จุดประกายไฟแห่งการประท้วงใหญ่จนรัฐบาลต้องประกาศภาวะฉุกเฉินและรัฐบาลในขณะนั้นถูกโค่นล้มไป

ต้นปี พ.ศ.2554 ผู้นำอียิปต์พ่ายแพ้ต่อพลังมวลชนปิดฉากรัฐบาลของนายฮอสนี มูบารัค และอีกหลายประเทศในตะวันออกกลางเป็นต้นว่า ลิเบีย ซีเรีย เยเมน บาห์เรน จอร์แดน อิหร่านและมอร็อกโก ต่างเผชิญกับปัญหาการชุมนุมประท้วงของประชาชนและการตอบโต้ของรัฐด้วยความรุนแรง

กลางปี พ.ศ.2554 สหรัฐฯประสบปัญหาการชำระหนี้ของรัฐจนรัฐบาลต้องขอให้สภาคอนเกรสเพิ่มเพดานหนี้ที่รัฐบาลจะก่อหนี้ได้ โดยรัฐบาลเสนอแผนขอเพิ่มเพดานหนี้ระยะสั้นราว 1 ล้านล้านดอลลาร์

พร้อมกับจะปรับปรุงกฎหมายพิกัดอัตราภาษีใหม่และตัดลดงบประมาณรายจ่ายสวัสดิการรัฐลง ภายในระยะเวลา 7 เดือน ในปีเดียวกันนี้ขบวนการ “ยึดครองวอลล์ สตรีท” ก่อหวอดต่อต้านบริโภคนิยมและเสรีนิยมใหม่ ผ่านเว็บไซด์และนักเคลื่อนไหวอิสระ ทั้งในแคนาดาและนครนิวยอร์ก และในวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2554 ผู้ประท้วงนำโดยคนหนุ่มสาวปักหลักตั้งเต้นท์ในย่านธุรกิจการเงินของนครนิวยอร์ค การเคลื่อนไหวของพวกเขาโน้มเอียงไปทางต่อต้านอำนาจนิยม และมีลักษณะการเคลื่อนไหวแบบไร้ผู้นำ

ธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย (เอดีบี) ออกมาชี้ว่าปัญหาที่น่าวิตกที่สุดในช่วงกลางปี พ.ศ.2554 คือ การที่เศรษฐกิจโลกยังอยู่ในสภาพไม่สมดุล และขยายตัวในระดับความเร็ว 2 ระดับแตกต่างกันอย่างมาก ส่งผลให้เงินทุนจากตะวันตกไหลสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเพื่อแสวงหาผลตอบแทนที่ดีกว่า ทำให้ภาวะเงินเฟ้อในภูมิภาคนี้สูงขึ้นไปอีก และกระทบต่อเสถียรภาพของภาคเศรษฐกิจที่แท้จริง เมื่อใดที่เศรษฐกิจตะวันตกกระเตื้องขึ้นมา นักลงทุนก็จะถอนทุนดังกล่าวออกไปอย่างรวดเร็ว เช่นเดียวกับที่เคยเกิดมาแล้วในวิกฤติการณ์ต้มยำกุ้งของประเทศไทย (มติชนรายวัน, 29 กรกฎาคม 2554:18)

วิกฤตในตะวันออกกลางในปี พ.ศ.2554 ส่งผลต่อราคาน้ำมันทั่วโลก และแม้ปัจจุบันสถานการณ์จะเข้าใกล้ภาวะปกติ แต่ก็ยังคงสุ่มเสี่ยงต่อวิกฤตการณ์ที่อาจรุนแรงขึ้นได้ทุกเมื่อ

ในเอเชีย ปี พ.ศ.2556 รัฐบาลจีนประกาศเขตป้องกันทางอากาศจำเพาะ (เอดีไอแซด) ในเขตทะเลจีนตะวันออก สร้างความไม่พอใจอย่างมากแก่ญี่ปุ่นและสหรัฐฯ ขณะที่ยังมีข่าวว่าจีนอาจประกาศเขตป้องกันทำนองเดียวกันนี้อีกในเขตทะเลจีนใต้ ซึ่งมีดินแดนพิพาทระหว่างจีนกับหลายประเทศในอาเซียน นอกจากนี้การซ้อมรบร่วมกันระหว่างสหรัฐฯกับเกาหลีใต้ในปีเดียวกันนี้ ก็เป็นเหตุให้เกาหลีเหนือออกมาตอบโต้ด้วยความรุนแรง จากการเผยแพร่รายงานของสถาบันยุทธศาสตร์ศึกษาระหว่างประเทศ (ไอไอเอสเอส) (มติชนรายวัน, ศุกร์ที่ 7 กุมภาพันธ์ 2557 :18) เกี่ยวกับความสามารถทางการทหารและการใช้จ่ายงบประมาณด้านความมั่นคงของประเทศต่างๆ ชี้ว่า ประเทศในเอเชียตะวันออกมีการใช้เงินเพื่อซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์เพิ่มขึ้น และประเทศที่มีการซื้ออาวุธเพิ่มมากที่สุด 3 ประเทศคือ จีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ แสดงให้เห็นว่าภูมิภาคเอเชียตะวันออกมีความตึงเครียดทางการเมืองระหว่างประเทศมากขึ้น

นอกจากวิกฤตทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองดังกล่าวแล้ว ยังมีวิกฤตด้านสิ่งแวดล้อมเป็นต้นว่า น้ำท่วม ภัยแล้ง คลื่นความร้อน คลื่นความเย็น และปัญหามลพิษมากขึ้นเรื่อยๆ รวมทั้งยังมีความเสี่ยงจากแผ่นดินไหว-สึนามิ และการขาดแคลนน้ำจืดมากขึ้น ปัญหาสิ่งแวดล้อมนี้ทำให้การเติบโตทางเศรษฐกิจชะลอตัวลงทำลายความมั่นคงด้านอาหารและทำให้เกิด “กับดักความยากจน” ที่จะทำให้ประเทศที่ยากจนและผู้คนที่ยากจนประสบกับความอดอยากหิวโหยและอยู่ในสภาวะสิ้นหวังมากขึ้น

วิกฤติใหญ่ของปัญหาสิ่งแวดล้อมในช่วง 4-5 ปีมานี้พออธิบายได้ดังนี้

ประเทศไทย ช่วงเดือนกันยายน-ตุลาคม พ.ศ.2553 เกิดภาวะอุทกภัยที่สร้างความสูญเสียอย่างกว้างขวางในภาคเหนือ อีสาน และภาคกลาง และพฤศจิกายน พ.ศ.2553 เกิดน้ำท่วมรุนแรงที่หาดใหญ่ จ. สงขลา ต่อมาในเดือนมีนาคม 2554 ภาคใต้ของประเทศไทยเกิดน้ำท่วมใหญ่อีกครั้งหนึ่ง (ในช่วงเดือนนี้เกิดปรากฏการณ์ Arctic Oscillation ส่งผลให้มีคลื่นความเย็นแผ่เข้ามาในประเทศไทยระยะสั้นๆ ประมาณ 5 วัน)

เมื่อเข้าสู่เดือนสิงหาคม ปัญหาน้ำท่วมก็เริ่มปรากฏขึ้นในภาคเหนือ ในเดือน ตุลาคม – พฤศจิกายน ได้กลายเป็น “มหาอุทกภัย” ที่มีระดับความรุนแรงอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน

ญี่ปุ่น ในวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ.2554 (ค.ศ.2011) เวลา 14.46 น. เกิดแผ่นดินไหวใหญ่ และสึนามิยักษ์ถล่มชายฝั่งทะเลของญี่ปุ่น ตามมาด้วยวิกฤตโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ฟุคุชิมา ไดอิจิ หลังวิกฤตนี้ไออีเอประเมินว่าการใช้พลังงานนิวเคลียร์ทั่วโลกจากที่คาดการณ์ว่าจะเพิ่มขึ้นอีก 360 กิกะวัตต์ ภายในปี พ.ศ.2578 จะลดลงครึ่งหนึ่งเหลือเพียง 180 กิกะวัตต์เท่านั้น ดร.ฟาติห์ บิโรล หัวหน้านักเศรษฐศาสตร์ของไออีเอ ระบุว่าการประเมินใหม่นี้หมายความว่า ถ่านหิน ก๊าซธรรมชาติ และพลังงานทดแทนอื่นๆ จะต้องเข้ามาแทนที่พลังงานนิวเคลียร์ที่หายไป ซึ่งจะส่งผลให้มีการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เพิ่มขึ้น 500 ล้านตัน ซึ่งจะเป็นอุปสรรคสำหรับการรักษาอุณหภูมิของโลก

สหรัฐอเมริกา ในเดือนตุลาคม พ.ศ.2555 รัฐนิวยอร์ก และนิวเจอร์ซีย์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของสหรัฐฯ เผชิญกับพายุเฮอริเคนแซนดี้ มีผู้เสียชีวิต 132 ศพ และมูลค่าความเสียหายประมาณ 71,400 ล้านดอลลาร์สหรัฐ

ฟิลิปปินส์ ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2556 ต้องเผชิญกับพายุไต้ฝุ่นไห่เยี่ยนซึ่งมีความรุนแรงมากอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ส่งผลให้มีอาคารเสียหายถึงราว 38,000 หลัง บ้านเรือนเสียหายอีกกว่า 1 แสนหลัง และมีผู้คนสูญหายและตายอีกจำนวนมาก

จะเห็นได้ว่า จากต้นศตวรรษที่ 21 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งโลกต้องเผชิญกับวิกฤติทางเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมรุนแรงขึ้น ขณะที่ภาวะความตึงเครียดทางการเมืองทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศก็เข้มข้นขึ้น พร้อมกับมีความร่วมมือระหว่างประเทศในภูมิภาคเพิ่มขึ้นเช่นกัน แต่ความร่วมมือดังกล่าวอาจจะนำไปสู่การทำลายล้างทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในอัตราเร่งพร้อมกันด้วย

3. แนวโน้มด้านความมั่นคงในภูมิภาคอาเซียน

ภาพความร่วมมือของภูมิภาคอาเซียนที่อยู่ท่ามกลางวิกฤตการณ์โลกในหลายๆด้านนั้น อาจเป็นเพียงภาพลวงตา เพราะการเติบโตที่เกิดขึ้นเป็นผลจากกระแสทุนนิยมโลกาภิวัตน์ที่ทุนมีขนาดใหญ่โตมากและมีอำนาจสูง ทำให้สถานการณ์การเบียดขับภาคประชาชนและการยึดครองฐานทรัพยากรธรรมชาติในประเทศกำลังพัฒนารุนแรงขึ้นจนกลายเป็นการบั่นทอนความมั่นคงในภูมิภาค ประเด็นที่สำคัญมีดังนี้

ปัญหาความมั่นคงด้านอาหาร : นักลงทุนจีนเข้ามาลงทุนในธุรกิจเกี่ยวเนื่องกับยางพาราในเขตภาคเหนือของไทยและลาวมากขึ้น ขณะที่นักลงทุนเวียดนามและอื่นๆเข้าไปจัดตั้งนิคมเกษตรกรรมยางพาราในลาวใต้และกัมพูชาด้วย การลงทุนที่เกิดขึ้นนี้มักเป็นการลงทุนขนาดใหญ่และมีความเชื่อมโยงกัน เช่น โรงงานแปรรูปยางนอกจากจะเชื่อมโยงกันเองแล้ว ก็ยังเชื่อมโยงกับระบบเกษตรพันธสัญญาของยางพาราอีกด้วย การลงทุนเหล่านี้จะเปลี่ยนภูมิทัศน์ของภูมิภาคนี้ไปอย่างมากมาย และทำให้เกิดปัญหาการแย่งชิงที่ดินจากชาวบ้านโดยอำนาจรัฐหรือทุนภายใต้ความยินยอมของรัฐ (รัฐท้องถิ่น/รัฐส่วนกลาง) ซึ่งสร้างผลกระทบอย่างกว้างขวางต่ออำนาจในการเข้าถึงหรือจัดการทรัพยากรของชาวบ้าน รวมทั้งเป็นการลดทอนพื้นที่ผลิตอาหารโดยรวมในภูมิภาค

ส่วนเกษตรพันธสัญญาในพืชเศรษฐกิจอื่นๆ ซึ่งขยายตัวอย่างมากในประเทศลาวนั้น แม้ว่าจะสร้างความมั่นใจให้กับเกษตรกรในด้านราคา และเกษตรกรไม่ต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมาก แต่ในแง่ลบคือ ผลผลิตที่ได้เกือบทั้งหมดถูกส่งออกไปขายยังตลาดต่างประเทศ ซึ่งอาจทำให้ชาวลาวมีความมั่นคงด้านอาหารลดลง และยังมีข้อค้นพบว่าเกษตรกรต้องทำงานอย่างเร่งรีบภายใต้ข้อผูกมัดที่มีอยู่กับบริษัท จนเสมือนว่าพวกเขาเป็น “กึ่งกรรมกร” ที่ทำหน้าที่ผลิตให้กับบริษัท นอกจากนี้ ระบบเกษตรพันธสัญญาอาจก่อให้เกิดระบบผูกขาดโดยพ่อค้าจำนวนน้อย ซึ่งทำให้พ่อค้าสามารถกดราคาผลผลิตให้อยู่ในระดับต่ำได้ โดยเกษตรกรไม่มีอำนาจที่จะต่อรอง เพราะไม่มีหนทางที่จะไปขายในตลาดอื่น

นอกจากนี้การสร้างเขื่อนและโรงไฟฟ้าในลุ่มน้ำโขงตลอดเส้นทางโดยเฉพาะในเขตประเทศลาว ส่งผลลดทอนความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรประมงในลุ่มน้ำนี้อย่างกว้างขวาง และยังกระทบต่อวิถีชีวิตประชาชนจำนวนหนึ่งในพื้นที่โครงการเป็นอย่างมาก

ในกัมพูชามีการจัดสรรที่ดินผืนใหญ่ให้แก่บริษัทน้ำตาล และยางพาราเพื่อการส่งออกของนักลงทุนทั้งในประเทศและต่างชาติ กรณียางพารา เมื่อสิ้นปี ค.ศ.2013 มีพื้นที่เพาะปลูกคือ 325,905 เฮกตาร์ (หรือ 2,036,906 ไร่) และคาดว่าในอีก 3 ปีข้างหน้า จะเพิ่มขึ้นเป็น 420,000 เฮกตาร์ (หรือ 2,625,000 ไร่) นอกจากนี้ปาล์มน้ำมันและยูคาร์ลิปตัสก็กำลังขยายพื้นที่ออกไป การลงทุนในพืชเศรษฐกิจเหล่านี้ต้องการพื้นที่ขนาดใหญ่และผู้ดำเนินการส่วนใหญ่คือ รัฐ/รัฐวิสาหกิจ และนักลงทุนเอกชนภายใต้สัญญาสัมปทานเช่าที่ดินหรือภายใต้ระบบเกษตรพันธสัญญา (ผู้จัดการรายวัน, จันทร์ที่ 17 กุมภาพันธ์ 2557 : 3) ผลกระทบที่เกิดขึ้นคือประชาชนซึ่งถูกเบียดขับออกจากที่ดินไม่มีทางเลือกเพราะไม่มีแหล่งงานอื่นรองรับ ต้องผันตนเองกลายเป็นแรงงานรายวันที่มีรายได้ต่ำ ขณะที่ต้องสูญเสียพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์และพื้นที่ซึ่งตนเคยใช้ประโยชน์ไป

จะเห็นได้ว่า การขยายตัวของพืชเศรษฐกิจส่งออก และการรุกล้ำพื้นที่ธรรมชาติ จะกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ความมั่นคงด้านอาหารในภูมิภาคนี้ลดลง

ความเสี่ยงด้านปัญหาสิ่งแวดล้อม : ในพม่ามีการเพิ่มเขตเศรษฐกิจ-อุตสาหกรรม หลายพื้นที่ ทำให้มีความต้องการใช้พลังงานเพิ่มสูงขึ้น ขณะที่หลายพื้นที่ก็ยังมีปัญหาความมั่นคงทางพลังงานอยู่มาก รัฐบาลต้องเร่งพัฒนาอุตสาหกรรมพลังงานรองรับอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ ทำให้เครือข่ายกลุ่มชาติพันธุ์ในพม่าแสดงความมั่นใจว่า รัฐบาลพม่าจะเดินหน้าสร้างเขื่อนกั้นสาละวินอย่างแน่นอน ขณะที่ชนกลุ่มน้อยหวั่นวิตกการสร้างเขื่อนจะส่งผลกระทบต่อชนเผ่า พื้นที่ธรรมชาติและกลายเป็นประเด็นขัดแย้งใหม่

การสร้างนิคมอุตสาหกรรมที่เพิ่มมากขึ้นในภูมิภาคอาเซียน การลงทุนด้านโลจิสติกส์และการเชื่อมต่อในภูมิภาครวมทั้งการลงทุนต่อเนื่องเชื่อมกับระบบเหล่านี้ เป็นการลงทุนอีกประเภทหนึ่งที่ต้องรุกเข้าไปในพื้นที่ธรรมชาติ พื้นที่กสิกรรม และชุมชน ซึ่งทำให้สงครามชิงที่ดินทวีความเข้มข้นมากขึ้นโดยเฉพาะในเขตชานเมือง ผลของการการขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วนี้ส่งผลให้ความต้องการใช้พลังงานเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งหมายถึงมีการปล่อยก๊าซเรือนกระจกเพิ่มขึ้น และหากการควบคุมการปล่อยมลพิษไม่ดีพอก็จะทำให้มลพิษปนเปื้อนในสิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้นด้วย

ปัญหาความเหลื่อมล้ำในภูมิภาค : หากพิจารณาในช่วงก่อนการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียนจะพบว่ามีความเหลื่อมล้ำระหว่างประเทศทุนนิยม-เสรีนิยมเดิมกับประเทศทุนนิยม-เสรีนิยมหน้าใหม่ (เสรีนิยมทาง

เศรษฐกิจ) อยู่มาก ส่วนความเหลื่อมล้ำภายในประเทศจะพบมากเฉพาะในกลุ่มประเทศทุนนิยม-เสรีนิยมเดิม แต่หลังการเปิดรับกระแสทุนภายนอกที่หลั่งไหลเข้ามาในภูมิภาคอาเซียนอย่างต่อเนื่อง ก็ทำให้สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำในภูมิภาคเปลี่ยนแปลงไป โดยกระแสการไหลเวียนของเงินช่วยฉุดให้สถานะด้านการพัฒนาประเทศของประเทศทุนนิยมและเสรีนิยม (ทางเศรษฐกิจ) หน้าใหม่มีพัฒนาการมากขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งหมายถึงช่องว่างด้านระดับการพัฒนาระหว่างประเทศต่างๆ ลดลง แต่ความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจและอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากร เช่น ที่ดิน ภายในประเทศกลับขยายตัวมากขึ้นเรื่อยๆ จนกลายเป็นประเด็นปัญหาทางการเมืองภายในประเทศของหลายประเทศ ที่เห็นได้ชัดคือ ไทย และกัมพูชา

สำหรับเวียดนามได้ผ่านช่วงเวลาหลายทศวรรษของอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างสูงและการลดจำนวนความยากจนที่น่าประทับใจ แต่นับตั้งแต่ปี 2550 เป็นต้นมา เวียดนามต้องเผชิญกับความไร้เสถียรภาพทางเศรษฐกิจ คือ อัตราเงินเฟ้อสูง การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศลดลง และไม่เพียงแต่เศรษฐกิจถดถอยเท่านั้น แต่สภาพแวดล้อมด้านความสามารถในการแข่งขันของเวียดนามเองก็ลดลงด้วย (มติชนรายวัน, จันทร์ที่ 4 มีนาคม 2556 : 18)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การรุกเข้ามาของทุนนิยมโลกาภิวัตน์ในภูมิภาคอาเซียนส่งผลกระทบระยะยาวต่อความมั่นคงด้านอาหารในภูมิภาค และผู้ที่ได้รับกระทบโดยตรงจากปัญหาคือคนระดับล่าง ส่งผลกระทบต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความเสี่ยงต่อวิกฤตด้านพลังงานในอนาคต และทำให้ปัญหาความเหลื่อมล้ำภายในประเทศทวีความรุนแรงขึ้น ขณะที่การลดลงของช่องว่างของระดับการพัฒนาระหว่างประเทศในภูมิภาคก็ยังมีอุปสรรคอยู่มาก

4. ปัญหาเชิงอุดมการณ์ของลัทธิเสรีนิยมใหม่ที่อุบัติขึ้นใน ศตวรรษที่ 20

จากผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21 ทำให้ต้องพิจารณาถึงจุดอ่อนของอุดมการณ์ของการพัฒนาที่อุบัติขึ้นใน ศตวรรษที่ 20 ได้แก่ อุดมการณ์ของลัทธิเสรีนิยมใหม่

เสรีนิยมใหม่ เป็นรูปแบบของทุนนิยมที่ขับเคลื่อนด้วยธุรกิจการเงิน ผลักดันให้รัฐมีบทบาทในการกระตุ้นเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น และเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนสามารถเคลื่อนย้ายเงินทุนได้อย่างเสรี เสรีนิยมใหม่ เผยแพร่ความคิดที่ว่า การที่ประเทศกำลังพัฒนาจำนวนมากไม่มีกรรมสิทธิ์เอกชนที่ชัดเจน ถือเป็นอุปสรรคเชิงสถาบันที่ขัดขวางการพัฒนาเศรษฐกิจและการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของมนุษย์ นอกจากนี้ในการบุกเบิกเส้นทางให้แก่การใช้แนวทางเสรีนิยมใหม่มาแก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเงินการคลังของเมืองนิวยอร์กในช่วงทศวรรษ 1980 (ก่อนที่จะขยายตัวเป็นนโยบายของประธานาธิบดีเรแกน) ทำให้เกิดหลักการว่า ในกรณีที่เกิดความขัดแย้งระหว่างความเข้มแข็งของสถาบันการเงิน และผลตอบแทนของผู้ถือพันธบัตรฝ่ายหนึ่ง กับสวัสดิภาพของพลเมืองอีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายแรกต้องได้รับอภิสิทธิ์มากกว่า โดยที่หลักการนี้เน้นย้ำว่า บทบาทของรัฐบาลคือการสร้างบรรยากาศที่ดีต่อภาคธุรกิจ ไม่ใช่ตอบสนองความต้องการและดูแลสวัสดิภาพของประชากรส่วนใหญ่

นักวิชาการที่ขยายแนวคิดเสรีนิยมใหม่ให้เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางคือ ฟรีดริช ฟอน ฮาเยก (F.a.Von Hayak, ค.ศ.1899-1992) เขาเสนอไว้ว่า เศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่จะบรรลุเป้าหมายได้ ต้องมีการ

สถาปนาระบบการเมืองแบบอำนาจเบ็ดเสร็จ และจำกัดอำนาจของสหภาพแรงงานทั้งในทางกฎหมายและในความเป็นจริง เสรีภาพแบบเสรีนิยมใหม่จึงไม่ใช่เสรีภาพของชนชั้นแรงงาน

สิ่งที่เสรีนิยมใหม่ต้องการคือ การให้แรงงานเข้าไปอยู่ในตลาดเสรี (แรงงาน) มากกว่า ดังข้อความที่ว่า "การกีดกันมิให้แรงงานกลายเป็นสินค้าเต็มตัวเป็นการขัดขวางความก้าวหน้าของทุนนิยม" การที่แรงงานและทุนได้แปรเปลี่ยนเป็นสินค้าในท่ามกลางการเคลื่อนย้ายทุนแบบเสรี ไม่เพียงแต่ช่วยฟื้นฟูอำนาจให้ชนชั้นนายทุนเท่านั้น แต่ยังเอื้อให้เกิดการรวมศูนย์กระจุกตัวของอำนาจในทางการเมืองอีกด้วย เพราะในที่สุดชนชั้นนายทุนก็มีอำนาจเหนือสื่อมวลชนและกระบวนการทางการเมือง เสรีภาพ จึงหมายถึงเสรีภาพในตลาดที่ถูกตัดสินด้วยผลประโยชน์ที่นายทุนจะได้รับ ยิ่งขยายตลาดออกไปก็ยิ่งขยายอำนาจผูกขาดของทุนและบรรษัทขนาดใหญ่ตามไปด้วย เมื่อทุนขนาดใหญ่แข่งขันกันการต่อสู้ก็ยิ่งรุนแรงขึ้น แต่เมื่อทุน/บรรษัทเหล่านี้มีโอกาสดีในตลาดก็จะไม่ปล่อยโอกาสในการแสวงหากำไรสูงสุดออกไป ในโลกของเสรีนิยมใหม่จึงพบการแสวงหากำไรด้วยการกีดกันไม่ให้คุณประโยชน์ของเทคโนโลยีตกไปถึงสังคมส่วนรวม การแสวงหากำไรจากหายนะของสงคราม ความอดอยากและความพินาศของสิ่งแวดล้อม

จากหลักการที่ผิดพลาดทำให้ความสำเร็จในการผลักดันเศรษฐกิจของประเทศให้เติบโตของลัทธิเสรีนิยมใหม่ ได้ซุกซ่อนปัญหาต่างๆ ไว้มากมาย เช่น หนี้สาธารณะ การคอร์รัปชั่น ความเสื่อมถอยของภาคชนบท ปัญหาสิ่งแวดล้อม ความเหลื่อมล้ำที่ห่างกันไปแบบสุดขั้ว ฯลฯ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

5. ปรัชญาเบื้องหลังลัทธิเสรีนิยมใหม่

การมองย้อนกลับไปหาที่มาของลัทธิเสรีนิยมใหม่นั้น ผู้วิจัยต้องการชี้ให้ถึงต้นทางของกระบวนทัศน์นี้ ซึ่งพัฒนาขึ้นในปรัชญาตะวันตก

ปรัชญาตะวันตกแบ่งเป็น 3 ยุคใหญ่ ๆ คือ 1) ปรัชญาตะวันตกยุคโบราณ หมายถึง ช่วงเวลาของปรัชญากรีกและโรมัน 2) ปรัชญาตะวันตกยุคกลาง หมายถึง ยุคแห่งศาสนจักร คือตั้งแต่เริ่มปรัชญาคริสต์จนถึงประมาณสิ้นศตวรรษที่ 15 และ 3) ปรัชญาตะวันตกยุคใหม่ หมายถึง ปรัชญาตั้งแต่สิ้นยุคกลางจนถึงปัจจุบัน ในยุคนี้สามารถแบ่งได้เป็น 2 สมัย คือ สมัยใหม่และสมัยปัจจุบัน ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่ อยู่ในช่วงศตวรรษที่ 16-18 เป็นช่วงของการเปลี่ยนฐานอำนาจจากศาสนจักรไปสู่อำนาจของกษัตริย์พร้อมทั้งปิดยุคการเมืองแบบฟิวดัล และเปลี่ยนฐานอำนาจในการจัดการศึกษาจากนักบวช (ซึ่งเป็นการศึกษาที่เน้นความเป็นมนุษย์ในอุดมคติของพระเจ้า) และสมาคมวิชาชีพ (ซึ่งเป็นการศึกษาแบบกิลล์) ไปสู่นักปรัชญาสมัยใหม่ในมหาวิทยาลัยและสมาคมวิทยาศาสตร์ ส่วนปรัชญาตะวันตกสมัยปัจจุบันเริ่มตั้งแต่ราวศตวรรษที่ 19 จนถึงปัจจุบัน เป็นช่วงเวลาของการผูกโยงอำนาจรัฐกับการคุ้มครองเสรีภาพของปัจเจกชน การก่อเกิดปรัชญาแบบวัตถุนิยม (เศรษฐกิจเป็นตัวกำหนด) ปรัชญาแบบปฏิฐานนิยม และปรัชญาแบบปฏิบัตินิยม ซึ่งปรัชญาแบบปฏิบัตินิยมนี่เองที่เป็นฐานคิดรองรับลัทธิเสรีนิยมใหม่ในปัจจุบัน

ในยุคของปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่ (ศตวรรษที่ 16-18) มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญดังต่อไปนี้

(1) การเปลี่ยนฐานอำนาจจากบาดหลวงและศาสนจักรไปสู่ประชาชนทุกคนจากอิทธิพลของมาร์ติน ลูเธอร์ (ค.ศ.1483-1546) ซึ่งสอนว่าถ้าประชาชนอ่านพระคัมภีร์ออกย่อมสามารถเอาตัวรอดขึ้นสวรรค์ได้

(2) การปลดปล่อยมนุษย์จากคติการทำดีเพื่อชีวิตในโลกหน้ามาสู่การการยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตในโลกนี้ จากอิทธิพลของ จอห์น แคลวิน (John Calvin ค.ศ.1509-1564) ซึ่งสอนว่าบุคคลที่พระเจ้าทรงเลือกแล้ว จะมีพลังมหาศาลที่จะปลดปล่อยออกมาเพื่อการจัดตั้งจักรภพศักดิ์สิทธิ์บนโลก

(3) การกำเนิดขึ้นของปรัชญาประสบการณ์นิยมและแนวคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพของพลเมือง ซึ่งนำโดย จอห์น ล็อค (John Locke, ค.ศ.1632-1677) เขาอธิบายว่าโลกที่มนุษย์รู้จักล้วนผ่านประสบการณ์ ดังนั้น ความเป็นจริงจึงขึ้นอยู่กับการรับรู้และประสบการณ์ของมนุษย์ ล็อคชี้ว่ามนุษย์ทั้งปวงเกิดมาเป็นอิสระและเรียกร้องให้เกิดรัฐบาลแห่งพลเมือง นำไปสู่โครงสร้างทางสังคมที่มีรัฐและประชาชนที่สำนึกในสิทธิและเสรีภาพของตน และถือว่าการนับถือศาสนาเป็นเสรีภาพประเภทหนึ่ง

(4) การเปลี่ยนญานวิทยาในการหาความรู้/ความจริงจากตรรกศาสตร์ที่ยึดโยงกับอภิปรัชญา ไปสู่วิธีวิทยาแบบวิทยาศาสตร์ที่เน้นการพิสูจน์เชิงประจักษ์ โดยมีผู้นำที่สำคัญ 2 คนคือ ฟรานซิส เบคอน (Francis Bacon, ค.ศ.1561-1626) ซึ่งเสนอวิธีวิทยาในการเข้าถึงความรู้แบบใหม่โดยใช้ตรรกวิทยาแบบอุปนัย และเรเน เดส์คาร์ตส์ (Rene Descartes, ค.ศ.1569-1650) ซึ่งเสนอแนวทางการพิสูจน์ความจริงโดยใช้หลักเหตุผลและตรรกทางคณิตศาสตร์ (ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพิสูจน์ทางสถิติ) นอกจากนี้ ฟรานซิส เบคอน ยังนำเสนอเรื่อง The New Atlantis ตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1626 เพื่อเชิญชวนให้มีการจัดตั้งวิทยาลัยเพื่อการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์

(5) มีการจัดการศึกษาจัดโดยรัฐมากขึ้น ขณะที่สมาคมวิทยาศาสตร์และการศึกษาวิทยาศาสตร์ก็ได้รับความสำคัญมากขึ้นในทุกระดับ

(6) เกิด “กระบวนการล้อมรั้ว” (หมายถึงเจ้าปราสาทหรือแมนเนอร์ในยุคกลาง ได้ล้อมรั้วที่ดินจริงๆ เพื่อกันมิให้ชาวนาติดที่ดินซึ่งมีสิทธิตามประเพณีได้กลับมาใช้ที่ดินนั้นอีก กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการถือครองที่ดินผืนใหญ่โดยเอกชน) ซึ่งเป็นการผลักชาวนาออกจากที่ดินที่เคยใช้ประโยชน์ตามประเพณี เกิดนักประดิษฐ์คิดค้นที่บุกเบิกสร้างเทคโนโลยีเพื่อการผลิตแบบอุตสาหกรรม และมีการบุกเบิกแผ่นดินใหม่ในโพ้นทะเล

(7) การเสนอภาพเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมของอดัม สมิธ (Adam Smith, ค.ศ.1723-1790) เขาชี้ให้เห็นว่า เศรษฐกิจจะเคลื่อนไปข้างหน้าจากแรงกระตุ้นในความรักตนเองของมนุษย์และการเปิดโอกาสให้ทุกๆคนแข่งขันเพื่อที่จะทำให้ดีที่สุดเพื่อตัวเขาเอง อุดมการณ์ของสมิธทำให้การแข่งขันและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจกลายเป็นหลักคิดสำคัญของระบอบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม

ในยุคของปรัชญาสมัยปัจจุบัน (ศตวรรษที่ 19-ปัจจุบัน) มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญดังต่อไปนี้

(1) การผูกโยงอำนาจรัฐกับการคุ้มครองเสรีภาพของปัจเจกชน ผู้นำที่สำคัญคือ จอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Struart Mill, 1806-1873) ทัศนะนี้ ถือว่าสิทธิส่วนบุคคลเป็นเรื่องสำคัญที่สุด และรัฐไม่มีหน้าที่บีบบังคับให้ประชาชนเป็นคนดี รัฐมีหน้าที่เพียงป้องกันประชาชนจากการเอารัดเอาเปรียบหรือจากการคุกคามของคนอื่น นอกจากนี้รัฐควรเปิดโอกาสให้ทุกคนได้รับการพัฒนาความสามารถของตน เพื่อให้ตนเองสามารถได้รับความสุขระดับสูงที่สุดเท่าที่จะทำได้ การออกกฎหมายของรัฐนั้น ต้องถือว่าสิทธิส่วนบุคคลเป็นเรื่องสำคัญที่สุด (พิพัฒน์ พสุธารชาติ, 2553: 130-133) เกิดทัศนะแบบสังคมเพื่อปัจเจกที่ค่อยๆ เบียดขับทัศนะแบบปัจเจกเพื่อสังคมออกไป

(2) การก่อเกิดปรัชญาแบบวัตถุนิยม (materialism) หรือกระบวนทัศน์แบบเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนด (economic determinism) ผู้นำที่สำคัญคือ คาร์ล มาร์กซ์ (ค.ศ.1818-1883) แนวคิดวัตถุนิยมอธิบายว่า ชีวิตด้านวัตถุกำหนดชีวิตด้านจิตใจ และเงื่อนไขต่างๆของการผลิตเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินและชีวิตทางสังคมซึ่งเป็นการโต้แย้งกับแนวคิดแบบจิตนิยม ซึ่งเชื่อว่า จินตภาพของจิต เป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินและชีวิตทางสังคม จากกระบวนทัศน์แบบวัตถุนิยมมาร์กซ์หันมาให้ความสำคัญกับการควบคุมระบบการผลิตและกำหนดความสัมพันธ์ใหม่ในระบบการผลิต ตามหลักการเรื่องการมีกรรมสิทธิ์ร่วมกันในปัจจัยการผลิต เพราะเชื่อว่า ความสัมพันธ์ในวิถีการผลิตนี้จะนำไปสู่สังคมที่ภราดรภาพและปราศจากชนชั้น ปัญหาของหลักคิดแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์คือ ได้ลดทอนข้อจำแนกความหลากหลายของสังคมให้เหลือเพียงปัจจัยทางเศรษฐกิจที่เป็นวัตถุ ให้ความสำคัญกับโครงสร้างของสังคมมากกว่าปัจเจก และใช้วิธีการปกครองแบบรัฐเผด็จการซึ่งผู้นำพรรคมีอำนาจเด็ดขาด ทำให้มนุษย์สูญเสียศักยภาพในหลายๆ ด้าน ในที่สุดอำนาจที่ยิ่งใหญ่ของรัฐก็ต้องสลายตัว และ/หรือ ผ่อนคลายอำนาจลงไป พร้อมทั้งต้องนำวิถีแบบเสรีนิยมมาปรับใช้

(3) ปรัชญาแบบปฏิฐานนิยม (positivism) ผู้นำที่สำคัญคือโอกุสต์ ก๊องต์ (Auguste Comte, 1798-1857) แนวคิดปฏิฐานนิยมเชื่อว่าธรรมชาติดำรงอยู่ภายใต้กฎที่แน่นอน และยังมีกฎเกณฑ์ที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ รวมทั้งเชื่อว่ามนุษย์สามารถประจักษ์แจ้งในกฎนั้นได้โดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ทำให้ในการยอมรับว่าสิ่งใดจริงหรือไม่นั้นต้องมีการพิสูจน์เชิงประจักษ์และด้วยวิธีวิทยาที่เน้นความเป็นกลางของผู้สังเกต (ซึ่งเป็นการแยกตัวผู้รู้ออกจากสิ่งที่ถูกรู้หรือถูกสังเกต และการเป็นผู้สังเกตนี้เองที่ทำให้มนุษย์มีอำนาจเหนือความรู้นั้น) ทัศนะแบบปฏิฐานนิยมให้ความสำคัญกับนักวิชาการในฐานะผู้สังเกต มากกว่าประชาชนทั่วไป

(4) ปรัชญาแบบปฏิบัตินิยม (Pragmatism) ผู้นำที่สำคัญคือ จอห์น ดิวอี้ (John Dewy, ค.ศ.1859-1952) ในทัศนะนี้เชื่อว่า ความเป็นจริงขึ้นอยู่กับการรับรู้และประสบการณ์ของมนุษย์ จึงสนใจความรู้ไม่สนใจสาระความจริงแท้ (truth) (เพราะเกินเลยไปจากประสบการณ์ของมนุษย์) และแม้ว่าจะให้ความสำคัญกับทฤษฎีที่เป็นสากล แต่ก็เชื่อว่า ความรู้เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น และทฤษฎีใดก็ตามจะถือว่าเป็นจริงได้ ก็ต่อเมื่อมันทำงานได้ผลในทางปฏิบัติ หรือให้ผลที่เป็นประโยชน์ต่อ

มนุษย์ นักคิดกลุ่มนี้เชื่อว่ามีเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาที่รุมเร้ามนุษยชาติ และช่วยให้มนุษย์ก้าวหน้าไปได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุดแล้วคือ วิธีการทางวิทยาศาสตร์ การมองโลกว่าก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องทำให้ปรัชญานี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พิพัฒนาการนิยม (Progressivism)

ในปรัชญาปฏิบัตินิยม ความจริง/ความรู้กับประโยชน์กลายเป็นเรื่องเดียวกันมากขึ้น และตามวิถีแบบเสรีนิยมและปัจเจกชนนิยม ประโยชน์แบบปัจเจกเป็นแรงขับมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม หลักคิดทฤษฎีทั้งหลายที่เกิดขึ้นหลังจากนี้ก็ใช้หลักคิดเหล่านี้ไปสร้างทฤษฎี ทำให้สังคมในศตวรรษที่ 20-21 ถูกปลุกเร้าด้วยประโยชน์นิยม วัตถุนิยม (เศรษฐกิจเป็นตัวกำหนด) และปัจเจกชนนิยม โลกจึงกลายเป็นชุมชนของปัจเจก (แต่ละคน) ที่ต่อสู้ดิ้นรนแข่งขันกันเพื่อแสวงหากำไรสูงสุด (ทางเศรษฐกิจ) เป็นหลัก

6. การดำรงอยู่ของศาสนาและปรัชญา

แม้ว่าปรัชญาแบบประสบการณ์นิยมและวิธีวิทยาแบบวิทยาศาสตร์จะยึดครองความคิดของมนุษย์ไว้ได้อย่างเหนียวแน่นตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 จนถึงปัจจุบัน แต่ก็ยังคงเหลือพื้นที่ให้กับดำรงอยู่ของศาสนาและศาสนปรัชญา โดยองค์กรทางศาสนายังคงมีบทบาทสืบทอดหลักศาสนาของตนไว้ และศาสนาก็ยังคงเป็นสถานที่พักพิงทางจิตใจของประชาชนในแต่ละศาสนาอยู่

ยุคที่ศาสนาเรืองอำนาจในโลกตะวันตก คือยุคกลางของปรัชญาตะวันตก คือ ตั้งแต่ราวต้นคริสตศตวรรษที่ 4 - สิ้นสุดคริสต์ศตวรรษที่ 15 ส่วนในโลกตะวันออก ในช่วงเวลาที่ถือกำเนิดศาสนาและปรัชญานั้นมาก่อนโลกตะวันตกมาก คือ ก่อน ค.ศ.ราว 600-500 ปี

ศาสนาที่โดดเด่นสายปรัชญาตะวันตก คือ ศาสนาคริสต์ ยิว และอิสลาม ซึ่งทั้งสามศาสนามีจุดร่วมคือเชื่อในการมีอยู่ของพระเจ้า และอยู่บนเงื่อนไขว่า ความเชื่อในการมีอยู่ของพระเจ้านี้ต้องเป็นความเชื่อโดยปราศจากเงื่อนไขข้อสงสัยใดๆ นั่นคือ ต้องเป็นศรัทธา

ส่วนศาสนาที่โดดเด่นสายปรัชญาตะวันออกคือ ศาสนาฮินดู ศาสนาพุทธ ลัทธิขงจื้อและลัทธิเต๋า ศาสนาฮินดูให้ความสำคัญกับศรัทธา พุทธศาสนาปฏิเสธความเชื่อที่ปราศจากการไตร่ตรองและเน้นการปฏิบัติ (ทางจิต) เพื่อให้ประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง ลัทธิขงจื้อมุ่งรักษาความสงบสุขและสร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคม และเห็นว่าหลักแห่งศีลธรรมนั้นเกิดขึ้นจากปัญญาของมนุษย์เอง รวมทั้งเราสามารถศึกษาหลักเกณฑ์ทางศีลธรรมได้จากอดีต สำหรับลัทธิเต๋าเชื่อในสิ่งสมบูรณ์ว่ามีหนึ่งเดียว และเรียกว่า เต๋า เต๋าไม่ใช่พระเจ้า และไม่แสดงอาการให้ปรากฏ เต๋ามีอยู่อย่างไรก็เป็นอยู่อย่างนั้น ชีวิตเกิดมาจากเต๋า เมื่อตายไปก็คือการกลับคืนสู่เต๋า หรือสู่ธรรมชาติของมันเอง หลักการปฏิบัติของเต๋าเน้นความสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติและสอนให้พร้อมอยู่ในความว่าง ตั้งมั่นอยู่ในความสงบ เพราะเชื่อว่า การกลับไปสู่กำเนิดเดิมคือ ความเงียบสงบ

อย่างไรก็ดี สังคมในยุคที่ศาสนาเรืองอำนาจทั้งในโลกตะวันตกและตะวันออกจะมีลักษณะร่วมกันคือให้คุณค่ากับความดี การเมืองเป็นเรื่องของการสร้างคนดีและถือคติว่า ผู้ปกครองคือ ผู้เป็นแบบอย่างแห่งความดี และบทบาทของรัฐคือการส่งเสริมและควบคุมให้คนเป็นคนดี

เมื่ออำนาจรัฐและศาสนาแยกจากกัน นำไปสู่การแยกศาสนาออกจากการเมือง รัฐหันไปตอบสนองต่อการพัฒนาแบบทุนนิยม-เสรีนิยม และปล่อยให้องค์กรทางศาสนาทำหน้าที่ในมิติเรื่องความดีต่อไป ในที่สุดอิทธิพลของการเมืองที่นำโดยรัฐก็มีอำนาจแผ่ขยายไปทั่ว ขณะที่บทบาทของศาสนาถดถอยลงไปเรื่อยๆ ท่ามกลางปัญหาดังกล่าว ศาสนาอิสลามมีการพัฒนาองค์กรตอบโต้กับทุนนิยมมากที่สุด

"มุสลิม บราเธอร์ฮูด" หรือกลุ่ม "ภราดรภาพมุสลิม" หรือเรียกในภาษาอาหรับว่า "Al-Ikhwan Al-Mulimin" (Musalim Brotherhood) หรือ อิควาน มีฐานที่มั่นในอียิปต์ เดิมเคยเป็นกลุ่มอิสลามจารีตนิยม ที่เคลื่อนไหวใต้ดิน มีทั้งกองกำลังติดอาวุธ และเคยถูกกล่าวหามีพฤติกรรมก่อการร้าย และทำให้ฮอสนี มูบารัคใช้เป็นข้ออ้างในการคงกฎอัยการศึกและอำนาจล้นฟ้าไว้ อิควานถูกฉายภาพให้เป็นกลุ่มหลักในการขยายแนวคิดหัวรุนแรง และเป็นบ่อเกิดของ "กลุ่มก่อการร้ายมุสลิม" ในส่วนต่างๆ ของโลก อัล-บันนา ผู้ก่อตั้งขบวนการอิควานในอียิปต์เมื่อช่วงต้นปี ค.ศ.1928 เขาไม่พอใจกับการแข่งขันช่วงชิงอำนาจ การเมืองที่คอร์รัปชั่นและการไม่มีหลักธรรมประจำใจ เขาเรียกร้องให้ผู้นำรัฐและรัฐบาลนำหลักธรรมคำสอนของอิสลามมาประยุกต์ใช้ ฉะนั้น การเริ่มต้นเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของอิควานจึงเป็นไปในลักษณะวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมทางสังคมของผู้มีอำนาจที่ละเลยต่อหลักคำสอนทางศาสนา ต่อมาจึงเริ่มกล่าวหาว่าผู้มีอำนาจเหล่านี้ไม่ได้เป็นผู้ศรัทธาที่มีความกระตือรือร้น จึงเรียกร้องให้สถาบันอิสลามแทนที่สถาบันที่มีลักษณะโลกวิสัย ประเด็นสำคัญคือ ต้องรักษาหลักการพื้นฐานของอิสลามไว้ พวกเขายืนยันว่าศาสนานั้นต้องเป็นพื้นฐานของระบบสังคม กลุ่มอิควานเป็นกลุ่มนอกกฎหมาย เพราะรัฐบาลอียิปต์ไม่อนุญาตให้ก่อตั้งพรรคการเมืองที่มีวัตถุประสงค์ด้านศาสนาด้วยเหตุผลว่ามิให้นำศาสนามาเกี่ยวข้องกับการเมือง

อยาตอล เลาะห์ อาลี คาเมนี ทำการปฏิวัติอิสลาม ในค.ศ.1979 โดยโค่นล้มระบอบกษัตริย์ของพระเจ้าชาห์ โมฮัมหมัด เรซา ปาห์เลวี ซึ่งฝักใฝ่สหรัฐฯ ลงได้ และจัดตั้งรัฐบาลสายเคร่งศาสนาอิสลามขึ้นแทน

อัลเคด้าซึ่งก่อตั้งเมื่อช่วงต้นทศวรรษ 1990 สามารถต้านทานอำนาจของ จอร์จ ดับเบิลยู บุช หลังวินาศกรรม 11 กันยายน พ.ศ.2544 ได้ แม้จะสูญเสียค่ายฝึกฝนการรบในอัฟกานิสถาน หลังจากนั้นโอซามา บินลาเดน ผู้นำอัลเคด้าก็ถูกบุกสังหารในปากีสถานโดยใช้โดรนหรืออากาศยานไร้คนขับในปี พ.ศ.2554

การเติบโตของกระแสการเมืองแบบอิสลามหรือกระแสการฟื้นฟูอิสลาม (Islamic Revivalism) เกิดจากการตระหนักว่า ประชาคมมุสลิมตกอยู่ในภาวะอ่อนแอและล้าหลัง ขณะที่สังคมตะวันตกแม้จะเจริญด้านวัตถุแต่ก็อยู่ในสภาพเสื่อมโทรมทางศีลธรรม จึงโหยหาความรุ่งเรืองของอาณาจักรอิสลามในอดีต (ศตวรรษที่ 7-13) กระแสนี้รุนแรงขึ้นหลังการพ่ายแพ้ของสงครามอาหรับในปี ค.ศ.1967 ซึ่งอิสราเอลพิชิตกองทัพร่วมอาหรับได้ภายใน 6 วัน สร้างความอับอายและปวดร้าวอย่างแสนสาหัส นอกจากนี้ ประชาชนยังรู้สึกอึดอัดกับสภาพอันเสื่อมโทรมของสังคมภายใต้ระบอบเดิม เช่น อำนาจนิยมของชนชั้นปกครอง วัตถุนิยม ปัจเจกชนนิยม การเอารัดเอาเปรียบ การคดโกง การไร้ประสิทธิภาพ และที่อ้างถึงกันอีกเรื่องหนึ่งคือ การพึ่งพิงตะวันตกอย่างมากทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ การทหารและด้านสังคม-วัฒนธรรม ในการต่อสู้นี้พวกเขานำอิสลามมาเป็นมาตรฐานในการดำเนินชีวิตทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และสังคมโดยรวม หรือที่เรียกกันว่า "กระบวนการเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นอิสลาม" (Islamization)

7. กระแสต้านการพัฒนากระแสหลักในสังคมศาสตร์

นอกจากการลุกขึ้นสู้กับอำนาจรัฐแบบทุนนิยม-เสรีนิยมของกลุ่มการฟื้นฟูอิสลามแล้ว ยังปรากฏนักสังคมศาสตร์ที่ออกมาต่อต้านกระบวนทัศน์การพัฒนากระแสหลักด้วย กล่าวคือ

กลุ่มที่ 1 : นักสังคมศาสตร์ที่ออกมาหักล้างความชอบธรรมของรัฐแบบเสรีประชาธิปไตย เศรษฐกิจแบบเสรีนิยม และรัฐที่เน้นความเป็นเอกภาพ ได้แก่ ฟรีดริช นิทเช่, จอห์น รัสกิน, เจอร์เก้น ฮาเบอร์มาส และคลิฟฟอร์ด เกียทซ์

ฟรีดริช นิทเช่ (Friedrich Nietzsche, 1844-1900) เห็นว่า รัฐสมัยใหม่ซึ่งเป็นระบอบประชาธิปไตย-เสรีนิยม (แบบตัวแทนมีรัฐธรรมนูญ) เป็นรูปแบบที่เสื่อมถอยที่สุด คือมีการจัดการแบบไร้ศีลธรรม ถือกฎหมายเป็นคำสั่ง (ไม่ใช่กฎธรรมชาติหรือกฎสากล) รัฐผูกขาดความชอบธรรม ทำให้ในการเมืองแบบนี้มนุษย์กลายเป็นเหมือนอะตอมต่างคนต่างอยู่ โดดเดี่ยวอ้างว้าง แต่ไม่โดดเด่น ความแตกต่างเห็นได้แต่เพียงปริมาณ แต่ไม่ปรากฏคุณภาพ นำไปสู่ภาวะสุญนิยม (Nihilism คือการมองว่าโลกนี้สิ้นหวัง) ในที่สุด เขาไม่เห็นด้วยกับเรื่องความเป็นวัตถุวิสัย โดยอธิบายว่า ความเป็นวัตถุวิสัยคือ ความปรารถนาจะครอบครองอำนาจโดยการกล่าวอ้างว่าเป็นผู้รู้

จอห์น รัสกิน (John Ruskin, ค.ศ.1819-1900) เห็นว่า ระบอบการเมืองที่ดีที่สุดคือระบอบปิตาธิปไตย (Paternalism – วิธีปกครองอย่างบิดาปกครองบุตร หรือ Patriarchy การปกครองฉันพ่อกับลูก) และมีการจัดการในรูปแบบรัฐสวัสดิการ และเห็นว่าระบบอุตสาหกรรมเป็นหายนะของอารยธรรมที่ล้างผลาญสภาพแวดล้อมและสังคมให้ไม่สามารถพึ่งตนเองได้

เจอร์เก้น ฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas, 1929-ปัจจุบัน) ชี้ให้เห็นปัญหาความชอบธรรมของรัฐและทางตันของรัฐในระบบเสรีนิยมโดยอธิบายว่า รัฐสมัยใหม่เป็นผลลัพธ์มาจากระบบทุนนิยม และก็ได้ย้อนกลับไปธำรงรักษาระบบทุนนิยม แต่ทว่านับตั้งแต่ระบบทุนนิยมถือกำเนิดขึ้นมา ระบบนี้ก็ได้ก่อวิกฤตการณ์ในตัวเองเป็นระยะๆ และเนื่องจากรัฐสมัยใหม่ถูกคาดหวังให้ทำหน้าที่ปกป้องและแก้ไขปัญหาของประชาชน แต่รัฐก็ไม่สามารถดำเนินการได้เต็มที่เนื่องจากรัฐไม่สามารถเก็บภาษีคนรวย เช่น ภาษีมรดก ฯลฯ เพื่อนำไปจัดสวัสดิการสังคมได้ เมื่อรัฐไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาด้านความยากจน ความปลอดภัย การให้สวัสดิการ และปัญหาสังคมอื่นๆ ก็ทำให้รัฐสมัยใหม่ขาดความชอบธรรม ฮาเบอร์มาสได้เสนอทางออกให้รัฐที่ใช้หลักเสรีนิยมและใช้แนวทางรัฐธรรมนูญเท่านั้น เปลี่ยนไปสู่สังคมใหม่ด้วยการใช้เส้นทาง “ประชาธิปไตยแบบถึงรากถึงโคน (radical democracy) โดยมีระบบการสื่อสารที่แท้จริงเป็นหนทาง และชี้ว่า การสื่อสารแบบที่เป็นอยู่ในโลกแห่งชีวิต (ชีวิตประจำวัน/ธรรมดา ของผู้คน) คืออาวุธที่สำคัญที่สุดที่จะใช้ตอบโต้กับบรรดาเหตุผลและอำนาจที่ระบบโครงสร้างสังคม (แบบเป็นทางการ) กดทับลงมา

คลิฟฟอร์ด เกียทซ์ (Clifford Geertz,1926-2006) เห็นว่านักทฤษฎีปรัชญาการเมืองในปัจจุบันมีความกลัวที่จะต้องเผชิญกับสภาวะแห่งความแตกต่างหลากหลายอันไม่จำกัดและดูเหมือนจะมีสภาวะความขัดแย้งกันมากกว่าที่จะกลมกลืนสอดคล้องเป็นเอกภาพ ทำให้มอง“รัฐชาติ” ก็ดี “ธรรมชาติของมนุษย์” ก็ดี เป็นกล่องหรือบล็อก เป็นชิ้นหนึ่งเดียวเสมือนกล่องใหญ่ๆกล่องหนึ่ง แต่แท้ที่จริงแล้วโลกในยุคโลกาภิวัฒน์กำลังก้าวเข้าสู่สภาวะแห่งการรื้อถอนหรือการแตกกระจาย (disassembly) ที่อัตลักษณ์หรือเอกลักษณ์ของความเป็นชาติ

ศาสนา เชื้อชาติ หรือวัฒนธรรม ไม่ได้มีความเป็นเอกภาพ แข็งตัวและบูรณาการเพื่อความเป็นปึกแผ่นอีกต่อไป เขาเสนอว่านักวิชาการจะต้องตระหนักรับรู้ถึงความแตกต่างหลากหลายที่ดำรงอยู่โดยเปิดเผยชัดเจนและตรงไปตรงมา และจะต้องไม่มองความแตกต่างในฐานะที่เป็นสิ่งตรงกันข้ามและขัดแย้งกัน รวมทั้งต้องให้พื้นที่กับความแตกต่างที่มีอยู่อย่างเป็นรูปธรรม และเสนอว่า การเชื่อมโยงพื้นที่ท้องถิ่นที่เต็มไปด้วยรายละเอียดและส่วนย่อย จะนำไปสู่การสร้างโครงสร้างของความแตกต่างที่มีระเบียบซึ่งหลากหลายและละเอียดซับซ้อน สามารถรองรับความตึง (tensions) และความยืดหยุ่นทางวัฒนธรรม รวมทั้งสามารถดำรงอยู่ในสิ่งที่เราเรียกว่าประเทศได้ (ไชยันต์ ไชยพร, 2551: 129-132)

กลุ่มที่ 2 : นักสังคมศาสตร์ที่เสนอแนวคิดที่ย้อนแย้งกับแนวคิดเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนด ได้แก่ กลุ่มนีโอมาร์กซิสม์ กลุ่มนี้มุ่งชี้ให้เห็นว่าอำนาจมาจากการครอบงำจิตวิญญาณของมนุษย์หรือจิตสำนึกเป็นตัวกำหนดมากกว่าที่จะเป็นอำนาจของโครงสร้างการผลิตหรือเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนด นักคิดในกลุ่มนี้ได้แก่ จอร์จ ลูคัช, อันโตนิโอ กรัมซี่, เฮอร์เบิร์ท มาร์คูเซอ และหลุยส์ อัลธูแซร์

จอร์จ ลูคัช (Georg Lukacs, 1885-1971) ชี้ให้เห็นถึงกระบวนการที่ทำให้ความคิดเชิงนามธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นกลายเป็นวัตถุที่กลับมามีอิทธิพลครอบงำมนุษย์เอง เขาเป็นนักสังคมศาสตร์ที่ออกมาต่อต้านอำนาจของความรู้แบบวิทยาศาสตร์

อันโตนิโอ กรัมซี่ (Antonio Gramsci, 1891-1937) เห็นว่า จุดอ่อนของมาร์กซิสต์รุ่นก่อนหน้านี้สนใจเพียงกระบวนการผลิตจิตสำนึกในพื้นที่ชีวิตของการทำงานเท่านั้น แต่ในความเป็นจริง ชีวิตประจำวันของคนงานอีกด้านหนึ่งอยู่นอกเหนือโลกของการทำงาน และชี้ว่าสื่อมวลชนเป็นเครื่องมืออันทรงประสิทธิภาพมากที่สุดในการสร้างความยอมรับทางอุดมการณ์ รวมทั้งชี้ให้เห็นว่า อุดมการณ์เรื่องเพศและครอบครัว ถูกสร้างขึ้นเพื่อช่วยค้ำจุนให้สายพานการผลิตแบบทุนนิยมขับเคลื่อนไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เฮอร์เบิร์ท มาร์คูเซอ (Herbert Marcuse, 1898-1979) อธิบายว่า วิกฤตการณ์ของสังคมทุนนิยมเกิดจากการที่แก่นแท้ของความเป็นมนุษย์ได้ถูกทำลายลง แม้แต่ในตัวมนุษย์เองก็จะไม่เห็นคุณค่าในความเป็นมนุษย์ของตนเอง และชี้ว่ามนุษย์สมัยใหม่จะใช้วัฒนธรรมมวลชนและการบริโภคสื่อต่างๆ มาสร้างเป็นจังหวะเวลาที่แตกต่างของชีวิต เป็นการเติมเต็มแก่นสารัตถะที่หล่นหายไปจากชีวิต

หลุยส์ อัลธูแซร์ (Louis Althusser, 1918-1990) เห็นว่า การก่อรูปทางสังคม เป็นเรื่องของการสร้างอุดมการณ์และการปฏิบัติการทางอุดมการณ์ อุดมการณ์ที่อัลธูแซร์กล่าวถึงนี้ คือตัวก่อรูปจิตสำนึกและก่อรูปความเป็นอัตลักษณ์ของบุคคลที่สัมพันธ์กับสิ่งอื่นๆ และทำให้บุคคลจำเป็นต่อการกระทำสิ่งต่างๆ

กลุ่มที่ 3 : นักสังคมศาสตร์กลุ่มวิพากษ์อำนาจของความรู้ มีผู้นำสำคัญคือ ฟูโกต์

มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault, 1926-1984) เสนอบทวิเคราะห์ว่าด้วยอำนาจ โดยอธิบายว่า ความรู้เป็นสิ่งเชื่อมโยงกับอำนาจ และชี้ว่าความรู้ก็คือ วาทกรรม ซึ่งหมายถึง กรอบความคิดเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มีลักษณะเป็นสถาบันสืบทอดกันมา แสดงออกผ่านการพูดและการเขียนอย่างต่อเนื่อง เพื่อคงไว้ซึ่งลักษณะของวาทกรรมนั้น ทัศนะของฟูโกต์มีอิทธิพลต่อนักคิดรุ่นต่อมา เกิดเป็นกลุ่มที่เรียกว่า โพสต์โมเดิร์น (Postmodernism) กลุ่มนี้ปฏิเสธแนวคิดที่ว่า มีระบบสากลที่จะบอกได้อย่างชัดเจนว่าอะไรคือ ความถูกต้อง ความงาม ความจริง ฯลฯ และเห็นว่าความคิดดังกล่าวนี้ นำไปสู่การปิดกั้นทางความคิด อานิสงค์ของนัก

สังคมศาสตร์กลุ่มนี้คือการสะท้อนถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และมุ่งเผยแสดงตัวตนคนเล็กคนน้อย รวมทั้งพยายามปลดปล่อยเสียงที่ไม่ได้ยินออกมา นักคิดในกลุ่มนี้ได้แก่ ทอมัส เอส คูห์น (Thomas S. Kuhn ค.ศ. 1922-1996), ฌอง ฟรองซัวส์ ลีโอตาร์ด (Jean Francois Lyotard, 1924-1998), ชีลส์ เดอเลิซ (Gilles Deleuze, 1925-1995) และ เฟลิกซ์ กัตตารี (Felix Guattari, 1930-1992), ฌอง โบดริยาร์ด (Jean Baudrillard, 1929-2007), ฌาคส์ แดริดา (Jacques Derrida, 1930-ปัจจุบัน) และ ฌาคส์ ร็องซีแยร์ (Jacques Ranciere)

กลุ่มที่ 4 : นักสังคมศาสตร์กลุ่มอัตถิภาวะนิยม หรือ ลัทธิเอกซิสเตนเชียลิสม์ (Existentialism) มีฐานคิดร่วมกับกลุ่มวิพากษ์อำนาจของความรู้ แต่มีลักษณะของการอรรถาธิบายเป็นระบบปรัชญาค่อนข้างชัดเจน ลักษณะทางปรัชญาของกลุ่มนี้คือ ในด้านอภิปรัชญาเชื่อว่า การดำรงอยู่ (exist) มาก่อนแก่นแท้ (essential) หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ อัตวิสัยจะต้องเป็นจุดเริ่มต้น มนุษย์จึงต้องตระหนักรู้การมีอยู่ของตนเองก่อน ผู้นำสำคัญของกลุ่มนี้คือ ไฮเด็กเกอร์

ไฮเด็กเกอร์ (Matin Heidegger, 1889-1976) เห็นว่า มนุษย์มีหน้าที่ที่จะสร้างลักษณะหรือสารัตถะ (Essence) ให้แก่ตัวเอง สารัตถะนี้เป็นลักษณะเฉพาะตัว และเห็นว่าการปรากฏของสุญนิยมจะเป็นสัญญานจุดจบของอารยธรรมตะวันตก ซึ่งจะลบล้างความเข้าใจผิดทั้งปวงเกี่ยวกับ ‘ภาวะ’ ของมนุษย์ และจะนำไปสู่การเผยแสดงใหม่ของ ‘ภาวะ’ ของมนุษย์ ต่อมา ฌัง ปอล ซาร์ตร์ (Jean Paul Sartre, 1905-1980) ทำให้คนทั่วไปรู้จักปรัชญานี้ในนามของ “เอกซิสเตเชียลิสม์” ซาร์ตร์อธิบายว่า เอกซิสเตเชียลิสม์ปฏิเสธลัทธิที่ทุกสิ่งถูกกำหนดล่วงหน้า (Determinism) มนุษย์จึงเป็นอิสระ มนุษย์คือเสรีภาพ แต่เสรีภาพจะเป็นผลก็ต่อเมื่อมีความรับผิดชอบต่อเสรีภาพนั้น มนุษย์จึงต้องรับผิดชอบต่อการกระทำทั้งหมดของเขาเอง และในฐานะที่เป็นบุคคลผู้รู้สำนึก ย่อมไม่เป็นตัวของตัวเองอย่างเฉยเมย เราย่อมสร้างคุณค่าและมีความรับผิดชอบต่อโลกโดยเลือกสรรสิ่งที่ดีสำหรับตัวเองและสำหรับโลก

8. จิ๋วแต่แจ๋ว นิเวศวิทยาแนวลึก และแนวคิดการพัฒนาสีเขียว

หลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมปัญหาสิ่งแวดล้อมได้กลายเป็นปัญหาที่ขยายตัวตามการพัฒนาอุตสาหกรรม แม่น้ำเทมส์เคยเน่าเสียจนทำให้อังกฤษจัดตั้งองค์กรในการป้องกันความสกปรกของแม่น้ำ (The Royal Commission on the Prevention of River Pollution) ในปี ค.ศ.1857 และมีมาตรการแก้ไขปัญหาอากาศเสียที่เรียกว่า First Alkali Act ในปี ค.ศ.1863 แต่ปรากฏการณ์ปัญหามลพิษก็ยังคงปรากฏอยู่ทั่วไปในเมืองอุตสาหกรรมต่างๆทั่วโลก และมิใช่ว่าการพัฒนาที่นำโดยชาติอุตสาหกรรมจะส่งผลกระทบโดยตรงต่อสิ่งแวดล้อมเท่านั้น ปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจและสงครามกลายเป็นสิ่งที่ควบคู่มากับการพัฒนาด้วย

ท่ามกลางภาวะเศรษฐกิจตกต่ำใหญ่อันเนื่องมาจากสงคราม จอห์น เมนาร์ด เคนส์ (John Maynard Keynes, ค.ศ.1883-1946) เสนอแนวคิดให้สนับสนุนการลงทุนและใช้มาตรการทางการเงิน (เช่น ลดอัตราดอกเบี้ย) และการเพิ่มค่าใช้จ่ายของภาครัฐ เพื่อให้เกิดการจ้างงาน เคนส์อธิบายว่าการลงทุนเป็นตัวกำหนดระดับการผลิตและปริมาณการจ้างงานอย่างชัดเจน และการกำหนดอัตราดอกเบี้ยและการใช้จ่ายของภาครัฐมีความสำคัญมากต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจทั้งระบบ ทฤษฎีของเคนส์กลายเป็นหลักการสำคัญให้กลุ่มประเทศทุนนิยม-เสรีนิยมใช้เมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ

ท่ามกลางความรีบเร่งของชีวิตอุตสาหกรรมที่เกิดจากการผลิตขนาดใหญ่ (mass production) มีนักเศรษฐศาสตร์ชาวคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกผู้มีความสนใจในพุทธศาสนาคือ อี.เอฟ.ชูมาเกอร์ (E.F. Schumacher, ค.ศ.1911-1977) เขาเดินทางไปพม่า ในปี ค.ศ.1955 (พ.ศ.2498) และเขียนบทความเรื่อง เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ ต่อมาได้เขียนหนังสือเรื่อง เล็กนั้นงาม หรือจิ๋วแต่แจ๋ว (Small is Beautiful) เผยแพร่ในปี ค.ศ.1973 (พ.ศ.2516)

หนังสือ 2 เล่มที่มีความสำคัญต่อการตื่นตัวด้านปัญหาสิ่งแวดล้อมคือ Silent Sping (ฤดูใบไม้ผลิอันเงียบเหงา) ของ ราเชล คาร์สัน ตีพิมพ์ใน ค.ศ.1962 และ The Limit to Growth หรือ ขีดจำกัดความเจริญ ซึ่งเป็นผลงานของนักวิจัยหลายๆ ชาติ ตีพิมพ์ใน ค.ศ.1972

ความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อมทำให้เกิด ขบวนการสีเขียว ซึ่งเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1970 ขบวนการนี้มีลักษณะเป็นขบวนการภาคประชาชนที่พยายามเข้าไปมีบทบาททางการเมือง และมีบทบาทออกมาปฏิบัติการขัดขวางกิจกรรมการพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

พัฒนาการเชิงปรัชญาของนักคิดกลุ่มนี้ปรากฏชัดในปรัชญาที่เรียกว่า “นิเวศวิทยาแนวลึก” ซึ่งเป็นคำที่ อาร์เน แนสส์ (Arne Naess) นักปรัชญาชาวนอร์เวย์เป็นผู้เริ่มใช้ในบทความขนาดสั้นของเขา ในวารสาร Inquiry เมื่อปี ค.ศ.1973 แนวคิดนี้ของแนสส์ได้รับอิทธิพลจากทัศนะของ ไอวาร์ มิสด์เติร์ด นักนิเวศวิทยาซึ่งเสนอหลักการทางนิเวศอย่างลึกซึ้งในช่วงปลายคริสตศตวรรษที่ 1960

ต่อมา เจมส์ เลิฟลอค (James Lovelock) นักเคมีบรรยากาศ (atmospheric chemist) ชาวอังกฤษ นำเสนอแนวคิดเรื่อง สมมติฐานกายา (Gaia hypothesis) ในปี ค.ศ.1972 เพื่ออธิบายการจัดการตนเอง (Self-organization) ของระบบต่างๆ โดยเฉพาะดาวเคราะห์โลก สมมติฐานนี้มองความสัมพันธ์ของโลกและชีวิตหรือสรรพสิ่งว่า ส่วนทั้งหมดของโลกมีชีวิตเป็นชีวอินทรียภาพ (Living organism) ที่มีการจัดระบบของตนเองเพื่อการดำรงอยู่สืบเนื่องกันตลอดมานับแต่กำเนิดสิ่งมีชีวิต (เลฟลอคได้เห็นโลกด้วยตาจากอวกาศนำไปสู่การสร้างสมมติฐานกายาขึ้นมา)

ในปี ค.ศ. 1976 แนสส์ได้เขียนผลงานชิ้นสำคัญเป็นภาษานอร์เวย์ซึ่งถือเป็นแกนความคิดของนิเวศวิทยาแนวลึก หนังสือนี้ได้ถูกแปลและเรียบเรียงเป็นภาษาอังกฤษโดย เดวิด โรเธนเบอร์ก (David Rothenberg) และพิมพ์เผยแพร่ในชื่อ “Ecology, Community and Lifestyle: outline of and ecosophy” หลังจากนั้น แนวคิดของแนสส์ก็ได้รับการขยายความและปรับปรุงเพิ่มเติมโดย บิลล์ เดวาลล์ (Bill Devall) และจอร์จ เซสซันส์ (George Sessions) ซึ่งร่วมกันเขียนหนังสือชื่อ “Deep Ecology: Living As If Nature Mattered” ในปี ค.ศ.1985

นิเวศวิทยาแนวลึก นำแนวคิดเรื่อง สมมติฐานกายา (Gaia hypothesis) มาใช้ โดยอธิบายว่า โลกมีลักษณะของความมีชีวิต เสมือนเป็นสิ่งมีชีวิตขนาดมหึมาที่มีทั้งมนุษย์ พืช สัตว์และสิ่งต่างๆ จำนวนมหาศาลเป็นส่วนหนึ่งของโลกที่มีชีวิต หากจะเปรียบกับร่างกาย สิ่งมีชีวิตทั้งหมดบนโลกก็เปรียบเสมือนกับเซลล์ในเนื้อเยื่อต่างๆ สิ่งเหล่านี้เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้กายของโลกดำรงอยู่ได้ มนุษย์เป็นเพียงหนึ่งชนิดพันธุ์ในหลายล้านชนิดพันธุ์และไม่มีความสำคัญกว่าสิ่งมีชีวิตอื่น อนาคตของมนุษยชาติจะขึ้นอยู่กับการมีความสัมพันธ์ที่ถูกต้องต่อโลก (กายา) ถ้ามนุษย์มีความสัมพันธ์กับโลก (กายา) ไม่ถูกต้อง เผ่าพันธุ์

ของมนุษย์อาจสูญสิ้นไป แต่โลก (กายา) ก็ยังคงดำรงอยู่ได้ แม้ไม่มีมนุษย์ก็ตาม มนุษย์จึงไม่สามารถขัดขืนการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง หรือจัดระเบียบตนเองได้อย่างสมบูรณ์

หากมนุษย์สามารถเชื่อมตัวตนที่แท้จริงของตนเองเข้ากับธรรมชาติได้ มนุษย์ก็จะเข้าถึงความจริงหรือสารัตถะของสรรพสิ่งที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันนี้ได้ รากเหง้าของปัญหาที่มนุษย์เผชิญอยู่แท้จริงแล้วมาจากการแปลกแยกตัวตนที่แท้จริงของมนุษย์ (Self) ออกจากธรรมชาติ

แนสส์ เชื่อว่า การประจักษ์แจ้งในตัวตนที่แท้จริง คือเป้าหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์ การประจักษ์แจ้งในตัวตนที่แท้จริง เป็นการหยั่งรู้ว่า ตัวตนที่แท้นั้นก็คือ ความเป็นสิ่งเดียวกับสรรพสิ่ง ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนมนุษย์ พืชพรรณ สรรพสัตว์ ตลอดจนสิ่งแวดล้อม โลกและเอกภพทั้งหมด การประจักษ์แจ้งขั้นนี้เรียกอีกอย่างว่า อัตนิเวศ (ecological self) เป็นการประจักษ์แจ้งเชิงสัมพัทธ์ คือ ตระหนักว่า ตัวตนนั้น แท้จริงแล้วเป็นผลลัพธ์ของเหตุปัจจัยต่างๆ ที่สัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งซับซ้อนและละเอียดอ่อน ระหว่างตัวตนของเรากับสิ่งทั้งหลายทั้งสากลจักรวาล

ในปัจจุบันนักคิดในขบวนการสีเขียวได้ออกมาเสนอความเห็นต่อสังคมว่า ยุคแห่งความเติบโตที่ดำรงมาราว 500 ปี และโดยเฉพาะในช่วง 200 ปีท้ายหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมถึงจุดสิ้นสุดแล้ว พวกเขาเสนอกระบวนทัศน์ใหม่สำหรับการพัฒนาคือ (อนุช อาภาภิรม, 3-9 สิงหาคม 2555: 38-39)

(1) มองการล่มสลายว่าเป็นไปได้ (ตัวแบบทางเศรษฐกิจกระแสหลักมองแต่ด้านการเติบโตว่าเป็นพื้นฐาน ส่วนภาวะซบเซาเป็นสิ่งที่นานๆเกิดครั้งและจะคลี่คลายไป ซึ่งการมองแบบนี้ทำให้ภาวะวิกฤตใหญ่อยู่นอกจอเรดาร์ ตรวจจับไม่พบ)

(2) เปลี่ยนจากเน้นความเติบโตมาสู่การไม่ต้องเติบโต (เฮอร์แมน เดลี เรียกว่า เศรษฐกิจคงตัว เน้นการพัฒนาความเป็นมนุษย์มากกว่าความเติบโต เสนอไว้ตั้งแต่ปี 1973)

(3) สร้างแบบการผลิต การขนส่งและการบริโภคที่เกิดของเสียน้อยที่สุด หรือนำของเสียมาใช้ใหม่เป็นเศรษฐกิจที่ไม่มีของเสีย

(4) การสร้างเศรษฐกิจเรียบง่าย (Simple Economy) ควบคู่กับเศรษฐกิจซับซ้อน (Complex Economy) เศรษฐกิจซับซ้อนมีบรรษัทข้ามชาติเป็นแกน เศรษฐกิจเรียบง่ายมีเศรษฐกิจชุมชนหรือวิสาหกิจชุมชนเป็นแกน (วิสาหกิจชุมชนช่วยใช้ทรัพยากรได้อย่างหมดจด ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ไม่เป็นภาระแก่รัฐบาลทั้งในยามสันติและยามเกิดภัยพิบัติ เป็นระบบสำรองกันกระแทกจากการเปลี่ยนแปลงและความผันผวนได้ระดับหนึ่ง)

(5) ร่วมกันสู้ดีกว่าแยกกันหนี เพราะยากที่ใครจะคิดหนีเอาตัวรอดได้ตามลำพัง

จะเห็นได้ว่า พัฒนาการของศาสตร์ด้านนิเวศวิทยาและเทคโนโลยีอวกาศมีส่วนช่วยให้มนุษย์มีโลกทัศน์ (กระบวนทัศน์ต่อโลก) ที่เปลี่ยนแปลงไปและพัฒนาขึ้นเป็นกระบวนทัศน์แบบนิเวศวิทยาแนวลึก

อนึ่ง นิเวศวิทยาแบบเดิม (บนฐานคิดแบบวิทยาศาสตร์) มุ่งเน้นแต่การวิเคราะห์ระบบนิเวศอย่างโดดๆ โดยไม่สนใจปัญหาด้านจิตสำนึกของมนุษย์ และไม่สนใจปัญหาในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเท่าใดนัก และยังคงเชื่อมั่นต่อบทบาทของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการแก้ปัญหาทั้งหลายทั้งปวง แต่กระบวนทัศน์

นิเวศวิทยาแนวลึก หันมามองจิตสำนึกเชิงนิเวศ สนใจปัญหาในเชิงจริยธรรมของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และตอบรับกับแนวคิดในการพัฒนาแบบจิ๋วแต่แจ๋วของชูมาเกอร์มากขึ้น

ส่วนการพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศซึ่งทำให้เลฟลอคมองเห็นโลกเป็นหน่วยชีวิตที่ดำรงอยู่ในระบบเปิดนั้น ถือว่าทำให้มนุษย์สัมผัสโลกในมิติที่แตกต่างออกไปจากการอยู่บนผิวโลก แต่ลำพังการมองโลกด้วยตาคงไม่เพียงพอสำหรับการสร้างฐานคิดแบบนิเวศวิทยาแนวลึก เพราะสมมติฐานกายา (Gaia hypothesis) นั้นเป็นการก้าวย่างเพื่อแสวงหาจิตวิญญาณโลกเลยทีเดียว ซึ่งก็หมายความว่าต้องก้าวเลยไปจากปรัชญาแบบประจักษ์นิยม

9. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ปรากฏในพระบรมราโชวาทแก่นิสิตและคณาจารย์ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517 และในพระราชดำรัสเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนม์พรรษาเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2517 (อภิชัย พันธเสน. บรรณาธิการ, 2549 : 39-40)

ในพระราชดำรัสเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2517 มีความตอนหนึ่งว่า **“ประเทศต่าง ๆ ในโลกนี้ กำลังตก กำลังแย่ กำลังยุ่ง เพราะแสวงหาความยิ่งยวด ทั้งในอำนาจ ทั้งในความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ทางอุตสาหกรรม ทางลัทธิ...”** ทรงสะท้อนถึงสถานการณ์โลกในขณะนั้นซึ่งกำลังเผชิญวิกฤติหลายด้าน

ในปี ค.ศ.1973 (พ.ศ.2516) เป็นปีแห่งการสิ้นสุดลัทธิฟอร์ด (ลัทธิฟอร์ด หมายถึงช่วงเวลาที่บรรษัทอุตสาหกรรมเป็นผู้นำการขับเคลื่อนสังคม คือช่วงเวลาระหว่าง ค.ศ.1929-1973) ถือเป็นปีที่ธุรกิจอุตสาหกรรมของอเมริกันผ่านช่วงที่มีเสถียรภาพและมีการแบ่งส่วนตลาดอย่างสบายๆไปแล้ว นั่นคือ ภาวการณ์แข่งขันแบบทุ่มสุดตัวได้เกิดขึ้นแล้ว และหนทางของการแข่งขันคือการย้ายฐานการผลิตไปยังประเทศตลาดเกิดใหม่ ขณะที่ประเทศต้นทาง (ของทุน) หันไปพัฒนาทุนการเงินให้ใหญ่โตและซับซ้อนขึ้น สถาบันการเงินกลายเป็นผู้ขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างเต็มตัว ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ค.ศ.1973 นี้เป็นปีที่กลุ่มประเทศในตะวันออกกลางรวมตัวกันเป็นโอเปค (OPEC) แล้วขึ้นราคาน้ำมันครั้งใหญ่เป็นครั้งแรก

ท่ามกลางวิกฤตินี้บทความเรื่อง Small is Beautiful ของชูมาเกอร์ได้รับการตอบรับและชื่นชมจากโลกตะวันตกเป็นอันมาก แต่พลังของกระบวนทัศน์นี้ก็กลับแผ่วลงอย่างรวดเร็วเมื่ออำนาจของทุนและสถาบันการเงินขยายตัวออกไป ในไม่ช้าก็เข้าสู่ยุคการค้าเงินและการเก็งกำไรในตลาดการเงิน พร้อมๆ กับการเกิดขึ้นของวิกฤตการณ์ราคาน้ำมันเป็นระลอก เมื่อตลาดโลกสามารถผนวกอดีตประเทศสังคมนิยมคอมมิวนิสต์เข้าสู่ตลาดเสรีได้ การเติบโตและเคลื่อนย้ายทุนก็ยิ่งทวีความเร็วและความร้อนแรงมากยิ่งขึ้น ผลก็คือ เกิดระบบเศรษฐกิจที่มีลักษณะเร่งเร้าการบริโภคและสร้างวิถีการเก็งกำไรด้วยความละโมบ มีการสร้างวงจรการเก็งกำไรใหม่ๆ ทำให้เกิดภาวะฟองสบู่ และในที่สุดก็ต้องเข้าสู่ภาวะฟองสบู่แตก

ประเทศไทยก็เป็นประเทศแรกๆ ที่เผชิญกับภาวะฟองสบู่แตกอย่างรุนแรง ในปี พ.ศ.2540 (ค.ศ.1997) และในท่ามกลางความยากลำบากอย่างใหญ่หลวงของประชาชนในชาติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ได้ทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแก่ราษฎรอีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540

(อภิชัย พันธเสน. บรรณาธิการ, 2549 : 41-42) ในครั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและผู้ทรงคุณวุฒิหลายสาขาวิชาได้เข้ามามีบทบาทในการขยายความเข้าใจและเผยแผ่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจัง และปัจจุบันก็เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในหมู่ประชาชนชาวไทยว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 3 คุณลักษณะและ 2 เงื่อนไข ดังนี้

ด้านคุณลักษณะ ประกอบด้วย

1. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

2. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

3. การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

ด้านเงื่อนไข ประกอบด้วย

1. เงื่อนไขความรู้ หมายถึง ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน และความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผน รวมทั้งมีความระมัดระวังในการนำความรู้ไปปฏิบัติ

2. เงื่อนไขคุณธรรม หมายถึง การเสริมสร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้น ซึ่งประกอบไปด้วยความตระหนักในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและความอดทน ความเพียร และการใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

อย่างไรก็ดี ในบทความนี้ผู้เขียนมีความประสงค์ที่จะพิจารณาอย่างลึกซึ้งว่าปรัชญาใดเป็นฐานรากของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเริ่มพิจารณาจากพัฒนาการทางความคิดของชูมาเกอร์ก่อน ดังนี้

ก่อนที่ชูมาเกอร์จะเขียนหนังสือเรื่อง Small is Beautiful เขาหันมาศึกษาศาสนวิทยาต่างๆอย่างมุมานะ เขาเดินทางไปพม่า ในปี พ.ศ.2498 และในปี พ.ศ.2500 ชูมาเกอร์มีโอกาสบรรยายที่มหาวิทยาลัยลอนดอน ในวิชา “ปัญหาสำคัญของชีวิตสมัยใหม่” คำบรรยายของเขาสะท้อนให้เห็นอิทธิพลของศาสนาต่อตัวเขาเป็นอย่างมาก กล่าวคือ เขาอธิบายว่า (วีระ สมบูรณ์, 2548: 70-71)

> *“มนุษย์สมัยใหม่มีทางเลือกที่จะพิจารณาตนเองได้ 2 ทาง คือ ในฐานะมนุษย์ผู้รู้จักคิด (Homo Sapiens) หนึ่ง และในฐานะมนุษย์ผู้จาริก (Homo Viator) อีกหนึ่ง ฐานะแรกเป็นฐานะของมนุษย์ผู้หยิ่งผยองในมันสมองของตน ถือว่าตนเองเป็นศูนย์กลางของโลก ไม่เชื่อในพัฒนาการของมนุษย์ที่ไปพ้นจากการใช้สมอง และมองว่าทั้งชีวิตตนเองและความเป็นไปรอบตัวล้วนเป็นไปอย่างอุบัติเหตุ ไม่มีจุดหมายอะไรแน่นอน ฉะนั้นจุดหมายของคนเราจึงไม่มีอะไรมากไปกว่าการพยายามเอาสิ่งรอบตัวน้อยใหญ่มาใช้สนองความต้องการของตนให้ได้มากที่สุด ส่วนฐานะหลังเป็นฐานะของมนุษย์ผู้อ่อนน้อมถ่อมตน ตระหนักในขีดจำกัดของตน แต่ขณะเดียวกันก็พยายามพัฒนาศักยภาพของตน โดยเชื่อว่าชีวิตคนเรานี้มีจุดหมายบางอย่าง ชีวิตจึงเป็นเสมือนการจาริกแสวงบุญเพื่อก้าวไปสู่จุดหมายนั้นๆ*

จากแนวการมองตน 2 แบบนี้ กิจกรรมของมนุษย์จึงแยกออกเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเน้นที่ความสำเร็จของมนุษย์ในฐานะสัตว์ที่ฉลาดที่สุด มีอำนาจมากที่สุด อีกฝ่ายหนึ่งเน้นความสำเร็จของมนุษย์ในฐานะสัตว์ที่ตระหนักในจุดหมายของชีวิตของตนได้ โดยมุ่งทำประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นขณะที่ 'เดินทาง' ไป ฉะนั้นในการพิจารณาการเมืองก็ดี เศรษฐกิจก็ดี วัฒนธรรมก็ดี ศิลปะและวิทยาการต่างๆ ก็ดี ย่อมขึ้นอยู่กับว่า เราเลือกที่จะเป็นมนุษย์ในฐานะไหน"

จากข้อความดังกล่าวและผลงานอื่นๆ ของชูมาเกอร์สามารถอธิบายได้ว่า ชูมาเกอร์ให้ความสำคัญกับฐานะมนุษย์ผู้จาริกมากกว่าฐานะมนุษย์ผู้รู้จักคิด และในการเป็นผู้จาริกนั้นจุดหมายของผู้จาริกนั้นต้องสอดคล้องกับโลก ส่วนการอธิบายโลกของชูมาเกอร์อาจวิเคราะห์ได้จากการบรรยายของเขาในเดือนพฤษภาคม 2500 ในเรื่องภูมิปัญญาของมนุษย์ 3 ระดับ (วีระ สมบูรณ์, 2548: 69) ซึ่งขั้นที่ 3 เป็นขั้นสูงสุด เขาอธิบายว่า เป็นขั้นที่ไปพ้นข้อเท็จจริงและวิทยาศาสตร์ (ขั้นที่ 1 ความเชื่อแบบงมงายดังศาสนาบุพกาล ขั้นที่ 2 สัจนิยมทางวิทยาศาสตร์) จะเห็นว่า โลกในทัศนะของชูมาเกอร์เป็นการกลับไปหาจิตนิยม ซึ่งเห็นว่าโลกทางจิตสูงกว่าโลกทางวัตถุ และเป้าหมายของชีวิตมุ่งเน้นการเข้าถึงทางจิต (จิตวิญญาณ) มากกว่าการบรรลุเป้าหมายทางวัตถุ

ส่วนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานแด่ปวงชนชาวไทยนั้น ทรงเน้นเรื่อง มัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง โดยทรงย้ำว่า พอควร พออยู่ พอกิน มีความสงบ เป็นจุดหมายที่แท้จริงทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน และประเทศ

สำหรับโลกทัศน์ของพุทธศาสนานั้นปรากฏในหลักธรรมเรื่อง ไตรลักษณ์ ได้แก่ ภาวะไม่เที่ยง ไม่คงอยู่ เกิดแล้วสลายไป เรียกว่า อนิจจตา ภาวะบีบคั้นด้วยการเกิดและการสลาย มีความกดดันขัดแย้งแฝงอยู่ เรียกว่า ทุกขตา และภาวะที่ไร้ตัวตนที่แท้จริงของมันเอง เรียกว่า อนัตตา และหลักธรรมเรื่อง อิทัปปัจจยตา ที่อธิบายเหตุปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กันตามกฎที่ว่า "เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ก็ดับ" ข้อธรรมทั้งสองนี้ แม้จะแยกเป็น 2 ข้อธรรม แต่มองเห็นความจริงอย่างเดียวกัน คือ โลก/ธรรมชาติ (สัจธรรมของโลก/ธรรมชาติ)

จะเห็นว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและจิ๋วแต่แจ๋วของชูมาเกอร์ ได้ออกห่างจากโลกทัศน์แบบวิทยาศาสตร์ล้วนๆ คือ มีลักษณะโน้มเข้าหาปรัชญาแบบจิตนิยมศาสนา อย่างไรก็ดี หากพิจารณาจากจุดยืนแบบวิทยาศาสตร์ ก็อาจนำกระบวนทัศน์เชิงนิเวศมาเป็นฐานคิดได้ โดยอาจไม่ต้องก้าวไปถึงการรับรู้จิตวิญญาณของนิเวศโลก แต่อย่างน้อยก็เคารพต่อสมดุลของระบบนิเวศ และยอมรับที่จะจำกัดการพัฒนาเพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศ

ดังนั้น ในที่นี้ผู้เขียนใคร่ขอเสนอปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยอาศัยการผสมผสานกระบวนทัศน์เชิงนิเวศกับพุทธปรัชญาไว้ดังนี้

(1) ตระหนักถึงการไม่อาจฟื้นคืนกลับมา (irreversibility) ของระบบนิเวศที่เสียสมดุลแล้ว จึงมุ่งรักษาเสถียรภาพของระบบนิเวศ (เพราะถ้าการเปลี่ยนแปลงในระบบนิเวศนั้นเกินกว่าความสามารถในการฟื้นตัวสู่สภาพเดิม หรือ Ecosystem Resilience แล้ว เราก็ไม่สามารถหวนคืนกลับไปหาจุดสมดุลของระบบนิเวศเดิมได้อีก)

(2) เน้น high – synergy ทั้งทางนิเวศและทางสังคม คือประสานสัมพันธ์และประสานประโยชน์ของโลกธรรมชาติทั้งหมด และสังคมส่วนรวม เพราะเชื่อว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ (เน้นการอยู่ร่วมไม่ใช่เจ้านาย) และความเจริญเกิดจากการประสานสัมพันธ์ ไม่ใช่ควบคุม ครอบงำ

(3) เน้นความสุขภายใน

(4) ให้ความสำคัญกับการสร้างชุมชนของคนดี

อนึ่ง ศ.เสน่ห์ จามริก (อ้างใน อภิชัย พันธเสน. บรรณาธิการ, 2549 : 68) อธิบายว่า นัยสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง คือการกลับฟื้นจิตวิญญาณมนุษย์สู่ชีวิตเศรษฐกิจที่แท้จริงอันประกอบด้วยมนุษย์กับธรรมชาติเป็นแก่นสาร เศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้เป็นระบบที่แปลกแยกหรือสวนกระแสสัจธรรมแห่งความจริง หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามถ่วงดุลอำนาจตลาด ปลดเปลื้องทางจิตสำนึกและกระบวนทัศน์ ฟื้นวัฒนธรรมการเรียนรู้ เปลี่ยนแนวคิดและทิศทางการพัฒนา ไปสู่การพึ่งตนเองและพัฒนาตนเองของคนในชาติ

10. การเมืองใหม่ที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การเมืองในยุคปัจจุบันเป็นการเมืองในกระแสทุนนิยมโลกาภิวัตน์ วางอยู่บนฐานคิดแบบวัตถุนิยม (เศรษฐกิจเป็นตัวกำหนด) และแนวคิดแบบเสรีประชาธิปไตย

การเมืองแบบวัตถุนิยม (เศรษฐกิจเป็นตัวกำหนด) เป็นเรื่องของการแสวงหาอำนาจในการควบคุมกำกับเศรษฐกิจ ในค่ายคอมมิวนิสต์อำนาจนี้อยู่ที่พรรคคอมมิวนิสต์ซึ่งควบคุมผ่านกลไกของรัฐ ส่วนในค่ายทุนนิยม-เสรีนิยมอำนาจในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจช่วงลัทธิฟอร์ด (ค.ศ.1929-1973) อยู่ในมือของบรรษัทอุตสาหกรรม หลังจากนั้น อำนาจได้เคลื่อนไปอยู่กับกลุ่มทุนและสถาบันการเงิน ขณะที่รัฐต้องไม่เข้าไปแทรกแซงในตลาด แต่ทำหน้าที่ด้านการบริการสาธารณะและสวัสดิการสังคมเป็นสำคัญ

การเมืองแบบเสรีประชาธิปไตย เป็นเรื่องของการแสดงสิทธิและอำนาจของปัจเจก และการยึดครองเสียงข้างมาก โดยอำนาจจะอยู่กับผู้ครองเสียงข้างมาก

เมื่อเข้าสู่ยุคทุนนิยมโลกาภิวัตน์ อำนาจของกลุ่มทุนและสถาบันการเงินยิ่งก้าวหน้ามากขึ้น เพราะหลักการเสรีนิยมใหม่ผลักดันให้ทุกประเทศต้องลดเลิกกฎระเบียบกำกับควบคุมบริการทางการเงิน ทำให้การเคลื่อนย้ายทุนมีความสะดวกรวดเร็วและไม่ถูกจำกัดจำนวน ทุนจึงมีอำนาจมากขึ้น ขณะเดียวกันทุนนิยมข้ามแดนก็ต้องการอำนาจรัฐ (ปลายทาง) ที่เข้มแข็ง (ควบคุมประชาชนได้) และยังผลักดันให้รัฐมีบทบาทในการกระตุ้นเศรษฐกิจภายในประเทศมากขึ้น นอกจากนี้ ทุนการเงินมีลักษณะแสวงหาประโยชน์ในระยะสั้นมากขึ้น ทำให้เสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจลดลง กลายเป็นภาระให้รัฐบาลต้องเข้ามาขับเคลื่อนเศรษฐกิจ (ผ่านการกระตุ้นเศรษฐกิจหลายรูปแบบ เช่น ลดภาษี การผลักเงินเข้าสู่ระบบโดยตรง หรือเป็นผู้ลงทุนในโครงการขนาดใหญ่) มากขึ้น นอกจากนี้ ลัทธิเสรีนิยมใหม่ยังผลักดันให้รัฐแปรรูปรัฐวิสาหกิจ ซึ่งจะทำให้งานด้านบริการสาธารณชนหลุดจากมือของรัฐ (หรือกึ่งรัฐ) ไปเป็นของเอกชนหรือถูกผลักเข้าสู่ตลาดหุ้นมากขึ้น

รูปแบบที่โดดเด่นของการเมืองในยุคทุนนิยมโลกาภิวัตน์ของประเทศไทยคือ

(1) สนับสนุนนโยบายประชานิยมเพื่อผูกพันประชาชนไว้กับรัฐขณะที่ตัดผู้เล่นอื่นๆ ออกไปจากเวที ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ โครงการรับจำนำข้าว ซึ่งรัฐบาลได้ตัดผู้เล่นที่เป็นผู้ค้าข้าวออกจากการ

เป็นผู้ซื้อข้าวจากชาวนาโดยตรง มาเป็นผู้ซื้อข้าวจากรัฐบาลแทน ขณะที่โรงสีและธนาคารก็ถูกผนวกเข้ามาเป็นเครื่องมือของรัฐ เมื่อเกิดปัญหาที่รัฐบาลไม่สามารถกู้เงินมาจ่ายชาวนาได้ ผู้เล่นอื่นๆ ก็ไม่สามารถเข้ามามีบทบาทแก้ปัญหาให้แก่ชาวนาได้โดยตรง

(2) มุ่งกวาดต้อนผู้คนเข้าไว้ในกรอบทุนนิยม ...ละทิ้งวิถีพอเพียง

(3) ยึดถือเสียงข้างมากเป็นเสียงของพระเจ้า (ความถูกต้อง/ชอบธรรมแบบเด็ดขาด) และดึงประชาชนออกมาแสดงบทบาทเป็นผู้พิทักษ์รัฐบาลเสียงข้างมาก

(4) ใช้นโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจโดยทุ่มทุนสร้างโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสนองตอบนักลงทุนข้ามชาติพร้อมๆ กับการแสวงหาโอกาสในการลงทุนนอกประเทศ

(5) ผลประโยชน์ของการแปรรูปรัฐวิสาหกิจตกอยู่ในมือของกลุ่มคนเพียงน้อยนิด

สาเหตุที่ต้องแสวงหาการเมืองใหม่ เพราะการเมืองที่ตอบสนองทุนโลกาภิวัตน์ดังกล่าวมานี้มีนัยยะที่เอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มทุน ลดทอนความสามารถในการพึ่งตนเองของประชาชน และมีแนวโน้มที่จะก่อหนี้สาธารณะสูง

การเมืองใหม่ที่เอื้อต่อการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงนั้น ต้องเปลี่ยนจากฐานคิดแบบวัตถุนิยม (เศรษฐกิจเป็นตัวกำหนด) ไปเป็นฐานคิดแบบจิตนิยมในรูปแบบที่เปิดกว้างยอมรับความหลากหลาย (ทั้งจิตนิยมแนวศาสนาและแนวปรัชญาเชิงเหตุผลนิยม) และเปลี่ยนจากแนวคิดแบบเสรีประชาธิปไตย ไปเป็นแนวคิดประชาธิปไตยแบบถึงรากถึงโคนและแนวคิดแบบชุมชนนิยม

การเมืองแบบจิตนิยม เป็นการเมืองเพื่อสร้างชุมชนของคนดีที่มีจุดร่วมกันในการให้คุณค่าเชิงจริยธรรม แต่เนื่องจากปรัชญาจิตนิยมมีความหลากหลายจึงอาจเกิดชุมชนจิตนิยมย่อยๆ ขึ้นได้หลากหลายเช่นกัน

ประชาธิปไตยแบบถึงรากถึงโคน เป็นการเมืองที่ใช้การสื่อสารสาธารณะเป็นกลไกสำคัญในการสร้างสมดุลระหว่างอำนาจรัฐ/รัฐท้องถิ่น อำนาจการเงิน/เศรษฐกิจ อำนาจสังคม/และประชาสังคม ป้องกันไม่ให้เกิดลักษณะของรัฐใหญ่ สังคมวิชาการใหญ่ และเป็นการเมืองของการประสานประโยชน์ที่กระทำผ่านการเรียนรู้บนพื้นที่สาธารณะที่เน้นการฟังเสียงของประชาชน เสียงของคนส่วนน้อย และการได้ยินเสียงที่ไม่ได้ยิน (เสียงของคนที่ไร้อำนาจต่อรอง)

ส่วนการเมืองแบบชุมชนนิยม มุ่งให้เกิดการจัดการตนเองในระดับชุมชน/ท้องถิ่น ผ่านการทำงานแบบเครือข่าย

การเมืองทั้ง 3 ทัศนะนี้ไม่อยู่บนฐานคิดแบบปัจเจกชนนิยมที่ให้ความสำคัญกับการแสดงสิทธิและอำนาจของปัจเจก (แบบการไปหย่อนบัตรเลือกตั้ง) แต่เป็นการเมืองของการจัดการร่วมที่แสดงรายละเอียดของความแตกต่าง แต่มีพื้นที่ทางการเมืองให้แต่ละกลุ่มย่อยสามารถออกแบบปฏิบัติการเพื่อตอบโจทย์สังคม/ชุมชนร่วมกันได้

การเมืองแบบจิตนิยมในศาสนามีตัวอย่างเช่น สังคมตะวันตกยุคกลาง ยุคนี้ศาสนจักรมีอำนาจสูงสุด ตำแหน่งสันตะปาปา มีบทบาทเป็นผู้รักษาศักดิ์ศรี เกียรติยศและมาตรฐานทางศีลธรรม รวมทั้งเป็นผู้เรียก

ศรัทธาของมหาชนในสมัยนั้นๆ การเข้าสู่ตำแหน่งของสันตะปาปาไม่ได้มาจากการสืบสันตติวงศ์ แต่มีระบบการคัดสรรที่ค่อนข้างโปร่งใส รัฐในช่วงนี้ยังไม่มีบทบาทในการพัฒนา แต่มีบทบาทหน้าที่ในการรักษาความสงบและช่วยขจัดมิจฉาทิฐิของมนุษย์เป็นสำคัญ จะเห็นได้ว่า การเมืองเป็นเรื่องของศรัทธา การสร้างแบบอย่างแห่งความดี และการสร้างชุมชนของคนดี ในการนี้ ผู้ปกครองต้องเป็นแบบอย่างแห่งความดี มิฉะนั้นก็จะไม่มีความชอบธรรมที่จะเป็นผู้ปกครอง ในด้านการผลิต สังคมยุคนั้นยังเป็นสังคมการผลิตแบบพึ่งตนเองแต่หน่วยการผลิตมีขนาดใหญ่ คือเป็นหน่วยแบบแมนเนอร์ (manor) ที่มีขุนนางเป็นผู้ปกครอง และยังมีการพัฒนาการผลิตแบบอุตสาหกรรมโดยมี “สมาคมอาชีพ (quilds)” ทำหน้าที่ ควบคุมการผลิตสินค้าโดยเน้นจารีตประเพณี การกำหนดราคาสินค้า และการผูกขาดการขายสินค้าในท้องถิ่น (ทัมทิม วงศ์ประยูร, 2536: 18-20) จะเห็นว่าอำนาจการจัดการแบบรวมศูนย์ของรัฐในยุคนี้มีน้อยมาก

การเมืองแบบจิตนิยมเชิงปรัชญามีตัวอย่างในยุครุ่งเรืองของปรัชญากรีก การเมืองแบบนี้เริ่มต้นที่โสกราตีส (Socrates, 470-399 ปีก่อน ค.ศ.) แม้ว่าในสายตาของชาวเอเธนส์ทั่วไป โสกราตีสถูกมองว่าเป็นคนที่ไม่สนใจการเมือง แต่เปลโต้ (Plato, 427-347 ปีก่อน ค.ศ.) อธิบายว่า พฤติกรรมของโสกราตีสในการมุ่งแสวงหาความรู้และถกเถียงกับบรรดาโสฟิสต์ (Sophists) เกี่ยวกับประเด็นความดี ความยุติธรรมและคุณค่าสำคัญในการดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคม นั่นแหละคือ “การปฏิบัติการทางการเมืองที่แท้จริง”

กลุ่มโสฟิสต์ (Sophists) อยู่ในปรัชญาแบบอัตนัยนิยม ผู้นำที่โดดเด่นของโสฟิสต์คือ โปรทากอรัส (Protagoras, 480 - 410 ก่อน ค.ศ.) กลุ่มโสฟิสต์ไม่มีระบบปรัชญาที่ทุกคนในกลุ่มเชื่อถือ โสฟิสต์จึงไม่ใช่สำนักของนักปรัชญา แต่สถานภาพของพวกเขาเป็นชนชั้นที่มีอาชีพอย่างหนึ่งมากกว่าเป็นสำนัก เกิดขึ้นเนื่องจากในยุคนี้ ใครๆก็มีโอกาสก้าวขึ้นไปสู่ตำแหน่งสูงสุดในรัฐได้ ถ้าเขามีความฉลาด มีสุนทรพจน์-วาทศิลป์ ดึงดูดจิตใจฝูงชน การใช้วาทศิลป์ของพวกโสฟิสต์ทำให้พวกโสฟิสต์มีลักษณะเหมือนทนายความที่ไม่ได้ใยดีกับความเป็นจริงของเรื่อง แต่หาข้อโต้แย้งในทุก ๆ เรื่อง และพิสูจน์ข้อความทุกๆ ข้อ โสกราตีสออกมาตอบโต้กับโสฟิสต์ และแม้ว่าโสกราตีสจะพ่ายแพ้ทางการเมืองจนถูกประหารชีวิต แต่โสกราตีสก็สามารถนำพาปรัชญากรีกเข้าสู่ยุคจิตนิยม และทำให้อำนาจของกลุ่มโสฟิสต์จางหายไปได้

ต่อมาอริสโตเติ้ล (Aristotle, 384-322 ปีก่อน ค.ศ.) ได้แต่งหนังสือชุดหนึ่งชื่อว่า “Politics” เป็นการนำเสนอทฤษฎีการใช้ชีวิตร่วมกันของพลเมืองในนครรัฐ ซึ่งเสนอว่า ชีวิตของมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือชีวิตของมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในนครรัฐ คำว่า “การเมือง” ของอริสโตเติ้ลไม่ได้มีความหมายรวมไปถึงกิจกรรมต่างๆ ที่ชาวกรีกแต่ละคนดำเนินชีวิตของตนตามบ้าน ที่อยู่อาศัย หรือแม้กระทั่งที่ทำงาน อริสโตเติ้ลไม่นับชีวิตส่วนตัวของปัจเจกชนแบบนี้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการเมือง เพราะเขาถือว่า กิจกรรมทางการเมืองเป็นกิจกรรมที่มีคุณค่าสูงส่งกว่ากิจกรรมอื่นๆ ทั้งปวงของมนุษย์ (พิพัฒน์ พสุธารชาติ, 2553: 63,69,71) พื้นที่ทางการเมืองของกรีกเป็นพื้นที่ของการพูดจาถกเถียงกันในอาณาเขตสาธารณะ เป็นพื้นที่ซึ่งมนุษย์แต่ละคนใช้แสดงตัวให้ปรากฏต่อหน้าผู้อื่น เขาสามารถมองเห็นและรับรู้ความเห็นของผู้อื่น และผู้อื่นก็สามารถมองเห็นและรับรู้ความเห็นของเขาเช่นกัน อาณาบริเวณทางการเมืองจึงเป็นอาณาบริเวณแห่งแสงสว่าง ความรุ่งโรจน์และอิสระแห่งการพูด ในทัศนะของกรีกโบราณ การเมืองเป็นสิ่งที่ดีงามของมนุษย์ และกิจกรรมทางการเมือง (การ

โต้แย้งในพื้นที่สาธารณะ) ก็เป็นกิจกรรมที่สามารถพัฒนาศักยภาพที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวมนุษย์ให้แสดงออกมาภายนอกได้

จะเห็นได้ว่า การเมืองแบบจิตนิยมเน้นที่การพัฒนาศักยภาพภายในของมนุษย์ในการเข้าถึงความดี มุ่งสร้างชุมชนของคนดี และให้คุณค่ากับการดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคม ไม่ได้ให้ความสำคัญกับประเด็นทางเศรษฐกิจ และกลไกที่จะนำไปสู่การพัฒนาก็คือ การเข้าไปอยู่ในพื้นที่สาธารณะ

การเมืองในประชาธิปไตยแบบถึงรากถึงโคน เป็นเรื่องของใช้พื้นที่สาธารณะและการสื่อสารในโลกแห่งชีวิต เพื่อตอบโต้กับบรรดาเหตุผล (เชิงวิชาการทั้งหลาย) และอำนาจที่ระบบโครงสร้างกดทับลงมา ส่วนการเมืองแบบชุมชนนิยม ก็ต้องการพื้นที่ของทำงานร่วมกันแบบเครือข่ายและใช้ฐานคติของการพึ่งตนเองและพึ่งพากัน

จากที่กล่าวแล้วจะเห็นว่า แนวคิดทางการเมืองในสามทัศนะดังกล่าวนี้ (จิตนิยม ประชาธิปไตยแบบถึงรากถึงโคน และชุมชนนิยม) จะถูกขับเคลื่อนผ่านพื้นที่สาธารณะที่เอื้อให้คนสามารถทำงานด้วยกันได้อย่างต่อเนื่อง พื้นที่สาธารณะจึงเป็นพื้นที่ทางการเมือง และเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

อนึ่ง การเมืองแบบโรมันคือการเมืองในปรัชญาสัจนิยมแบบสโตอิก มีลักษณะเป็นสังคมที่กฎหมายเป็นใหญ่และวิถีทางการเมืองเปลี่ยนจากชุมชนทางการเมืองเล็กๆภายในนครรัฐ (แบบกรีก) ไปเป็นการเมืองบนทัศนะแบบมนุษย์สากลแต่ขณะเดียวกันก็มีอุดมคติแบบมนุษย์นิยมด้วย คือเชื่อมั่นในสามัญสำนึกของมนุษย์ (ชาวโรมันเชื่อว่ากฎธรรมชาติมีอยู่แล้วในตัวมนุษย์จึงชอบใช้สามัญสำนึกมากกว่าการถกเถียงเชิงตรรกะแบบชาวกรีก) ทำให้ชาวโรมันเน้นศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์สูง และถือคติว่า ไม่ปรารถนาครอบงำใครและไม่ต้องการให้ใครมาครอบงำ จากกระบวนทัศน์ดังกล่าว ทำให้การต่อสู้ โรงละคร และการแสวงหาความสุขกลายเป็นวิถีชีวิตของคนโรมัน และแม้ชาวโรมันสามารถรักษาเสถียรภาพของอาณาจักรตนไว้ได้ยาวนาน แต่ก็ต้องล่มสลายลงด้วยความฟุ้งเฟ้อและความหลงระเริงกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั่นเอง ดังนั้นการนำสัจนิยมแบบโรมมาใช้จึงต้องระมัดระวังจุดอ่อนดังกล่าวด้วย (ปรัชญาแบบโรมนี้ยังคงอยู่เพราะมีการสืบทอดสู่ปรัชญาตะวันตกยุคใหม่ ความเห็นของผู้วิจัยคือ ต้องลดทอนอำนาจในปรัชญานี้ลง)

11. สถาบันการเรียนรู้ท้องถิ่นกับการสร้างการเมืองใหม่ (พื้นที่สาธารณะเพื่อการเปลี่ยนแปลงร่วมกัน)

จากที่กล่าวแล้วว่าการเมืองใหม่ที่ตอบโจทย์เศรษฐกิจพอเพียงนั้น ต้องหันมาใช้ฐานคิดแบบจิตนิยม ประชาธิปไตยแบบถึงรากถึงโคน และแนวคิดชุมชนนิยม เพื่อสร้างสมดุลระหว่างอำนาจรัฐ/รัฐท้องถิ่น อำนาจการเงิน/เศรษฐกิจ และอำนาจสังคม/ประชาสังคม

การที่จะสร้างสมดุลดังกล่าวจำเป็นต้องเสริมความเข้มแข็งให้กับกลุ่มประชาสังคม เพื่อแก้ไขหรือป้องกันไม่ให้เกิดลักษณะของรัฐใหญ่ สังคมวิชาการใหญ่ ส่วนชุมชนเครือข่ายเล็กและไม่มีพลัง และแนวทางที่ควรดำเนินการคือ ทำให้กลุ่มประชาสังคมมีบทบาทในการจัดการศึกษาในรูปแบบการศึกษาเพื่อท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยสนับสนุนให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์และพัฒนาร่วมไปกับองค์กรเครือข่ายต่างๆ ในชุมชน และยังสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ด้านจิตวิญญาณและแนวคิดอุดมการณ์ในทางการเมืองไปสู่เด็กและเยาวชนได้อีกด้วย

นอกจากนี้ การจัดตั้งองค์กร/กลุ่ม/เครือข่ายพหุภาคีในการจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่น จะเป็นการสร้างพื้นที่สาธารณะประเภทหนึ่งที่ทำให้คนในชุมชนจากทุกภาคส่วนได้เข้ามาเรียนรู้และทำงานร่วมกัน และการที่พหุภาคีมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชน ก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างช่วงวัยที่จะทำให้อุดมการณ์แนวคิดต่างๆ สืบทอดต่อไปได้ นอกจากนี้ การออกแบบการเรียนรู้ที่เน้นการเรียนรู้เรื่องราวของท้องถิ่นนั้นสามารถออกแบบให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากเสียงส่วนน้อยหรือเสียงที่ไม่ได้ยินในชุมชนของตนได้ เช่น การเรียนรู้กลุ่มชาติพันธุ์ที่แทรกตัวอยู่ในท้องถิ่น การเรียนรู้การจัดสวัสดิการแก่คนพิการหรือประสบปัญหาความยากลำบาก เป็นต้น

ในปัจจุบันแม้จะมีเครือข่ายประชาสังคมเกิดขึ้นในระดับจังหวัดแล้ว แต่บทบาทของประชาสังคมในการจัดการศึกษาก็ยังไม่ปรากฏชัด จึงยังคงมีความจำเป็นต้องสร้างกระบวนการผลักดันเรื่องนี้ให้เป็นจริง ซึ่งโครงการวิจัยนี้เห็นควรที่จะขับเคลื่อนให้เกิดประชาสังคมระดับอำเภอ เพื่อให้สามารถทำงานร่วมกับเขตพื้นการศึกษาฯ และส่วนราชการระดับอำเภอได้ รวมทั้งการทำงานเชิงพื้นที่ขนาดเล็กกว่า (เล็กกว่าระดับจังหวัด) น่าจะช่วยให้เข้าถึงรายละเอียดในท้องถิ่นได้มากขึ้น (โอกาสได้ยินเสียงส่วนน้อย และเสียงที่ไม่ได้ยินจะมากขึ้น) นอกจากนี้ หากสามารถยกระดับองค์กร/กลุ่ม/เครือข่ายพหุภาคีให้เป็นสถาบันการเรียนรู้ท้องถิ่นระดับอำเภอ ก็น่าจะทำให้ภาคประชาสังคมมีความเป็นองค์กรที่ชัดเจนขึ้น สามารถทำงานเป็นระบบ และต่อเนื่องมากขึ้น อนึ่ง สถาบันการเรียนรู้ท้องถิ่นระดับอำเภอ ควรเป็นองค์กรอิสระ (ไม่ถูกครอบงำจากภาครัฐ) แต่ทำงานร่วมกับภาครัฐได้อย่างมีศักดิ์ศรี เป็นพื้นที่สาธารณะรูปแบบหนึ่งของท้องถิ่นที่ดึงทุกภาคส่วน ทุกกลุ่มวัยเข้ามาร่วมเรียนรู้ ร่วมเป็นเจ้าของหลักสูตร ร่วมเป็นผู้จัดการเรียนรู้ ซึ่งจะทำให้สถาบันการเรียนรู้ท้องถิ่นระดับอำเภอ กลายเป็นพื้นที่การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงท้องถิ่นนั้นได้

อนึ่ง ในการกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนโดยสถาบันการเรียนรู้ท้องถิ่นนั้น ควรเป็นไปเพื่อหาแนวทางที่จะหลุดพ้นจากกระบวนทัศน์แบบพิพัฒนาการนิยมซึ่งเน้นการแข่งขัน (ไม่มุ่งเน้นไปที่การแข่งขันของเด็ก การแข่งขันของสถานศึกษา หรือความเป็นเลิศเชิงเปรียบเทียบ) มาสู่คุณลักษณะใหม่ที่เน้นความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน บนฐานคิดว่าโลกมีความจำกัด ชีวิตทุกชีวิตเป็นสิ่งที่มีคุณค่า และคุณค่าที่สำคัญคือความดีงาม ในด้านญาณวิทยา เน้นการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบทที่เป็นจริง คือแสวงหาความรู้จากสถานการณ์จริง โดยครอบคลุมทักษะในการมีปฏิสัมพันธ์ การสังเกต การตั้งคำถามเชิงวิเคราะห์/ทบทวน การสร้างข้อสรุป และการผูกมัดตนเองกับการเรียนรู้ (การเรียนรู้ไม่สิ้นสุด) ในด้านจริยศาสตร์ จะเน้นคุณค่าแบบปัจเจกเพื่อสังคม

บทที่ 4
ผลการวิจัย

1. ปัญหาด้านการจัดการศึกษาของอำเภอที่เป็นพื้นที่วิจัย

1.1 บริบทของโรงเรียนภายใต้การจัดการในระดับเขตพื้นที่การศึกษา

ในปัจจุบันโรงเรียนมีสถานะเป็นนิติบุคคลมีผู้อำนวยการโรงเรียนเป็นผู้บริหารองค์กร หน่วยงานเหนือขึ้นไปที่ดูแลกำกับการทำงานของโรงเรียนคือ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1 มีพื้นที่รับผิดชอบ 3 อำเภอมีโรงเรียนในความรับผิดชอบ 146 โรงเรียน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 2 มีพื้นที่รับผิดชอบ 3 อำเภอมีโรงเรียนในความรับผิดชอบ 126 โรงเรียน

ในแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา จะมีการจัดโครงสร้างองค์กรตามกฎกระทรวง ว่าด้วยการแบ่งส่วนราชการภายในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา พ.ศ.2546 โดยแบ่งออกเป็น 8 กลุ่มงาน ดังนี้ (1) กลุ่มอำนวยการ (2) กลุ่มนโยบายและแผน (3) กลุ่มบริหารการเงินและสินทรัพย์ (4) กลุ่มบริหารงานบุคคล (5) กลุ่มส่งเสริมการจัดการศึกษา (6) กลุ่มนิเทศ ติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา (7) กลุ่มส่งเสริมสถานศึกษาเอกชน และ (8) หน่วยตรวจสอบภายใน

นอกจากนี้ ยังต้องมีการจัดตั้งคณะบุคคลร่วมบริหารจัดการขึ้นอีก 3 คณะด้วยกันดังนี้

คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา มีจำนวน 17 คน ประกอบด้วย 1) ประธานคณะกรรมการ 2) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ 6 คน 3) กรรมการผู้แทนองค์กรเอกชน 1 คน 4) กรรมการผู้แทนองค์กรชุมชน 1 คน 5) กรรมการผู้แทนสมาคมผู้ประกอบวิชาชีพบริหารการศึกษา 1 คน 6) กรรมการผู้แทนสมาคมผู้ประกอบวิชาชีพครู 1 คน 7) กรรมการผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2 คน 8) กรรมการผู้แทนสมาคมผู้ปกครองและครู 1 คน 9) กรรมการผู้แทนผู้รับใบอนุญาตโรงเรียนเอกชน 10) กรรมการผู้แทนครูเอกชน 11) ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เป็นกรรมการและเลขานุการ

คณะกรรมการชุดนี้มีหน้าที่หลายประการแต่ในที่นี้จะนำเสนอเฉพาะข้อที่เห็นว่าสัมพันธ์กับการจัดการหลักสูตรท้องถิ่นคือ 1) จัดทำนโยบาย แผนพัฒนา และมาตรฐานการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบาย มาตรฐานการศึกษา แผนการศึกษา แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานและความต้องการของท้องถิ่น 2) ประสาน ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาหลักสูตรร่วมกับสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

คณะอนุกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (อ.ก.ค.ศ.) มีบทบาทหลักด้านการบริหารงานบุคคล คณะอนุกรรมการชุดนี้มีจำนวน 12 คน ประกอบด้วย 1) ประธานคณะกรรมการ 2) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน 3) ผู้แทน ก.ค.ศ. 1 คน 4) ผู้แทนคุรุสภา 1 คน 5) ผู้แทนผู้บริหารสถานศึกษาสายประถมศึกษา 1 คน 6) ผู้แทนผู้บริหารสถานศึกษาสายมัธยมศึกษา 1 คน 7) ผู้แทนข้าราชการครูสายประถมศึกษา 1 คน 8) ผู้แทนข้าราชการครูสายมัธยมศึกษา 1 คน 9) ผู้แทนบุคคลากรทางการศึกษา 1 คน 9) ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เป็นอนุกรรมการและเลขานุการ

คณะกรรมการนิเทศ ติดตามและประเมินผล มีบทบาทด้านการส่งเสริม สนับสนุนการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษา คณะกรรมการชุดนี้มีจำนวน 9 คน ประกอบด้วย 1) ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เป็นประธานกรรมการ 2) กรรมการผู้แทนผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของรัฐ 1 คน 2) กรรมการผู้แทนผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของเอกชน 1 คน 3) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิด้านต่างๆ รวม 5 คน และ 4) กรรมการและเลขานุการ 1 คน

อนึ่ง นอกจากการแบ่งกลุ่มงานตามที่กฎกระทรวงกำหนดไว้แล้ว ในแต่ละเขตพื้นที่การศึกษายังสามารถจัดตั้งกลุ่มงานเพิ่มเติมตามเหตุผลความจำเป็นของแต่ละเขตพื้นที่ได้อีก เช่น เขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1 มีการจัดตั้งศูนย์ซึ่งมีฐานะเทียบเท่ากลุ่มงานเพิ่มเติมอีก 2 ศูนย์คือ (1) ศูนย์เทคโนโลยีและสารสนเทศ (ICT) เพื่อพัฒนา ส่งเสริมและสนับสนุนสถานศึกษาในการใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ และ (2) ศูนย์การเรียนรู้ครูและบุคลากรทางการศึกษา เพื่อสนับสนุนครูและบุคลากรทางการศึกษาในการเรียนรู้ เผยแพร่และสืบค้นผลงานทางวิชาการ ตอบสนองต่อความเจริญก้าวหน้าในวิชาชีพ

การจัดตั้งกลุ่มโรงเรียน นอกจากเขตพื้นที่การศึกษาจะกำกับดูแลและสนับสนุนการทำงานของสถานศึกษาแต่ละแห่งโดยตรงแล้ว ในแต่ละเขตพื้นที่ยังมีแนวทางปฏิบัติคล้ายๆกันคือ การจัดตั้งกลุ่มโรงเรียนขึ้น เพื่อเป็นการส่งเสริมสนับสนุนการทำงานของโรงเรียนในลักษณะเครือข่าย โดยมุ่งให้เกิดระบบการทำงานร่วมกันระหว่างสถานศึกษา และเกิดการพึ่งพากันในลักษณะโรงเรียนขนาดใหญ่ช่วยโรงเรียนขนาดเล็ก และเพื่อนช่วยเพื่อน ในกรณีเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1 มีกลุ่มโรงเรียนในความรับผิดชอบรวม 14 กลุ่มโรงเรียน เป็นกลุ่มโรงเรียนในอำเภอบางปลาม้าจำนวน 4 กลุ่มโรงเรียน ส่วนเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 2 มีกลุ่มโรงเรียนในความรับผิดชอบรวม 14 กลุ่มโรงเรียน เป็นกลุ่มโรงเรียนในอำเภอพนมทวนจำนวน 5 กลุ่มโรงเรียน

กลุ่มโรงเรียนของอำเภอบางปลาม้า มี 4 กลุ่มโรงเรียน ได้แก่

- กลุ่มจตุรมิตรท่าจีน จำนวน 13 โรงเรียน เป็นโรงเรียนขนาดเล็กจำนวน 8โรง
- กลุ่มเก้าสุพรรณิการ์ จำนวน 15 โรงเรียน เป็นโรงเรียนขนาดเล็กจำนวน 13 โรง
- กลุ่มไตรมิตร จำนวน 12 โรงเรียน เป็นโรงเรียนขนาดเล็กจำนวน 7 โรง
- กลุ่มอุดมธรรมคุณ จำนวน 10 โรงเรียน เป็นโรงเรียนขนาดเล็กจำนวน 4โรง

กลุ่มโรงเรียนของอำเภอพนมทวน มี 5 กลุ่มโรงเรียน ได้แก่

- กลุ่มบ้านทวน จำนวน 6 โรงเรียน เป็นโรงเรียนขนาดเล็กจำนวน 3 โรง
- กลุ่มห้วยสะพาน จำนวน 7 โรงเรียน เป็นโรงเรียนขนาดเล็กจำนวน 4 โรง
- กลุ่มยุทธหัตถี จำนวน 5 โรงเรียน เป็นโรงเรียนขนาดเล็กจำนวน 3 โรง
- กลุ่มพังตรุ จำนวน 5 โรงเรียน เป็นโรงเรียนขนาดเล็กจำนวน 1 โรง
- กลุ่มรางหวาย จำนวน 5 โรงเรียน เป็นโรงเรียนขนาดเล็กจำนวน 1 โรง

การบริหารจัดการในระดับเครือข่ายสถานศึกษานั้น จะมีการประชุมกันในระดับเครือข่าย ซึ่งในแต่ละอำเภอจะมีความแตกต่างกันออกไปกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของแต่ละอำเภอ

กรณีเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1 จะมีการจัดประชุมในระดับเขตพื้นที่การศึกษาเดือนละ 1 ครั้ง โดยมีประธานหรือตัวแทนกลุ่มโรงเรียนต่างๆ มาร่วมประชุม และจะมีการประชุมแยกตามเขตพื้นที่รับผิดชอบของรองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาซึ่งจะครอบคลุม 1 กลุ่มโรงเรียน กรณีอำเภอบางปลาม้า มีรองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษารับผิดชอบพื้นที่จำนวน 4 ท่าน

กรณีเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 2 การประชุมรวมในระดับเขตพื้นที่จะมีการกำหนดเป็นครั้งคราว การประชุมร่วมกันของโรงเรียนในระดับอำเภอจะกำหนดขึ้นทุกเดือนสำหรับอำเภอห้วยกระเจาและอำเภอพนมทวน ส่วนอำเภอท่ามะกาไม่ได้กำหนดการประชุมร่วมกันเป็นรายเดือน

ภายในสถานศึกษา จะมีการแบ่งโครงสร้างภายในตามกฎกระทรวง และเป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษากำหนด ซึ่งสถานศึกษาจะต้องแบ่งส่วนราชการเป็นกลุ่ม ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับการกระจายอำนาจทางการศึกษา คือ ครอบคลุมใน 4 งาน คือ งานวิชาการ งานงบประมาณ งานบริหารงานบุคคล และงานบริหารทั่วไป นอกจากนี้ ในระดับสถานศึกษา จะมีคณะกรรมการสถานศึกษาซึ่งจัดตั้งตามมาตรา 38 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2546 ซึ่งจะมีจำนวนคณะกรรมการตามขนาดของโรงเรียนคือ โรงเรียนขนาดใหญ่มีจำนวนคณะกรรมการ 15 คน ส่วนโรงเรียนขนาดเล็กมีจำนวนคณะกรรมการ 9 คน โครงสร้างคณะกรรมการมาจากกลุ่มต่างๆ คือ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนองค์กรอาชีพ ผู้แทนองค์กรศาสนา ตัวแทนครู และมีผู้อำนวยการโรงเรียน เป็นกรรมการและเลขานุการ

คณะกรรมการสถานศึกษามีอำนาจหน้าที่ 4 ด้าน ตามกรอบงานของสถานศึกษาคือ วิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และบริหารทั่วไป สำหรับด้านวิชาการนั้น มีการกำหนดอำนาจหน้าที่ไว้ดังนี้

(1) ให้ความเห็น ให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา ให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน และความต้องการของผู้เรียน ชุมชน และท้องถิ่น

(2) ให้ข้อเสนอแนะ และส่งเสริมสนับสนุนในการจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม กระบวนการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นฯ เพื่อการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง

(3) รับทราบ และให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดระบบและการดำเนินการตามระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

(4) ให้ความเห็น และให้ข้อเสนอแนะ ในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า การบริหารจัดการภายในเขตพื้นที่การศึกษาต่างๆ จะมีคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการหลักสูตรอยู่ 2 ชุด คือ คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา และคณะกรรมการสถานศึกษา คณะกรรมการทั้งสองชุดมีโครงสร้างแบบตายตัว ซึ่งทำให้การเข้ามามีส่วนร่วมของภาคประชาชนเป็นไปได้จำกัด และสิ่งที่ขาดหายไปก็คือ คณะกรรมการการศึกษาในระดับตำบลและอำเภอ สิ่งที่สถานศึกษายึดโยงอยู่นอกจากคณะกรรมการสถานศึกษาแล้วคือ กลุ่มโรงเรียน และเขตพื้นที่การศึกษา อย่างไรก็ดี หลายอำเภอยังมีธรรมเนียมปฏิบัติในการประชุมร่วมกันระดับอำเภอของสถานศึกษาในอำเภอนั้นเป็นประจำทุกเดือน แต่หลาย

อำเภอธรรมเนียมปฏิบัตินี้ก็หายไปแล้ว นั่นคือ สถานศึกษาจะยึดโยงกับกลุ่มโรงเรียนและเขตพื้นที่การศึกษาเป็นสำคัญ ขณะที่การยึดโยงในรูปแบบอื่นๆ ส่วนใหญ่จะน้อยลงไปหมด นอกจากนี้ ความต่างระดับกันมากของคณะกรรมการ 2 ชุดดังกล่าวนี้ เช่น คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1 ครอบคลุม 3 อำเภอมีคณะกรรมการ 1 ชุด จำนวน 17 คน มาจากการแต่งตั้ง รองลงมาคือ คณะกรรมการสถานศึกษา มี 146 ชุด กระจายอยู่ตามสถานศึกษาต่างๆ ทำให้คณะกรรมการทั้งสองชุดนี้ขาดการยึดโยงกันพลังในการขับเคลื่อนทิศทางของหลักสูตรภายในเขตพื้นที่การศึกษาที่มุ่งเน้นวิถีการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนจึงทำได้ยากจนแทบเกิดขึ้นไม่ได้เลย

สำหรับคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษานั้น มีกรรมการที่เป็นผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพียง 2 คน เท่านั้น ในขณะที่ขอบเขตพื้นที่รับผิดชอบส่วนใหญ่จะครอบคลุมพื้นที่ถึง 3 อำเภอ ผู้แทนจากส่วนราชการระดับอำเภอก็ไม่ปรากฏอยู่เลย ทำให้กลไกที่เขตพื้นที่การศึกษาจะเชื่อมโยงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอยู่น้อยมาก และไม่มีการเชื่อมต่อกับส่วนราชการในระดับอำเภอเลย ส่วนการเข้ามามีบทบาทของชุมชนก็อยู่ในวงแคบมากคือ ต้องผ่านการคัดเลือกในฐานะผู้แทนกลุ่มตามที่กำหนดไว้เท่านั้น ด้วยเหตุนี้ เขตพื้นที่การศึกษาจึงยึดโยงกับส่วนกลางเป็นสำคัญ โอกาสที่ภาคีในท้องถิ่นจะเข้ามามีบทบาทร่วมในการกำหนดทิศทางทางการศึกษาจึงเป็นไปได้น้อยมาก

เมื่อพิจารณาบทบาทของเขตพื้นที่การศึกษาในด้านการกำหนดหลักสูตร พบว่า เขตพื้นที่การศึกษามีหน้าที่กำหนดกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น และเป็นผู้พิจารณาให้ความเห็นชอบ “หลักสูตรสถานศึกษา” ขณะที่สถานศึกษามีหน้าที่จัดทำ “หลักสูตรสถานศึกษา” ที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางของกระทรวงศึกษาธิการและกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

“สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น” มีนิยามโดยทั่วไปคือ รายละเอียดของข้อมูลสารสนเทศ รวมทั้งเนื้อหาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ เช่น สภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ประวัติความเป็นมา สภาพเศรษฐกิจ สังคม การดำรงชีวิต การประกอบอาชีพอิสระ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา ตลอดจนสภาพปัญหาและสิ่งที่ควรได้รับการถ่ายทอดพัฒนาในชุมชนและสังคมนั้นๆที่สถานศึกษากำหนด เพื่อการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเอง

ในการกำหนดกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นนั้นเขตพื้นที่การศึกษาจะให้ความหมายคำว่า “ท้องถิ่น” คือ จังหวัด และอำเภอในเขตรับผิดชอบ (โดยทั่วไปจะครอบคลุม 3 อำเภอ) ดังนั้น กรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นที่เขตพื้นที่การศึกษาจัดทำขึ้น จะประกอบด้วยภาพรวมและลักษณะเด่นของจังหวัด และองค์ประกอบต่างๆของอำเภอในเขตพื้นที่รับผิดชอบ โดยนำเสนอเป็นภาพรวมทั้งหมดของพื้นที่ (ในเขตพื้นที่การศึกษา) พร้อมทั้งมีการนำเสนอแบบวิเคราะห์ว่า สาระแกนกลางต่างๆ จะนำเรื่องราวของท้องถิ่นเข้าไปบูรณาการในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างไร หลังจากนั้น สถานศึกษาแต่ละแห่งจะเป็นผู้พิจารณากำหนดสาระและประสบการณ์ที่จะจัดให้ผู้เรียนเรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตน โดยกำหนดเป็น “สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น” บรรจุไว้ในหลักสูตรสถานศึกษา ต่อจากนั้นครูผู้สอนจะเป็นผู้นำสาระดังกล่าวไปสู่การจัดการเรียนการสอน โดยจัดทำได้ 3 ลักษณะคือ 1) จัดทำเป็นรายวิชาเพิ่มเติม หรือ 2) จัดเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการกับสาระอื่นๆ หรือ 3) จัดเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตร

ข้อสังเกตคือ จากกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาซึ่งครอบคลุมระดับจังหวัดแต่มีจุดเน้นในส่วนของสาระที่ปรากฏอยู่ในเขตรับผิดชอบของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา (ประมาณ 3 อำเภอ) ไปสู่การระบุให้เป็นสาระท้องถิ่นที่มีความเฉพาะเจาะจงอยู่ในหลักสูตรสถานศึกษานั้น มีช่วงห่างกันมากทั้งในด้านขอบเขตพื้นที่และขอบเขตของเนื้อหา และเมื่ออำนาจการเลือกเนื้อหาไปอยู่ที่สถานศึกษา การควบคุมกำกับการใช้ “กรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น” ให้มีมาตรฐานร่วมกันของเขตพื้นที่การศึกษาย่อมเป็นไปได้ยาก แต่ละโรงเรียนจึงทำกันไปตามอัธยาศัย คุณภาพและคุณค่าของการจัดการเรียนรู้ท้องถิ่นย่อมไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร นอกจากนี้การกระจายอำนาจการกำหนดเนื้อหาสาระให้กับสถานศึกษานั้น แม้ว่าจะมีข้อดีที่ทำให้สถานศึกษามีอิสระ สามารถจัดเนื้อหาที่มีความจำเพาะสูงและอยู่ในบริบทที่เป็นจริงมากขึ้น แต่ก็เป็นภาระของสถานศึกษาในการจัดการเนื้อหา ซึ่งภาระนี้จะตกอยู่ที่ครู หากครูเป็นคนท้องถิ่นที่มีฐานความรู้และเชื่อมโยงกับเครือข่ายในชุมชนก็จะสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้และจัดการความรู้ได้ แต่ถ้าเป็นครูที่มาจากนอกพื้นที่ก็จะมีความยากลำบากในการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้และความรู้ของท้องถิ่น ในกรณีที่เป็นโรงเรียนขนาดเล็กซึ่งมีศักยภาพทุกๆ ด้านจำกัดอยู่แล้ว ครูก็จะยิ่งยากลำบากในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นมากขึ้น

1.2 ปัญหาด้านการจัดการศึกษาของอำเภอพนมทวน

จากการสนทนากลุ่มกับผู้อำนวยการโรงเรียนในอำเภอพนมทวน 2 กลุ่ม ซึ่งเป็นโรงเรียนขนาดกลางและขนาดเล็ก จำนวน 18 โรงเรียน (วันที่ 28 ธันวาคม 2556) ได้ศึกษาปัญหาและแนวคิดในการจัดการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาใน 8 ประเด็นต่อไปนี้ 1) ปัญหาโดยทั่วไปของการจัดการศึกษา 2) ปัญหาสำคัญที่สุด 5 อันดับแรก 3) ประเด็นเกี่ยวกับคณะกรรมการบริหารสถานศึกษา 4) ปัญหาเกี่ยวกับการจัดทำและบริหารหลักสูตรสถานศึกษา 5) ปัญหาเกี่ยวกับการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น 6) กิจกรรมพัฒนานักเรียนและการสนับสนุนการบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียน 7) ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนท้องถิ่น 8) ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของสถานศึกษาที่ควรมีต่อชุมชนท้องถิ่น

สรุปผลการศึกษาปัญหาของโรงเรียนในอำเภอพนมทวนได้ดังนี้

(1) ปัญหาของโรงเรียนด้านการบริหารจัดการเชิงโครงสร้างอำนาจ

ในการเปิดประเด็นเกี่ยวกับปัญหาทั่วไปของโรงเรียน ปรากฏว่าผู้บริหารได้สะท้อนประเด็นปัญหาเกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจในการบริหารจัดการการศึกษาหลายประเด็น ดังนี้ 1) โรงเรียนต้องทำงานตามนโยบาย ไม่สามารถจัดการศึกษาด้วยตนเอง และเสนอว่า ควรกำหนดนโยบายให้น้อย และให้โรงเรียนมีอิสระในการทำงานให้มากขึ้น 2) นโยบายการศึกษาไม่ต่อเนื่องเปลี่ยนแปลงตามตัวบุคคลที่รับผิดชอบ ทำให้สถานศึกษาต้องปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงนโยบายการศึกษาอยู่ตลอดเวลา 3) เรื่อง การประเมินจาก สมศ. เป็นปัญหาใหญ่ ทำให้ระบบประกันคุณภาพ เป็นการบั่นทอนเวลาทำงาน (และกำลังใจ) ของผู้บริหารและครู 4) เรื่องนโยบายเบื้องบนที่จะให้ กศน. สอนให้ได้วุฒิ ใน 8 เดือน ทำให้ผู้ปกครองไม่เห็นคุณค่าที่แท้จริงของการศึกษา 5) อะไรๆ รัฐบาลก็จัดให้ เด็กก็คอยรับอย่างเดียว จะให้ครูสอนให้เด็กยืนด้วยลำแข้งของตนเองอย่างไร

(2) ปัญหาของโรงเรียนด้านการจัดการหลักสูตรโดยภาพรวม

จากการอธิบายปัญหาของโรงเรียนโดยผู้บริหารสถานศึกษา หลายประเด็นเกี่ยวโยงกับเรื่องระบบหลักสูตรและกระบวนการนำหลักสูตรไปใช้ กล่าวคือ 1) สาระการเรียนรู้มากเกินไป และระบบหลักสูตรไม่สอดคล้องกับการพัฒนาครูและนักเรียน 2) จำนวนบุคลากรไม่เพียงพอ และได้ครูไม่ตรงกับสาขาวิชาเอกที่ต้องการ 3) งบประมาณน้อย การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ เช่น สื่อที่พร้อมไม่เพียงพอ 4) เวลาในการจัดการเรียนการสอนต้องอยู่ในกรอบ 5) ความล้มเหลวของหลักสูตร ดังเช่น เด็กไม่มีคุณธรรม จริยธรรม เนื่องจากหลักสูตรไม่อำนวย นักเรียนจบแล้วออกนอกชุมชน นักเรียนไม่ให้ความสนใจเรื่องท้องถิ่น

ปัญหากระบวนการนำหลักสูตรไปใช้ที่เกี่ยวกับครู มีดังต่อไปนี้ 1) ครูยึดติดกับหลักสูตรเดิม และไม่เปลี่ยนพฤติกรรมการสอน อันเนื่องมาจากขาดความตระหนักประกอบกับค่านิยมของชุมชนซึ่งเห็นว่า การเรียนการสอนแบบเดิมทำให้นักเรียนอ่านออกเขียนได้ดีกว่า 2) ครูบางส่วนยังไม่มีความรู้เรื่องการจัดทำสื่อการเรียนการสอนและการวัดประเมินผล ครูขาดความรู้ในเรื่องการใช้สื่อที่ได้รับจัดสรรเช่น สื่อเทคโนโลยี 3) ครูไม่มีเวลาเตรียมการสอน จึงไม่สามารถเตรียมการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ 4) ครูรุ่นใหม่มุ่งสอนเนื้อหารายวิชาอย่างเดียว ไม่สนใจเด็กในด้านอื่นๆ ไม่อยากดูแลเด็กเลย อยากใช้เวลากับสื่อสมัยใหม่มากกว่า 5) กระบวนการผลิตครูอยู่ในรูปแบบสังคมเมืองเน้นความสะดวกสบายทำให้ครูไม่อยากออกไปเผชิญกับความยากลำบาก

(3) ปัญหาของโรงเรียนด้านผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชน

ปัญหาของสถานศึกษาอำเภอพนมทวน หลายประเด็นเกี่ยวข้องกับผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชน ดังนี้ 1) กลุ่มนักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนมีคุณภาพน้อย (โดยเฉพาะนักเรียนมัธยมในโรงเรียนขยายโอกาส) เพราะนักเรียนเก่งไปเรียนที่อื่น (ร.ร.เอกชน และ ร.ร.มัธยมศึกษา) 2) ผู้ปกครองบางส่วนไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา ต้องการใช้แรงงานลูกมากกว่า 3) ชุมชนมีส่วนร่วมน้อย แต่เน้นความสำเร็จของนักเรียนมาก 4) เด็กถูกปลูกฝังว่าเรียนจบต้องไปเรียนต่อ เมื่อเด็กไปต่อไม่ได้ งานของพ่อแม่ก็ไม่อยากทำ กลายเป็นเด็กมีปัญหาในท้องถิ่น 5) ชุมชนไม่เข้าใจเป้าหมายการศึกษาที่แท้จริง และไม่รู้บทบาทตนเอง 6) สังคมเปลี่ยนแปลงเร็ว การจัดการศึกษา (ครู/ผู้เกี่ยวข้อง) ไม่ทันต่อการพัฒนาผู้เรียน 7) ค่านิยมและวัฒนธรรมในการเลี้ยงดูบุตรหลานเปลี่ยนไป ไม่ส่งเสริมให้เด็กช่วยเหลือตนเอง 8) ด้านเศรษฐกิจของครัวเรือน แม้ว่าจะระบุว่าเรียนฟรี แต่ผู้ปกครองก็ยังต้องมีรายจ่ายให้เด็กไปโรงเรียน จึงเป็นภาระของครอบครัว ขณะที่เด็กเรียนอย่างเดียว พ่อแม่ต้องสนับสนุนในทุกเรื่อง จึงไม่ส่งเสริมให้เด็กช่วยเหลือตนเอง และทำให้เด็กไม่เห็นคุณค่าของเงินเนื่องจากไม่ได้หาเอง

(4) ปัญหาสำคัญที่สุด 5 อันดับแรกของสถานศึกษาในอำเภอพนมทวน

โรงเรียนขนาดกลาง	**โรงเรียนขนาดเล็ก**
ชุมชนไม่เข้าใจเป้าหมายการศึกษาที่แท้จริงและไม่รู้บทบาทตนเอง	ขาดบุคคลากรและการสนับสนุนจากหน่วยเหนือไม่เพียงพอ
นโยบายการศึกษาไม่ต่อเนื่อง	ค่านิยมและวัฒนธรรมในการเลี้ยงดูบุตรหลานที่เปลี่ยนไป

โรงเรียนขนาดกลาง	โรงเรียนขนาดเล็ก
นักเรียนมีคุณภาพต่ำ	โรงเรียนขาดอิสระในการบริหารจัดการ
สังคมเปลี่ยนแปลงเร็ว การจัดการศึกษา (ครู/ผู้เกี่ยวข้อง) ไม่ทันต่อการพัฒนาผู้เรียน	ระบบประเมิน/วัดผลสัมฤทธิ์
ระบบหลักสูตรไม่สอดคล้องกับการพัฒนาครูและนักเรียน	ความล้มเหลวของหลักสูตร

(5) ความเห็นในประเด็นเกี่ยวกับคณะกรรมการบริหารสถานศึกษา

ผู้อำนวยการสถานศึกษาระบุว่า ปัจจุบันคณะกรรมการสถานศึกษายังมีบทบาทน้อยเนื่องจากสภาพเศรษฐกิจไม่เอื้ออำนวยให้กรรมการมีส่วนร่วมได้อย่างเต็มที่ และกลุ่มบุคคลที่จะเข้ามาเป็นกรรมการฯ มีให้เลือกน้อย โดยปกติการจัดตั้งคณะกรรมการสถานศึกษาจะเลือกคนตามกรอบที่กำหนดไว้ โดยแต่ละคณะคัดเลือกกันเอง เช่น ผู้นำชุมชน ตัวแทนผู้ปกครอง ตัวแทนศิษย์เก่า ซึ่งบางครั้งได้บุคคลที่ไม่เหมาะสม จึงมีข้อเสนอคือ 1) ไม่ควรจำกัดจำนวน เพื่อให้สถานศึกษาสามารถเลือกคนที่มีความเข้าใจการศึกษา เห็นความสำคัญ มีความรู้ เสียสละ มาเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาได้ 2) ควรให้ ผอ.รร.และคณะครูเป็นผู้เสนอคุณสมบัติ และเกณฑ์ในการคัดเลือกกรรมการสถานศึกษา และ 3) ควรมีค่าตอบแทน/สวัสดิการให้คณะกรรมการฯ

ในด้านการกำหนดบทบาทของคณะกรรมการมีผู้เสนอว่ากรอบที่กำหนดไว้ดีอยู่แล้ว แต่ตัวคณะกรรมการไม่เข้าใจว่ามีขอบเขตแค่ไหน เช่น การให้ความเห็นชอบหมายความว่าแค่ไหน ทำให้อาจมีปัญหาขัดแย้งกันได้

(6) ปัญหาเกี่ยวกับการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น

เมื่อสอบถามเกี่ยวกับการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ปรากฏว่า โรงเรียนให้ความสำคัญกับหลักสูตรท้องถิ่นน้อย หรือไม่มีการสอน หรือไม่สามารถดำเนินการได้ เพราะโรงเรียนต้องให้ความสำคัญกับการยกระดับผลสัมฤทธิ์มากกว่า นอกจากนี้ ผู้บริหารโรงเรียนยังชี้ถึงปัญหาของการจัดหลักสูตรท้องถิ่นในด้านอื่นๆ อีกคือ 1) นักเรียนไม่สนใจเรื่องของหลักสูตรท้องถิ่น 2) ผู้ปกครองต้องการให้ลูกประสบความสำเร็จในการเรียน มากกว่าการเรียนรู้ท้องถิ่น เช่น ถ้ามีโอกาสจะส่งลูกไปโรงเรียนเอกชน เพราะได้เรียนวิชาการเต็มที่มากกว่าเรียนในโรงเรียนรัฐบาลที่ต้องทำกิจกรรมมาก 3)ชุมชนก็คาดหวังให้ลูกเรียนวิชาการมากกว่าเรียนเรื่องท้องถิ่น 4) ครูเห็นว่าเป็นการเพิ่มภาระมากกว่า ทำให้เป็นยากที่จะผลักดันให้ครูดำเนินการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น

เมื่อถามถึงแนวทางจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ผู้บริหารชี้ว่า ต้องรู้ว่าผู้ปกครอง ชุมชน ต้องการให้จัดการศึกษาอย่างไร จึงจะจัดการศึกษาท้องถิ่นได้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นได้

ทัศนะต่อความสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่น พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเห็นว่า หลักสูตรปัจจุบันไม่สามารถปลูกฝังความรักชาติรักท้องถิ่นให้นักเรียนได้ และเห็นว่าโรงเรียนควรสอนเรื่องราวของท้องถิ่นเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้เรื่องของตนเอง โดยการสอดแทรกในกลุ่มสาระสังคมศึกษามากกว่ากำหนดเป็น

หลักสูตรต่างหาก ส่วนเรื่องราวท้องถิ่นที่เด็กควรรู้ในความเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาคือ ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน บุคคลสำคัญในท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณี สถานที่สำคัญ

(7) กิจกรรมพัฒนานักเรียนและการสนับสนุนการบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียน

การบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียนจัดใน 3 รูปแบบคือ 1) กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน 2) ผนวกอยู่ในกิจกรรมการเรียนการสอน และ 3) โรงเรียนกำหนดเป็นกิจกรรม/โครงการของโรงเรียน

(8) ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของสถานศึกษาที่ควรมีต่อชุมชนท้องถิ่น

ผู้บริหารสถานศึกษาระบุว่า ได้ให้นโยบายกับครูว่าต้องให้ความสำคัญกับชุมชน สนับสนุนให้ครูและนักเรียนมีส่วนร่วมกับกิจกรรม/งานของชุมชนเพื่อสร้างความสัมพันธ์ มีการเชิญครูภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือนำนักเรียนไปศึกษาหาความรู้กับชุมชน ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์วิสัยทัศน์ของโรงเรียนเพื่อกำหนดแหล่งเรียนรู้ มีการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการเรียนการสอน อย่างไรก็ตามในการเชิญครูภูมิปัญญามาสอนยังมีปัญหาคือ มีค่าตอบแทนน้อยและครูภูมิปัญญาจัดการชั้นเรียนไม่ได้จึงเกิดความเบื่อหน่ายไม่อยากสอน

นอกจากนี้ ผู้บริหารสถานศึกษายังเห็นว่า สถานศึกษา ควรเป็นผู้นำในการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ควรเป็นผู้นำในการแก้ไขปัญหาของชุมชน เช่น การสวมหมวกกันน็อค ควรส่งเสริม/สนับสนุนการเรียนรู้ของชุมชน ควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ดีของชุมชน และควรร่วมเป็นกรรมการ/ที่ปรึกษาของชุมชนในการพัฒนาชุมชน

1.3 ปัญหาด้านการจัดการศึกษาของอำเภอบางปลาม้า

จากการสนทนากลุ่มกับผู้อำนวยการโรงเรียนในอำเภอบางปลาม้า 3 กลุ่ม จำนวน 33 โรงเรียน (วันที่ 26 ธันวาคม 2555) ได้ศึกษาปัญหาและแนวคิดในการจัดการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาใน 8 ประเด็นเช่นเดียวกับอำเภอพนมทวน สามารถสรุปผลการศึกษาปัญหาของโรงเรียนในอำเภอบางปลาม้าได้ดังนี้

(1) ปัญหาโดยทั่วไปของการจัดการศึกษา

- ด้านการบริหารจัดการ: ปัญหาเชิงโครงสร้างของการศึกษาเป็นปัญหาใหญ่
  - บุคลากรไม่เพียงพอ/ครูไม่ครบชั้น/ขาดแคลนครูวิชาเอก
  - งบประมาณไม่เพียงพอ
- ด้านหลักสูตรและการบริหารหลักสูตร
  - บุคลากรขาดการเรียนรู้ทำให้ไม่ทันเหตุการณ์
  - ครูขาดความกระตือรือร้นในการทำงาน
  - ครูขาดแรงจูงใจในการทำงาน
- ด้านผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชน
  - นักเรียนขาดระเบียบวินัย
  - นักเรียนทำงานไม่เรียบร้อย
  - นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ

- นักเรียนมีปัญหา ครอบครัวแตกแยก
- ผู้ปกครองมีฐานะยากจน

(2) ปัญหาสำคัญที่สุด 5 อันดับแรก

ลำดับที่ 1 ขาดแคลนบุคลากร

ลำดับที่ 2 นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ

ลำดับที่ 3 งบประมาณไม่เพียงพอ

ลำดับที่ 4 ผู้ปกครองมีฐานะยากจน

ลำดับที่ 5 ครูขาดความกระตือรือร้นในการทำงาน

(3) ประเด็นเกี่ยวกับคณะกรรมการบริหารสถานศึกษา

การเลือกคณะกรรมการบริหารสถานศึกษาคือ พิจารณาตามระเบียบที่กำหนดไว้ ตามความอาวุโส เลือกคนเดิมที่เคยเลือก พิจารณาจากคนที่เป็นผู้นำชุมชน ผู้ที่มีความเสียสละและเต็มใจในการทำงานร่วมกัน ผู้ที่มีส่วนร่วมกับชุมชนมากที่สุด และผู้ที่มีความรู้ความสามารถ

คณะกรรมการบริหารสถานศึกษาควรมีบทบาท คือ มีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนให้มากที่สุด มีความเสียสละช่วยเหลือและพัฒนาโรงเรียนอย่างจริงจัง ร่วมรับทราบความเคลื่อนไหวและมีการช่วยเหลือโรงเรียนให้มากที่สุด ปฏิบัติตามบทบาทด้านการให้คำแนะนำตามแนวปฏิบัติที่ สพฐ. กำหนดด้วยความเข้าใจอย่างแท้จริง

บทบาทคณะกรรมการฯ เป็นไปตามที่คาดหวัง โดย คณะกรรมการฯ มักจะให้อิสระแก่โรงเรียนดำเนินการตามที่โรงเรียนเห็นสมควร และคอยช่วยเหลือเมื่อโรงเรียนต้องการความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ

(4) ปัญหาเกี่ยวกับการจัดทำและบริหารหลักสูตรสถานศึกษา

ในภาพรวมโรงเรียนไม่มีปัญหาในกระบวนการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา แต่โรงเรียนยังขาดการประเมินการใช้หลักสูตรและการปรับปรุงหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง

(5) ปัญหาเกี่ยวกับการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น

โรงเรียนไม่มีปัญหาในกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

โรงเรียนมีการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ทำทะเบียนแหล่งเรียนรู้ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ไทยพวน การทำผลิตภัณฑ์ OTOP การทำผลไม้แช่อิ่ม พิพิธภัณฑ์เรือ การทำไม้กวาดจากใยมะพร้าว ผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่ การทำอังกะลุงราว ศูนย์พระเครื่องเมืองบางปลาม้า การเพาะพันธุ์กุ้ง การเพาะพันธุ์ปลา

โรงเรียนมีการเชิญครูภูมิปัญญามาสอนในโรงเรียน แยกเป็น (1) ใช้งบประมาณของโรงเรียน และของต้นสังกัดเป็นค่าตอบแทนแก่วิทยากร และ (2) การอนุเคราะห์ความรู้จากวิทยากรโดยไม่เสียค่าตอบแทน

(6) ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนท้องถิ่น

โรงเรียนมีส่วนในการส่งเสริมกิจกรรมของชุมชนโดย

- ให้ครูเข้าร่วมการอบรมตลอดจนเป็นวิทยากรกับชุมชน/แม่บ้าน
- โรงเรียนมีการเข้าร่วมการประชุมของหมู่บ้านเป็นประจำ ทำให้มีการรับทราบปัญหาต่างๆ ร่วมกัน

(7) กิจกรรมพัฒนานักเรียนและการสนับสนุนการบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียน

โรงเรียนมีวิธีการออกแบบกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรสถานศึกษา ประกอบด้วย กิจกรรมแนะแนว กิจกรรมนักเรียน (ได้แก่ กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี และกิจกรรมชุมนุม) และ กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณะประโยชน์

วิธีดำเนินการ คือ ดำเนินการตามโครงสร้างหลักสูตร มีการกำหนดรายละเอียดการดำเนินงานโดยระดมความคิดเห็นจากครูและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

ในการส่งเสริมกิจกรรมการบำเพ็ญประโยชน์ มีรูปแบบการดำเนินงาน ดังนี้

- จัดทำเป็นโครงการของโรงเรียน
- นำนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน
- ส่งเสริมกิจกรรมที่เน้นทักษะชีวิต

(8) ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของสถานศึกษาที่ควรมีต่อชุมชนท้องถิ่น

ผู้บริหารสถานศึกษาเห็นด้วยกับการมีหลักสูตรท้องถิ่น และระบุเรื่องราวที่เด็กควรรู้ ดังนี้

- ประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น/หมู่บ้าน
- บุคคลสำคัญในท้องถิ่น/หมู่บ้าน
- อาชีพในท้องถิ่น/หมู่บ้าน
- จุดเด่น/เศรษฐกิจ/วิถีชีวิตในท้องถิ่น/หมู่บ้าน
- ทรัพยากรในท้องถิ่น/หมู่บ้าน
- ภูมิปัญญาท้องถิ่น/หมู่บ้าน

ผู้บริหารสถานศึกษาเห็นด้วยว่าโรงเรียนควรมีบทบาทต่อท้องถิ่น เพราะจะส่งผลให้เกิดความรักความสามัคคีกัน เป็นการปลูกฝังจิตสำนึกในการรักบ้านเกิด คนรุ่นหลังเคารพคนรุ่นก่อน มีการนำภูมิปัญญามาปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม สร้างความภาคภูมิใจให้กับตนเองและชุมชนได้

2. การสื่อสารเพื่อการจัดตั้งพหุภาคีในการศึกษาเพื่อตอบสนองชุมชนท้องถิ่น

2.1 การกำหนดพหุภาคีร่วมกับเขตพื้นที่การศึกษา

ตามแผนการวิจัยกำหนดว่า ในขั้นตอนนี้จะใช้การจัดเวทีสื่อสารกับแกนนำเครือข่ายภาคประชาชนที่เชื่อมโยงกับส่วนราชการต่างๆ เพื่อให้มีการกำหนดผู้แทนจากภาคส่วนต่างๆ เข้าร่วมเป็นพหุภาคีการศึกษาเพื่อท้องถิ่นระดับอำเภอ เมื่อนำแผนนี้ไปสู่การปฏิบัติ พบว่า ทั้งสองเขตพื้นที่การศึกษาที่ร่วมวิจัยมีแนวทางปฏิบัติแตกต่างกัน โดยเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 2 รักษาแนวทางตามแผนการวิจัยโดยเคร่งครัด ส่วนเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1 ได้ดำเนินการประสานกับส่วนราชการระดับหนึ่งแล้วเห็นว่า หากดำเนินการตามแผนเดิมจะมีผู้ที่เกี่ยวข้องมากมายและยากต่อการจัดกระบวนการมีส่วนร่วม จึงขอปรับแผนโดยใช้ผู้บริหารโรงเรียนเข้ามามีบทบาทในการหาพหุภาคีและใช้เกณฑ์การพิจารณาจาก

ศักยภาพที่จะเป็นแหล่งการเรียนรู้ในด้านต่างๆ และจากสถานภาพการเป็นผู้นำในท้องถิ่น ซึ่งผลการดำเนินการในขั้นตอนนี้แสดงได้ดังนี้

รูปแบบที่ 1 อำเภอพนมทวน (เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 2)

รูปแบบนี้ดำเนินการในพื้นที่อำเภอพนมทวน โดยเริ่มต้นจากการหารายชื่อ แกนนำเครือข่ายภาคประชาชนจากส่วนราชการต่างๆ ซึ่งต้องใช้เวลาในการชี้แจงประสานงานกว่าที่จะได้ข้อมูลที่ค่อนข้างครบถ้วน เมื่อถึงขั้นการประสานงานเพื่อเชิญแกนนำจากภาคส่วนต่างๆ มาร่วมประชุมกับโครงการวิจัย ขั้นแรกกำหนดจัด 2 เวที ภาคเช้าและบ่าย เวทีละ 3 ชั่วโมง คือ เวทีภาคเช้า ได้แก่ เครือข่ายของสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานปศุสัตว์จังหวัด และสถานีพัฒนาที่ดิน เวทีภาคบ่ายได้แก่ เครือข่ายของสำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานบรรเทาสาธารณภัย ตำรวจและยุติธรรมชุมชน สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด เครือข่ายของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนและผู้แทนสถานศึกษา เนื่องจากการเรียนเชิญครั้งนี้ใช้การประสานงานผ่านส่วนราชการเป็นหลัก และมีเวลาจำกัดในการนัดหมายจึงเกิดปัญหาในเรื่อง (1) จดหมายไม่ถึงมือผู้รับ (2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ได้ประสานงานกับภาคประชาชนแต่ส่งผู้แทนจากส่วนราชการมาเท่านั้น ผลก็คือในเวทีภาคเช้าและบ่ายมีผู้เข้าร่วมประชุมน้อยกว่าที่คาดหมายมาก

เวทีที่ 1 การประชุมภาคเช้า **7** มกราคม 2556 มีผู้ร่วมประชุม 26 คน เป็น อสม. 5 คน ชมรมผู้สูงอายุ 3 คน นายก อบต. 1 คน เจ้าหน้าที่ อปท. 7 คน การประปาส่วนภูมิภาค 2 คน แกนนำเกษตรกร 4 คน หมอดิน 2 คน ทสม. 2 คน

เวทีที่ 2 การประชุมภาคบ่าย 7 มกราคม 2556 มีผู้เข้าร่วมประชุม 22 คน เป็น ผู้แทนจากโรงเรียน 4 คน กศน. 9 คน กำนัน 1 คน บรรเทาสาธารณภัย 1 คน เทศบาลดอนหวาย (ดูแลด้านเยาวชน) 1 คน ประธานกลุ่มพัฒนาบทบาทสตรี 2 คน เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน 1 คน ประธานเครือข่ายตำบล 1 คน

เมื่อผู้เข้าร่วมประชุมไม่ครบ การกำหนดผู้แทนจากที่ประชุมก็เป็นไปไม่ได้ และผู้เข้าร่วมประชุมเสนอให้นัดแกนนำจริงๆ จากทุกภาคส่วนมาร่วมประชุมแล้วใช้ที่ประชุมดังกล่าวกำหนดบุคคลที่จะเข้าร่วมโครงการวิจัยต่อไป จึงได้มีการจัดเวทีครั้งที่ 3 โดยเชิญแกนนำภาคประชาชนหลากหลายภาคส่วนรวมทั้งแกนนำเครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และแกนนำเครือข่ายกำนันผู้ใหญ่บ้านมาร่วมประชุมด้วย ปรากฏว่ามีรายชื่อผู้ที่เชิญประชุม 23 คน แต่ก็ยังประสบปัญหาเดิมคือ มีผู้ที่มาตามนัดหมายยังคงน้อยกว่าที่คาดมาก

เวทีที่ 3 การประชุมวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2556 มีผู้มาร่วมประชุมจำนวน 11 คน ในที่ประชุมนี้ได้มีการกำหนดผู้ที่จะเข้าร่วมประชุมซึ่งถือเป็นพหุภาคีจากทุกภาคส่วน ในรูปแบบโควตา รวมทั้งมีการกำหนดวันประชุมใหญ่ครั้งต่อไป โดยเห็นว่า ต้องให้เวลาผู้ประสานงานเลือกคนที่สนใจจริงเข้ามาร่วมงาน พร้อมทั้งระบุชื่อบุคคลที่จะต้องประสานหาผู้แทนมาเข้าร่วมประชุม ดังนี้

1. ผู้นำท้องถิ่น (อปท.)	3 คน	(นายกสุวรรณวิทย์ เปรมปรีด์)
2. อสม.	8 คน	(คุณศิวโรฒ จิตนิยม)
3. ชมรมผู้สูงอายุ	2 คน	(คุณวันชัย ดอกยอ โดยอาจารย์สมโภชรับประสานให้)
4. วิสาหกิจชุมชน	5 คน	(คุณรสวรรณ จงไมตรีพร)

5. กลุ่มเกษตรกรปลูกพืช	5 คน	(เกษตรอำเภอ)
6. กลุ่มเกษตรกรเลี้ยงสัตว์	2 คน	(คุณสมโภช ดอนไพรอ่อน)
7. กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน/ออมทรัพย์	5 คน	(อาจารย์พันศักดิ์ เอี่ยมสะอาด)
8. กลุ่มสตรี	5 คน	(คุณรสวรรณ จงไมตรีพร)
9. กลุ่มเยาวชน	4 คน	(คุณศิวโรฒ จิตนิยม)
10. คณะสงฆ์	3 รูป	(พระมหานรินทร์ นรินทร์โธ เจ้าคณะอำเภอ)
11. สภาวัฒนธรรม	5 คน	(อาจารย์สมโภช ดอกยอ)
12. เครือข่ายกำนันผู้ใหญ่บ้าน	4 คน	(กำนันวิเชียร วรรณะ)
13. กลุ่มอาสาสมัคร/อพปร.	3 คน	(คุณฐิติพันธ์ มันดี)
14. ชมรมครูบำเหน็จบำนาญ	5 คน	(อาจารย์วานิช พงษ์ไพบูลย์)
15. กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ	3 คน	(คุณประยงค์ แก้วประดิษฐ์)
16. เจ้าหน้าที่ อปท.	10 คน	(จาก 10 อปท.)
รวมเป็น	**72 คน**	

รูปแบบที่ 2 อำเภอบางปลาม้า (เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1)

รูปแบบนี้ดำเนินการในพื้นที่อำเภอบางปลาม้า เริ่มจากการประสานกับส่วนราชการอำเภอซึ่งพบว่ามีเครือข่ายต่างๆ อยู่เป็นจำนวนมาก และเมื่อรวมกับส่วนราชการท้องถิ่นซึ่งมีอยู่ถึง 18 องค์กร ก็ยิ่งจะเป็นภาระในการประสานงานเป็นอันมาก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1 จึงเสนอปรับแผนโดยเริ่มไปที่การค้นหาแหล่งเรียนรู้ที่โดดเด่นในอำเภอบางปลาม้าก่อน แล้วค้นหาผู้ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งการเรียนรู้นั้นทั้งครู ผู้นำชุมชน และผู้ประกอบการ แล้วประสานกับกลุ่มเหล่านั้นเข้ามาก่อน โดยมีการประชุมสื่อสารกับทีมงานและบอกกล่าวกับแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ไปบ้างแล้ว แหล่งเรียนรู้ที่มีการกล่าวถึงในช่วงนี้คือ วัฒนธรรมไทยพวน ศูนย์พระเครื่องหลวงพ่อโบ๊ยวัดมะนาว พิพิธภัณฑ์เรือวัดสาลี การผลิตและเล่นอังกะรุงของครูช้วน ศูนย์ดูแลผู้สูงอายุวัดกลาง OTOP ต่างๆ เช่น ขนมหวาน ไม้กวาด อาหารแม่บ๊วย

การประชุมครั้งที่ 1 ในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2556 ณ โรงเรียนวัดสวนหงส์ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี มีผู้เข้าร่วมการประชุมที่เป็นภาคีเครือข่าย 60 คน ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย ผู้นำเกษตรกร 1 คน ผู้นำ อสม. 14 คน ข้าราชการบำนาญและผู้นำด้านวัฒนธรรม 6 คน พระสงฆ์ 1 รูป เครือข่ายวัด 1 คน กำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน 7 คน นายกเทศมนตรี 1 คน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล 1 คน ภาคเอกชนและวิสาหกิจชุมชน 6 คน กลุ่มแม่บ้านและอาสาสมัครอื่นๆ 3 คน ผู้อำนวยการโรงเรียน 11 คน ผู้อำนวยการโรงเรียนที่เป็นผู้ช่วยวิจัยในโครงการวิจัยนี้ อีก 2 คนครู 2 คน และชาวบ้านไม่ระบุตำแหน่ง 4 คน

สรุปผลการประชุมครั้งนี้ได้ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ความเห็นเกี่ยวกับการมีองค์กรพหุภาคีการศึกษาเพื่อท้องถิ่นอำเภอบางปลาม้า

ผู้เข้าประชุมมีความเห็นสอดคล้องกันว่าควรมีองค์กรพหุภาคีการศึกษาเพื่อท้องถิ่นอำเภอบางปลาม้าเพื่อประโยชน์ในความยั่งยืนของภูมิปัญญาที่มีอยู่มิให้สูญสลายหายไป และธำรงรักษาไว้ให้คนรุ่นต่อไปได้เข้าใจและเห็นความสำคัญของมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ หลายสาขาที่มีคุณค่า ทั้งนี้ผู้เข้าประชุมบางส่วน

ยังมีความเห็นว่าการดำเนินการเกี่ยวกับองค์กรจำเป็นต้องมีผู้ร่วมคิด ร่วมทำอย่างเข้มแข็ง จึงจะสามารถดำเนินการเรื่องนี้ได้อย่างยั่งยืน

ประเด็นที่ 2 การบุกเบิกจัดตั้งองค์กร

ผู้เข้าประชุมมีความเห็นสอดคล้องกันในส่วนการเริ่มจัดตั้งองค์กรพหุภาคีการศึกษาเพื่อท้องถิ่นอำเภอบางปลาม้าว่า ควรจัดตั้งคณะกรรมการที่เป็นแกนนำของแต่ละภาคส่วน โดยให้มีการเสนอรายชื่อบุคคลที่เป็นแกนหลักในท้องถิ่น และผู้เข้าประชุมทุกคนยินดีเป็นผู้ร่วมก่อตั้ง ทั้งนี้ ผู้เข้าประชุมบางส่วนได้เสนอให้มีกระบวนการในการสืบสานองค์กรนี้ให้สามารถเป็นไปด้วยความต่อเนื่อง

ประเด็นที่ 3 สถานภาพขององค์กร

ผู้เข้าประชุมมีความเห็นสอดคล้องกัน ว่า องค์กรควรมีคณะกรรมการดำเนินการและกำหนดบทบาทหน้าที่ โดยการมีส่วนร่วมของสมาชิก

ประเด็นที่ 4 การเข้าร่วมกระบวนการขององค์กร

ผู้เข้าประชุมมีความเห็นสอดคล้องกัน ให้เครือข่ายเห็นคุณค่าขององค์กรและมีการรวมกลุ่ม แสดงความคิดเห็นและร่วมกันจัดกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

ประเด็นที่ 5 การประชุมเพื่อความก้าวหน้าของการดำเนินงาน

ผู้เข้าประชุมมีความเห็นสอดคล้องกัน ว่า ควรดำเนินการประชุมและจัดกลุ่มเครือข่าย แต่งตั้งคณะกรรมการ จัดทำข้อมูลพื้นฐานของสมาชิกเครือข่ายเพื่อสะดวกในการติดต่อทั้งเป็นอย่างทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อประโยชน์ของการดำเนินงานขององค์กรดังกล่าวต่อไป

2.2 สาระของการสื่อสารเพื่อจัดตั้งพหุภาคี

การสื่อสารเพื่อการจัดตั้งเครือข่ายพหุภาคีเป็นการสื่อสารเพื่อเปิดตัวโครงการกับแกนนำเครือข่ายต่างๆ เพื่อเชิญชวนเข้าร่วมเป็นพหุภาคีจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น “อำเภอ...ศึกษา”

เนื้อหาสาระของการสื่อสารในช่วงนี้คือ

(1) ความเชื่อมโยงระหว่างอุดมการณ์สังคมกับการศึกษา

- เมื่อสังคมให้คุณค่ากับสิ่งใด ผู้ที่มีการศึกษาก็จะหมายถึง ผู้ที่เข้าถึงสิ่งนั้นได้ดี ทำให้การศึกษาถูกนิยามไปตามคุณค่านั้นๆ
- การให้ความหมายของผู้มีการศึกษาในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตกาลถึงปัจจุบัน
- หากสังคมให้คุณค่ากับการสร้างสรรค์สังคมใหม่ คือการศึกษาจะให้คุณค่ากับการเรียนรู้ วิธีการทำงานร่วมกัน การตระหนักรู้ถึงการดำรงอยู่ของสังคมที่ตนอาศัยอยู่ และการมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ (ประวัติศาสตร์หน้าใหม่) ของชุมชน

(2) ปัญหาเชิงอุดมการณ์ของโลกเสรีนิยม

- การมองว่าสังคมจะก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องไม่มีที่สิ้นสุดจากการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

- การเชื่อว่าสังคมคือผลรวมของปัจเจก ซึ่งทำให้การพัฒนาเป็นเรื่องของการเสริมพลังของปัจเจก
- การลุ่มหลงในเทคนิค-วิธีการ (How to)
- การพัฒนาโดยเทียบกับสังคมศูนย์กลาง
- การศึกษาในทัศนะของทุนนิยม-เสรีนิยม เน้นการพัฒนาเด็กเป็นรายบุคคลและให้คุณค่าการแข่งขัน-ชิงดีชิงเด่น รวมทั้งเน้นประสิทธิภาพโดยเทียบกับศูนย์กลางของความเจริญ ทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมถูกผลักไปอยู่ชายขอบ ชุมชนท้องถิ่นจึงขาดพลังในการพัฒนา
- การศึกษาในทิศทางนี้จึงทำหน้าที่หนุนเสริมศูนย์กลางของการเติบโตให้เติบโตต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง

(3) ความเปราะบางของการเติบโตในปัจจุบัน

- มีการเสพติดความมั่งคั่ง และมีการหลอกล่อให้ก่อหนี้
- มีการลดเลิกกฎระเบียบกำกับควบคุมบริการการเงิน *(เกิดธุรกรรมการเงินแบบไร้พรมแดนและเต็มไปด้วยการเก็งกำไร)*
- การควบรวมตลาดเพื่อโอกาสในการเคลื่อนย้ายทุนและสร้างศูนย์กลางทางเศรษฐกิจใหม่ๆ
- การถดถอยที่ศูนย์กลาง(ตะวันตก)และความตึงเครียดในตะวันออกกลาง
- ความรุนแรงทางเชื้อชาติ/ศาสนาเพิ่มสูงขึ้น
- ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่ขยายตัวขึ้น
- สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลงและหลายเมืองตกอยู่ในภาวะเสี่ยงภัย จากการเปลี่ยนแปลงภาวะภูมิอากาศโลกมากขึ้น
- ปริมาณการใช้และความต้องการพลังงานพุ่งสูงขึ้น นำไปสู่ความไม่มั่นคงด้านพลังงานและความขัดแย้ง
- รัฐส่วนใหญ่มีปัญหาหนี้รัฐเพิ่มขึ้น
- ปัญหาคอร์รัปชั่นและความขัดแย้งภายในสังคมที่รุนแรงขึ้น
- มีการแย่งชิงที่ดินของกลุ่มประเทศที่มีกำลังทางเศรษฐกิจเหนือกว่า เช่น กรณีเวียดนามลงทุนในที่ดินของประเทศกัมพูชาและลาว ประมาณ 2 แสนเฮกตาร์ เพื่อปลูกข้าว และยาง และกรณีกัมพูชา จัดสรรที่ดินหลายหมื่นไร่ทั่วประเทศให้บริษัทน้ำตาลท้องถิ่นและต่างชาติ

(4) ความจำเป็นต้องเปลี่ยนสู่อุดมการณ์แบบท้องถิ่นนิยมที่เน้นการทำงานร่วมกันของส่วนราชการภูมิภาค ส่วนราชการท้องถิ่นและภาคประชาชน

- ปัจจุบันมีการรวมกลุ่มของประชาชนในหลากหลายรูปแบบมากขึ้น
- มีกองทุนอยู่ในกลุ่มของประชาชนมากขึ้น
- ประชาชนมีประสบการณ์จากปัญหาวิกฤติที่เกิดผ่านมาแล้วมากขึ้น
- ส่วนราชการภูมิภาคทำงานผ่านภาคประชาชนมากขึ้น

- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาทำงานใกล้ชิดกับประชาชนมากขึ้น แต่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยย่อยที่มีความเป็นอิสระและถูกแบ่งแยกออกจากกันมากขึ้น ทำให้มีความจำเป็นต้องผนึกกำลังภาคส่วนเหล่านี้เข้าหากันมากขึ้น รวมทั้งต้องผลักดันให้ภาคส่วนท้องถิ่นหนุนให้ภาคประชาชนมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นด้วย

(5) การก้าวข้ามความขัดแย้งเพื่อผสานวิธีในการอยู่ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์

- การยอมรับและการตระหนักถึงวิกฤตในเบื้องหน้าว่าเป็นวิกฤติใหญ่และเป็นวิกฤติร่วม
- การเลือกที่จะปรับตัวอยู่ร่วมกับวิกฤติด้วยการช่วยเหลือกันยามยาก
- ใช้ “หลักคิดเศรษฐกิจพอเพียง” ในระดับชุมชน (หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ)
- เน้นการพัฒนามิติด้านมนุษย์ธรรมและความสุขทางจิตวิญญาณเพิ่มขึ้น
- การวางเป้าหมายการศึกษาใหม่ ให้ตอบสนองต่อความมั่นคงของท้องถิ่น (เท่าทันมากกว่าเท่าเทียมหรือทันสมัย)

(6) การเปลี่ยนการศึกษาใหม่โดยใช้ท้องถิ่นและการจัดการแบบพหุภาคีเป็นฐาน

- ช่วยกันสร้างผู้เล่นหน้าใหม่ในวงการศึกษาโดยสร้างองค์กรพหุภาคีการศึกษาเพื่อท้องถิ่นระดับอำเภอขึ้น
- วัตถุประสงค์เพื่อสร้างหลักสูตรท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ ส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยสำหรับเด็กวัยเรียน
- หลักสูตร หมายถึง (1) ตำราเรียน/หนังสือ/คู่มือ/ประมวลรายวิชา ที่บรรจุเนื้อหาสาระที่ต้องการให้เด็กเรียนรู้ (2) ประสบการณ์ทั้งหลายที่ได้วางแผนและจัดเตรียมไว้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และ (3) เจตนารมณ์ หรือ ชุดของผลลัพธ์ต่างๆ ที่มุ่งหวังให้เกิดในโปรแกรมการเรียนการสอน
- หลักสูตรของพหุภาคี จะให้ความสำคัญกับความหมายในลักษณะที่ (1) มากกว่า แต่เมื่อสถานศึกษาจะนำหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้ จะต้องทำความชัดเจนในความหมายที่ (2) และ (3)
- หลักสูตรท้องถิ่นเป็นเสมือนการจัดทำสารคดีท้องถิ่น ผนวกกับการตั้งประเด็นเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
- จริงๆ แล้วสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นนั้นมีมากมาย ถ้ากลไกการพัฒนาหลักสูตรไม่หยุดนิ่ง เช่น พหุภาคีมากำหนดร่วมกันปีละครั้ง ก็จะทำให้มีหลักสูตรเพิ่มเติมเข้ามาอีกปีละเล่ม โรงเรียนก็จะมีทางเลือกในการนำหลักสูตรไปใช้มากขึ้น

(7) ประโยชน์ของหลักสูตรท้องถิ่น “อำเภอ...ศึกษา”

- ทำให้เห็นโอกาสและข้อจำกัดในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อม
- ทำให้เกิดความคิดแบบบูรณาการมองเห็นความเป็นจริงแบบเชื่อมโยงกันมากขึ้น
- สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้คนในท้องถิ่น
- สร้างอัตลักษณ์กลุ่มที่ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้น

- กระตุ้นการเรียนรู้ร่วมกันในวงกว้าง
- พัฒนาทักษะการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

3. การกำหนดโครงสร้างเนื้อหาของสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น

3.1 สาระของการสื่อสารเพื่อกำหนดโครงสร้างสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น “อำเภอ.....ศึกษา”

เนื้อหาสาระของการสื่อสารในช่วงนี้คือ

(1) การทบทวนประเด็นปัญหาความเปราะบางของการพัฒนาในโลกปัจจุบันและในประเทศไทยกับความจำเป็นต้องพึ่งพาตนเองของท้องถิ่น

- ตั้งแต่ปี 2552 เป็นต้นมา ความถดถอยของเศรษฐกิจขนานใหญ่ของโลกปรากฏตัวขึ้น
- ลมฟ้าอากาศสุดขั้วปรากฏตัวขึ้นสร้างความเสียหายอย่างมากมาย
- การแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติและจุดยุทธศาสตร์ระหว่างประเทศรุนแรงขึ้น
- ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจมีแต่ห่างกว้างออกไป
- คนรุ่นต่อไปอาจจะไม่มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเหมือนอย่างที่เคยคิด

(2) แนวคิดเกี่ยวกับโครงสร้างเนื้อหาหลักสูตรท้องถิ่น เป็นกรอบความคิดที่โครงการวิจัยนำเสนอ รวม 7 หัวข้อ (ซึ่งอยู่ในแผนงานวิจัย)

- ภูมินิเวศของ..... (ภูมิศาสตร์และโครงสร้างพื้นฐาน)
- การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจของคน..... (เศรษฐกิจชุมชน)
- ความอุ่นใจและไม่ทิ้งกันของคนพนมทวน..... (สวัสดิการสังคม)
- สรรพชีวิตที่หลากหลายและการใช้อย่างรู้ค่าของคน..... (การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม)
- ศิลปะ ศิลปิน แหล่งเรียนรู้ ผู้รู้ ผู้ทรงภูมิธรรม วิถีการสืบทอดและการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรม (ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และภูมิปัญญาท้องถิ่น)
- ร่วมใจขจัดภัย... ด้วย... (ประเด็นปัญหาร่วม)
- ร่วมภาคภูมิใจกับวิถี.... (อัตลักษณ์ร่วม)

(3) ประเด็นคำถาม 4 ข้อ

- เห็นด้วยกับ 5 หัวข้อแรกข้างต้นหรือไม่
- ประเด็นปัญหาร่วมกันของคนในอำเภอ..... คืออะไร อะไรที่คิดว่าจะทำได้ก่อน
- อัตลักษณ์ท้องถิ่น.....ใด ที่น่าจะนำมาถ่ายทอดสู่เยาวชนในท้องถิ่น
- จะมีแผนรวบรวมข้อมูลหน่วยการเรียนรู้ท้องถิ่น ทั้ง 7 หัวข้อ จากแต่ละพื้นที่ท้องถิ่นอย่างไร และจะมีทีมรับผิดชอบรวบรวมในแต่ละด้านอย่างไร

3.2 ผลการกำหนดสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น “พนมทวนศึกษา”

การกำหนดโครงสร้างเนื้อหาของสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น เป็นกิจกรรมของเวทีที่ 4 ซึ่งเป็นการเรียนเชิญพหุภาคีทั้ง 72 คนจาก 16 กลุ่มข้างต้นมาร่วมการประชุมในวันที่ 15 มีนาคม 2556 ขั้นตอนนี้ในแผนการวิจัยเดิมจะเป็นการประชุมเรื่อง การกำหนดอัตลักษณ์ท้องถิ่นและจัดตั้งพหุภาคี โดยใช้เวลา 1 วัน การประชุมครั้งนี้สอดคล้องกับแผน คือมีการกำหนดโครงสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งมีประเด็นปัญหาร่วมและอัตลักษณ์ร่วม และมีการจัดตั้งพหุภาคี โดยมีจำนวนผู้เข้าร่วมการประชุม 61 คน ได้แก่ 1) ผู้นำท้องถิ่น (อปท.) จำนวน 2 คน 2) อสม. จำนวน 8 คน 3) ชมรมผู้สูงอายุ จำนวน 1 คน 4) วิสาหกิจชุมชน จำนวน 3 คน 5) กลุ่มเกษตรกรปลูกพืช จำนวน 7 คน 6) กลุ่มเกษตรกรเลี้ยงสัตว์ ไม่มีผู้มาร่วมประชุมเพราะติดต่อไม่ได้ 7) กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน/ออมทรัพย์ จำนวน 2 คน 8) กลุ่มสตรี จำนวน 3 คน 9) กลุ่มเยาวชน จำนวน 4 คน 10) คณะสงฆ์ จำนวน 2 รูป 11) สภาวัฒนธรรม จำนวน 4 คน 12) เครือข่ายกำนันผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 4 คน 13) กลุ่มอาสาสมัคร/อพปร.จำนวน 4 คน 14) ชมรมครูบำเหน็จบำนาญ จำนวน 5 คน 15) กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จำนวน 2 คน และ 16) เจ้าหน้าที่ อปท. จำนวน 10 คน

ผลของการประชุมครั้งนี้มีข้อสรุปดังนี้

(1) ที่ประชุมเห็นด้วยกับแนวทางของการวิจัยที่จะดำเนินการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น “พนมทวนศึกษา” เพื่อให้เขตพื้นที่การศึกษานำไปขยายผลสู่สถานศึกษาในอำเภอพนมทวน และเห็นด้วยกับองค์ประกอบของเนื้อหาหลักสูตรท้องถิ่นตามที่โครงการวิจัยได้เสนอมาทั้ง 7 เรื่อง

(2) ในหัวข้อประเด็นปัญหาร่วม ที่ประชุมมีการอภิปรายใน 4 ประเด็นคือ (1) ปัญหาความรุนแรงรวมถึงปัญหาทางเพศในวัยรุ่นและวัยเด็ก (2) ปัญหาเรื่องเอกสารสิทธิบนที่ดินกรณี สปก.4-01 ซึ่งประชุมกันมาหลายครั้งแต่แก้ปัญหาไม่ได้ รวมทั้งที่ดินจำนวนหนึ่งใช้เป็นที่ฝึกทหารนานาชาติ รัฐบาลได้เงินจากการฝึกเหล่านี้ แต่ท้องถิ่นไม่ได้อะไร ปัญหาเหล่านี้โยงไปถึงเรื่องการขาดแคลนสาธารณูปโภค (3) ปัญหาเรื่องน้ำ พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่นอกเขตชลประทาน ซึ่งน่าจะมีแนวทางชลประทานผ่านระบบท่อมาได้ (4) ปัญหาขยะมูลฝอย มีปัญหาทุกหมู่บ้านเพราะยังขาดระบบจัดการที่ดี

(3) ในหัวข้ออัตลักษณ์ของพนมทวน ประเด็นนี้มีการอภิปรายอย่างกว้างขวาง ครอบคลุมเรื่องต่อไปนี้ ภาษา (สำเนียง) เฉพาะตัว มนุษย์ยุค 3,000 ปีที่ดอนตาเพชร หลวงพ่อม่วงที่วัดบ้านทวน สงครามไทย-พม่า ประวัติวัดห้วยสะพานตั้งแต่ พ.ศ.2329 เพลงเหย่ย ร่อยพรรยา ยำแย้ เห็ดโคน น้ำพริกมะขาม ภูมิรู้ ภูมิธรรมของคนพนมทวนในอดีตและที่ร่วมสมัยในปัจจุบัน และในที่สุดก็ได้ข้อสรุปของอัตลักษณ์ของพนมทวนที่จะสืบทอดให้ลูกหลานซึมซับอัตลักษณ์นี้คือ “แดนธรรมะ แดนกอบกู้เอกราช (ประวัติศาสตร์) และแดนอาหารป่า (อาหารจากธรรมชาติ)”

(4) ขั้นตอนการดำเนินงานให้ได้เนื้อหาสาระทั้ง 7 เรื่องดังกล่าว เห็นควรให้ขอรับการสนับสนุนด้านข้อมูลจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้ง 10 องค์กร เพราะจะมีเจ้าหน้าที่ที่มีข้อมูลต่างๆ อยู่แล้ว

(5) ในการขับเคลื่อนโครงการนี้ ที่ประชุมเสนอให้ดำเนินการเรียนเชิญนายกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้ง 10 องค์กรเป็นที่ปรึกษาการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นครั้งนี้ พร้อมทั้งขอข้อมูลตาม

รายการที่โครงการวิจัยแนบเรื่องไป รวมทั้งให้ขอเจ้าหน้าที่ที่ผู้บริหารเห็นสมควรให้มาร่วมดำเนินการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น “พนมทวนศึกษา” จำนวน 1 ท่าน หลังจากนั้นให้ดำเนินการจัดประชุมเพื่อนำข้อมูลมาประสานกัน และในวันดังกล่าวก็สามารถวางตัวผู้รับผิดชอบแต่ละเรื่อง (7 เรื่อง) เพื่อที่จะรวบรวมเขียนให้มีภาษาที่อ่านง่าย (ไม่ใช่มีแต่ข้อมูลหรือวิชาการเกินไป) ทั้งนี้โดยอาจขอให้ อปท. ซึ่งมีถึง 10 อปท.พิจารณาเป็นเจ้าภาพ เป็นรายเรื่องไป

(6) เพื่อให้มีคณะทำงานที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ที่ประชุมครั้งนี้ได้เสนอชื่อผู้แทนจากการประชุมนี้เพื่อให้เป็นคณะทำงานร่วมกับเขตพื้นที่การศึกษาและ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 10 องค์กร จำนวน 11 ท่านดังนี้

- นายสมโภชน์ ดอกยอ ต.พนมทวน
- อาจารย์วานิช พงษ์ไพบูลย์ ต.ทุ่งสมอ
- อาจารย์ธนู จารุพงศ์ ต.รางหวาย
- นายรัตน์ ชาวนาฟาง ต.ดอนเจดีย์
- นายศิวโรฒ จิตนิยม ต.หนองสาหร่าย
- อาจารย์พันศักดิ์ เอี่ยมสะอาด ต.พังตรุ
- นายวันชัย ดอกยอ ต.ดอนตาเพชร
- น.ส.สุชาดา จันทร์แย้ม ต.พนมทวน
- นางรสวรรณ จงไมตรีพร เทศบาลตลาดเขต
- นายประยงค์ แก้วประดิษฐ์ ต.หนองโรง
- นายกันตพงศ์ เพ็งอร่าม ต.หนองโรง

รายชื่อดังกล่าวนี้ ส่วนใหญ่คือ ผู้อาวุโสซึ่งเป็นครูหรือผู้บริหารโรงเรียนที่เกษียณอายุแล้วแต่ยังมีบทบาทในท้องถิ่น เช่น เป็นที่ปรึกษาของ อปท. สภาวัฒนธรรม ประธานกองทุน เป็นต้น นอกจากนี้ก็ยังมีผู้นำด้านอื่นๆ เช่น ประธาน อสม.อำเภอ ประธาน อสม.ตำบล และประธานวิสาหกิจชุมชนอำเภอ

(7) ที่ประชุมเสนอให้จัดประชุมครั้งต่อไปเพื่อขับเคลื่อนโครงการนี้ โดยเรียนเชิญผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 10 ท่าน พร้อมเจ้าหน้าที่ที่จะมาร่วมเขียนหลักสูตรท้องถิ่นอีกอย่างน้อย 10 ท่าน มาร่วมประชุมกับเขตพื้นที่การศึกษาและคณะทำงาน 11 ท่าน ในวันอังคารที่ 23 เมษายน 2556 ณ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 2 เวลา 09.00 -12.00 น.

3.3 ผลการกำหนดสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น “บางปลาม้าศึกษา”

การกำหนดโครงสร้างเนื้อหาของสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น เป็นกิจกรรมของการประชุมครั้งที่ 2 ในวันที่ 25 มีนาคม 2556 เป็นการประชุมที่จะสร้างข้อตกลงในเรื่องโครงสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งครอบคลุมถึงประเด็นปัญหาและอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ 2 (1) ในแผนวิจัยเดิม การประชุมครั้งนี้มีอุปสรรคปัญหาเนื่องจากวันที่นัดหมายมีกิจกรรมมากมายในท้องถิ่น ทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมหลักที่เคยมาประชุมครั้งที่ 1

ไม่สามารถมาร่วมประชุมได้ อย่างไรก็ดี มีผู้เข้าร่วมประชุม จำนวน 48 คน ผู้เข้าประชุมประกอบด้วย ผู้นำเกษตรกร 1 คน (คนเดิม) อสม. 7 คน (เป็นคนเดิม 3 คน เป็นคนมาใหม่ 4 คน) ข้าราชการบำนาญและผู้นำด้านวัฒนธรรม 3 คน (เป็นคนเดิม 2 คน คนใหม่ 1 คน) สมาชิกสภาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 4 คน (เป็นคนมาใหม่ทั้งหมด) ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน 3 คน (เป็นคนเดิม 2 คน คนใหม่ 1 คน) กลุ่มแม่บ้านและอาสาสมัครอื่นๆ 7 คน (เป็นคนเดิม 1 คน คนใหม่ 6 คน)ผู้อำนวยการโรงเรียนหรือผู้แทน 11 คน (คนเดิมหรือผู้แทน 10 คน แต่มีผู้แทนของผู้อำนวยการโรงเรียนใหม่เข้ามาเพิ่มอีก 1 คน) ผอ.โรงเรียนที่เป็นผู้ช่วยวิจัยในโครงการวิจัยนี้ 2 คน (คนเดิม) ครู 2 คน (คนเดิม) ไม่ระบุตำแหน่ง 8 คน (คนใหม่ทั้งหมด) รวมเป็นคนเดิม (หรือผู้แทน) 23 คน (ในจำนวนนี้เป็นกลุ่มผู้อำนวยการโรงเรียนและครู 14 คนเป็นคนเดิมที่ผ่านการประชุมครั้งแรกมาเพียง 9 คนเท่านั้น) และเป็นคนใหม่ 25 คน

การที่มีคนมาใหม่เข้ามาร่วมประชุมจำนวนมากทำให้ต้องทบทวนความเข้าใจร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง และการที่ขาดผู้เข้าร่วมประชุมจากครั้งแรกไปเป็นจำนวนมาก ทำให้มีอุปสรรคในการจัดตั้งคณะทำงานพหุภาคีส่งผลให้ภาระในการขับเคลื่อนการจัดทำสาระการเรียนรู้ “บางปลาม้าศึกษา” ต่อไป กลายเป็นเรื่องของเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1

อย่างไรก็ดี ในที่ประชุมนี้สามารถสร้างข้อตกลงในเรื่องโครงสร้างหลักสูตรท้องถิ่น “บางปลาม้าศึกษา” ได้ โดยที่ประชุมเห็นด้วยกับ 7 หน่วยการเรียนรู้ ตามที่โครงการวิจัยเสนอ และได้ร่วมกันกำหนดประเด็นปัญหาร่วมระดับอำเภอ และอัตลักษณ์ร่วมระดับอำเภอ ดังนี้

ในด้านประเด็นปัญหาร่วมกันของคนบางปลาม้า มีการนำเสนอในเรื่องต่อไปนี้

(1) ปัญหาน้ำท่วม

(2) ปัญหาข้าวดีดในนาข้าว

(3) ชุมชนมีรายได้น้อยและขาดอาชีพเสริม

(4) การใช้สารเคมีประเภท ปุ๋ย ยา ในนาข้าว

(5) ปัญหาสุขภาพของคนในชุมชน

(6) ยาเสพติด และการปฏิบัติตนของวัยรุ่น

(7) ขาดสวัสดิการชุมชน

(8) เยาวชนไม่สืบสานอาชีพของบรรพบุรุษ

และในที่สุดที่ประชุมเห็นประเด็นเรื่อง การระบาดของยาเสพติดและการปฏิบัติตนของวัยรุ่น เป็นประเด็นสำคัญที่สุดที่ควรนำมาจัดทำเป็นปัญหาร่วมของอำเภอ

ในเรื่องอัตลักษณ์ท้องถิ่น มีการเสนอให้ใช้ประเด็นตามคำขวัญของอำเภอบางปลาม้าเป็นอัตลักษณ์ของบางปลาม้า ประกอบด้วย (1) แหล่งอุทยานมัจฉา (2) ก้องฟ้านักร้องศิลปิน (3) ถิ่นหัตถกรรมพื้นบ้าน (4) สืบสานวัฒนธรรมไทพวน (5) ล้วนเกษตรกรรมเลื่องลือ (6) ขึ้นชื่อตลาดร้อยปี 9 ห้อง (7) ประเพณีแข่งเรือยาว หลังจากมีการนำเสนอข้อมูลในแต่ละเรื่องแล้วได้มีพิจารณาว่าเรื่องศิลปินหรือวัฒนธรรมไทพวน จะผนวกในหน่วยการเรียนรู้ด้านศิลปะ-วัฒนธรรมอยู่แล้ว ส่วนเรื่อง เกษตรกรรม หัตถกรรมและตลาด สามารถ

บูรณาการในเรื่องเศรษฐกิจชุมชนได้ หลังจากนั้นมีการอภิปรายถึงสิ่งผูกพันกับวิถีชีวิตและมีลักษณะเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ซึ่งก็มีการเสนอข้อมูลว่า บางปลาม้ามีชุมชนเก่าแก่ที่มีวิถีชีวิตแบบเดิมๆ อยู่ และคนบางปลาม้ามีวัดที่ภาคภูมิใจหลายวัดและคนเก่าคนแก่ของบางปลาม้าก็ยังคงมีความผูกพันกับวัด จึงนำมาสู่ข้อสรุปว่าอัตลักษณ์สำคัญของบางปลาม้าคือ การเป็นชุมชนที่มีฐานวัดและฐานวัฒนธรรมอันเก่าแก่

ในประเด็นแผนรวบรวมข้อมูลหน่วยการเรียนรู้ท้องถิ่น ทั้ง 7 หัวข้อ ทางเขตพื้นที่การศึกษาฯ รับที่จะประสานงานกับ อปท. ทั้ง 18 อปท.ในอำเภอบางปลาม้าเพื่อขอข้อมูลจากแต่ละพื้นที่ท้องถิ่น โดยอาศัยผู้อำนวยการโรงเรียนทั้ง 10 แห่งที่ร่วมประชุมมาโดยตลอดเป็นแกนหลัก หลังจากนั้นจะกำหนดผู้ที่จะเป็นทีมเขียนหน่วยการเรียนรู้เพิ่มเติมจากแกนนำภาคประชาชนส่วนหนึ่ง และครูอีกส่วนหนึ่ง ทั้งนี้เมื่อได้ข้อมูลระดับหนึ่งแล้วจะประชุมทีมงานทั้งหมดซึ่งคาดว่า จะเป็นต้นเดือนพฤษภาคม 2556

4. การเขียนเนื้อหาสาระและหน่วยการเรียนรู้ของสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น

4.1 การจัดรูปองค์กรเพื่อการเขียนสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น

กรณีอำเภอพนมทวน

ความพยายามจัดตั้งองค์กรเพื่อขับเคลื่อนสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นนั้น ในขั้นแรกโครงการใช้เวทีการประชุมพหุภาคีในวันที่ 15 มีนาคม 2556 ซึ่งมีผู้ร่วมประชุม 60 คน ได้เสนอชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ 11 ท่าน (จาก 10 อปท.) เป็นคณะทำงานที่จะทำงานร่วมกับเขตพื้นที่การศึกษาฯ และ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ถือเป็นคณะทำงานชุดที่ 1 ขณะเดียวกันก็ได้ประสานงานกับเขตพื้นที่การศึกษาฯ ขอให้มีการจัดตั้งคณะทำงานที่จะมาประสานงานกับภาคประชาชนด้วย ในการนี้ เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 2 ก็ได้มีคำสั่งของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฯ ที่ 159/2556 ลงวันที่ 17 เมษายน 2556 เรื่อง การแต่งตั้งคณะทำงานจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นศึกษา ประกอบด้วย ศึกษานิเทศก์ 7 คน ครูชำนาญการพิเศษ 6 คน จาก 3 โรงเรียน (โรงเรียนละ 2 คน) ทั้งนี้ เป็นการเตรียมการก่อนการประชุมในวันที่ 23 เมษายน 2556

การประชุมวันที่ 23 เมษายน 2556 เป็นการประชุมที่นัดหมายต่อเนื่องจากการประชุมเมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2556 เพื่อนำข้อมูลจากทุก อปท. มารวมกันและจะเป็นการวางแผนการเขียนสาระการเรียนรู้ ผู้ที่มาร่วมประชุมได้แก่ ผู้แทนจากแต่ละองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นองค์กรละ 2 คน (10 องค์กร) ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นคณะทำงานชุดแรก 11 ท่าน คณะทำงานที่เขตพื้นที่แต่งตั้งพร้อมทั้งคณะครูจาก 3 โรงเรียนที่คาดว่าจะเป็นโรงเรียนทดลองใช้สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น (เนื่องจากในแผนการวิจัยกำหนดไว้เบื้องต้นว่าจะมีโรงเรียนทดลอง 3 โรงเรียน)

ในการประชุมนี้จัดขึ้นที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรีเขต 2 มีผู้เข้าร่วมประชุม 41 คน ประกอบด้วยพระสงฆ์ 1 รูป บุคลากรและผู้บริหาร อปท. 21 คน ผู้ทรงคุณวุฒิ (จาก 11 รายชื่อ) มาร่วมประชุม (หรือส่งผู้แทนมาร่วมประชุม) รวม 6 คน ครูและผู้บริหารสถานศึกษา 9 คน ศึกษานิเทศก์ 4 คน ที่ประชุมได้กำหนดภาระงานโดยร่วมกันโดยพิจารณารายการข้อมูลที่จะนำมาจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นก่อน หลังจาก

นั้น จึงได้ขอความเห็นจากที่ประชุมในการกำหนดทีมงานที่จะรับผิดชอบในแต่ละสาระการเรียนรู้ ซึ่งบรรลุข้อตกลงให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมี จำนวน 10 องค์กรเลือกสาระที่ตนเองสนใจ จำนวน 1 สาระ ต่อ 1-2 อปท. และเกลี่ยให้มีผู้รับผิดชอบครบทั้ง 7 สาระ ผลในขั้นตอนนี้คือ ได้ผู้รับผิดชอบรวบรวมข้อมูลสาระต่างๆ ดังนี้

- สาระที่หนึ่ง เทศบาลพนมทวน (นางพรทิพย์ สามนปาล และนายกิตติวัฒน์ ธนโรจน์เดชานนท์)
- สาระที่สอง พังตรุ (น.ส.กนกวรรณ แช่มช้อย และ นางจีรวรรณ พิสนาท)
- สาระที่สาม หนองสาหร่าย (น.ส.ธัญรัตน์ พุทธพงษ์)
- สาระที่สี่ รางหวาย และ ตลาดเขต (น.ส.พรพิมล สืบนาค และน.ส.พรทิพย์ ทองนุ่ม)
- สาระที่ห้า หนองโรง และ ทุ่งสมอ (นางจุฑาทิพย์ ศรีมงคลชัย)
- สาระที่หก ดอนตาเพชร (นางสาวรวีกานต์ เต้นพิทักษ์)
- สาระที่เจ็ด อบต.พนมทวน และ เทศบาลดอนเจดีย์ (นางสาวกนิษฐา สายดี และนางศศิกาญจน์ สิงห์แจ่ม)

หลังจากนั้นที่ประชุม มีข้อตกลงให้แต่ละ อปท. ดำเนินการประสานแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน เพื่อจัดทำเป็น (ร่าง) เนื้อหาสาระ ฉบับแรกขึ้นมาก่อน และนัดหมายประชุมในวันที่ 27 พฤษภาคม 2556 เพื่อนำข้อมูลมานำเสนอเพื่อปรับปรุง ก่อนที่จะดำเนินการส่งมอบให้ครูนำเนื้อหาสาระไปจัดทำเป็นแผนการสอนเพื่อทดลองสอนในขั้นต่อไป

ก่อนกำหนดการประชุมในครั้งต่อไป เป็นช่วงเวลาทำความเข้าใจและติดตามผลการดำเนินงานของกับทั้ง 7 ทีม โดยนักวิจัยและผู้ช่วยวิจัย ซึ่งมีทั้งการเดินทางไปพบด้วยตนเอง การประสานทางโทรศัพท์และ E-mail และการสื่อสารทางไปรษณีย์

กรณีอำเภอบางปลาม้า

ในขั้นแรกโครงการวิจัยมีแนวคิดที่จะจัดตั้งองค์กรเพื่อขับเคลื่อนสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นโดยใช้เวทีการประชุมพหุภาคีในวันที่ 25 มีนาคม 2556 ซึ่งมีผู้ร่วมประชุม 46 คน แต่ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมประชุมไม่ได้เป็นไปตามเป้าหมาย และทางเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1 เห็นว่าน่าจะใช้ทีมงานของเขตพื้นที่การศึกษาฯ เป็นแกนหลักในการเขียนสาระการเรียนรู้มากกว่าที่จะจัดตั้งจากภาคประชาชน หลังจากนั้นทางเขตพื้นที่การศึกษาฯ ได้เสนอตัวผู้รับผิดชอบเขียนสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นบางปลาม้าศึกษา จากผู้อำนวยการโรงเรียนและคณะครูที่ได้มาเข้าร่วมโครงการวิจัยมาตั้งแต่ขั้นตอนแรกๆ โดยมีคณะทำงาน 10 ท่าน (ผู้อำนวยการโรงเรียน 7 คน ครู 3 คน) เพื่อให้ทีมงานเข้าใจภาระงานชัดเจนขึ้น จึงการจัดประชุมทีมงานครั้งแรกในวันที่ 23 เมษายน 2556 ณ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1 ในการประชุมนี้ได้มีการกำหนดตัวผู้รับผิดชอบในการเขียนสาระการเรียนรู้ทั้ง 7 เรื่อง โดยผู้รับผิดชอบจะเป็นผู้ดำเนินการหาข้อมูลหรือหาทีมงานมาร่วมในการหาข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ด้วยตนเอง

4.2 รายการข้อมูลที่จะนำมาจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น

ในการประชุมวันที่ 23 เมษายน 2556 (ทั้งสองอำเภอ) นอกจากจะมุ่งให้มีคณะทำงานที่ชัดเจนแล้ว ยังมีการทำความเข้าใจเรื่องข้อมูลที่จะนำมาใช้ในการเขียนสาระการเรียนรู้อีกด้วย ในการนี้ ที่ประชุมพหุภาคีได้กำหนดรายการข้อมูลที่ดำเนินการขอให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและส่วนราชการที่เกี่ยวข้องช่วยสนับสนุน ดังนี้

ด้านโครงสร้างพื้นฐาน (ภูมินิเวศ)

- แผนที่แสดง ภูมิประเทศ ที่ตั้งชุมชน โรงงาน โรงสี โรงเรียน วัด สถานีอนามัย อปท. ถนน แหล่งน้ำ (แม่น้ำ คู/คลอง อ่างเก็บน้ำ สระน้ำ) เขื่อน/ฝาย จุดส่งน้ำประปาชนบท จุดกระจายสัญญานโทรคมนาคม ที่ทำการไปรษณีย์ สถานีน้ำมันเชื้อเพลิง/ก๊าซ แหล่งผลิตก๊าซชีวภาพ/ไบโอดีเซลจากน้ำมันใช้แล้ว แหล่งผลิตปุ๋ยหมัก/ปุ๋ยนำชีวภาพ ที่ตั้งของตลาดและตลาดนัด ร้านรับซื้อมูลฝอยรีไซเคิล
- ประเด็นปัญหา ข้อจำกัด และแผนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของท้องถิ่น
- ภาพอนาคตทั้งทางบวก และทางลบ

ด้านเศรษฐกิจชุมชน (ฐานทางเศรษฐกิจและการพึ่งพาตนเอง**)**

- ข้อมูลเกี่ยวฐานที่มั่นทางเศรษฐกิจของชุมชนเช่น ข้าว ได้แก่ จำนวนชาวนา พื้นที่นาข้าว รอบการผลิต ปริมาณผลผลิตต่อไร่ ราคาและระบบซื้อขาย ต้นทุนการผลิตและความเสี่ยงในการผลิต ถ้ามีพืชเศรษฐกิจหลักที่รองลงมาและมีความสำคัญ ก็ควรจะมีข้อมูลเช่นเดียวกัน
- ข้อมูลการมีอยู่ของวิสาหกิจ สถานประกอบการ และอาชีพอื่นๆ ในชุมชน
- การมีอยู่ของแหล่งทุนเพื่อการผลิต รวมถึงระบบสหกรณ์และเครดิตยูเนี่ยน
- การกระจายรายได้และแบ่งปันผลกำไรจากการผลิต
- ความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มการผลิต
- การพัฒนาฝีมือแรงงานในหน่วยการผลิต
- โอกาสของเยาวชนในการเรียนรู้จากแหล่งการผลิตหรือสถานประกอบการต่างๆ ในชุมชน

ด้านสวัสดิการชุมชน (ความอุ่นใจและไม่ทิ้งกัน**)**

- ข้อมูลจำนวนผู้สูงอายุ และผู้พิการที่ได้รับเบี้ยยังชีพ
- จำนวนอาสาสมัครสาธารณสุขและบทบาทของเครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุข
- ระบบฌาปนกิจสงเคราะห์ และการมีอยู่ของกองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์
- ระบบการออมภายในชุมชนประเภทอื่นๆ เช่น ออมวันละบาทของกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มออมทรัพย์ต่างๆ (เน้นการยังชีพ)
- ศักยภาพการบริหารจัดการกองทุนโดยชุมชน
- ระบบอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัยที่มีอยู่ในท้องถิ่น

- ระบบอื่นๆ ที่ส่งเสริมการเกื้อกูลกันในชุมชน เช่น การเยี่ยมเยียนบ้านผู้สูงอายุ ผู้พิการ คนด้อยโอกาส ระบบเพื่อนช่วยเพื่อน สมาคม ชมรม สภากาแฟ ฯลฯ
- โอกาสของเยาวชนในการบำเพ็ญประโยชน์และเรียนรู้การเป็นอาสาสมัครในชุมชน

ด้านศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่น (การสืบทอดและการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรม)

- การมีอยู่ของ พ่อเพลง แม่เพลง หมอขวัญ ครูดนตรี ครูช่าง
- การมีอยู่ของตัวศิลปะ เช่น โอกาสในการแสดง และผลงานที่แสดง
- สภาวัฒนธรรมตำบลและอำเภอ รวมถึงภารกิจและเป้าหมายของสภาวัฒนธรรม
- แหล่งที่เก็บรวบรวมหรือเป็นหมุดหมายทางกาลเวลา ซึ่งสะท้อนเรื่องราวประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
- ความภาคภูมิใจของท้องถิ่นจากภูมิหลังการมีคนดีคนเด่นในสังคมที่เป็นคนท้องถิ่น
- ศูนย์สาธิตหรือแหล่งเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น (ใช้ฐานทรัพยากรท้องถิ่น)
- บทบาทของเยาวชนในการสืบทอดและสร้างสรรค์วัฒนธรรมท้องถิ่น

ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สรรพชีวิตที่หลากหลายและการใช้อย่างรู้ค่าของคนบางปลาม้า)

- ที่ตั้ง อาณาเขตของป่าชุมชน แหล่งน้ำที่เป็นแหล่งของพันธุ์สัตว์น้ำ หรือที่สาธารณประโยชน์
- ชนิดพันธุ์ไม้/สัตว์น้ำที่มีการเก็บหามาใช้ประโยชน์ทั้งจากป่า แหล่งน้ำหรือที่สาธารณประโยชน์
- ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากพันธุ์ไม้ สัตว์น้ำ ในท้องถิ่น (ผลิตภัณฑ์วิสาหกิจ หรือทำขึ้นเพื่อจำหน่ายในท้องถิ่น)
- สัตว์ป่าและประโยชน์ของสัตว์ป่า
- พิธีกรรมในป่าชุมชน (รวมถึงกฎเกณฑ์ วิถีปฏิบัติที่เกิดจากความเชื่อ)
- กฎระเบียบ ข้อบังคับในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน (กำหนดโดยกรรมการป่าชุมชน)
- การขยายพันธุ์ไม้พื้นถิ่นที่ทนแล้ง และพืชอาหาร
- การจัดการเรียนรู้ในพื้นที่ป่าชุมชน หรือที่สาธารณประโยชน์ และวิทยากรนำศึกษาป่าชุมชน
- การมีอยู่ของการทำเกษตรแนวเกษตรอินทรีย์
- การมีอยู่ของกลุ่มจัดการน้ำทั้งในระบบชลประทานและนอกระบบชลประทาน (แหล่งน้ำธรรมชาติ)
- ภาพอนาคตของฐานทรัพยากรธรรมชาติ (ทางบวกและทางลบ)
- แนวทางไปสู่ภาพทางบวก

ประเด็นปัญหาร่วม

- สถานการณ์ปัญหาที่เป็นอยู่ในท้องถิ่น

- แนวทางแก้ไขที่ฝ่ายต่างๆ ดำเนินการอยู่
- การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและโอกาสที่จะทำให้เกิดการจัดการร่วมกันในประเด็นนี้

อัตลักษณ์ร่วมอำเภอบางปลาม้า “บ้านและเมืองบนฐานวัดและฐานวัฒนธรรมอันเก่าแก่”

- คำขวัญที่สะท้อนคุณค่าของวัดและวัฒนธรรมท้องถิ่น
- เรื่องราวเกี่ยวกับหลักฐานการจัดตั้งวัดและเจดีย์ต่างๆ
- บทบาทของวัดและงานประเพณีในอดีต
- ตลาดเก่า ชุมชนเก่าที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน
- คุณค่าของเก่า (วัดเก่า ตลาดเก่า ชุมชนเก่า วิถีเก่า) กับการดำรงชีวิตในปัจจุบัน

อัตลักษณ์ร่วมอำเภอพนมทวน “แดนธรรมะ แดนกอบกู้เอกราช และแดนอาหารป่า”

- คำขวัญที่มีอยู่ในพื้นที่ท้องถิ่น
- กิจกรรมทางศาสนา หลักฐานและเรื่องราวเกี่ยวกับวัดและเจดีย์ต่างๆ
- หลักฐานและเรื่องราวเกี่ยวกับการรบในอดีตตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในท้องถิ่น และอาจรวมถึงการต่อสู้กับกระแสทุนนิยมและบริโภคนิยมในปัจจุบัน
- แหล่งอาหารธรรมชาติที่ยังหาได้ ชนิดอาหารที่ยังเป็นเอกลักษณ์ของคนพนมทวน

4.3 การวางแผนจัดทำหน่วยการเรียนรู้/แผนการสอน และกำหนดโรงเรียนทดลอง

กรณีอำเภอพนมทวน

หลังการจัดสรรภาระงานการเขียนสาระการเรียนรู้แก่ผู้ทรงคุณวุฒิและเจ้าหน้าที่ของ อปท. แล้ว (การประชุมวันที่ 23 เมษายน 2556) ได้มีนัดหมายการประชุมต่อเนื่องเพื่อพิจารณาเนื้อหาของสาระการเรียนรู้ที่รวบรวมมาได้ และเพื่อวางแผนจัดทำหน่วยการเรียนรู้/แผนการสอน และกำหนดสถานศึกษาที่จะทดลองใช้หน่วยการเรียนรู้ โดยนัดหมายประชุมในวันที่ 27 พฤษภาคม 2556 (เช้า) ณ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 2 ผู้ที่เชิญเข้าร่วมประชุมในครั้งนี้ประกอบด้วย คณะทำงานตามคำสั่งของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฯ ผู้ทรงคุณวุฒิ 11 ท่าน และคณะทำงานด้านข้อมูลของ อปท. รวมทั้งผู้อำนวยการโรงเรียน 3 โรงเรียนซึ่งคาดว่าจะเป็นโรงเรียนที่ทดลองใช้หน่วยการเรียนรู้ (ตามแผนเดิมของการวิจัย) มีผู้มาร่วมประชุมประมาณ 20 ท่าน พบว่าแต่ละอปท. มีข้อมูลมานำเสนอแต่ยังไม่มีสาระใดสามารถรวบรวมข้อมูลได้ครบทุก อปท. นอกจากนี้ แต่ละทีมยังมีไม่มีความมั่นใจที่จะเขียนเป็นเนื้อหาสาระได้ และเนื่องจากระยะเวลาการวิจัยเหลืออยู่จำกัดทำให้ทางโครงการวิจัยมีความประสงค์ให้คณะครูที่จะทดลองใช้หน่วยการเรียนรู้ได้เข้าถึงเนื้อหาสาระและสามารถเขียนแผนการสอนได้เร็วขึ้น ที่ประชุมจึงได้ร่วมกันปรับแผนการทำงานใหม่โดยจัดตั้งคณะทำงานซึ่งรับผิดชอบทั้งเขียนสาระการเรียนรู้และเขียนแผนการสอนควบคู่กันไป

ในขั้นตอนนี้ ที่ประชุมเสนอให้มีคำสั่งจัดตั้งคณะทำงานขึ้นใหม่ ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ อปท. และครูในท้องถิ่นนั้น และกำหนดให้ใช้โรงเรียนท้องถิ่นนั้นเป็นโรงเรียนทดลองสอนในแต่ละสาระ หลังจากนั้น

มีการเสนอชื่อคณะทำงานใหม่ทั้ง 7 ชุด โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิเป็นประธาน มีผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมเป็นคณะทำงานหรือที่ปรึกษา มีรายชื่อครูเข้าร่วมครบทุกสาระ เพื่อให้เขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรีเขต 2 ดำเนินการประสานงานเพื่อจัดตั้งคณะทำงานดังกล่าวต่อไป ทั้งนี้ ได้มีการจัดตั้งศึกษานิเทศก์สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาฯ เข้าร่วมเป็นคณะทำงานในแต่ละสาระอีกด้วย คำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานชุดนี้ คือ คำสั่งที่ 197 / 2556 ลงวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ.2556 (ภารกิจของคณะทำงานชุดนี้จะรวมทั้งการเขียนเนื้อหาสาระและแผนการสอน)

คณะทำงานตามคำสั่งดังกล่าวมี 73 คน ดังนี้

สาระที่ 1 คือ นายสมโภชน์ ดอกยอ ประธานคณะทำงาน มีทีมงานและที่ปรึกษารวม 8 คน

สาระที่ 2 คือ นายพันศักดิ์ เอี่ยมสะอาด ประธานคณะทำงาน มีทีมงานและที่ปรึกษารวม 10 คน

สาระที่ 3 คือ นายศิวโรฒ จิตนิยม ประธานคณะทำงาน มีทีมงานและที่ปรึกษารวม 10 คน

สาระที่ 4 คือ นายธนู จารุพงษ์ ประธานคณะทำงาน มีทีมงานและที่ปรึกษารวม 13 คน (2 อปท.)

สาระที่ 5 คือ นายบุญช่วย อินทรักษา ประธานคณะทำงาน มีทีมงานและที่ปรึกษารวม 11 คน

สาระที่ 6 คือ นายวันชัย ดอกยอ ประธานคณะทำงาน มีทีมงานและที่ปรึกษารวม 10 คน

สาระที่ 7 คือ นายรัตน์ ชาวนาฟาง ประธานคณะทำงาน มีทีมงานและที่ปรึกษารวม 11 คน (2 อปท.)

กรณีอำเภอบางปลาม้า

การประชุมทีมงานของอำเภอบางปลาม้า เพื่อพิจารณาเนื้อหาของสาระการเรียนรู้ที่รวบรวมมาได้ วางแผนจัดทำหน่วยการเรียนรู้/แผนการสอน และกำหนดสถานศึกษาที่จะทดลองใช้หน่วยการเรียนรู้ จัดขึ้นในวันที่ 27 พฤษภาคม 2556 (บ่าย) การประชุมครั้งนี้มีการนำเสนอข้อมูลทั่วไปแบบการบรรยายสรุปของอำเภอบางปลาม้า แต่ข้อมูลที่จำเพาะลงไปในแต่ละหน่วยย่อยยังไม่ชัดเจน และทีมงานเพิ่มเติมยังไม่ชัดเจน ในขั้นตอนนี้ รองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาซึ่งอยู่ในทีมงานวิจัยนี้ชี้แจงว่า การจัดตั้งคณะทำงานจะดำเนินการภายหลัง และในช่วงนี้ผู้รับผิดชอบแต่ละคนก็จะมีทีมงานของตนเองอยู่แล้วโดยไม่จำเป็นต้องมีคำสั่งแต่งตั้ง ส่วนเรื่องการกำหนดตัวผู้เขียนแผนการสอนนั้น กำหนดเป็นผู้รับผิดชอบคนเดียวกัน คือ รับผิดชอบทั้งเขียนเนื้อหาสาระและเขียนแผนการสอน ส่วนโรงเรียนที่จะทดลองใช้นั้น กำหนดเบื้องต้นคือโรงเรียนที่ผู้รับผิดชอบเขียนเรื่องนั้นสังกัดอยู่ เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการดำเนินงาน อนึ่ง ในครั้งนี้ พบว่ามีผู้รับผิดชอบสาระที่ 4 ซ้ำกัน 2 ท่าน และขาดผู้รับผิดชอบสาระที่ 2 ไป จึงได้มีการจัดตั้งคณะทำงานเพิ่มเติมขึ้นอีก 1 ชุด เป็นครูจำนวน 3 คน ทำให้มีคณะทำงานในขั้นตอนนี้จำนวน 10 คน โดยเป็นครูหรือผู้บริหารสถานศึกษาจาก 7 โรงเรียน คณะทำงานชุด 10 คนนี้ไม่ได้มีคำสั่งแต่งตั้งหรือประกาศแต่งตั้งโดยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฯ อย่างเป็นทางการ (ต่อเมื่อโครงการวิจัยใกล้แล้วเสร็จ จึงได้มีประกาศของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 เรื่อง การจัดตั้งเครือข่ายพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่นระดับอำเภอ ลงวันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ.2556 โดยในประกาศจะมีรายชื่อของเครือข่ายพัฒนาสาระท้องถิ่นทั้ง 7 สาระ รวม 28 คน)

คณะทำงานชุด 10 คนมีดังนี้

สาระที่ 1 คือ นายสมชาย บริบูรณ์บันเทิง ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดลำบัว ต.จระเข้ใหญ่

สาระที่ 2 คือ นางวรญา อดุลยศักดิ์ และคณะครู จากโรงเรียนวัดโพธิ์ศรี ต.บางปลาม้า

สาระที่ 3 คือ นางบัวพิศ รอดทัศนา ครูโรงเรียนวัดลานคา ต. โคกคราม

สาระที่ 4 คือ นางวิไลลักษณ์ โสมภีร์ ครูโรงเรียนวัดโพธิ์ศรี ต.บางปลาม้า

สาระที่ 5 มี 2 ท่านคือ นายธนาชิต แก้วชนะ ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดศาลาท่าทราย ต.จระเข้ใหญ่ และนางมาลี เกิดคล้าย ครูโรงเรียนวัดเสาธง ต.บางปลาม้า

สาระที่ 6 คือ ดร.เฉลียว เอี่ยมสกุล ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดพลับพลึงเหนือ

สาระที่ 7 คือ ดร.ฤทัยวรรณ หาญกล้า ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดดอนไข่เต่า ต.วัดโบสถ์

4.4 การเขียนและตรวจสอบสาระการเรียนรู้-แผนการสอนก่อนนำไปทดลองใช้

กรณีอำเภอพนมทวน

หลังได้รายชื่อคณะทำงาน 7 ชุด (จำนวน 73 คน) ได้มีการประสานงานโดยตรงกับผู้ที่มีรายชื่อ ต่อมาได้มีการออกคำสั่งจัดตั้งคณะทำงานโดยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฯ หลังจากนั้นแต่ละทีมก็จะแยกกันทำงาน ต่อมาเมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2556 มีการประชุมคณะทำงานรวมทุกสาระ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับผลงานที่ต้องการ ในครั้งนี้ ครูหลายคนเข้ามารับรู้เรื่องราวของโครงการวิจัยอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรก หลังการประชุมร่วมกับพหุภาคี มีการจัดประชุมคณะครูผู้เขียนแผนการสอนเป็นการเฉพาะ เพื่อทำความเข้าใจเหตุผลความเป็นมา ขอบเขตเนื้อหา การออกแบบกิจกรรมที่เน้นการใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น แผนการทดลองสอน และการทำเอกสารรายงานผลการดำเนินงาน รวมทั้งกรอบเวลาในการดำเนินการ ในการนี้ ทีมศึกษานิเทศก์มีบทบาทในการบริหารการประชุมช่วงบ่าย

ช่วงเวลาเขียนสาระการเรียนรู้-แผนการสอนนี้ แต่ละทีมงานมีรูปแบบการทำงานแตกต่างกันไปบ้าง บางทีมงานเกิดความร่วมมือระหว่าง อปท.ที่รับผิดชอบ (กรณีทำร่วม 2 อปท.) และคณะครูเป็นอย่างดี มีการประชุมต่อเนื่องและพร้อมที่จะใช้ทรัพยากรในการดำเนินการร่วมกัน แต่หลายทีมครูได้กลายเป็นผู้มีบทบาทหลัก เจ้าหน้าที่ อปท.ทำหน้าที่สนับสนุนข้อมูล และมีผู้ทรงคุณวุฒิมาช่วยประสานงานตามความจำเป็น อนึ่งมีหนึ่งสาระที่ เจ้าหน้าที่ อปท. ที่เป็นหลักในคณะทำงานได้ลาออกจากราชการและโรงเรียนที่กำหนดให้เข้าร่วมอยู่ในคณะทำงานก็ไม่สะดวกในการเข้าร่วมการวิจัย ทำให้ต้องหาโรงเรียนใหม่และครูใหม่มาร่วมโครงการแทน (สำหรับเจ้าหน้าที่ อปท. ยังมีคณะทำงานอยู่อีกหนึ่งท่าน) การจัดทำสาระนี้จึงล่าช้าไปบ้าง ในขั้นตอนนี้ บุคคลที่มีบทบาทในการติดตามความก้าวหน้าและแก้ปัญหาให้กับแต่ละทีมย่อยคือ นักวิจัย/ผู้ช่วยวิจัย และศึกษานิเทศก์ที่มีชื่ออยู่ในคณะทำงานแต่ละชุด

หลังการยกร่างสาระการเรียนรู้แล้ว ได้มีการจัดประชุมตรวจสอบผลงานก่อนนำไปทดลองใช้ในสถานศึกษา เป็นการประชุมรวมทุกสาระ ในวันที่ 13 สิงหาคม 2556 ณ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 2 มีผู้เข้าร่วมประชุม 31 คน แต่ละทีมได้นำเสนอผลงานคือ เนื้อหาสาระและแผนการสอน และรับฟังข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงแก้ไข ซึ่งโดยภาพรวมพบว่าแต่ละทีมมีความมั่นใจและกระตือรือล้นที่จะจัดการเรียนการสอน

กรณีอำเภอบางปลาม้า

เนื่องจากคณะทำงานหลักที่กำหนดไว้คือ ครูและผู้อำนวยการโรงเรียน 10 คน ยังไม่มีความชัดเจนเกี่ยวกับทีมงานในแต่ละสาระย่อย การประชุมวันที่ 28 มิถุนายน 2556 จึงเป็นการประชุมเพียง 8 คน (เฉพาะหัวหน้าทีม) การประชุมครั้งนี้เป็นการติดตามผลงานของแต่ละทีมว่ามีความก้าวหน้ามากน้อยเพียงใดและมีแผนจะทำอะไรต่อไป

การติดตามนิเทศ ดำเนินการโดยนักวิจัยคือ นายจำลอง บุญเรืองโรจน์ ซึ่งเป็นรองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1 เป็นหลัก แต่เนื่องจากทีมงานทั้ง 8 ท่าน รวมทั้งนายจำลอง บุญเรืองโรจน์ มีภารกิจมากจึงทำให้มีการประสานงานหรือติดตามงานได้จำกัด

หลังการยกร่างสาระการเรียนรู้แล้ว ได้มีการจัดประชุมเพื่อนำเสนอผลงานเบื้องต้นรวมทุกสาระหนึ่งครั้งในวันที่ 15 สิงหาคม 2556 ณ โรงเรียนวัดโพธิ์ศรี เพื่อให้แต่ละทีมสามารถนำข้อเสนอแนะไปปรับปรุงก่อนดำเนินการทดลองใช้สาระการเรียนรู้ในสถานศึกษา ในขั้นตอนนี้มีการเน้นย้ำเรื่องการใช้ข้อมูลท้องถิ่นและแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอน

4.5 ข้อค้นพบในขั้นตอนนี้

ข้อค้นพบในขั้นตอนนี้ของกรณีอำเภอพนมทวนคือ

(1) คณะทำงานแต่ละชุดให้ความสำคัญกับงานนี้โดยมีการประชุมเพื่อทำความเข้าใจและวางแผนงานร่วมกันอย่างน้อย 1 ครั้ง บางทีมมีการประชุมหลายครั้งและมีการทำงานเป็นทีมอย่างชัดเจน

(2) ในขั้นตอนนี้ครูจะมีบทบาทมากขึ้นคือ ทำหน้าที่เสมือนเป็นเลขานุการของกลุ่ม รับผิดชอบการจัดทำแผนการเรียนการสอน และเป็นผู้ดำเนินการทดลองสอนอีกด้วย

(3) การรวบรวมข้อมูลจากแต่ละ อปท. ยังไม่ราบรื่น ปัญหาในการติดต่อประสานงานกับแหล่งข้อมูลที่ต้องรวบรวมจาก อปท. ทั้งหมดซึ่งมีถึง 10 อปท. ทำให้ได้ข้อมูลไม่ตรงกับรายการข้อมูลที่ต้องการ หรือได้ข้อมูลมาบ้างแต่ไม่ครบถ้วน

(4) จากข้อจำกัดในการรวบรวมข้อมูล ทำให้แต่ละทีมพยายามใช้ข้อมูลในส่วนของ อปท.ของตนเป็นสำคัญ หรือไม่ก็แสดงในภาพรวมของอำเภอ โดยไม่มีนำเสนอข้อมูลที่แยกเป็นราย อปท.

(5) ระบบการจัดการข้อมูลเพื่อนำเสนอเป็นสาระการเรียนรู้ก็ยังคงมีปัญหา เนื่องจากแต่ละทีมยังขาดประสบการณ์และตัวอย่างของการนำเสนอข้อมูลที่ดี (คือ สามารถให้ภาพรวมระดับอำเภอในขณะที่ยังคงเห็นคุณลักษณะของแต่ละ อปท. อยู่ด้วย) ประกอบกับได้รับข้อมูลไม่ครบถ้วน ทำให้การนำเสนอข้อมูลให้เป็นระบบได้ยาก เมื่อมีการจัดตั้งคณะทำงานที่มีครูเข้ามาร่วมด้วย แต่ละทีมก็จะคาดหมายให้ครูเป็นหลักในการนำเสนอข้อมูล ขณะที่ครูเองก็มีความจำเป็นต้องทำเพื่อนำไปใช้ประกอบในหน่วยการเรียนรู้ที่ตนเองจะเขียนขึ้นด้วย ดังนั้น ครูจะรับเอาข้อมูลหรือองค์ความรู้ที่พหุภาคีรวบรวมมาได้แล้วมาเป็นฐานในการพัฒนาหน่วยการเรียนรู้ พร้อมกับเพิ่มเติมเนื้อหาความรู้ตามศักยภาพของครู ซึ่งบางท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ลึกซึ้งเกี่ยวกับท้องถิ่นของตนอยู่แล้ว

(6) เนื่องจากในช่วงแรกของการเขียนสาระการเรียนรู้นั้น ครูไม่ได้เข้าร่วมในกระบวนการกำหนดสาระการเรียนรู้ เนื่องจากโครงการวิจัยวางแผนให้คณะครูเข้ามาร่วมในโครงการในช่วงที่คาดว่าสาระการเรียนรู้จะเกิดขึ้นแล้ว ทำให้ครูขาดข้อมูลที่โครงการสื่อสารในช่วงแรกๆ ซึ่งถือว่ามีส่วนสำคัญในการกำหนดทิศทางของสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น และการสื่อสารที่พยายามจำแนกเนื้อหาไม่ให้สาระทั้ง 7 ทับซ้อนกัน ประกอบกับในขั้นตอนการเข้ามาร่วมงานของครู จะแยกการทำงานเป็นรายสาระ ทำให้การทำงานของครูและทีมมีอิสระมากขึ้น แต่ก็มีโอกาสที่กรอบแนวคิดเดิมบางส่วนจะหายไป และมีการซ้อนทับกันด้านเนื้อหาระหว่างทีมมากขึ้น

(7) การแบ่งทีมเป็นทีมย่อย 7 ทีมกระจายในพื้นที่ ทำให้การประสานระหว่างทีมวิจัยส่วนกลางกับทีมย่อยทำได้ยากขึ้น และเนื่องจากมีการเพิ่มคณะทำงานซึ่งบางส่วนไม่ได้เข้าร่วมตั้งแต่ต้น การสื่อสารทำความเข้าใจเกี่ยวกับผลงานที่ต้องการจึงมีส่วนที่บกพร่องไปบ้าง

(8) ในขั้นตอนการเขียนแผนการเรียนรู้และทดลองใช้ในสถานศึกษา เป็นช่วงท้ายของโครงการคือใกล้สิ้นสุดเวลาตามสัญญาการวิจัย (เป็นเพราะโครงการเริ่มงานได้ล่าช้ามาตั้งแต่ต้น และในระยะเริ่มต้นการสื่อสารกับพหุภาคีมีผู้เข้าร่วมไม่เป็นไปตามเป้าหมายต้องมีการประชุมเพิ่มเติมมากกว่าที่กำหนดไว้เดิม) ทำให้คณะทำงานทุกฝ่ายต้องเร่งดำเนินการ เนื้อหาบางส่วนที่หาข้อมูลไม่ได้หรือยังไม่เห็นความสำคัญก็จะละเลยไป (ไม่กล่าวถึง)

ข้อค้นพบในขั้นตอนนี้ของกรณีอำเภอบางปลาม้าคือ

(1) คณะทำงานมี 10 ท่าน เป็นครูและผู้บริหารโรงเรียน แต่ละท่านรับผิดชอบเขียนสาระการเรียนรู้และเขียนหน่วยการเรียนรู้พร้อมกันไปด้วย ข้อจำกัดของการทำงานในรูปแบบนี้คือ การเข้าถึงข้อมูลของท้องถิ่นเป็นไปอย่างจำกัด เพราะครูจะมีภารกิจประจำมาก การออกไปประสานงานด้านข้อมูลกับหน่วยงานภายนอกเป็นไปได้ยาก แต่ครูจะสามารถเขียนแผนการสอนได้ดี และสามารถนำนักเรียนไปสู่แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นได้ดี แต่ก็ยังจำกัดเฉพาะในท้องถิ่นหรือในเครือข่ายที่ครูท่านนั้นเชื่อมโยงถึงเท่านั้น ส่วนผู้บริหารสถานศึกษาจะสามารถเดินทางออกจากสถานศึกษาได้มากกว่าแต่ก็ยังคงมีข้อจำกัดอยู่อันเนื่องจากแหล่งข้อมูลกระจัดกระจายอยู่มาก กล่าวได้ว่ารูปแบบการทำงานแบบพหุภาคีในอำเภอบางปลาม้ายังไม่ชัดเจน

(2) ผู้เขียนสาระการเรียนรู้ของอำเภอบางปลาม้า ส่วนใหญ่มาเข้าร่วมตั้งแต่ขั้นตอนที่มีการประชุมเพื่อสื่อสารกับพหุภาคี โดยบางท่านมีบทบาทเป็นแหล่งเรียนรู้อยู่แล้ว บางท่านก็เชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้ในชุมชนของตนอยู่แล้ว จึงเขียนสาระและแผนการสอนจากฐานความเชี่ยวชาญที่ตนเองมีอยู่และใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเป็นสำคัญ แต่ก็มีข้อสังเกตว่ารูปแบบการเขียนเนื้อหาสาระนั้นกลับไปให้น้ำหนักกับข้อมูลจากเอกสารตำราประกอบการสอนมากกว่าที่จะใช้ข้อมูลที่ได้จากตัวแหล่งการเรียนรู้ท้องถิ่น(คือ ไม่ได้นำข้อมูลของท้องถิ่นมาเป็นเขียนเป็นเนื้อหาสาระ) แม้ว่าจะมีการเขียนอยู่บ้างแต่ก็ไม่มาก และส่วนใหญ่ไม่มีข้อมูลที่ใช้ฐานข้อมูลของทั้งอำเภอยกเว้น สาระที่ 2 ที่ครู 4 คนเข้ามาร่วมกับโครงการวิจัยภายหลังมีการทำงานเป็นทีมและมีตัวอย่างจากข้อมูลที่รวบรวมได้ของอำเภอพนมทวน ทำให้สาระนี้ให้ความสำคัญกับการจัดการข้อมูลของ

ท้องถิ่นมากกว่าหน่วยอื่นๆ รวมทั้งมีการใช้ข้อมูลจากส่วนราชการต่างๆ มากกว่าสาระอื่นๆ การทำงานเป็นทีมและการมีตัวอย่างที่มีความชัดเจนจะช่วยให้สามารถจัดการข้อมูล/ความรู้ท้องถิ่นได้ดีขึ้น

5. ผลงานและการทดลองสอนสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น

ในการกำหนดภาระงานของเครือข่ายพหุภาคีนั้น โครงการวิจัยได้ระบุภารกิจไว้เป็น 2 ชิ้นงาน คือ ชิ้นงานแรกเรียกว่า สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น เน้นการนำเสนอข้อมูลและเรื่องราวของท้องถิ่น เสนอให้เขียนเป็นอิสระแยกจากแผนการสอน และเสนอแนะโครงสร้างของเอกสาร ดังนี้ 1) หลักการและเหตุผล 2) เนื้อหาสาระประกอบด้วย บทนำ อธิบาย คำ/นิยาม หรือหลักการที่เกี่ยวข้อง ตามด้วยหัวข้อต่างๆ ตามประเด็นที่ศึกษา ซึ่งเสนอให้ปิดท้ายด้วย ประเด็นปัญหา ข้อจำกัด และแนวทางในการพัฒนาในเรื่องที่นำเสนอ 3) การเชื่อมโยงสาระท้องถิ่นกับประเทศและประชาคมอาเซียน และ 4) แหล่งการเรียนรู้และวิทยากร อนึ่ง ในส่วนของหลักการและเหตุผล รวมถึง คำ/นิยาม และหลักการที่เกี่ยวข้องในแต่ละสาระย่อยนั้น ทีมวิจัยได้เริ่มต้นเขียนขึ้นก่อน แล้วจึงร่วมกับพหุภาคีกำหนดรายการข้อมูลที่ควรนำมาใช้ในการเขียนสาระการเรียนรู้ต่างๆ หลังจากนั้นแต่ละทีมจึงไปหาข้อมูลและนำไปเขียนเป็นผลงานของตน

ชิ้นงานที่สองคือ แผนการสอน ในส่วนนี้เป็นส่วนที่อาศัยครูเป็นหลักในการเขียน โดยเสนอให้เขียนในรูปแบบของหน่วยการเรียนรู้ ตามที่ครูมีความถนัดและดำเนินการในภาระงานปกติอยู่แล้ว โครงการวิจัยไม่ได้มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับวิธีเขียนเป็นพิเศษ นอกจากข้อเสนอให้ใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเท่านั้น นอกจากนี้ ในการส่งผลงานชิ้นที่สองนี้กำหนดให้แนบรายงานผลการทดลองสอนประกอบมาด้วย

ก่อนที่กล่าวถึงรายละเอียดของผลงานทั้งสองชิ้นงานของพหุภาคีแยกตามรายสาระ ขอแสดงข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดทำแผนการสอนของพหุภาคีทั้งสองอำเภอดังนี้

สาระที่ 1 ภูมิศาสตร์ และโครงสร้างพื้นฐานด้านโลจิสติกส์

	อำเภอพนมทวน	อำเภอบางปลาม้า
ครูผู้จัดทำแผนการเรียนรู้	นางสุรินทน์ จุลกิจวัฒน์ และคณะ	นายสมชาย บริบูรณ์บันเทิง
โรงเรียนที่ใช้แผน	โรงเรียนวัดเบญพาด	โรงเรียนวัดลำบัว
ระดับชั้นที่ใช้แผนการสอน	มัธยมศึกษาปีที่ 1	ประถมศึกษาปีที่ 6
จำนวนเวลา	10 ชั่วโมง	5 ชั่วโมง
จำนวนหน่วยย่อย	5 หน่วยย่อย	4 หน่วยย่อย
จำนวนนักเรียนที่ทดลองสอน	29 คน	8 คน

สาระที่ 2 เศรษฐกิจชุมชน

	อำเภอพนมทวน	อำเภอบางปลาม้า
ครูผู้จัดทำแผนการเรียนรู้	นางไพเราะ สุขสันต์ และคณะ	นางวรญา อดุลยศักดิ์ และคณะ
โรงเรียนที่ใช้แผน	โรงเรียนบ้านบ่อระแหง	โรงเรียนวัดโพธิ์ศรี

	อำเภอพนมทวน	อำเภอบางปลาม้า
ระดับชั้นที่ใช้แผนการสอน	มัธยมศึกษาปีที่ 1	ประถมศึกษาปีที่ 6
จำนวนเวลา	10 ชั่วโมง	5 ชั่วโมง
จำนวนหน่วยย่อย	4 หน่วยย่อย	3 หน่วยย่อย
จำนวนนักเรียนที่ทดลองสอน	13 คน	12 คน

สาระที่ 3 สวัสดิการชุมชน

	อำเภอพนมทวน	อำเภอบางปลาม้า
ครูผู้จัดทำแผนการเรียนรู้	นางบังอร ท่าน้ำตื้น	นางบัวพิศ รอดทัศนา
โรงเรียนที่ใช้แผน	โรงเรียนบ้านสระลุมพุก	โรงเรียนวัดลานคา
ระดับชั้นที่ใช้แผนการสอน	ประถมศึกษาปีที่ 5	ประถมศึกษาปีที่ 4
จำนวนเวลา	7 ชั่วโมง	10 ชั่วโมง
จำนวนหน่วยย่อย	3 หน่วยย่อย	5 หน่วยย่อย
จำนวนนักเรียนที่ทดลองสอน	18 คน	9 คน

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

	อำเภอพนมทวน	อำเภอบางปลาม้า
ครูผู้จัดทำแผนการเรียนรู้	นางพยุง ใบแย้มและคณะ	นางวิไลลักษณ์ โสมภีร์
โรงเรียนที่ใช้แผน	รร.อนุบาลพนมทวน (รางหวาย) และรร.บ้านตลาดเขตมิตรภาพที่ 105	โรงเรียนวัดโพธิ์ศรี
ระดับชั้นที่ใช้แผนการสอน	ประถมศึกษาปีที่ 6	ประถมศึกษาปีที่ 3
จำนวนเวลา	6 ชั่วโมง	10 ชั่วโมง
จำนวนหน่วยย่อย	5 หน่วยย่อย	6 หน่วยย่อย
จำนวนนักเรียนที่ทดลองสอน	65 คน	11 คน

สาระที่ 5 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

	อำเภอพนมทวน	อำเภอบางปลาม้า
ครูผู้จัดทำแผนการเรียนรู้	นางบุญสม แช่มช้อย	นางมาลี เกิดคล้าย, นายธนาชิต แก้วชนะ (แยกเขียน)
โรงเรียนที่ใช้แผน	โรงเรียนบ้านหลุมหิน	โรงเรียนวัดเสาธง, โรงเรียนวัดศาลาท่าทราย
ระดับชั้นที่ใช้แผนการสอน	มัธยมศึกษาปีที่ 1	ประถมศึกษาปีที่ 4, ประถมศึกษาปีที่ 6
จำนวนเวลา	7 ชั่วโมง	24 ชั่วโมง, 6 ชั่วโมง
จำนวนหน่วยย่อย	4 หน่วยย่อย	4 หน่วยย่อย, 4 หน่วยย่อย
จำนวนนักเรียนที่ทดลองสอน	24 คน	30 คน, 11 คน

สาระที่ 6 ปัญหาในวัยเด็กและวัยรุ่น

	อำเภอพนมทวน	อำเภอบางปลาม้า
ครูผู้จัดทำแผนการเรียนรู้	น.ส.ธันยลิน พีรวิชัยนนท์ และคณะ	ดร.เฉลียว เอี่ยมสกุล
โรงเรียนที่ใช้แผน	ร.ร.วัดสาลวนารามและ ร.ร.บ้านดอนมะขาม	โรงเรียนมดแดงวิทยา
ระดับชั้นที่ใช้แผนการสอน	มัธยมศึกษาปีที่ 1	มัธยมศึกษาปีที่ 1
จำนวนเวลา	10 ชั่วโมง	8 ชั่วโมง
จำนวนหน่วยย่อย	6 หน่วยย่อย	4 หน่วยย่อย
จำนวนนักเรียนที่ทดลองสอน	51 คน	15 คน

สาระที่ 7 คุณลักษณะของคนท้องถิ่น (อัตลักษณ์ท้องถิ่น)

	อำเภอพนมทวน	อำเภอบางปลาม้า
ครูผู้จัดทำแผนการเรียนรู้	นายบรรจบ ชูใจ	ดร.ฤทัยวรรณ หาญกล้า
โรงเรียนที่ใช้แผน	โรงเรียนวัดดอนเจดีย์	โรงเรียนวัดดอยไข่เต่า
ระดับชั้นที่ใช้แผนการสอน	ประถมศึกษาปีที่ 6	ประถมศึกษาปีที่ 6
จำนวนเวลา	4 ชั่วโมง	6 ชั่วโมง
จำนวนหน่วยย่อย	3 หน่วยย่อย	3 หน่วยย่อย
จำนวนนักเรียนที่ทดลองสอน	16 คน	21 คน

5.1 ผลงานและการทดลองสอนสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นอำเภอพนมทวน

ผลงานของอำเภอพนมทวนมีความสอดคล้องกับเป้าหมายของโครงการที่ต้องการให้เป็นผลงานของพหุภาคีและมีเนื้อหาสาระที่มาจากข้อมูลของท้องถิ่นโดยครอบคลุมพื้นที่ทั้งอำเภอ ส่วนด้านแผนการเรียนรู้ที่จะนำไปใช้จัดการเรียนการสอนก็มุ่งเน้นให้มีการใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเพื่อการเรียนการสอน เมื่อถึงขั้นการทดลองสอน ครูที่เข้าร่วมโครงการต้องประสานขอเวลาจัดการเรียนการสอนและขออนุญาตนำเด็กออกไปเรียนรู้นอกสถานศึกษา ซึ่งบางทีมก็มีข้อจำกัดต้องใช้เวลาทดลองสอนในวันเสาร์อาทิตย์ด้วย สรุปผลงานของอำเภอพนมทวนแยกเป็นรายสาระได้ดังนี้

สาระที่ 1 ภูมิศาสตร์ โครงสร้างพื้นฐานและโลจิสติกส์ในอำเภอพนมทวน

(1) ในเอกสารสาระการเรียนรู้ มีการจัดองค์ประกอบเนื้อหาดังนี้ 1) บทนำ ว่าด้วยคำและความหมาย 2) ลักษณะพื้นฐานทางภูมิศาสตร์และความเป็นมาของสภาพพื้นที่ในอำเภอพนมทวน 3) ขนาดพื้นที่ จำนวนชุมชน จำนวนครัวเรือน ประชากร และความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่ 4) โครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ของอำเภอพนมทวนในปัจจุบัน : โครงข่ายถนน ระบบขนส่งมวลชน ระบบชลประทานและโครงข่ายน้ำเพื่อการเกษตร แหล่งน้ำเพื่ออุปโภคและบริโภค และ ระบบประปา ฯลฯ 5) ประเด็นปัญหา ข้อจำกัด และแนวทางในการพัฒนา 6) การเชื่อมต่อ

โครงสร้างพื้นฐานด้านระบบโลจิสติกส์ของอำเภอพนมทวนกับของประเทศและอาเซียน และ 7) แหล่งการเรียนรู้และวิทยากรท้องถิ่น

(2) ส่วนของแผนการจัดการเรียนรู้สาระที่ 1 แบ่งเป็น 5 หน่วยย่อย ใช้เวลาเรียนรวม 10 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 1 คำและความหมายของลักษณะทางภูมิศาสตร์ และโครงสร้างพื้นฐานด้าน โลจิสติกส์ ใช้เวลาเรียน 1 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 2 ลักษณะพื้นฐานทางภูมิศาสตร์และความเป็นมาของสภาพพื้นที่ในอำเภอพนมทวน ใช้เวลาเรียน 2 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 3 ประเด็นปัญหา ข้อจำกัด ใช้เวลาเรียน 1 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 4 การเชื่อมโยงการเรียนรู้ท้องถิ่นกับระดับประเทศและประชาคมอาเซียน ใช้เวลาเรียน 1 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 5 ศึกษาดูงานแหล่งเรียนรู้ ใช้เวลา 5 ชม. หน่วยที่ 1-4 จัดการเรียนการสอนในห้องเรียนโดยเน้นกระบวนการกลุ่ม นักเรียนเรียนรู้จากสื่อภาพ แผนที่ เอกสาร สื่ออินเตอร์เนต และใบงาน ในส่วนการศึกษาดูงาน ใช้แหล่งเรียนรู้คือ ที่ว่าการไปรษณีย์พนมทวน สำนักงานขนส่งจังหวัดกาญจนบุรี การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค สาขาพนมทวน และการประปาส่วนภูมิภาค สาขาพนมทวน

(3) ผลการทดลองสอน ดำเนินการทดลองจัดการเรียนการสอนกับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาที่ 1 โรงเรียนวัดเบญพาด จำนวน 29 คน การทดสอบก่อนการเรียนนักเรียนมีคะแนนความรู้เฉลี่ยร้อยละ 16.89 การทดสอบหลังเรียนมีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 70.69 ส่วนการตอบคำถามตามใบงานนักเรียนมีผลคะแนนเฉลี่ยร้อยละ 85.52 และระดับความพึงพอใจที่มีต่อบทเรียนของนักเรียนส่วนใหญ่คือร้อยละ 81.04 อยู่ในระดับมากที่สุด

สาระที่ 2 เศรษฐกิจชุมชนในอำเภอพนมทวน

(1) ในเอกสารสาระการเรียนรู้ มีการจัดองค์ประกอบเนื้อหาดังนี้ 1) บทนำ ว่าด้วยคำและความหมาย 2) ภูมิหลังทางเศรษฐกิจของอำเภอพนมทวน 3) ลักษณะทางเศรษฐกิจของอำเภอพนมทวนในปัจจุบัน : เศรษฐกิจบนพื้นฐานการเกษตร วิสาหกิจชุมชนในท้องถิ่น โรงงานอุตสาหกรรม ธุรกิจการค้าและบริการ ย่านพานิชกรรม แหล่งเงินทุนเพื่อการประกอบอาชีพ 4)ประเด็นปัญหาข้อจำกัด และแนวทางในการพัฒนา 5) เศรษฐกิจท้องถิ่นกับเศรษฐกิจประเทศ และ ประชาคมอาเซียน และ 6) แหล่งการเรียนรู้และวิทยากรท้องถิ่น

(2) แผนการจัดการเรียนรู้สาระที่ 2 แบ่งเป็น 4 หน่วยย่อย ใช้เวลาเรียนรวม 10 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 1 ความหมายของเศรษฐกิจ และภูมิหลังทางเศรษฐกิจของอำเภอพนมทวน ใช้เวลาเรียน 1 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 2 เศรษฐกิจบนพื้นฐานการเกษตร อุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม ใช้เวลาเรียน 2 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 3 วิสาหกิจชุมชน แหล่งเรียนรู้และวิทยากรท้องถิ่น ใช้เวลาเรียน 5 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 4 การเชื่อมโยงการเรียนรู้ท้องถิ่นกับระดับประเทศและประชาคมอาเซียน ใช้เวลาเรียน 2 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 1, 2 และ 4 เรียนรู้ในชั้นเรียน (รวม 5 ชั่วโมง) โดยเน้นกระบวนการกลุ่ม ใช้สื่อการเรียนรู้คือ สื่อภาพ แผนที่ ข่าวสาร ใบความรู้ และใบงาน ส่วนหน่วยย่อยที่ 3 เน้นการเรียนรู้นอกห้องเรียน แหล่งเรียนรู้คือ วิสาหกิจชุมชน 3 แห่งในท้องถิ่นได้แก่ กลุ่มตอประดิษฐ์ กลุ่มแคปหมูไร้มัน และกลุ่มข้าวเกรียบสมุนไพร (ในตำบลหนองโรง)

(3) ผลการทดลองสอน ทดลองจัดการเรียนการสอนกับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาที่ 1 โรงเรียนบ้านบ่อระแหง จำนวน 13 คน การทดสอบก่อนการเรียนนักเรียนมีคะแนนความรู้เฉลี่ย ร้อยละ 55.00 การทดสอบหลังเรียนมีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 76.00 การตอบคำถามตามใบงานนักเรียนมีผลคะแนนเฉลี่ยร้อยละ 87.82 และระดับความพึงพอใจที่มีต่อบทเรียนของนักเรียนส่วนใหญ่คือร้อยละ 66.9 อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ร้อยละ 17.7 อยู่ในระดับมากที่สุด

สาระที่ 3 สวัสดิการสังคมในอำเภอพนมทวน

(1) ในเอกสารสาระการเรียนรู้ มีการจัดองค์ประกอบเนื้อหาดังนี้ 1) บทนำ ว่าด้วยความหมาย ขอบเขต ความจำเป็นต้องมีสวัสดิการสังคม รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคม และขั้นตอนการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน 2) ระบบสวัสดิการสังคมในอำเภอพนมทวน: เครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุขกับระบบบริการสาธารณสุขเชิงรุก สถานบริการด้านสุขภาพในระบบบัตรทองและระบบประกันสังคม การช่วยเหลือทางสังคมในรูปแบบเบี้ยยังชีพ ระบบอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย ระบบฌาปนกิจสงเคราะห์ ระบบสวัสดิการผ่านกองทุนการออม เครดิตยูเนี่ยน หรือสถาบันการเงินชุมชน 3)ประเด็นปัญหา ข้อจำกัด และแนวทางในการพัฒนา 4) คำถามเกี่ยวกับสวัสดิการเมื่อข้ามพรมแดนประเทศ และ 5) แหล่งการเรียนรู้และวิทยากรท้องถิ่น

(2) ส่วนของแผนการจัดการเรียนรู้สาระที่ 3 แบ่งเป็น 3 หน่วยย่อย ใช้เวลาเรียน 7 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 1 ความหมาย ความสำคัญ และความจำเป็นของสวัสดิการสังคม และรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมโดยชุมชน ใช้เวลาเรียน 2 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 2 ระบบสวัสดิการสังคมในอำเภอพนมทวน ใช้เวลาเรียน 4 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 3 ประเด็นปัญหา ข้อจำกัด แนวทางการพัฒนา ใช้เวลาเรียน 1 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 1 และ 3 เป็นการเรียนรู้ในห้องเรียนโดยเน้นกระบวนการกลุ่ม หน่วยย่อยที่ 2 เน้นการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ และใช้ 2 แหล่งเรียนรู้คือ กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองสาหร่าย และกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านวังรัก ตำบลหนองโรง

(3) ผลการทดลองสอน ทดลองจัดการเรียนการสอนกับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ 5 โรงเรียนบ้านสระลุมพุก ต.หนองสาหร่าย จำนวน 18 คน การทดสอบก่อนการเรียนนักเรียนมีคะแนนความรู้เฉลี่ย ร้อยละ 23.33 การทดสอบหลังเรียนมีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 67.22 ส่วนการตอบคำถามตามใบงานนักเรียนมีผลงานผ่านเกณฑ์ร้อยละ 60 ขึ้นไป ในทุกใบงาน ข้อสังเกตของครูผู้สอนคือ นักเรียนสนใจเรียนแต่ยังไม่เข้าใจเนื้อหาสาระทั้งหมดเท่าที่ควร ครูต้องปรับเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย ต้องตัดเนื้อหาบางตอนที่เข้าใจยากมาสรุปอธิบายให้สั้นและเข้าใจง่าย และเสนอว่าสาระนี้น่าจะเหมาะกับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป

สาระที่ 4 ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอพนมทวน

(1) ในเอกสารสาระการเรียนรู้ ไม่มีส่วนนำแต่แน่นด้วยเนื้อหา ประกอบด้วย ประวัติศาสตร์ของอำเภอ ประวัติศาสตร์และจุดเด่นของสถานที่สำคัญ ศิลปวัฒนธรรมและการละเล่นพื้นบ้าน ประเพณีและพิธีกรรมชาติพันธุ์โซ่งหรือไทยทรงดำ บุคคลสำคัญ และเหตุการณ์สำคัญ อนึ่ง อำเภอพนมทวนนั้นมีเรื่องราวของประวัติศาสตร์หลายยุคสมัย หากมีการเล่าเรื่องของสถานที่

สำคัญตามช่วงเวลาในประวัติศาสตร์ เช่น ช่วงก่อนประวัติศาสตร์ ช่วงเมืองโบราณอู่ทอง ช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยา ช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ช่วงหลังการจัดตั้งอำเภอพนมทวนคือช่วง พ.ศ. 2433 – สงครามมหาเอเชียบูรพา/สงครามโลกครั้งที่ 2 และช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบัน น่าจะช่วยให้เข้าใจบริบทของพื้นที่ได้ชัดเจนขึ้น ส่วนการนำเสนอด้านประเพณีในท้องถิ่นหากมีนำเสนอกิจกรรมในรอบปีจะช่วยให้จำง่ายและลำดับเหตุการณ์ได้ดีขึ้น นอกจากนี้หากสามารถเพิ่มเติมเรื่อง คุณค่าและแนวทางในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปะพื้นบ้าน และวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ด้วยก็จะช่วยให้สมบูรณ์มากขึ้น

(2) ส่วนของแผนการจัดการเรียนรู้สาระที่ 4 แบ่งเป็น 5 หน่วยย่อย ใช้เวลาเรียน 6 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 1 แหล่งศึกษาวัดบ้านทวน/หลวงปู่ม่วง ใช้เวลาเรียน 1 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 2 ภูมิปัญญาบ้านลุงนพ ใช้เวลาเรียน 1 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 3 พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวร ใช้เวลาเรียน 1 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 4 บ้านดอนตาเพชร ใช้เวลาเรียน 1 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 5 ไทยทรงดำ ใช้เวลาเรียน 2 ชั่วโมง จัดการเรียนรู้ในรูปแบบการทัศนศึกษาในแหล่งเรียนรู้ในทุกหน่วยย่อย

(3) ผลการทดลองสอน ทดลองจัดการเรียนการสอนกับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลพนมทวน (รางหวาย) จำนวน 29 คน และโรงเรียนบ้านตลาดเขตมิตรภาพที่ 105 จำนวน 36 คน นักเรียนเรียนรู้จากวิทยากรท้องถิ่นในแต่ละแหล่งเรียนรู้ และจดบันทึกลงในแบบบันทึกผลการเรียนรู้ หลังจากนั้นครูนำแบบบันทึกของนักเรียนมาประเมินตามเกณฑ์ระดับคุณภาพที่กำหนดไว้ ปรากฏว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีผลการเรียนรู้ในระดับ ดีมาก คือร้อยละ 44.44 รองลงมาคือ ระดับดี ระดับน้อย และระดับปานกลางคือ ร้อยละ 25, 16.67 และ 13.89 ตามลำดับ ข้อสังเกตที่พบคือ นักเรียนยังมีปัญหาการเขียนหนังสือ (เขียนไม่ถูก) การใช้ภาษา และการสรุปประเด็น เมื่อประเมินจากบันทึกการเรียนรู้จึงพบว่าหลายคนมีผลการเรียนรู้ในเกณฑ์ต่ำ แต่จากประเมินความรู้ความเข้าใจจากการซักถาม ปรากฏว่านักเรียนสามารถอธิบายประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในแต่ละแหล่งเรียนรู้ได้ นักเรียนอยากให้ส่งเสริมให้มีคนไปเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้เหล่านั้นให้มากขึ้น และนักเรียนทั้งหมดพึงพอใจต่อการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ในระดับ มากที่สุด

สาระที่ 5 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นอำเภอพนมทวน

(1) ในเอกสารสาระการเรียนรู้ แบ่งเป็น 4 เรื่อง คือ ป่าไม้ แหล่งน้ำ เกษตรธรรมชาติ และการจัดการขยะ และจัดเนื้อหา 2 ลักษณะคือ แบบหลักการ/วิชาการที่มาจากเอกสาร/ตำรา ได้แก่ ประเภทของป่าไม้ ประโยชน์และวิกฤติการณ์ป่าไม้ ปัญหาเกี่ยวกับน้ำและการอนุรักษ์น้ำ ระบบนิเวศ อีกส่วนหนึ่งคือ ข้อมูลของแหล่งเรียนรู้ได้แก่ พื้นที่กลุ่มป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน ป่าชุมชนวัดบ้านหลุมหิน ลำน้ำทวน วังน้ำหลุมหิน เกษตรธรรมชาติบ้านรางยอม และการจัดการขยะโรงเรียนบ้านหลุมหิน

(2) แผนการจัดการเรียนรู้สาระที่ 5 แบ่งเป็น 4 หน่วยย่อย จำนวนรวม 7 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 1 ป่าไม้ แหล่งน้ำ ระบบนิเวศนั้นสำคัญไฉน ใช้เวลาเรียน 1 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 2 ภูมิปัญญาอนุรักษ์ป่า ใช้เวลาเรียน 2 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 3 จากทุ่งนา...สู่ป่าลูกโลกสีเขียว..เลี้ยวสู่ลำน้ำทวนใช้เวลาเรียน 3 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 4 สรุปองค์ความรู้..สู่ห้องเรียน ใช้เวลาเรียน 1 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 1 และ 4 เป็นการเรียนรู้ในห้องเรียน โดยใช้สื่อการเรียนรู้คือ เพลง วีดีทัศน์ ภาพข่าว ใบความรู้ ใบงาน หน่วยย่อยที่ 2 และ 3 เป็นการเรียนรู้ในแหล่งการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ที่ใช้คือ สวนป่าวัดบ้านหลุมหิน บ้านครูภูมิปัญญานายประทิน อ่อนน้อย (บ้านรางยอม) ป่าชุมชนหมู่บ้านห้วยสะพานสามัคคี และแม่น้ำเก่า (ลำน้ำทวน) ในตลาดบ้านทวน

(3) ผลการทดลองสอน ทดลองจัดการเรียนการสอนกับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาที่ 1 โรงเรียนบ้านหลุมหิน จำนวน 24 คน การประเมินผลใช้การสังเกตคุณภาพการมีส่วนร่วมของนักเรียนและจากความถูกต้องของแบบบันทึกการเรียนรู้ของนักเรียนในฐานต่างๆ พบว่านักเรียนมากกว่าร้อยละ 70 มีความรู้ความเข้าใจตามวัตถุประสงค์ครบทุกข้อ และนักเรียนทุกคนพึงพอใจต่อการเรียนรู้นี้ในระดับมากที่สุด ข้อสังเกตของครูการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ทำให้นักเรียนสนใจและตระหนักถึงประโยชน์และคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติได้ดี แต่ในด้านความรู้ที่ลึกซึ้งเด็กอาจจะยังเข้าไม่ถึง และเสนอให้เพิ่มเติมเนื้อหาสาระในเล่มเพิ่มขึ้น

สาระที่ 6 ปัญหาในวัยเด็กและวัยรุ่นอำเภอพนมทวน

(1) ในเอกสารสาระการเรียนรู้ มีการจัดองค์ประกอบเนื้อหาดังนี้ 1) บทนำ มี 2 หัวข้อคือ ทัศนะต่อบุคลิกภาพของมนุษย์ และแนวทางสร้างชีวิตที่ดีและการป้องกันปัญหาของเด็ก 2) เนื้อหาหลัก มี 3 หัวข้อคือ สถานการณ์เกี่ยวกับปัญหาในวัยเด็กและวัยรุ่นของอำเภอพนมทวน, การสนับสนุนกิจกรรมของเด็กโดยโรงเรียนและชุมชน และแนวทางในการพัฒนาระบบพี่เลี้ยงหรือช่วยเหลือเด็กที่มีปัญหา 3) แหล่งเรียนรู้และวิทยากรในท้องถิ่น 4) ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เป็นส่วนของความรู้เสริมเกี่ยวกับปัญหาเด็กและวัยรุ่นในสังคมไทย ซึ่งส่วนใหญ่ค้นคว้ามาจากมาจากอินเตอร์เน็ต อนึ่ง ยังไม่ได้เสนอภาพอนาคตที่ต้องการให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น

(2) ส่วนของแผนการจัดการเรียนรู้สาระที่ 5 แบ่งเป็น 6 หน่วยย่อย จำนวนรวม 10 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 1 ทรรศนะวัยรุ่น ใช้เวลาเรียน 1 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 2 วัยรุ่นกับเรื่องเพศ ใช้เวลาเรียน 1 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 3 วัยรุ่นกับยาเสพติดและปัญหาความรุนแรงในวัยรุ่น ใช้เวลาเรียน 2 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 4 วัยรุ่นกับสื่อและเทคโนโลยี ใช้เวลาเรียน 1 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 5 ทัศนศึกษาแหล่งเรียนรู้ ใช้เวลาเรียน 4 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 6 เยาวชนพนมทวนกับการเรียนรู้เพื่อสร้างสังคมเข้มแข็งในกระแสอาเซียน ใช้เวลาจำนวน 1 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 1 -4 เป็นการเรียนรู้ในห้องเรียนโดยครูและวิทยากรจากหน่วยงานทางด้านสาธารณสุขและสถานีตำรวจ กิจกรรมการเรียนการสอนประกอบด้วย การอภิปรายเกี่ยวกับพฤติกรรมและการแสดงออกของวัยรุ่น การเรียนรู้จากกรณีศึกษาต่างๆ และการชมวีดิทัศน์ หน่วยย่อยที่ 5 เรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ โดยมีการระบุแหล่งเรียนไว้ 4 แหล่ง (ให้เลือกศึกษาตามความเหมาะสม) คือ สถานพินิจคุ้มครองเด็กและเยาวชน

เทศบาลตำบลแก่งเสี้ยน จ.กาญจนบุรี สถานีตำรวจภูธรอำเภอพนมทวน โรงพยาบาลเจ้าคุณไพบูลย์ พนมทวน และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหนองโพธิ์ หน่วยย่อยที่ 6 เป็นการเรียนรู้ในห้องเรียน

(3) ผลการทดลองสอน มีการจัดการเรียนการสอนกับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดสาลวนารามและโรงเรียนบ้านดอนมะขาม จำนวน 51 คน ทดลองสอนหน่วยย่อยที่ 1-3 และหน่วยย่อยที่ 5 (ทัศนศึกษา) รวม 8 ชั่วโมง โดยจัดการศึกษาดูงานที่สถานพินิจคุ้มครองเด็กและเยาวชนเทศบาลตำบลแก่งเสี้ยน จ.กาญจนบุรี ผลการประเมินด้านคุณภาพความรู้ที่ได้รับโดยครู 5 คน นักเรียน 51 คน และผู้แทนชุมชนที่ร่วมกิจกรรม ร้อยละ 80.5 ประเมินในระดับดีมาก

สาระที่ 7 คุณลักษณะของคนท้องถิ่นพนมทวน: วิถีบุญ รู้คุณค่าป่า และผู้กล้าในสมรภูมิ

(1) ในเอกสารสาระการเรียนรู้ มีองค์ประกอบคือ 1) บทนำ อธิบายความหมายเกี่ยวกับตัวตนและอัตลักษณ์ 2) คุณลักษณะของคนท้องถิ่นพนมทวน : วิถีบุญของคนพนมทวน (การไปวัด และการมีศรัทธาต่อพระสงฆ์ของคนท้องถิ่น) การรู้คุณค่าป่าของคนพนมทวน (อาหารและผลิตภัณฑ์จากป่า) การต่อสู้เพื่อรักษาป่า การต่อสู้ในสมรภูมิยุทธหัตถีดอนเจดีย์ การต่อสู้กับบริโภคนิยมโดยฐานคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แต่ยังขาดการบ่งชี้แหล่งเรียนรู้ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

(2) แผนการจัดการเรียนรู้สาระที่ 7 แบ่งเป็น 3 หน่วยย่อย จำนวนรวม 4 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 1 วิถีบุญของคนท้องถิ่นพนมทวน ใช้เวลาเรียน 1 ชม. 20 นาที เรียนรู้ในห้องเรียนและห้องนิทรรศการหลวงพ่อดอกไม้ (วัดดอนเจดีย์) หน่วยย่อยที่ 2 รู้คุณค่าป่า ใช้เวลาเรียน 1 ชั่วโมง ในห้องเรียน หน่วยย่อยที่ 3 ผู้กล้าในสมรภูมิ ใช้เวลาเรียน 1 ชม. 40 นาที เรียนรู้ในห้องเรียนและโบราณสถานเจดีย์ยุทธหัตถีดอนเจดีย์ มีข้อสังเกตว่า ในแผนนี้ไม่มีแผนการเรียนรู้เกี่ยวกับบริโภคนิยมและเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้ อาจเนื่องจากในสาระการเรียนรู้ไม่ได้กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นไว้ และเนื่องจากมีข้อจำกัดในด้านเวลาสำหรับจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

(3) ผลการทดลองสอน ทดลองจัดการเรียนการสอนกับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 16 คน ผลการเรียนรู้ที่ประเมินจากใบงาน (ร้อยละ 50) และการวัดผลหลังเรียนด้วยแบบทดสอบ (ร้อยละ 50) พบว่า มีคะแนนผลการเรียนรู้ในระดับดีมากคือ เฉลี่ยร้อยละ 90.83 และร้อยละ 86.67 ของนักเรียนทั้งหมดมีคะแนนมากกว่าร้อยละ 90 และผู้สอนเห็นว่า ในเรื่อง “วิถีบุญ” ควรสอนให้นักเรียนปรับเปลี่ยนทัศนคติให้หันมาเชื่อในเรื่อง บุญ-บาป และเห็นว่าการทำบุญตักบาตรเวียนเทียน ฟังธรรม ไม่ใช่เรื่องของผู้สูงอายุ ล้าหลัง ไม่ทันสมัย แต่เป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อจิตใจ ส่วนเรื่อง “รู้คุณค่าป่า” นั้นเนื่องจากไม่สามารถนำนักเรียนไปเรียนรู้ในพื้นที่ป่า (ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี) ได้ และไม่สามารถให้นักเรียนปฏิบัติ (เช่น นำผลผลิตจากป่ามาแปรรูปเป็นอาหาร) จึงเป็นการเรียนรู้แบบนามธรรมเท่านั้น (ซึ่งจะไม่คงทน และทำให้เกิดความซาบซึ้งและประทับใจได้)

5.2 ผลงานและการทดลองสอนสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นอำเภอบางปลาม้า

ผลงานของอำเภอบางปลาม้า มีทั้งส่วนที่สอดคล้องและไม่สอดคล้องกับเป้าหมายของโครงการ เริ่มจากผู้รับผิดชอบการเขียนสาระการเรียนรู้เป็นครูและผู้บริหารสถานศึกษา ทำให้พหุภาคีไม่ปรากฏเด่นชัด แม้ว่าจะมีการระบุว่าแต่ละสาระจะต้องประสานกับแหล่งข้อมูลต่างๆ แต่การเชื่อมโยงในเรื่องเป้าหมายของงานเพื่อให้เป็นผลงานร่วมกันจะเป็นไปได้น้อยมาก นอกจากนี้ การมีงานประจำของครูและผู้บริหารก็เป็นข้อจำกัดในการที่จะไปประสานงานข้อมูลของทั้งอำเภอ ทำให้ผลงานที่ได้ทั้งเนื้อหาสาระมีความครอบคลุมด้านข้อมูลน้อย นอกจากนี้ ครูและผู้บริหารสถานศึกษาจะมีแบบแผนการเขียนสาระการเรียนรู้ตามแนวทางที่ปฏิบัติอยู่เดิมซึ่งมักจะดึงเนื้อหาจากเอกสารตำรามาใช้เป็นสำคัญ ทำให้ครูหันไปใช้วิธีการแบบที่เคยทำมากกว่าที่จะพยายามเข้าไปหาแหล่งข้อมูลในท้องถิ่น สรุปผลงานและการทดลองใช้สาระท้องถิ่น อำเภอบางปลาม้า แยกเป็นรายสาระได้ดังนี้

สาระที่ 1 โครงสร้างพื้นฐานและโลจิสติกส์ หรือโครงข่ายคมนาคมขนส่งในอำเภอบางปลาม้า

(1) ในเอกสารสาระการเรียนรู้ มีการจัดองค์ประกอบเนื้อหาเป็น 3 ส่วนคือ 1) บทนำ ว่าด้วยคำและความหมาย 2) ประวัติความเป็นมาของอำเภอบางปลาม้าซึ่งรวมถึงตำนานชุมชนต่างๆ และ 3) ข้อมูลทั่วไปและโครงสร้างพื้นฐานของอำเภอบางปลาม้า ประกอบด้วยรายชื่อส่วนราชการที่ตั้งอยู่ในอำเภอบางปลาม้า การเมืองการปกครอง ประชากร อาชีพ พื้นที่และการใช้ประโยชน์ การคมนาคม แหล่งพลังงาน ระบบการจัดการน้ำ ระบบสื่อสาร ธนาคาร การศึกษา ศาสนา สาธารณสุข พัฒนาชุมชน และการกำจัดมูลฝอย

(2) แผนการจัดการเรียนรู้ จัดทำเป็น 1 แผนการเรียนรู้ ใช้เวลา 6 ชั่วโมง แบ่งเป็น 3 หน่วยย่อย หน่วยย่อยละ 2 ชั่วโมงคือ 1) สภาพภูมิศาสตร์และประวัติความเป็นมาของอำเภอบางปลาม้า 2) ความหมายของโครงสร้างพื้นฐานและโครงสร้างพื้นฐานของอำเภอบางปลาม้า และ3) การขนส่ง การสื่อสาร แหล่งน้ำอุปโภค-บริโภค และแหล่งพลังงาน การจัดการเรียนการสอนเน้นกระบวนการกลุ่มและใช้การศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและสื่อการเรียนรู้อื่นๆ เช่น ใบความรู้ รูปภาพ แผนที่ และสื่อในคอมพิวเตอร์ ทั้งนี้ ในแผนการสอนไม่ได้ระบุเรื่องการศึกษานอกสถานที่ไว้ด้วย

(3) ผลการทดลองสอน ทดลองจัดการเรียนการสอนกับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดลำบัว ต.จระเข้ใหญ่ จำนวน 8 คน โดยทดลองสอนเฉพาะหน่วยย่อยที่ 2 จำนวน 2 ชั่วโมง โดยให้นักเรียนศึกษาในห้องเรียน 1 ชั่วโมง และศึกษาที่ อบต.บางปลาม้า 1 ชั่วโมง ประเมินผลในด้านทักษะจากใบงาน ซึ่งนักเรียน 6 ใน 8 คนผ่านเกณฑ์ในระดับดีทุกกิจกรรม และประเมินคุณลักษณะด้านความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบและความสามัคคี พบว่า นักเรียนทุกคนผ่านเกณฑ์ในระดับดีและดีมาก ในภาพรวมนักเรียนตั้งใจ กระตือรือร้นในการค้นหาความรู้และปฏิบัติกิจกรรมด้วยความเต็มใจและมีความสุขโดยเฉพาะในส่วนของการเรียนรู้นอกห้องเรียน

สาระที่ 2 เศรษฐกิจชุมชนในอำเภอบางปลาม้า

(1) ในเอกสารสาระการเรียนรู้ มีการจัดองค์ประกอบเนื้อหาดังนี้ 1) บทนำ อธิบายความหมายเกี่ยวกับเศรษฐกิจ วิถีการผลิต และปัจจัยพื้นฐานในระบบการผลิต 2) ลักษณะทางเศรษฐกิจของอำเภอบางปลาม้าในปัจจุบัน : เศรษฐกิจบนพื้นฐานการเกษตร, อุตสาหกรรม การพาณิชย์และบริการ, วิสาหกิจชุมชนและผลิตภัณฑ์ OTOP, กำลังแรงงานในอนาคต, ตลาดนัด ตลาดสด และย่านพาณิชยกรรม และ แหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพ, 3) ประเด็นปัญหา (ต้นทุนการผลิต ที่ดิน ราคาพลังงาน) และแนวโน้มเศรษฐกิจไทยเมื่อเข้าสู่อาเซียน และ 4) ภาคผนวกเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว เทศกาล และงานประเพณีของอำเภอบางปลาม้า

(2) แผนการจัดการเรียนรู้สาระที่ 2 จัดทำเป็น 1 แผนการเรียนรู้ ใช้เวลา 5 ชั่วโมง แยกเป็น4 หน่วยย่อย 1) ความหมายของเศรษฐกิจชุมชนและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง 1 ชั่วโมง 2) OTOP ในอำเภอบางปลาม้า 1 ชั่วโมง 3) ศึกษาดูงานแหล่งผลิต OTOP ของชุมชน คือ กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี 2 ชั่วโมง 4) การเตรียมตัวเมื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียน 1 ชั่วโมง รวมเป็นการเรียนในชั้นเรียน 3 ชั่วโมง และในแหล่งเรียนรู้ 2 ชั่วโมง การจัดการเรียนการสอนเน้นกระบวนการกลุ่มและการเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น

(3) ผลการทดลองสอน ทดลองจัดการเรียนการสอนกับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดโพธิ์ศรี จำนวน 12 คน ทดลองสอนเฉพาะ หน่วยย่อยที่ 3 การศึกษาดูงานแหล่งผลิต OTOP ของชุมชน 2 ชั่วโมง มีการทดสอบความรู้ก่อนเรียนและหลังเรียน นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้น ร้อยละ 17.78 การประเมินทักษะการสัมภาษณ์ การเขียนรายงาน และการเสนอรายงาน นักเรียนผ่านเกณฑ์ในระดับดี ส่วนการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์มีการประเมิน 4 ด้าน คือ มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง และรักความเป็นไทย มีนักเรียนผ่านเกณฑ์ระดับดีมาก และระดับดี เท่ากันคือ 5 คน และในระดับพอใช้ 2 คน

สาระที่ 3 สวัสดิการสังคมในอำเภอบางปลาม้า

(1) ในเอกสารสาระการเรียนรู้ มีการจัดองค์ประกอบเนื้อหาของสาระคือ 1) บทนำ อธิบายความหมายเกี่ยวกับรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมและความจำเป็นต้องมีระบบสวัสดิการสังคม 2) ระบบสวัสดิการสังคมในอำเภอบางปลาม้า : อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ระบบบัตรทองและประกันสังคม การจ่ายเบี้ยยังชีพ ระบบอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย กองทุนสัจจะออมทรัพย์ และศูนย์พัฒนาผู้สูงอายุวัดกลาง อย่างไรก็ดี เนื้อหามีลักษณะเป็นระเบียบปฏิบัติ แต่ยังไม่ได้ให้ข้อมูลที่เป็นข้อมูลของท้องถิ่น เช่น กลุ่มคนที่อยู่ในระบบหรือกลไกการจัดสวัสดิการในอำเภอบางปลาม้ายกเว้นหัวข้อ ศูนย์พัฒนาผู้สูงอายุวัดกลาง ซึ่งเป็นการอธิบายแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นจริงๆ อนึ่ง ยังไม่มีการอภิปรายประเด็นปัญหา ข้อจำกัด และแนวทางในการพัฒนาของระบบสวัสดิการที่มีในท้องถิ่น (เนื่องจากยังเข้าไม่ถึงข้อมูลการจัดการที่เป็นจริงของท้องถิ่น) หรือเชื่อมโยงประเด็นนี้กับวิถีประชาคมอาเซียน

(2) แผนการจัดการเรียนรู้ จัดทำเป็นแผนการเรียนรู้ 1 แผน สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แยกเป็น 5 หน่วยย่อย ใช้เวลา 12 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 1 -4 หน่วยย่อยละ 2 ชั่วโมง เป็นการเรียนในห้องเรียนโดยเน้นให้เด็กสืบค้นข้อมูลเป็นกลุ่มและส่งตัวแทนมานำเสนอผลงาน ประกอบด้วยหัวข้อ 1) รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคม 2) อาสาสมัครสาธารณสุข 3) การบริการสุขภาพกับระบบบัตรทองและประกันสังคม และ 4) เบี้ยยังชีพและระบบสวัสดิการอื่นๆ ในชุมชน ส่วนหน่วยย่อยที่ 5 เรียนรู้ในห้องเรียนและในแหล่งเรียนรู้คือเรื่อง ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุไร้ที่พึ่งวัดกลาง ใช้เวลารวม 4 ชั่วโมง

(3) ผลการทดลองสอน ทดลองจัดการเรียนการสอนกับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4โรงเรียนวัดลานคา ต.โคกคราม จำนวน 9 คน หน่วยย่อยที่ทดลองสอนคือ ศูนย์พัฒนาผู้สูงอายุวัดกลาง ใช้เวลาเรียน 4 ชั่วโมง เรียนในห้องเรียน 2 ชั่วโมงและเรียนในแหล่งเรียนรู้ 2 ชั่วโมง มีการทดสอบความรู้ก่อนเรียนและหลังเรียน นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้น ร้อยละ 24.44 เมื่อประเมินผลจากผลงานและพฤติกรรมการทำงานกลุ่ม นักเรียนร้อยละ 76.53 ผ่านเกณฑ์ในระดับดี ร้อยละ 23.47 ผ่านเกณฑ์ในระดับพอใช้ นักเรียนสนใจอยากรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการสวัสดิการสังคมรูปแบบต่างๆ และนักเรียนบางคนสามารถเล่าประสบการณ์เกี่ยวกับศูนย์ผู้สูงอายุวัดกลางที่ตนเองเคยศึกษามาได้

สาระที่ 4 ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น อ.บางปลาม้า

(1) ในเอกสารสาระการเรียนรู้ ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 บทนำ อธิบายความสำคัญของสื่อพื้นบ้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนที่ 2 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอำเภอบางปลาม้า : ประวัติความเป็นมาของอำเภอบางปลาม้า ประวัติความเป็นมา “บ้านเก้าห้อง” และประวัติความเป็นมาของไทยพวนอำเภอบางปลาม้า ส่วนที่ 3 ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอบางปลาม้า : ศาสนสถานสำคัญในอำเภอบางปลาม้า (5 วัด) ประเพณีท้องถิ่นอำเภอบางปลาม้า (ฮีตสิบสองครองสิบสี่ ประเพณีบุญ 12 เดือน พร้อมทั้งรายละเอียดของ 6 งานประเพณี) ส่วนที่ 4 พิธีกรรมท้องถิ่น (6 พิธีกรรม) ส่วนที่ 5 ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านวัฒนธรรมประเพณี อำเภอบางปลาม้า (4 คน) และส่วนที่ 6 วัฒนธรรมท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน

(2) แผนการจัดการเรียนรู้ จัดทำเป็นแผนการเรียนรู้ 1 แผน จำนวน 4 หน่วยย่อย ใช้เวลา 10 ชั่วโมง ประกอบด้วยการเรียนรู้ในโรงเรียนโดยเน้นให้เด็กสืบค้นข้อมูลเป็นกลุ่มและและส่งตัวแทนมานำเสนอผลงาน เรียนรู้ที่วัดและบ้านครูภูมิปัญญา (นายดา จานสิบสี) หน่วยย่อยที่ 1 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น บางปลาม้า บ้านเก้าห้องและไทยพวน ใช้เวลา 2 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 2 ศาสนสถานล้ำค่า: วัดอาน วัดดาว วัดน้อย วัดสวนหงส์ และวัดบ้านสูตร ใช้เวลา 2 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 3 ประเพณี พิธีกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ใช้เวลา 4 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 4 วัฒนธรรมท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน ใช้เวลา 2 ชั่วโมง

(3) ผลการทดลองสอน ทดลองจัดการเรียนการสอนกับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนวัดโพธิ์ศรี จำนวน 11 คน ทดลองสอนหน่วยย่อยที่ 1 และที่ 3 รวม 6 ชั่วโมง เป็นการ

เรียนรู้ในห้องเรียน 4 ชั่วโมง เรียนรู้ที่บ้านครูภูมิปัญญา 2 ชั่วโมง มีการทดสอบความรู้ก่อนเรียนและหลังเรียน นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้น ร้อยละ 22.61 การประเมินทักษะการหาความรู้ นักเรียน 10 ใน 11 คน ผ่านเกณฑ์ประเมินในระดับดีมาก ส่วนอีก 1 คนอยู่ในเกณฑ์ดี นักเรียนระบุว่า สนุกสนานและมีความสุขในการเรียนและสามารถนำเนื้อหาที่เรียนไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สาระที่ 5 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อำเภอบางปลาม้า

มีผู้เขียน2 คน แยกเป็น 2 ฉบับ

ฉบับที่ 1

(1) ในเอกสารสาระการเรียนรู้ ฉบับที่หนึ่ง เขียนในลักษณะเป็นหน่วยการเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ครูนิยมเขียนกันโดยทั่วไป โดยมีเนื้อหาที่เป็นการค้นหาจากตำราหรือเอกสาร ไม่ได้เป็นการค้นคว้าข้อมูลจากท้องถิ่น แต่ยังมีการระบุแหล่งเรียนในท้องถิ่นไว้ด้วย กล่าวคือ 1) การกำจัดมูลฝอย ระบุแหล่งเรียนรู้คือ ร้านรับซื้อมูลฝอยวงศ์พาณิชย์ ต.โคกคราม อ.บางปลาม้า, บ้านนายอุดม สุขสำราญ และโรงเรียนวัดเสาธง ต.บางปลาม้า 2) ข้าวนาโยน ระบุแหล่งเรียนรู้คือ แปลงนาสาธิตโรงเรียนวัดเสาธง และแปลงนาสาธิต คุณบังอร สุวรรณสูร 3) การอนุรักษ์ลุ่มน้ำท่าจีน เรียนรู้จากสื่อในห้องเรียน และแม่น้ำท่าจีนบริเวณตลาดเก้าห้อง และ 4)การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ระบุแหล่งเรียนรู้คือ สวนป่าวัดโพธิ์ศรี และสวนป่าวัดกลาง อย่างไรก็ดี เนื้อหาที่กำหนดให้เรียนรู้จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับ หลักการและวิธีการจัดการมูลฝอย กรรมวิธีการเพาะปลูกข้าวแบบนาโยน ปัญหามลพิษทางน้ำและการอนุรักษ์ และความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับป่าไม้

(2) แผนการจัดการเรียนรู้ จัดทำเป็นแผนการเรียนรู้ 1 แผน จำนวน 4 หน่วยย่อย ใช้เวลา 24 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 1 ขยะมูลฝอย เรียนรู้ในห้องเรียน 1 ชั่วโมง เรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ 3 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 2 การทำนาข้าวแบบนาโยน เรียนรู้ในห้องเรียน 1 ชั่วโมง เรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ 8 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 3 การอนุรักษ์ลุ่มน้ำท่าจีน เรียนรู้ในห้องเรียน 2 ชั่วโมง เรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ 4 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 4 การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เรียนรู้ในห้องเรียน 2 ชั่วโมง เรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ 3 ชั่วโมง การเรียนการสอนเน้นกิจกรรมกลุ่ม การคิดวิเคราะห์และการใช้แหล่งเรียนรู้ทางอินเตอร์เนต และแหล่งการเรียนรู้ในสถานที่จริง

(3) ผลการทดลองสอน ทดลองจัดการเรียนการสอนกับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวัดเสาธง จำนวน 30 คน มีการทดสอบความรู้ก่อนเรียนและหลังเรียน นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นร้อยละ 21.78 การประเมินความพึงพอใจของนักเรียน พบว่านักเรียนพึงพอใจในระดับมาก

ฉบับที่ 2

(4) ในเอกสารสาระการเรียนรู้ ฉบับที่ 2 ประกอบด้วย 1) บทนำ อธิบายการจำแนกประเภทของทรัพยากรธรรมชาติ 2) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของอำเภอบางปลาม้า เป็นการอธิบายข้อมูลท้องถิ่นแบบย่อๆ เช่น อำเภอบางปลาม้าไม่มีพื้นที่ป่าตามกฎหมาย มีแต่พื้นที่

สาธารณประโยชน์ที่มีการใช้ประโยชน์แบบหลากหลาย ที่ ต.วังน้ำเย็นมีการสำรวจแหล่งน้ำมันและก๊าซธรรมชาติ ส่วนด้านความหลากหลายทางชีวภาพจะมีการอธิบายพันธุ์ไม้พื้นเมืองที่ทนน้ำท่วม และทรัพยากรสัตว์น้ำ ส่วนสถานการณ์ด้านการใช้สารชีวภาพแทนสารเคมี อธิบายว่าเมื่อมีโครงการรับจำนำข้าวเกษตรกรก็ไม่สนใจใช้สารชีวภาพ ด้านแหล่งน้ำมีเครือข่ายเฝ้าระวังคุณภาพน้ำของแม่น้ำท่าจีน รวมทั้งมีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับชุดดินในตำบลต่างๆ และมีการระบุบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคือ สนับสนุนในเรื่องการกำจัดวัชพืช ขุดลอกคูคลอง การจัดการน้ำ ปลูกต้นไม้ในที่สาธารณะ และปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ

(5) แผนการจัดการเรียนรู้ จัดทำเป็นแผนการเรียนรู้ 1 แผน จำนวน 4 หน่วยย่อย ใช้เวลา 6 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 1 ปัญหาและแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2 ชั่วโมง ใช้แหล่งเรียนรู้จากหนังสือพิมพ์ วารสาร อินเตอร์เน็ต และจากข้อมูลชุมชน หน่วยย่อยที่ 2 ความหลากหลายทางชีวภาพ 2 ชั่วโมง ใช้แหล่งเรียนรู้ในสภาพแวดล้อมรอบๆโรงเรียนเช่น ริมถนนและบริเวณแหล่งน้ำ หน่วยย่อยที่ 3 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของอำเภอบางปลาม้า เรียนรู้ในห้องเรียน 1 ชั่วโมง เน้นการสืบค้นข้อมูลและการทำงานกลุ่ม หน่วยย่อยที่ 4 ประเด็นปัญหา ข้อจำกัด และแนวทางในการพัฒนา เรียนรู้ในห้องเรียน 1 ชั่วโมง เน้นการอภิปราย

(6) ผลการทดลองสอน ทดลองจัดการเรียนการสอนกับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดศาลาท่าทราย ต.จระเข้ใหญ่ จำนวน 11 คน โดยทดลองสอนเฉพาะ 3 แผนแรก คือ หน่วยย่อยที่ 1-3 ใช้เวลา 5 ชั่วโมง เป็นการเรียนรู้ในห้องเรียน 3 ชั่วโมง ในแหล่งเรียนรู้รอบๆโรงเรียน 2 ชั่วโมง มีการประเมินผลจากการสังเกตและผลงานของเด็ก พบว่า นักเรียนมีความสนใจ เรียนอย่างมีความสุข มีความรู้เพิ่มขึ้นและตระหนักรู้คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สาระที่ 6 สถานการณ์วัยรุ่นอำเภอบางปลาม้า

(1) เนื้อหาสาระ มีการจัดองค์ประกอบเนื้อหาดังนี้ 1) บทนำ มี 2 หัวข้อคือ ทัศนะต่อบุคลิกภาพของมนุษย์ และแนวทางสร้างชีวิตที่ดีและการป้องกันปัญหาของเด็ก 2) เนื้อหาหลัก มี 3 หัวข้อคือ สถานการณ์เกี่ยวกับปัญหาในวัยเด็กและวัยรุ่นของอำเภอบางปลาม้า, การสนับสนุนกิจกรรมของเด็กโดยโรงเรียนและชุมชน และแนวทางในการพัฒนาระบบพี่เลี้ยงหรือช่วยเหลือเด็กที่มีปัญหา 3) แหล่งเรียนรู้และวิทยากรในท้องถิ่น รวมทั้งกิจกรรมสร้างสรรค์ที่จัดขึ้นในท้องถิ่น เช่น กิจกรรม To be Number One ซึ่งจัดโดยโรงเรียนทุกโรงเรียน, กิจกรรมแผนที่ภูมิศาสตร์พฤติกรรมของเยาวชนเฝ้าระวังภาวะเสี่ยงของสำนักงานสาธารณสุขอำเภอบางปลาม้า เป็นต้น อนึ่ง ในส่วนของสถานการณ์ยังขาดข้อมูลเชิงสถิติ และยังไม่ได้เสนอภาพอนาคตที่ต้องการให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น

(2) แผนการจัดการเรียนรู้ จัดทำเป็นแผนการเรียนรู้ 1 แผน สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 1 แบ่งเป็น 6 หน่วยย่อย ใช้เวลารวม 7 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 1-3 ได้แก่ วัยรุ่นในวันนี้, สังคมในปัจจุบันและผลกระทบที่เกิดขึ้น ใช้เวลาหน่วยย่อยละ 1 ชั่วโมง หน่วยที่ 4 ผู้ช่วยเหลือ ใช้เวลา 2 ชั่วโมง หน่วยที่ 5 บ้าน ชุมชน พลเมือง และหน่วยที่ 6 การแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน ใช้เวลาหน่วยย่อยละ 1

ชั่วโมง กำหนดเป็นการเรียนรู้ในห้องเรียนทั้งหมด โดยมีการเชิญวิทยากรมาบรรยาย 1 ชั่วโมงในหน่วยที่ 4 ผู้ช่วยเหลือ

(3) ผลการทดลองสอน ดำเนินการทดลองสอนเฉพาะหน่วยย่อยที่ 4 เรื่องผู้ช่วยเหลือ จำนวน 2 ชั่วโมงเท่านั้น โดยทดลองจัดการเรียนการสอนกับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนมดแดงวิทยา จำนวน 15 คน มีการทดสอบความรู้ก่อนเรียนและหลังเรียน นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นร้อยละ 63.30 นักเรียนทุกคนผ่านเกณฑ์การประเมินตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้ครบทุกข้อ การประเมินทักษะการคิด กระบวนการปฏิบัติงาน และกระบวนการทำงานกลุ่ม ผ่านเกณฑ์ประเมินในระดับดี

สาระที่ 7 คุณลักษณะของคนท้องถิ่นบางปลาม้าบนฐานวัดและฐานวัฒนธรรมอันเก่าแก่

(1) เนื้อหาสาระ มีบทนำอธิบายความหมายเกี่ยวกับตัวตนและอัตลักษณ์ หลังจากนั้นเป็นการอธิบายคำขวัญของอำเภอบางปลาม้า รายชื่อวัดในอำเภอบางปลาม้า หลวงพ่อที่เป็นที่นับถือศรัทธาของคนบางปลาม้า และประเพณีสำคัญของอำเภอบางปลาม้า ตอนท้ายได้ระบุแหล่งการเรียนรู้คือ วัด งานประเพณี และคนในชุมชน ข้อสังเกตคือ ยังขาดประวัติการจัดตั้งวัด และข้อมูลตลาดเก่าชุมชนเก่า ซึ่งจะสะท้อนความเก่าแก่ของชุมชนที่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน (อันเป็นประเด็นที่มีการอภิปรายในการประชุมกำหนดอัตลักษณ์ของอำเภอบางปลาม้า)

(2) แผนการจัดการเรียนรู้ จัดทำเป็นแผนการเรียนรู้ 1 แผน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 2 หน่วยย่อย ใช้เวลารวม 4 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 1 คำขวัญและวัดต่างๆ ใช้เวลา 2 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 2 ประเพณีและความภาคภูมิใจของคนบางปลาม้า จำนวน 2 ชั่วโมง ใช้เวลาในห้องเรียนเป็นหลักโดยเน้นให้เด็กสืบค้นข้อมูลเป็นกลุ่มและส่งตัวแทนมานำเสนอผลงาน ขณะเดียวกันก็มีความยืดหยุ่นตามเงื่อนไขเกี่ยวกับกิจกรรมตามประเพณีที่เกิดขึ้นในชุมชน

(3) ผลการทดลองสอน ทดลองจัดการเรียนการสอนกับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดดอยไข่เต่า จำนวน 21 คน ทดลองสอนทั้ง 2 หน่วยย่อย และในช่วงการทดลองใช้แผนการเรียนรู้นี้ มีประเพณีสารทพวนที่วัดดอยไข่เต่า ซึ่งครูได้พานักเรียนไปเป็นเรียนรู้ที่วัด และให้นักเรียนบันทึกขั้นตอนของประเพณีที่พบเห็นส่งครู การประเมินผลประเมินจากแบบบันทึกของนักเรียน และการสังเกตพฤติกรรมนักเรียน ซึ่งพบว่านักเรียนมีความสนใจและรู้สึกกระตือรือร้นอย่างมากในการเรียน อันเนื่องมาจากได้รู้ในสิ่งที่ใกล้ตัวและได้ร่วมกิจกรรมด้วยตนเอง **และ**นักเรียนทุกคนสามารถทำงานผ่านเกณฑ์ที่กำหนด (ร้อยละ 70)

6. ผลการสรุปบทเรียนหลังการทดลองสอนสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น

การประชุมสรุปบทเรียนเป็นกิจกรรมหลังการทดลองใช้หน่วยการเรียนรู้โดยทั้ง 2 อำเภอมีการจัดประชุมรวม 3 ครั้ง

6.1 ผลการประชุมครั้งที่ 1

กรณีอำเภอบางปลาม้า เป็นการประชุมเพื่อเตรียมความพร้อมที่จะนำเสนอผลงานกับพหุภาคีทั้งอำเภอ โดยกำหนดที่จะเรียนเชิญ ผู้อำนวยการโรงเรียนในอำเภอบางปลาม้า ส่วนราชการอำเภอและผู้แทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอบางปลาม้า ดำเนินการในวันที่ 9 กันยายน 2556 ณ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1 มีผู้เข้าร่วมประชุมเฉพาะคณะทำงานหลักและทีมวิจัยรวม 8 คน ในการประชุมครั้งนี้มีการขอให้ผู้ร่วมประชุมซึ่งเป็นคณะทำงานร่วมจัดทำสาระท้องถิ่นช่วยประเมินความคิดเห็นต่อการจัดทำสาระท้องถิ่นครั้งนี้โดยใช้แบบสอบถามด้วย

กรณีอำเภอพนมทวน เป็นการประชุมเพื่อสรุปและนำเสนอผลการทดลองใช้หน่วยการเรียนรู้ ดำเนินการในวันที่ 12 กันยายน 2556 ณ โรงเรียนวัดเบญพาด ต.พังตรุ อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี มีผู้เข้าร่วมประชุม 53 คน ซึ่งทั้งหมดเป็นพหุภาคีร่วมจัดทำหลักสูตรทั้งสิ้น การประชุมครั้งนี้ได้มีการอภิปรายในห้องประชุมและการใช้แบบสอบถามเช่นเดียวกับที่สอบถามทีมงานในอำเภอบางปลาม้า แต่มีผู้ตอบแบบสอบถาม 19 คน

ผลสรุปที่ได้ในขั้นตอนนี้สอดคล้องกันทั้งสองอำเภอ ดังนี้

(1) ทุกท่านหรือเกือบทุกท่าน (18 คนจาก 19 คน) เห็นว่าโรงเรียนต้องให้ความสำคัญกับการเรียนรู้เรื่องของท้องถิ่น และเขตพื้นที่การศึกษาฯ ควรนำสาระทั้ง 7 เรื่องที่ทำมาแล้วไปรวบรวมเป็นประมวลสาระท้องถิ่น “บางปลาม้าศึกษา” หรือ “พนมทวนศึกษา” เพื่อสนับสนุนให้สถานศึกษานำไปจัดทำเป็นรายวิชาเพิ่มเติมหรือจัดทำเป็นหน่วยการเรียนรู้สอดแทรกในรายวิชาที่เกี่ยวข้อง

(2) ควรมีการจัดตั้ง “พหุภาคีเพื่อการจัดการหลักสูตรท้องถิ่น ระดับตำบล” เพื่อทำหน้าที่ประสานระหว่างสถานศึกษากับแหล่งเรียนรู้โดยมีการระบุถึงองค์กรหลักคือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและ/หรือ สถานศึกษาในตำบลนั้น โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีแผนงานสนับสนุนการจัดการหลักสูตรท้องถิ่น (ทั้งด้านการพัฒนาหลักสูตรและการสนับสนุนสถานศึกษาในการใช้หลักสูตร)

(3) ควรมีการจัดตั้ง “พหุภาคีเพื่อการจัดการหลักสูตรท้องถิ่น ระดับอำเภอ” โดยมีการระบุถึงองค์กรที่เป็นเจ้าภาพคือ เขตพื้นที่การศึกษา นายอำเภอ สถานศึกษาและประชาชน เนื่องจากพหุภาคี ณ ปัจจุบัน ยังขาดผู้แทนจากส่วนราชการระดับอำเภอ เช่น สาธารณสุขอำเภอ เกษตรอำเภอ พัฒนาการอำเภอ ชมรมกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน โรงพยาบาลชุมชน ตำรวจ ฯลฯ จึงมีข้อเสนอแนะว่าเขตพื้นที่การศึกษาควรเป็นผู้ประสานงาน เชิญชวนผู้แทนจากส่วนราชการระดับอำเภอ มาร่วมจัดทำสาระการเรียนรู้ หรือเป็นผู้วิพากษ์หลักสูตร และสถานศึกษาที่นำหลักสูตรไปใช้ควรเป็นผู้ประสานงานเชิญผู้แทนจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้องมาเป็นวิทยากรในหน่วยการเรียนรู้

(4) ในการสนับสนุนการใช้หลักสูตรท้องถิ่นนั้น ส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นหน้าที่ของสถานศึกษา โดยสถานศึกษาควรเพิ่มเติมจุดประสงค์การเรียนรู้ของสถานศึกษาให้ครอบคลุมถึงการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่น พร้อมทั้งกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของการผ่านขึ้นชั้น/ช่วงชั้น และควรสร้าง

ตัวชี้วัดคุณภาพของสถานศึกษา โดยพิจารณาจากการมีโครงการ/กิจกรรมที่เน้นพฤติกรรมของนักเรียนที่มีต่อท้องถิ่น/ชุมชน

(5) องค์กรที่ควรเข้ามาสนับสนุนสถานศึกษาได้แก่ เขตพื้นที่การศึกษาฯและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเขตพื้นที่ฯ ควรกระตุ้นผู้บริหารโรงเรียนให้ความสำคัญกับหลักสูตรท้องถิ่น กระตุ้นและขอความร่วมมือจากอปท.ในการจัดทำหลักสูตรให้มากขึ้น นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานควรกำหนดนโยบายที่ให้ความสำคัญกับหลักสูตรท้องถิ่น

(6) พหุภาคีที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิสามารถมีบทบาทช่วยสื่อสารกับภาคส่วนต่างๆ เช่น ผู้นำชุมชน กรรมการหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นายกเทศมนตรี สมาชิกสภาเทศบาล นายก อบต. และ ส.อบต. ให้หันมาให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ “สาระท้องถิ่น” และร่วมกันประชาสัมพันธ์ผู้ปกครองและชุมชนให้ทราบและตระหนักว่านักเรียนต้องเรียนรู้ท้องถิ่นของตนให้มาก

(7) เขตพื้นที่การศึกษาควรจัดเวทีนำเสนอผลงานการใช้หลักสูตรท้องถิ่นและการเสนอผลงานของพหุภาคีในท้องถิ่น (ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้) พร้อมทั้งเชิญผู้แทนจากส่วนราชการระดับอำเภอ มาร่วมกิจกรรมด้วย

(8) ควรจัดตั้งคณะทำงานติดตามผลการใช้หลักสูตรและปรับปรุงเนื้อหา รวมทั้งพัฒนาวิธีการประเมินผลที่ชัดเจน

(9) ควรนำอุปสรรคต่างๆมาแก้ไขหรือปรับปรุงและมีการประชุมเครือข่ายพหุภาคีอย่างสม่ำเสมอ

(10) จัดหาวิทยากรในการบรรยายในสาระต่างๆ ทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษาให้มากขึ้น

(11) งบประมาณและเวลายังไม่เพียงพอที่จะทำให้งานมีคุณภาพที่ดี

(12) ส่วนปัจจัยสนับสนุนการทำงานร่วมกันระหว่างภาคประชาชนหรือท้องถิ่นกับสถานศึกษา พบว่า

- คณะทำงานอำเภอบางปลาม้าเห็นว่า ปัจจัยสนับสนุนที่มีอยู่แล้วในระดับชัดเจนมี 1 รายการ คือ สถานศึกษามีนโยบายสนับสนุนให้นักเรียนออกมาทำกิจกรรมหรือเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายพหุภาคี ส่วนที่มีอยู่ในระดับมีแต่ยังไม่ชัดเจนมี 4 รายการ ได้แก่ 1) สถานศึกษาสามารถจัดตารางสอนที่สนับสนุนให้นักเรียนออกมาเรียนรู้ร่วมกับชุมชน/พหุภาคีได้ 2) การมีสาระท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมของเครือข่ายพหุภาคี 3) การมีหน่วยประสานงานเพื่อขับเคลื่อนการศึกษาเพื่อท้องถิ่น และ 4) การมีครูที่พร้อมจะเรียนรู้และสอนเกี่ยวกับปัญหา/การเปลี่ยนแปลง/การพัฒนาและแก้ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชน
- คณะทำงานอำเภอพนมทวนระบุว่า ปัจจัยสนับสนุนที่มีอยู่แล้วในระดับชัดเจนมี 2 รายการ คือ 1) สถานศึกษามีนโยบายสนับสนุนให้นักเรียนออกมาทำกิจกรรมหรือเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายพหุภาคี และ 2) สถานศึกษาสามารถจัดตารางสอนที่สนับสนุนให้นักเรียนออกมาเรียนรู้ร่วมกับชุมชน/พหุภาคีได้ ส่วนปัจจัยสนับสนุนที่มีอยู่แต่อยู่ในระดับไม่ชัดเจนจำนวน 3 รายการคือ 1) การมีสาระท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมของเครือข่ายพหุภาคี 2) การมีหน่วยประสานงานเพื่อขับเคลื่อนการศึกษาเพื่อท้องถิ่น และ 3) การมีครูที่พร้อมจะเรียนรู้และสอนเกี่ยวกับปัญหา/การเปลี่ยนแปลง/การพัฒนาและแก้ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชน

6.2 ผลการประชุมครั้งที่ 2

กรณีอำเภอบางปลาม้า เป็นการประชุมเพื่อนำเสนอผลงานของคณะทำงานทั้ง 7 สาระ จัดประชุมในวันที่ 4 พฤศจิกายน 2556 ณ โรงเรียนบางปลาม้า “สูงสุมารผดุงวิทย์” มีผู้เข้าร่วมการประชุม 65 คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการโรงเรียนในพื้นที่อำเภอบางปลาม้า จำนวน 40 คน ครูและผู้อำนวยการโรงเรียนที่เป็นผู้เขียนสาระและหน่วยการเรียนรู้ 9 คน ข้าราชการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 13 คน (จาก 11 องค์กร) ผู้แทนจากสำนักงานเกษตรอำเภอ 1 คน จากสำนักงานพัฒนาการอำเภอ 1 คน และจากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ 1 คน สาระที่นำเสนอในครั้งนี้ นอกจากการนำเสนอโดยทีมงานเป็นรายสาระแล้ว ยังมีการให้ข้อมูลสรุปแนวคิดหลักการ วัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการวิจัยและผลการวิจัยในภาพรวม ด้วย หลังจากนั้น มีการเปิดอภิปรายในห้องประชุมและมีการใช้แบบสอบถามการยอมรับหลักสูตรท้องถิ่นและการทำงานของพหุภาคีด้วย (ส่วนผลจากแบบสอบถามจะรายงานในหัวข้อต่อไป)

ในการอภิปรายทั่วไป เริ่มจากคำถามว่าแนวทางที่นำเสนอในครั้งนี้จะนำไปใช้ได้หรือไม่ ผู้อำนวยการโรงเรียนบางท่านระบุว่า ยังไม่รู้ข้อมูลมากนักแต่เห็นว่าเป็นประโยชน์กับวิถีชีวิตของคนบางปลาม้า อยากทำให้เป็นรูปธรรมเลยถ้ามีกรอบแนวทางที่ชัดเจน และมีผู้เสนอว่าน่าจะมีคณะบุคคลที่จะติดตามอย่างจริงจังต่อเนื่อง และเห็นว่าเขตพื้นที่การศึกษาฯ น่าจะเป็นผู้ขับเคลื่อนเรื่องนี้ต่อไป นอกจากนี้นักวิชาการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้อธิบายถึงบทบาทของตนในการส่งเสริมขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี และยินดีประสานให้โรงเรียนมาร่วมกิจกรรม รวมทั้งได้ชี้ถึงทุนทางสังคมที่มีอยู่มากมาย เช่น บุคคลสำคัญในวงการต่างๆ ทั้งนักการเมือง นักเขียน ศิลปินและนักแสดง และเห็นด้วยที่นักเรียนควรจะได้เรียนรู้เรื่องของท้องถิ่น นักพัฒนาชุมชนอภิปรายว่า ยังมีแหล่งเรียนรู้ซึ่งมีคนภายนอกมาดูงานอีกหลายแห่งที่น่าจะใช้เพื่อการเรียนรู้ เช่น ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่ม OTOP ในตอนท้าย มีการระบุถึงภารกิจที่ต้องทำหรือควรทำคือ 1) จัดทำเอกสารสาระการเรียนรู้ “บางปลาม้าศึกษา” ที่เผยแพร่ได้ 2) พัฒนาแหล่งเรียนรู้ และทำความเข้าใจกับวิทยากรท้องถิ่น และ 3) สนับสนุนการจัดค่าย “บางปลาม้าศึกษา”

กรณีอำเภอพนมทวน เป็นการประชุมเพื่อมองภาพอนาคตของการขับเคลื่อนหลักสูตรท้องถิ่น จัดประชุมในวันที่ 22 ตุลาคม 2556 ณ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรีเขต 2 มีผู้เข้าร่วมประชุม 28 คน ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน ครูและผู้อำนวยการโรงเรียนที่เป็นคณะทำงาน 9 คน เจ้าหน้าที่ อปท.ที่เป็นคณะทำงาน 6 คน นายกเทศมนตรี 1 คน รองนายกเทศมนตรี 1 คน ส่วนราชการอำเภอ 3 คน คือ ปลัดอาวุโสมาแทนนายอำเภอ ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพนมทวน และตำรวจจากสถานีตำรวจภูธรอำเภอพนมทวน นอกจากนี้ มีบุคคลที่ได้รับการเสนอชื่อให้มาร่วมปรับปรุงหลักสูตรท้องถิ่น (รายชื่อที่ได้จากการประชุมในวันนำเสนอผลงาน) ซึ่งยังไม่เคยมาร่วมกับโครงการวิจัยเลย อีก 3 คน สาระที่นำเสนอในครั้งนี้คือข้อมูลสรุปแนวคิดหลักการ วัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการวิจัย ผลการวิจัยในภาพรวม ประเด็นที่ต้องการแลกเปลี่ยนคือ 1) คุณค่า ปัญหาและข้อจำกัดของการดำเนินการวิจัยที่ผ่านมา และ 2) แนวทางจัดตั้ง “สถาบัน” ขับเคลื่อนหลักสูตรท้องถิ่น “พนมทวนศึกษา” ต่อเนื่อง หลังการประชุมมีการใช้แบบสอบถามการยอมรับหลักสูตรท้องถิ่นและการทำงานของพหุภาคีด้วย (ส่วนผลจากแบบสอบถามจะรายงานในหัวข้อต่อไป)

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในครั้งนี้ มีเนื้อหาสาระดังนี้

(1) ผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นประธานคณะทำงานในแต่ละสาระ หลายท่านเข้าใจว่า พวกเขาได้ทำงานวิจัยตามที่ได้รับมอบหมายเสร็จไปแล้วและก็ส่งผลงานแล้วด้วย เมื่อได้รับหนังสือเชิญประชุมครั้งนี้ ก็ยังงงว่าจะให้พวกเขามาทำอะไรในวันนี้

(2) ในเวทีนี้ยังมีผู้มาใหม่หลายท่าน ซึ่งได้รายชื่อมาจากการใช้แบบสอบถามในการประชุมสรุปบทเรียนครั้งที่ 1 ซึ่งโครงการวิจัยได้ขอให้เสนอชื่อคนที่ผู้ร่วมประชุมเห็นว่าควรเข้ามามีบทบาทพัฒนาหน่วยการเรียนรู้ที่เกิดจากการวิจัยนี้ต่อไป และได้รายชื่อเพิ่มเติมมา 4 รายชื่อ การประชุมครั้งนี้ได้มาร่วมประชุม 3 คน มีคนหนึ่ง (เป็นเกษตรกรตัวอย่างด้านเศรษฐกิจพอเพียง)ได้ให้ความเห็นว่า ตนเองอาจไม่เข้าใจเรื่องที่กำลังดำเนินการอยู่ในขณะนี้มากนัก แต่เห็นชอบที่จะต้องต่อสู้กับทุนนิยมโลก ด้วยการใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจัง พร้อมทั้งยินดีที่จะมีส่วนร่วมกับแนวทางที่โครงการดำเนินการมา

(3) มีครู 3 คนที่ออกมาแสดงความคิดเห็น ทั้งสามท่านระบุว่าเข้ามาทีหลังและต้องมารับภาระมาก แต่ก็ตั้งใจทำ ท่านหนึ่งระบุว่าเพราะเกรงใจ ศึกษานิเทศก์จึงพยายามทำ อีกท่านหนึ่งระบุว่าทำเพราะเป็นเรื่องที่สนใจและพร้อมที่จะเสียสละแต่ก็ยังเป็นห่วงว่าการทำงานที่จะต่อเนื่องจากนี้ไปให้เป็นหลักสูตรที่ขยายผลได้จริงจะยากลำบาก อีกท่านหนึ่งระบุว่าพยายามทำเพราะเห็นประโยชน์กับเด็ก

(4) มีเจ้าหน้าที่ อปท.ท่านหนึ่งแสดงความคิดเห็นว่า ตนเองก็ไม่ได้มีบทบาทอะไรมากนักนอกจากสนับสนุนข้อมูลเท่านั้น แต่ก็รู้สึกขอบคุณที่มีโอกาสมาร่วมโครงการ เพราะตนเองเป็นคนพนมทวนแต่ไม่รู้จักและไม่รู้คุณค่าของอำเภอพนมทวน หลังเรียนจบได้ไปทำงานที่อื่นมาก่อน เมื่อย้ายกลับบ้านก็ยังไม่รู้สึกเปลี่ยนแปลงอะไร แต่เมื่อมาร่วมโครงการนี้รู้สึกรักพนมทวนมากขึ้น

(5) ผอ.กศน. ยังมองไม่เห็นช่องทางที่จะนำหลักสูตรไปใช้ แต่คิดว่าต่อไปน่าจะให้ความสำคัญกับกศน.มากขึ้น

(6) ข้อสรุปที่สำคัญจากการประชุมคือ ต้องมีการประชุมอีกครั้งหนึ่ง (กำหนดวันที่ 14 พ.ย.) โดยผู้เข้าร่วมเป็น 4 ภาคีให้คัดเลือกคนมาภาคีละ 5-10 คน ดังนี้ (1) เขตพื้นที่การศึกษา มี อ.ประคองเป็นผู้ประสานงาน (2) อปท.มีผู้รับหน้าที่ไปประสานงาน (3) ส่วนราชการอำเภอ ปลัดอาวุโสรับหน้าที่ไปประสานงาน (4) องค์กรชุมชน คุณศิวโรฒ จิตนิยม รับหน้าที่ประสานงาน นอกจากนี้ขอให้เชิญ ผอ.โรงเรียนในอำเภอพนมทวนมาร่วมประชุมด้วย เป้าหมายของการประชุมคือ จัดตั้งอนุกรรมการ 3 ชุด 1) อนุกรรมการปรับปรุงหลักสูตร 2) อนุกรรมการจัดทำระเบียบข้อบังคับสำหรับ สถาบันการเรียนรู้พนมทวนศึกษา และ 3) อนุกรรมการสรรหาคณะกรรมการสถาบันฯ

6.3 ผลการประชุมครั้งที่ 3

การประชุมครั้งที่สามนี้ทั้งสองอำเภอให้ความสำคัญกับการมองภาพอนาคตในการขับเคลื่อนหลักสูตรท้องถิ่น

กรณีอำเภอบางปลาม้า จัดประชุมในวันที่ 12 พฤศจิกายน 2556 ณ โรงเรียนอนุบาลวัดสวนหงส์ มีผู้เข้าร่วมประชุมรวม 52 คน สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 25 คน จาก 13 อปท. (ขาด 5 อปท.คือ อบต.บางใหญ่, อบต.ไผ่กองดิน เทศบาลตำบลโคกคราม เทศบาลตำบลบางปลาม้า และเทศบาลตำบลบ้านแหลม) ในจำนวนนี้เป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบล 4 คน นายกเทศมนตรี 1 คน รองนายก อบต. 2 คน ส่วนที่เหลือ 18 คน เป็นเจ้าหน้าที่ นอกจากนี้ มีผู้อำนวยการสถานศึกษาในอำเภอบางปลาม้าจำนวน 13 คน ทีมวิจัยและนักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิตสาขาสิ่งแวดล้อมศึกษารวม 14 คน ในการประชุมนี้มีการแบ่งกลุ่มระดมสมอง 3 กลุ่ม ในหัวข้อ “แนวทางการส่งเสริมสถานศึกษาในการจัดการหลักสูตรท้องถิ่น” และอภิปรายทั่วไปรวมทั้ง 3 กลุ่ม ที่ประชุมมีข้อสรุปที่สำคัญดังนี้

(1) ควรเพิ่มเติมข้อมูลและจัดทำเอกสารบางปลาม้าศึกษาออกมาให้สมบูรณ์มากขึ้น เช่น เรื่องคนที่มีชื่อเสียงและภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ในอำเภอบางปลาม้ามีทั้งเกจิอาจารย์ และนักร้องที่มีชื่อเสียงหลายคนที่ควรจะกล่าวถึงไว้ด้วย

(2) ในอำเภอบางปลาม้ามีแหล่งเรียนรู้หลายแห่ง แต่ละแห่งพร้อมที่จะให้นักเรียนเข้าไปเรียนรู้ได้ตลอดเวลา และในเรื่องการจัดการแหล่งเรียนรู้นั้น ควรเป็นหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เนื่องจากมีงบประมาณในการบำรุงรักษาแหล่งเรียนรู้ได้ ส่วนสถานศึกษาควรทำหน้าที่จัดกิจกรรมนักเรียน ถ้าสถานศึกษาสามารถจัดกิจกรรมนักเรียนขึ้นมาได้ การพัฒนาหรือสร้างสื่อการเรียนการสอน การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ก็จะต่อเนื่องไปได้

(3) สถานศึกษาควรเริ่มจากการสร้างกิจกรรมในระดับตำบลก่อน โดยให้ทุกตำบลจัดกิจกรรมนักเรียนขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง ส่วนกิจกรรมระดับอำเภอนั้นเสนอให้จัดในรูปแบบค่ายบางปลาม้าศึกษา และเห็นว่าทั้งกิจกรรมระดับอำเภอและระดับตำบลนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องให้การสนับสนุน

(4) สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ระดับตำบล สามารถจัดทำขึ้นโดยความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับสถานศึกษาได้ทันที ถ้าผู้บริหารเข้าใจและมอบหมายภารกิจให้เจ้าหน้าที่รวบรวมข้อมูลให้กับสถานศึกษาในท้องถิ่นของตน

(5) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุพรรณบุรี เขต 1 ควรมีบทบาทเป็นหน่วยงานกลางทำหน้าที่ประสานกับ 14 ตำบล (18 อปท.) เพื่อนำข้อมูลจากทุกตำบลมาจัดทำสาระท้องถิ่น บางปลาม้าศึกษา

(6) การจัดหลักสูตรท้องถิ่นศึกษา ควรบรรจุไว้ในเทศบัญญัติ ทั้งนี้ เพราะถ้าไม่มีข้อกำหนดไว้ความร่วมมือก็จะไปขึ้นกับตัวบุคคล การประสานความร่วมมือจะทำได้ยากและมีความไม่แน่นอนสูง ส่วนการทำงานร่วมกันในระดับอำเภอของทุก อปท. ก็สามารถทำได้ในรูปแบบฉันทามติของผู้บริหาร อปท. เช่นที่เคยปฏิบัติในงานประเพณีที่จัดร่วมกันทุกปี

(7) บุคคลที่มีความสำคัญที่จะขับเคลื่อนท้องถิ่นศึกษา หรือ ค่ายบางปลาม้าศึกษาได้ดีคือผู้บริหารท้องถิ่น จึงมีข้อเสนอว่า ขอให้เขตพื้นที่การศึกษาฯ ประสานกับนายอำเภอ เพื่อเชิญ นายก อปท.

18 แห่งมาประชุม ซึ่งจะทำให้เกิดงานที่ทุก อปท.เป็นเจ้าภาพร่วมกันได้ ทั้งนี้ ในจดหมายเชิญขอให้ระบุว่า “ขอให้นายก อปท.มาด้วยตนเอง”

(8) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุพรรณบุรี เขต 1 ยินดีที่จะจัดทำสาระท้องถิ่นบางปลาม้าศึกษาออกมาเป็นรูปเล่ม แต่ในขั้นตอนที่จะนำสาระไปสู่การเรียนการสอนนั้น ทางสถานศึกษาและ อปท.จะต้องประสานงานกัน บางเรื่องก็ทำได้เลย บางเรื่องก็อาจนำไปสู่การตั้งงบประมาณเพื่อดำเนินการให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น

กรณีอำเภอพนมทวน จัดประชุมในวันที่ 14 พฤศจิกายน 2556 ณ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 2 เป็นการประชุมต่อเนื่องจากครั้งที่ 2 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดตั้งคณะกรรมการปรับปรุงและจัดทำเอกสารสาระท้องถิ่น และคณะกรรมการจัดตั้งสถาบันการเรียนรู้พนมทวนศึกษา มีผู้เข้าร่วมประชุม 25 คน ประกอบด้วย ส่วนราชการอำเภอ 3 คน ได้แก่ ปลัดอาวุโสมาแทนนายอำเภอ ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพนมทวน เกษตรอำเภอพนมทวน อปท. 3 คนได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลดอนตาเพชร และนายกองค์การบริหารส่วนตำบลพังตรุ ผู้แทนจากภาคประชาชน 5 คน ครูและผู้อำนวยการโรงเรียน 4 คน ศึกษานิเทศก์ 3 คน เจ้าหน้าที่ของ อปท. ที่เป็นคณะทำงานจัดทำสาระท้องถิ่น 7 คน ที่ประชุมได้เสนอชื่อและแนวทางการจัดตั้งคณะกรรมการฯ 2 ชุดดังนี้

คณะกรรมการปรับปรุงและจัดทำเอกสารสาระท้องถิ่น มีจำนวน 16 ท่าน ดังนี้

(1) ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 2 เป็นประธานคณะกรรมการ
(2) นายฑรัน เหลืองสะอาด ปลัดอาวุโส
(3) น.ส.สุจิรา มาลาคำ ผู้อำนวยการศูนย์ กศน.อำเภอพนมทวน กรรมการ
(4) นายวิชา จุลทรักษ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดเบญพาด
(5) นายพร้อมพล บุตรวงศ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านสระลุมพุก
(6) นายสมโภชน์ ดอกยอ ผู้ทรงคุณวุฒิและคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาฯ
(7) นายแรม เซียงกา ผู้ทรงคุณวุฒิ
(8) นางสาวธันยลิน พีรวิชัยนนท์ ครูชำนาญการ ร.ร.วัดสาลวนาราม
(9) นายบรรจบ ชูใจ ครู ร.ร.วัดดอนเจดีย์
(10)นางวารุณี พวงสุข ครูโรงเรียนวัดบ่อระแหง
(11)นางสาวพรพิมล สืบนาค นักวิชาการ เทศบาลตำบลรางหวาย
(12)นางธัญญรัตน์ พุฒธิพงษ์ นักวิชาการ เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย
(13)น.ส.เพียงจันทร์ บัวซ้อน นักวิชาการ อบต.ทุ่งสมอ
(14)นางสาวจินตนา สุขสมแดน ศึกษานิเทศก์ สพป.กาญจนบุรี เขต 2 กรรมการ
(15)นางสาวสุภาพ จัดละ ศึกษานิเทศก์ สพป.กาญจนบุรี เขต 2 กรรมการ
(16)นายประคอง บัวปรอท ศึกษานิเทศก์ สพป.กาญจนบุรี เขต 2 กรรมการและเลขานุการ

สำหรับคณะกรรมการจัดตั้งสถาบันการเรียนรู้พนมทวนศึกษา นั้น ควรประกอบด้วย 4 ฝ่ายคือ 1) ฝ่ายสนับสนุน จำนวน 10-15 ท่าน 2) กรรมการที่ปรึกษา 2-3 ท่าน 3) กรรมการขับเคลื่อนสถาบันฯ จำนวน 9 ท่าน และ 4) ฝ่ายประเมินการใช้หลักสูตรท้องถิ่น (ไม่ได้ระบุจำนวน) หลังจากนั้นได้มีการเสนอชื่อเฉพาะส่วนกรรมการขับเคลื่อนสถาบันฯ จำนวน 9 ท่าน ดังนี้

(1) นายอำเภอ		เป็นประธานคณะกรรมการ
(2) ท้องถิ่นอำเภอ		กรรมการ
(3) นายปกรณ์ ม่วงเจริญ	รองผู้อำนวยการเขตพื้นที่ฯ	กรรมการ
(4) นายประคอง บัวปรอท	ศึกษานิเทศก์	กรรมการ
(5) นายสุวรรณวิชย์ เปรมปรีดิ์	นายก อบต.หนองโรง	กรรมการ
(6) นายอภิรักษ์ คชนา	นายก อบต.ดอนตาเพชร	กรรมการ
(7) นายศิวโรฒ จิตนิยม	ประธานสถาบันการเงินชุมชนฯ	กรรมการ
(8) นายบุญช่วย อินทรักษา	ผู้ทรงคุณวุฒิ	กรรมการ
(9) นายรัตน์ ชาวนาฟาง	ผู้ทรงคุณวุฒิ	กรรมการ

นอกจากนี้ ในการประชุมครั้งนี้ มีการกำหนดที่ตั้งของสถาบันฯ คือ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฯ และมีการกำหนดเป้าหมายจัดตั้ง สถาบันการเรียนรู้พนมทวนศึกษา ภายในเดือนมกราคม 2557 พร้อมนี้ นายศิวโรฒ จิตนิยม ได้เสนอตัวเป็นรับผิดชอบการจัดพิมพ์ “สาระท้องถิ่นพนมทวนศึกษา” จำนวน 1,000 เล่ม เพื่อส่งมอบให้โรงเรียนในวันเปิดสถาบันการเรียนรู้พนมทวนศึกษา

7. ผลการประเมินการยอมรับของสถานศึกษาต่อระบบและกลไกการทำงานแบบพหุภาคี

7.1 การประเมินการยอมรับของเครือข่ายพหุภาคีในอำเภอที่ทำการวิจัย

การประเมินการยอมรับรูปแบบการจัดการหลักสูตรท้องถิ่นระดับอำเภอ ซึ่งประเมินจากเครือข่ายพหุภาคีของแต่ละอำเภอที่ทำการวิจัยคือ อำเภอบางปลาม้า และอำเภอพนมทวน ดำเนินการโดยใช้แบบสอบถามและพิจารณาจากการแสดงความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาในระหว่างการดำเนินการวิจัย

อำเภอพนมทวน มีประชุมการประชุมเพื่อนำเสนอผลงานและสรุปบทเรียนร่วมกันในระดับอำเภอ ครั้งที่ 1 ในวันที่ 12 กันยายน 2556 ครั้งที่ 2 วันที่ 22 ตุลาคม 2556 และครั้งที่ 3 วันที่ 14 พฤศจิกายน 2556 การแจกแบบสอบถามดำเนินการในการประชุมครั้งที่ 2 มีผู้เข้าร่วมประชุม 28 คน มีผู้ตอบแบบสอบถามครบทุกข้อ 11 คน (สาเหตุมาจากแจกแบบสอบถามเมื่อปิดการประชุมขณะที่ส่วนหนึ่งออกจากพื้นที่การประชุมไปแล้ว) เป็นผู้บริหารท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวม 3 คน ผู้แทนส่วนราชการอำเภอ 2 คน ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 คน และศึกษานิเทศก์ 3 คน ผลการประเมินสอดคล้องกับข้อมูลของอำเภอบางปลาม้าทุกประการ จึงขอแสดงในรูปแบบตารางแสดงผลเฉพาะของอำเภอบางปลาม้าในตารางที่ 3.1 และ 3.2 และหากพิจารณาจากกระบวนการทำงานที่ผ่านมารวมทั้งการแสดงความคิดเห็นในระหว่างการประชุม เป็นที่ชัดเจนว่าผู้ที่เข้ามาร่วมโครงการในอำเภอพนมทวนทุกท่านเห็นด้วยและให้ความร่วมมืออย่างดียิ่งกับโครงการวิจัย แต่

เนื่องจาก ผู้อำนวยการสถานศึกษาของอำเภอพนมทวนยังเข้ามารับรู้ผลงานของพหุภาคีน้อยคือ เฉพาะโรงเรียนที่ทดลองใช้หลักสูตร 9 โรงเรียนจาก 28 โรงเรียน และในช่วงของการสนทนากลุ่มเพื่อทำความเข้าใจปัญหาของสถานศึกษาก่อนเริ่มปฏิบัติการจัดตั้งพหุภาคีนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาก็มีท่าทีเช่นเดียวกับที่อำเภอบางปลาม้า คือ เห็นว่าสิ่งที่โครงการวิจัยตั้งใจจะทำนั้น เป็นสิ่งที่สถานศึกษาทำอยู่แล้ว (หลักสูตรท้องถิ่น) และยังมองไม่เห็นความสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่นเท่าไรนัก และยังเกรงว่าภาระที่โครงการวิจัยจะผลักดันอาจจะยากเกินไปสำหรับสถานศึกษา อนึ่ง ในช่วงทำการวิจัย มีผู้อำนวยการสถานศึกษาแห่งหนึ่งไม่สนับสนุนให้ครูมาร่วมโครงการวิจัย ดังนั้น จึงยังเป็นข้อที่น่าพิจารณาต่อไปว่า การขับเคลื่อนหลักสูตร “พนมทวนศึกษา” ต่อไปนั้นจะได้รับความร่วมมือจากสถานศึกษาเพียงใด ทั้งนี้ คงต้องอาศัยพลังผลักดันทั้งจากเขตพื้นที่การศึกษาฯ และจากสถาบันการเรียนรู้ฯ ที่พหุภาคีดำริจะจัดตั้งขึ้นนั้น ต่อไป

อำเภอบางปลาม้า มีประชุมการประชุมเพื่อนำเสนอผลงานและสรุปบทเรียนร่วมกันในระดับอำเภอ ครั้งที่ 1 ในวันที่ 9 กันยายน 2556 ครั้งที่ 2 วันที่ 4 พฤศจิกายน 2556 และครั้งที่ 3 วันที่ 12 พฤศจิกายน 2556 การแจกแบบสอบถามดำเนินการในการประชุมครั้งที่ 2 มีผู้เข้าร่วมประชุม 65 คน มีผู้ตอบแบบสอบถามครบทุกข้อ 43 คน (สาเหตุมาจากแจกแบบสอบถามพร้อมการลงทะเบียน แต่มาเรียกเก็บคืนหลังปิดประชุมไปแล้วบางส่วนกลับไปก่อน) เป็นผู้บริหารโรงเรียนในอำเภอบางปลาม้า 24 คน เจ้าหน้าที่สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 7 คน ข้าราชการจากส่วนราชการอำเภอ 3คน ครูผู้สอน 8 คน ข้าราชการบำนาญ 1 คน ผลการประเมินจากแบบสอบถามแสดงในตารางที่ 3.1 และ 3.2

ตารางที่ 3.1 แสดงจำนวน ร้อยละ และค่าเฉลี่ย เกี่ยวกับทัศนะต่อระบบการศึกษาของเครือข่ายพหุภาคีอำเภอบางปลาม้าที่มาร่วมประชุมในวันที่ 4 พฤศจิกายน 2556

หัวข้อประเมิน	ระดับความคิดเห็น					ค่าเฉลี่ย	แปลความหมาย
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด		
1) โรงเรียนควรมีบทบาทในการจัดการศึกษาเกี่ยวกับวิถีชุมชน	22 (51.2)	19 (44.2)	2 (4.7)	-	-	4.46	มากที่สุด
2) โรงเรียนควรส่งเสริมให้นักเรียนสนใจตั้งคำถามเกี่ยวกับเหตุผล-ความต้องการในการพัฒนาในชุมชนท้องถิ่นของตน	20 (46.5)	21 (48.8)	2 (4.7)	-	-	4.41	มากที่สุด
3).โรงเรียนควรสนับสนุนให้เด็กมีบทบาทต่อสังคม(นอกเหนือจากบทบาทต่อครอบครัว)	24 (55.8)	18 (41.9)	1 (2.3)	-	-	4.53	มากที่สุด

หัวข้อประเมิน	ระดับความคิดเห็น					ค่าเฉลี่ย	แปลความหมาย
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด		
4) โรงเรียนควรเปิดกว้างต่อวิธีวิทยาการเรียนรู้ที่หลากหลายรวมถึงวิธีวิทยาแบบชาวบ้าน	20 (46.5)	21 (48.8)	2 (4.7)	-	-	4.41	มากที่สุด
5) โรงเรียนควรให้ความสำคัญกับแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายในชุมชน/ท้องถิ่น/อำเภอ	27 (62.8)	15 (34.9)	1 (2.3)	-	-	4.60	มากที่สุด
6) โรงเรียนควรให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ตามอัธยาศัยและถือเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ตามหลักสูตรท้องถิ่น	14 (32.6)	25 (58.1)	4 (9.3)	-	-	4.23	มากที่สุด

ตารางที่ 3.2 แสดงจำนวน ร้อยละและค่าเฉลี่ยเกี่ยวกับทัศนะต่อระบบและกลไกที่จะรองรับการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่นของเครือข่ายพหุภาคีอำเภอบางปลาม้าที่มาร่วมประชุมในวันที่ 4 พฤศจิกายน 2556

หัวข้อประเมิน	ระดับความคิดเห็น					ค่าเฉลี่ย	แปลความหมาย
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด		
1) ควรจัดตั้งพหุภาคีจัดการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่นระดับอำเภอ	17 (41.5)	19 (46.3)	4 (9.8)	1 (2.4)	-	4.26	มากที่สุด
2) เขตพื้นที่การศึกษาและนายอำเภอควรเป็นแกนกลางประสานให้เกิดพหุภาคีฯ ระดับอำเภอ	17 (39.5)	24 (55.8)	2 (4.7)	-	-	4.34	มากที่สุด
3) ควรเชิญชวนแกนนำของเครือข่ายต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น แกนนำ อสม. แกนนำเกษตรกร ฯลฯ เข้าร่วมเป็นพหุภาคีด้วย	23 (53.5)	18 (41.9)	2 (4.7)	-	-	4.48	มากที่สุด
4) พหุภาคีฯ ควรมีบทบาทสื่อสารภาพอนาคตของสังคมชุมชนท้องถิ่น และลักษณะของการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่น	17 (39.5)	25 (58.1)	1 (2.3)	-	-	4.37	มากที่สุด

หัวข้อประเมิน	ระดับความคิดเห็น					ค่าเฉลี่ย	แปลความหมาย
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด		
5) พหุภาคีฯ ควรร่วมกับส่วนราชการต่าง ๆ จัดให้มีการสัมมนาเพื่อทำความเข้าใจตำแหน่งแห่งที่และอัตลักษณ์ของท้องถิ่นสถานการณ์ปัญหา และแนวทางเสริมสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่น	17 (39.5)	25 (58.1)	1 (2.3)	-	-	4.37	มากที่สุด
6) พหุภาคีฯ ควรมีบทบาทกำหนดหลักสูตร/สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น และกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียน	18 (41.9)	23 (53.5)	2 (4.7)	-	-	4.37	มากที่สุด
7) อปท. และเขตพื้นที่การศึกษาควรสนับสนุนพหุภาคีเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดประชุม ค่าตอบแทนการเขียนสาระการเรียนรู้ และค่าผลิตเอกสาร “สาระท้องถิ่น”	23 (53.5)	18 (41.9)	2 (4.7)	-	-	4.48	มากที่สุด

จากตารางที่ 3.1 ชี้ให้เห็นผู้ตอบแบบสอบถามยอมรับกระบวนทัศน์การศึกษาที่ใช้ชุมชนเป็นฐานของการเรียนรู้ ส่วนในตารางที่ 3.2 ชี้ให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยในระดับมากที่สุดกับการจัดตั้งพหุภาคีระดับอำเภอที่มาจากภาคส่วนที่หลากหลายในท้องถิ่น เพื่อมีบทบาทในการกำหนดหลักสูตร/สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นและร่วมกับเขตพื้นที่การศึกษาในการนำหลักสูตรไปใช้ ส่วนที่เห็นด้วยในระดับรองลงมาคือ เห็นด้วยระดับมาก ได้แก่ การจัดสัมมนาของพหุภาคีกับส่วนราชการต่างๆ เพื่อกำหนดอัตลักษณ์ท้องถิ่นและบ่งชี้สถานการณ์ปัญหาของท้องถิ่น และบทบาทของ อปท.ในการสนับสนุนค่าใช้จ่ายเป็นค่าพาหนะเดินทางของนักเรียนเพื่อการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ในตำบลและอำเภอ นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอบางปลาม้า ที่มีการแสดงออกในหลายวาระ พบว่า ในครั้งที่จัดสนทนากลุ่มเพื่อทำความเข้าใจปัญหาในการจัดการศึกษาซึ่งมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมคือ ผู้อำนวยการสถานศึกษาทั้งหมดของอำเภอบางปลาม้านั้น ผู้บริหารสถานศึกษายังมีท่าทีว่าสิ่งที่โครงการวิจัยตั้งใจจะทำนั้น เป็นสิ่งที่สถานศึกษาทำอยู่แล้ว (หลักสูตรท้องถิ่น) และยังมองไม่เห็นความสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่นเท่าไรนัก ส่วนแนวคิดที่จะให้สถานศึกษาจัดการเรียนการสอนเพื่อแก้ไขประเด็นปัญหาของท้องถิ่นนั้นก็น่าจะยากเกินไป และบางเรื่องก็เป็นสิ่งที่ทำไม่ได้เช่น เรื่อง การแพร่ระบาดของสารเสพติด แต่เมื่อถึงขั้นการประชุมเพื่อเสนอผลงานของคณะทำงาน/พหุภาคีในการประชุมครั้งที่ 2 ปรากฏว่า ผู้อำนวยการสถานศึกษาเห็นด้วยกับแนวทางการวิจัยตามตารางที่ 3.1 และ 3.2 และหลายคนได้แสดงความคิดเห็นว่า การจัดการหลักสูตรท้องถิ่นเป็นเรื่องสำคัญและอยากให้เขตพื้นที่การศึกษาฯ สนับสนุนการดำเนินการในเรื่องนี้อย่างจริงจัง อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยมีข้อสังเกต

ว่าในช่วงนี้ผู้บริหารสถานศึกษาส่วนหนึ่งจะยังคงมองว่าหลักสูตรท้องถิ่นเป็นภาระของสถานศึกษาเป็นสำคัญ ต่อเมื่อถึงการประชุมครั้งที่ 3 ผู้อำนวยการสถานศึกษาที่มาร่วมประชุมจึงได้แสดงถึงการตระหนักชัดว่าหลักสูตรท้องถิ่น เป็นเรื่องของชุมชนและเห็นด้วยอย่างยิ่งที่จะมีหลักสูตรท้องถิ่นระดับอำเภอ รวมทั้งเห็นว่านี่คือแนวทางที่จะตอบโจทย์ของโรงเรียนในเรื่องการจัดการหลักสูตรท้องถิ่นได้ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าอำเภอบางปลาม้า ยังมีศักยภาพที่จะขับเคลื่อนให้ “หลักสูตรบางปลาม้าศึกษา” เป็นวาระร่วมกันทั้งของ อปท. และสถานศึกษาในอำเภอบางปลาม้าได้ แต่ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยการประสานงานที่ดีระหว่างเขตพื้นที่การศึกษา นายอำเภอ และ ผู้นำของ อปท.

7.2 การประเมินการยอมรับของผู้บริหารการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาที่ทำการวิจัย

การประเมินชุดนี้ดำเนินการควบคู่กับการสื่อสารขยายผลการเรียนรู้ภายในเขตพื้นที่การศึกษาที่ทำการวิจัย ดำเนินการโดยใช้แบบสอบถามประกอบการสื่อสารชี้แจงความเป็นมาและผลงานของโครงการวิจัย ดังนี้ ดำเนินการสื่อสารขยายผลต่อที่ประชุมคณะผู้บริหารและประธานกลุ่มโรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 ในวันที่ 19 พฤศจิกายน 2556 ซึ่งมีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 26 คน และสื่อสารขยายผลต่อที่ประชุมของผู้อำนวยการสถานศึกษาในอำเภอห้วยกระเจา สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 2 ในวันที่ 3 ธันวาคม 2556 และมีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 18 คน (จาก 18 โรงเรียน)

คำถามในการประเมินครั้งนี้ได้ปรับเปลี่ยนจากชุดคำถามที่ใช้ในข้อ 7.1 (ในตารางที่ 3.1 และ3.2) ซึ่งเป็นคำถามที่ออกแบบไว้ตั้งแต่ตอนเริ่มต้นโครงการวิจัย (และเป็นหลักคิดที่ผู้วิจัยใช้ในการออกแบบการวิจัย) ชุดคำถามในข้อ 7.2 นี้ จะถูกปรับให้สอดคล้องกับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริงในการวิจัย ประกอบด้วยชุดคำถามที่ 1 คือ การยอมรับสาระย่อยทั้ง 7 สาระของสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ชุดคำถามที่ 2 การยอมรับบทบาทพหุภาคีในการจัดการสาระท้องถิ่นตำบลศึกษา หรือ อำเภอศึกษา นอกจากนี้จะมีอีก 2 คำถามคือ 1) ประเมินการยอมรับในภาพรวมของแนวคิดการวิจัย และ 2) ความเต็มใจและความพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษาจากฐานของชุมชนท้องถิ่น

ผลการประเมินของผู้อำนวยการสถานศึกษาอำเภอห้วยกระเจา พบว่า ทุกรายการที่ประเมินได้รับการยอมรับเป็นค่าเฉลี่ยในระดับมากที่สุด โดยส่วนใหญ่จะประเมินอยู่ในระดับมาก และมากที่สุด อย่างไรก็ดีมีอยู่ 1 ท่านที่ยอมรับเฉพาะการทำหลักสูตรท้องถิ่นในระดับตำบล (ประเมินในระดับมาก) ส่วนระดับอำเภอจะประเมินในระดับปานกลางและน้อย รวมทั้งยอมรับแนวคิดของโครงการวิจัยในระดับปานกลางเท่านั้น แต่ในข้อสุดท้ายก็ประเมินความเต็มใจและความพร้อมของตนที่จะมีส่วนร่วมปฏิรูปการศึกษาจากฐานของชุมชนท้องถิ่น ในระดับมาก ข้อเสนอแนะอื่นๆ คือ ควรส่งเสริมให้ครบทั้งสามอำเภอในเขตพื้นที่การศึกษา โดยเขตพื้นที่การศึกษาจะต้องเป็นหลักของการดำเนินงานพร้อมทั้งสนับสนุนสถานศึกษาอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

ผลการประเมินของคณะผู้บริหารและประธานกลุ่มโรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 ผู้ตอบแบบสอบถามประกอบด้วย ผู้อำนวยการโรงเรียน 15 คน รองผู้อำนวยการโรงเรียน 1 คน ศึกษานิเทศก์ 5 คน และผู้บริหารระดับสูงอื่นๆ อีก 5 คน พบว่า มีการยอมรับสาระย่อยในระดับมากที่สุด 5

สาระ สาระที่ได้รับการยอมรับน้อยกว่า คือในระดับมากคือ สาระย่อยที่ 1 ภูมิศาสตร์ โครงสร้างพื้นฐานและการขนส่ง ดังแสดงในตารางที่ 3.3 ส่วนการยอมรับบทบาทพหุภาคีในการจัดการสาระท้องถิ่นตำบลศึกษาหรือ อำเภอศึกษานั้น พบว่า ส่วนใหญ่ยอมรับในระดับมากที่สุด ยกเว้น 2 รายการ ที่ยอมรับระดับมากคือ การจัดตั้งพหุภาคีจัดทำสาระท้องถิ่นระดับอำเภอ และการยกระดับพหุภาคีดังกล่าวขึ้นเป็นสถาบันการเรียนรู้ท้องถิ่นอำเภอ ดังแสดงในตารางที่ 3.4 สำหรับ 2 คำถามสุดท้าย ทั้งการยอมรับในภาพรวมของแนวคิดการวิจัยและความเต็มใจและความพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษาจากฐานของชุมชนท้องถิ่น ได้รับการประเมินอยู่ในระดับมาก อนึ่ง มี 1 ท่าน ที่ประเมินทุกด้านในระดับปานกลาง และอีก 1 ท่าน ประเมินความเหมาะสมของสาระย่อยทั้ง 7 ในระดับปานกลาง แต่ประเมินส่วนที่เหลือทั้งหมดในระดับน้อยที่สุด

ตารางที่ 3.3 จำนวน ร้อยละ และค่าเฉลี่ย เกี่ยวกับการยอมรับโครงสร้างสาระท้องถิ่น รายสาระย่อย 7 สาระ ของผู้บริหารการศึกษาสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1

หัวข้อประเมิน	ระดับความคิดเห็น					ค่าเฉลี่ย	แปลความหมาย
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด		
1) ภูมิศาสตร์ โครงสร้างพื้นฐานและการขนส่ง	6 (23.1)	13 (50.0)	5 (19.2)	2 (7.7)	-	3.88	มาก
2) เศรษฐกิจชุมชน	8 (30.8)	13 (50.0)	4 (15.4)	1 (3.8)	-	4.07	มากที่สุด
3) สวัสดิการสังคม	9 (34.6)	11 (42.3)	4 (15.4)	2 (7.7)	-	4.03	มากที่สุด
4) ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และภูมิปัญญา	13 (50.0)	9 (34.6)	3 (11.5)	1 (3.8)	-	4.30	มากที่สุด
5) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	15 (57.7)	7 (26.9)	2 (7.7)	2 (7.7)	-	4.34	มากที่สุด
6) ประเด็นปัญหาร่วม(ในระดับพื้นที่)	8 (30.8)	13 (50.0)	3 (11.5)	2 (7.7)	-	4.03	มากที่สุด
7) อัตลักษณ์ร่วม(ในระดับพื้นที่)	11 (42.3)	9 34.6)	5 (19.2)	1 (3.8)	-	4.15	มากที่สุด

ตารางที่ 3.4 จำนวน ร้อยละและค่าเฉลี่ยเกี่ยวกับการยอมรับบทบาทพหุภาคีในการจัดการสาระท้องถิ่นตำบลศึกษาหรืออำเภอศึกษาของผู้บริหารการศึกษาสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1

หัวข้อประเมิน	ระดับความคิดเห็น					ค่าเฉลี่ย	แปลความหมาย
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด		
1) ควรมีสาระท้องถิ่น “ตำบล...ศึกษา”	11 (42.3)	10 (38.5)	4 (15.4)	1 (3.8)	-	4.15	มากที่สุด
2) ควรจัดตั้งพหุภาคีจัดทำสาระท้องถิ่น “ตำบล...ศึกษา”	12 (46.2)	10 (38.5)	2 (7.7)	1 (3.8)	1 (3.8)	4.19	มากที่สุด
3) ท่านในฐานะผู้นำของสถานศึกษายินดีเป็นส่วนหนึ่งในพหุภาคีจัดทำสาระท้องถิ่น “ตำบล...ศึกษา”	10 (38.5)	11 (42.3)	2 (7.7)	1 (3.8)	1 (3.8)	4.12	มากที่สุด
4) ควรมีสาระท้องถิ่น “อำเภอ...ศึกษา”	1 0 (38.5)	12 (46.2)	3 (11.5)	-	1 (3.8)	4.15	มากที่สุด
5) ควรจัดตั้งพหุภาคีจัดทำสาระท้องถิ่น “อำเภอ...ศึกษา”	5 (19.2)	16 (61.5)	4 (15.4)	-	1 (3.8)	3.92	มาก
6) กลุ่ม/เครือข่ายสถานศึกษาที่ท่านสังกัดอยู่ควรเป็นส่วนหนึ่งในพหุภาคีจัดทำสาระท้องถิ่น “อำเภอ...ศึกษา”	4 (15.4)	20 (76.9)	-	1 (3.8)	1 (3.8)	3.96	มาก
7) เขตพื้นที่ฯ ร่วมกับนายอำเภอควรเชิญ อปท.ทั้งอำเภอมาประชุมเพื่อสร้างข้อตกลงในการจัดทำสาระท้องถิ่น “อำเภอ...ศึกษา”	10 (38.5)	13 (50.0)	3 (7.7)	-	1 (3.8)	4.19	มากที่สุด
8))ควรมีมาตรฐานและตัวชี้วัดสาระท้องถิ่นระดับอำเภอ โดยไม่จำเป็นต้องอิงกับหรือประเมินตามสาระแกนกลาง	9 (34.6)	11 (42.3)	4 (15.4)	1 (3.8)	1 (3.8)	4.00	มากที่สุด
9))พหุภาคีจัดทำสาระท้องถิ่น “อำเภอ...ศึกษา” ควรยกระดับเป็นสถาบันการเรียนรู้ท้องถิ่นอำเภอฯ	6 (23.1)	15 (57.7)	4 (15.4)	-	1 (3.8)	3.96	มาก

ตารางที่ 3.5 จำนวน ร้อยละและค่าเฉลี่ยเกี่ยวกับการยอมรับในภาพรวมของแนวคิดการวิจัย และความเต็มใจและความพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษาจากฐานของชุมชนท้องถิ่น ของผู้บริหารการศึกษาสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1

หัวข้อประเมิน	ระดับความคิดเห็น					ค่าเฉลี่ย	แปลความหมาย
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด		
1) โดยภาพรวมท่านเห็นด้วยกับแนวคิดของโครงการวิจัยนี้ในระดับใด	4 (15.4)	16 (61.5)	2 (7.7)	-	1 (3.8)	3.95	มาก
2) ท่านเต็มใจและพร้อมสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษาจากฐานของชุมชนท้องถิ่นในระดับใด	4 (15.4)	15 (57.7)	3 (11.5)	-	1 (3.8)	3.91	มาก

ข้อเสนอแนะอื่นๆ จากผู้ประเมินสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 คือ

- เขตพื้นที่การศึกษาควรเป็นผู้นำในการดำเนินการให้บุคลากรของสถานศึกษา ชุมชน รองผู้อำนวยการเขตฯ และศึกษานิเทศก์เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตร
- เขตพื้นที่การศึกษาควรเป็นที่ปรึกษา สนับสนุนงบประมาณ และจัดเวลาให้บุคลากรมีเวลาพูดคุยแลกเปลี่ยนกันหรือให้แนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนขึ้น

โดยสรุปคือ ผู้อำนวยการสถานศึกษาและผู้บริหารระดับเขตพื้นที่การศึกษาส่วนใหญ่ในทั้งสองเขตพื้นที่การศึกษายอมรับได้กับแนวคิดของโครงการวิจัย แต่ก็มิใช่จะเห็นสอดคล้องกันทั้งหมด ในการทำงานจึงอาจมีกระแสต้านอยู่บ้าง อย่างไรก็ดี เนื่องจากเวลาที่ใช้ในการสื่อสารกับที่ประชุมนั้นมีความจำกัดมากคือ มีเวลาประมาณ 25 นาทีเท่านั้น และยังเป็นการสื่อสารทางเดียว (เนื่องจากมีวาระการประชุมต่อเนื่องจำนวนมาก) จึงอาจมีข้อบกพร่องในการสื่อสาร หากสามารถใช้เวลาในการสื่อสารมากขึ้นและเป็นการสื่อสารสองทางน่าจะให้ผลตอบรับที่ดีขึ้น ซึ่งหากเป็นไปในทิศทางนี้ ก็เชื่อว่า การขับเคลื่อนเรื่องพหุภาคีในการศึกษาเพื่อท้องถิ่น ผ่านการจัดการหลักสูตรท้องถิ่น น่าจะขยายผลได้ต่อไป

บทที่ 5
การอภิปรายผล

1. แนวคิดการกระจายอำนาจทางการศึกษาในกระบวนทัศน์การศึกษาเพื่อชุมชน

กระบวนทัศน์การศึกษาเพื่อชุมชนเป็นชุดความคิดในกระแสของปรัชญาการศึกษาแบบบูรณาการนิยม (Reconstructionism) ที่ให้ความสำคัญกับการคัดเลือกหรือกำหนดประเด็นที่จะเรียนรู้ การกระจายอำนาจทางการศึกษาในกระบวนทัศน์นี้จึงต้องการให้มีการกระจายอำนาจในการกำหนดสาระการเรียนรู้

การศึกษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันถูกครอบงำด้วยกระบวนทัศน์แบบพิพัฒนาการนิยม (Progressivism) ซึ่งรักษาหรือคงอำนาจในการจัดการสาระการเรียนรู้ไว้กับนักวิชาการ และในกระบวนทัศน์นี้ยังให้ความสำคัญกับเนื้อหาสาระน้อยกว่าวิธีการเรียนรู้ การพัฒนาครูจึงเน้นไปที่การพัฒนาทักษะวิธีการหรือกระบวนการจัดการเรียนการสอนเป็นสำคัญ ซึ่งหมายถึงครูยังมีบทบาทน้อยมากในการกำหนดสาระการเรียนรู้ และสาระของหลักสูตรในทัศนะนี้ก็เน้นความเป็นสากล ไม่อิงกับบริบท คือสนใจความรู้แบบหลักการทฤษฎีและความเป็นกลาง (จึงไม่สนใจกับอัตลักษณ์หรือความเป็นท้องถิ่นเท่ากับการส่งเสริมทักษะเทคโนโลยีสารสนเทศ) ส่วนด้านการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ก็ให้ความสำคัญกับภาคธุรกิจและภาคการลงทุนเป็นหลัก ทำให้ละเลยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนที่แท้จริง นอกจากนี้ การวัดและประเมินผล ก็เน้นการนำข้อมูลไปใช้ในเชิงเปรียบเทียบและแข่งขันในเวทีโลก ซึ่งก็ยิ่งทำให้ครูและชุมชนขาดอำนาจในการประเมินผู้เรียนมากขึ้น

การที่หลักสูตรแกนกลางจำแนกเนื้อหาความรู้เป็นรายสาระทำให้นักวิชาการรายสาระ (ตามที่กำหนดในหลักสูตร) มีอำนาจในการกำหนดเนื้อหาสาระมากขึ้น (หลังจากที่อำนาจนี้ถูกลดทอนลงเมื่อนักวิชาการสาขาการพัฒนาหลักสูตรปรากฏตัวขึ้นและได้ผลักดันให้งานพัฒนาหลักสูตรอยู่ในการควบคุมของผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรมาระยะหนึ่ง) หลักสูตรในแนวทางนี้จะมีลักษณะรายวิชาเป็นสำคัญ (subject based) ที่เน้นทักษะการคิดและความเป็นสากลของศาสตร์มากกว่าจะสนใจมิติด้านวิถีดำเนินชีวิต อย่างไรก็ดี ยังมีอีกสาระหนึ่งที่ไม่ได้มีลักษณะเป็นหลักสูตรแบบรายวิชา คือ สาระท้องถิ่น การกำหนดเนื้อหาในสาระนี้จะมีลักษณะบริบทเป็นสำคัญ (context based) หรือหลักสูตรแนววิถีชีวิต อำนาจในการกำหนดเนื้อหาของสาระนี้ได้กระจายออกมาที่เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา แต่ระบบและกลไกในการออกแบบหลักสูตรก็ยังไม่ได้กระจายออกไปสู่ภาคประชาชนหรือชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง และเนื่องจากในปัจจุบันการบรรจุแต่งตั้งบุคลากรทางการศึกษามักพิจารณาตามสาระแกนกลาง สถานศึกษาจึงขาดครูที่มีความรู้และรับผิดชอบสาระท้องถิ่นอย่างจริงจัง ส่งผลให้การกำหนดหลักสูตรท้องถิ่นยังไม่เป็นไปตามที่คาดหวังและไม่ตอบสนองต่อชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง

การที่โครงการวิจัยนี้พยายามสร้างพหุภาคีมาร่วมจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น เป็นการทำงานเพื่อการกระจายอำนาจทางการศึกษาในชุดความคิดปรัชญาการศึกษาแบบบูรณาการนิยม ทั้งนี้ โครงการวิจัยได้อาศัยช่องทางที่กำหนดให้เขตพื้นที่การศึกษาจัดทำกรอบหลักสูตรในระดับท้องถิ่น เรียกว่า “สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น” มาเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างเขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และพหุภาคีในท้องถิ่น และมุ่งที่จะผลักดันให้พหุภาคีในท้องถิ่นมีอำนาจในการกำหนดหลักสูตรท้องถิ่นอย่างเป็นระบบและเป็นทางการมากขึ้น

2. แนวทางการจัดตั้งพหุภาคีการศึกษาเพื่อท้องถิ่นระดับอำเภอ

แนวคิดการจัดตั้งพหุภาคีที่จะทำงานร่วมกับสถานศึกษานั้น ผู้วิจัยกำหนดให้เป็นพหุภาคีระดับอำเภอ เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงกับเขตพื้นที่การศึกษาฯ ส่วนราชการระดับอำเภอ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชนและภาคประชาชนได้อย่างกว้างขวาง แต่ปัญหาที่สำคัญคือ การสร้างแกนกลาง (พหุภาคี) ที่จะเป็นตัวประสานเชื่อมโยงกับทุกภาคส่วนและสามารถตอบโจทย์ของสถานศึกษาได้นั้น จะสร้างขึ้นได้อย่างไร

ผลการวิจัยที่แสดงในบทที่ 4 แสดงให้เห็นว่า การจัดตั้งพหุภาคีการศึกษาเพื่อท้องถิ่นเป็นกิจกรรมที่ต้องดำเนินการอย่างมีขั้นตอนและเป็นกระบวนการ คือไม่ใช่กิจกรรมที่จะแล้วเสร็จได้ด้วยการประชุมเพียงครั้งเดียว นอกจากนี้ กลุ่มบุคคลที่อาจเรียกได้ว่าเป็นเครือข่ายพหุภาคีนั้น ยังมีการเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลไปในระหว่างทางอีกด้วย ทั้งนี้เพราะบทบาทที่พหุภาคีจะทำร่วมกันนั้นเป็นบทบาทที่ไม่มีสมาชิกของพหุภาคีท่านใดเคยทำมาก่อน และสมาชิกทั้งหมดก็ยังไม่เคยร่วมงานกัน ทำให้โครงการวิจัยต้องทำหน้าที่เอื้ออำนวยให้สมาชิกพหุภาคีที่เข้าร่วมโครงการได้มีประสบการณ์ตรงในการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นร่วมกัน และมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบองค์กรที่จะทำงานร่วมกันตามความเห็นที่เกิดขึ้นจากที่ประชุม เมื่อพหุภาคีผ่านการทำงานจนเห็นผลสำเร็จของงานที่ทำร่วมกันแล้ว จึงได้จัดให้มีการสรุปบทเรียนและออกแบบองค์กรพหุภาคีเพื่อขับเคลื่อนการจัดการสาระท้องถิ่นที่พหุภาคีสร้างขึ้นไว้นั้นต่อไป

สรุปขั้นตอนที่โครงการวิจัยดำเนินการในการสร้างพหุภาคีคือ 1) การสื่อสารเพื่อการจัดตั้งพหุภาคีฯ 2) การกำหนดโครงสร้างเนื้อหาของสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นร่วมกัน 3) การเขียนเนื้อหาสาระและหน่วยการเรียนรู้ของสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น 4) การวางแผนจัดทำหน่วยการเรียนรู้/แผนการสอน และกำหนดโรงเรียนทดลอง และ 5) การเขียนและตรวจสอบสาระการเรียนรู้-แผนการสอนก่อนนำไปทดลองใช้ 6) การทดลองสอนสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น และ 7) การสรุปบทเรียนหลังการทดลองสอนสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น

ผลการดำเนินการในกรณีอำเภอพนมทวนพบว่ามีคณะทำงานพหุภาคีเกิดขึ้น ดังนี้

ชุดที่ 1 ไม่มีคำสั่งแต่งตั้ง แต่เป็นข้อตกลงจากเวทีการประชุมในวันที่ 15 มีนาคม 2556 คณะกรรมการชุดแรกนี้คือ ชุดผู้ทรงคุณวุฒิ 11 คน ถือเป็นตัวแทนจากทุก อปท. (10 อปท. โดย อปท.หนองโรง มี 2 คน) แต่ควบคู่กับคณะทำงานชุดนี้ จะมีผู้บริหาร อปท.หรือเจ้าหน้าที่ อปท. ที่เข้ามาร่วมประชุมกับโครงการวิจัยและได้ถูกขอให้เป็นแกนหลักในการรวบรวมข้อมูลในแต่ละ อปท. อีกด้วย จึงเสมือนกับจะมีทีมงานราย อปท. เกิดขึ้น และมีทีมงานที่จะเชื่อมโยงทั้งหมดเข้าด้วยกัน (ชุดผู้ทรงคุณวุฒิ)

ชุดที่ 2 มีคำสั่งแต่งตั้งของเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 2 ลงวันที่ 17 เมษายน 2556 เรื่อง การแต่งตั้งคณะทำงานจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นศึกษา ประกอบด้วย ศึกษานิเทศก์ 7 คน ครูชำนาญการพิเศษ 6 คน จาก 3 โรงเรียน (โรงเรียนละ 2 คน) คณะทำงานชุดนี้มีผลถึงการประชุมวันที่ 27 พฤษภาคม 2556 เท่านั้น เพราะผลจากการประชุมในวันดังกล่าวได้มีการเสนอให้จัดตั้งคณะทำงานชุดใหม่

ชุดที่ 3 ไม่มีคำสั่งแต่งตั้ง แต่เป็นข้อตกลงจากเวทีการประชุมในวันที่ 23 เมษายน 2556 โดยเป็นการกำหนดตัวผู้รับผิดชอบในการรวบรวมข้อมูลจากทุก อปท. แยกรายสาระย่อย (7 สาระ) คณะทำงานชุดนี้ต่อไปจะผนวกเข้าเป็นคณะทำงานที่แต่งตั้งใหม่ (ชุดที่ 4) ยกเว้นผู้ที่ลาออกจากราชการไปก่อน

ชุดที่ 4 มีคำสั่งแต่งตั้งของเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 2 ลงวันที่ 4 มิถุนายน 2556 เรื่อง แต่งตั้งคณะทำงานจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น"พนมทวนศึกษา" เป็นคณะทำงานที่เกิดจากข้อตกลงในที่ประชุมวันที่ 27 พฤษภาคม 2556 จำแนกเป็นคณะทำงานรายสาระ ทุกสาระจะประกอบด้วย ผู้บริหาร อปท. เป็นที่ปรึกษา มีผู้ทรงคุณวุฒิเป็นประธานคณะทำงาน ส่วนทีมงานประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ของ อปท. ครูชำนาญการ/ครูชำนาญการพิเศษ จากโรงเรียนที่ตั้งอยู่ใน อปท.นั้น และศึกษานิเทศก์ (อย่างไรก็ดี ในช่วงการทำงานจริง ยังมีการปรับเปลี่ยนตัวบุคคลบ้าง แต่ก็ไม่ได้มีคำสั่งแต่งตั้งใหม่หรือปรับเปลี่ยนคณะกรรมการอีก)

กรณีของอำเภอบางปลาม้า พอที่จะกล่าวได้ว่ามีคณะกรรมการ 2 ชุด ดังนี้

ชุดที่ 1 ไม่มีคำสั่งแต่งตั้งหรือประกาศของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา แต่เป็นผู้ที่ได้รับมอบหมายภารกิจจากรองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1 ซึ่งมีกลุ่มโรงเรียนในพื้นที่บางปลาม้าอยู่ในความรับผิดชอบและเป็นนักวิจัยในโครงการนี้ ระยะเริ่มต้นมีผู้อำนวยการโรงเรียนและครูมาร่วมกิจกรรมรวม 15 คน แต่เมื่อถึงขั้นตอนที่จะเป็นคณะทำงาน ปรากฏว่าลดจำนวนลงเหลือ 8 คน ที่เป็นคณะทำงาน (ผู้อำนวยการโรงเรียนที่มีครูมาร่วมงานจะเป็นที่ปรึกษา) ต่อมาได้เพิ่มคณะทำงานเป็น 10 คน การทำงานของชุดนี้แยกกันทำเป็นรายสาระและจะเชื่อมโยงกันเมื่อมีการประชุมเป็นครั้งคราว

ชุดที่ 2 มีการออกประกาศของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 เรื่อง การจัดตั้งเครือข่ายพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่นระดับอำเภอ ลงวันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ.2556 ในประกาศระบุรายชื่อของเครือข่ายพัฒนาสาระท้องถิ่น 7 สาระ มีจำนวนคณะทำงานรวม 28 คน ในจำนวนนี้ เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนและรองผู้อำนวยการโรงเรียน 5 คน เป็นครู 11 คน ข้าราชการบำนาญ 2 คน ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลและเจ้าพนักงานสาธารณสุข รวม 2 คน ปลัด อบต. 1 คน สมาชิก อบต. 1 คน ปราชญ์ชาวบ้าน 1 คน กลุ่มอาชีพ 5 คน (ประธานชมรมชาวนา 1 คน ประธานกลุ่มขนมหวาน 1 คน ประธานชมรมร้านอาหารจังหวัดสุพรรณบุรี 1 คน และกลุ่มเครื่องจักสาน 2 คน)

อนึ่ง มีข้อสังเกตว่า คณะทำงานของอำเภอบางปลาม้ามีลักษณะเป็นคณะทำงานในระดับสถานศึกษา คือ มีผู้อำนวยการสถานศึกษาหรือครูที่เป็นผู้เขียนสาระนั้นๆ เป็นแกนนำ และมีเพียงทีมเดียวเท่านั้นที่เจ้าหน้าที่ อปท. คือ ปลัด อบต.อยู่ในทีมด้วย

บทสรุปจากกระบวนการจัดตั้งพหุภาคีฯ ระดับอำเภอดังกล่าวนี้คือ

(1) ในการกำหนดตัวบุคคลที่จะมาร่วมเป็นพหุภาคีซึ่งเป็นขั้นตอนแรกของกระบวนการจัดตั้งพหุภาคีนั้นมีความสำคัญมาก กรณีอำเภอพนมทวนซึ่งดำเนินการผ่านการประสานงานกับ ส่วนราชการอำเภอ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น ควรเพิ่มประสิทธิภาพในการทำความเข้าใจเป้าหมายของโครงการและบทบาทของพหุภาคีให้ชัดเจนขึ้น รูปแบบนี้ต้องใช้เวลาและมีภาระที่ต้องพยายามดึงการมีส่วนจากภาคส่วนต่างๆ สูง แต่ในทางปฏิบัติก็ไม่สามารถดึงทุกภาคส่วนให้ร่วมไปตลอดกระบวนการได้ แต่ข้อดีของรูปแบบนี้ก็คือ ให้ความสำคัญแกนนำภาคประชาชนและ อปท. ซึ่งทำให้ภาคประชาชนรู้สึกร่วมกันในการเป็นเจ้าของหลักสูตรท้องถิ่น ส่วนกรณีอำเภอบางปลาม้า ดำเนินการโดยผู้อำนวยการโรงเรียนที่ได้รับมอบหมายจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฯ กรณีนี้ควรจัดระบบการคัดเลือกบุคคลโดยให้ผู้อำนวยการโรงเรียนได้ร่วมกัน

ตัดสินใจและได้พิจารณาในภาพรวมระดับอำเภอ ไม่ใช่ให้ผู้อำนวยการโรงเรียนแต่ละคนเลือกมาโดยอิสระ ข้อดีของรูปแบบนี้คือ สอดคล้องกับการทำงานปกติของเขตพื้นที่การศึกษา ในขณะที่รูปแบบของอำเภอพนมทวนนั้นเจ้าหน้าที่ของเขตพื้นที่การศึกษาต้องออกไปเป็นผู้ประสานกับส่วนราชการต่างๆ ด้วยตนเองซึ่งไม่ใช่แบบแผนปกติของหน่วยงาน ข้อเสียคือ บุคคลที่มาร่วมประชุมไม่ได้มาในฐานะผู้แทนของแต่ละภาคส่วนและการประสานงานกับ อปท. อย่างเป็นระบบทำให้การวางระบบงานต่อเนื่องทำได้ยาก โดยเฉพาะในส่วนที่ต้องขอความร่วมมือด้านข้อมูลท้องถิ่น

(2) รูปแบบการสื่อสารเพื่อการจัดตั้งพหุภาคีขับเคลื่อนหลักสูตรท้องถิ่น อาจแบ่งได้เป็น 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 การแสดงเหตุผลที่จะจัดตั้งพหุภาคี ซึ่งเป็นขั้นตอนในช่วงเปิดตัวโครงการกับแกนนำเครือข่ายต่างๆ คือการเชิญชวนเข้าร่วมเป็นพหุภาคี และระยะที่ 2 คือ การกำหนดภาพที่พึงประสงค์ของหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นการเชื่อมโยงพหุภาคีกับหลักสูตรท้องถิ่น ภาพที่พึงประสงค์ของหลักสูตรท้องถิ่นถือเป็นหัวใจสำคัญในการดึงการมีส่วนร่วมของผู้คน/พหุภาคี ควรทำกรอบแนวคิดให้กว้างคือมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพวกเขาให้มากที่สุด และต้องชัดเจนพอที่จะทำให้เห็นขอบเขตของแต่ละสาระย่อย ซึ่งหมายถึงจะทำให้ภาระงานต่อเนื่องชัดเจนขึ้น

(3) การประชุมเพื่อขับเคลื่อนให้เกิดพหุภาคีระดับอำเภอต้องคำนึงถึงองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมประชุมและภาคีหลักที่ควรจะเข้ามาคือ ผู้บริหารและ/หรือเจ้าหน้าที่จากทุกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอนั้น ซึ่งจะเข้ามามีบทบาทในด้านการจัดการข้อมูล และอีกกลุ่มหนึ่งคือ ครูหรือศึกษานิเทศก์ซึ่งจะมีบทบาทหลักในการสร้างหน่วยการเรียนรู้หรือแผนการสอนตัวอย่าง

(4) จากกรณีของอำเภอบางปลาม้า ซึ่งเขตพื้นที่การศึกษาฯ มอบหมายให้ผู้อำนวยการโรงเรียนหรือครูดำเนินการเขียนสาระแบบแยกกันเขียนนั้น มีจุดอ่อนคือ การจัดตั้งคณะทำงานในแต่ละทีมย่อยจะมีลักษณะเป็นคณะทำงานในระดับสถานศึกษาเท่านั้น การจัดการข้อมูลในระดับอำเภอจะทำได้ยาก และทีมงานลักษณะนี้มักให้ความสำคัญกับการเขียนแผนการสอน มากกว่าที่จะเขียนสาระการเรียนรู้ที่เป็นเนื้อหาของท้องถิ่นจริงๆ (มักเน้นความรู้เชิงหลักการ กฎเกณฑ์หรือความรู้จากตำรามากกว่า)

3. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือไม่สำเร็จในการจัดตั้งเครือข่ายพหุภาคีฯ ระดับอำเภอ

จากการดำเนินงานที่ผ่านมาหากจะชี้ว่า โครงการวิจัยประสบความสำเร็จในการจัดตั้งเครือข่ายพหุภาคีการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่นระดับอำเภอหรือไม่ ต้องอธิบายถึงเกณฑ์ในการพิจารณาควบคู่กันไปด้วย กล่าวคือ ถ้าพิจารณาว่าเครือข่ายหรือคณะกรรมการพหุภาคีที่เกิดขึ้นนั้น 1) มาจากกระบวนมีส่วนร่วมของพหุภาคีอย่างกว้างขวางหรือไม่ 2) มีองค์ประกอบของทีมงานแบบพหุภาคีและมีการทำงานร่วมกันได้จริงหรือไม่ 3) มีการทำงานที่เน้นการให้ข้อมูลท้องถิ่นในระดับอำเภอหรือไม่ 4) มีความตั้งใจในการดำเนินการต่อเนื่องหลังโครงการวิจัยสิ้นสุดไปแล้วหรือไม่ ก็พอจะบอกได้ว่า กรณีอำเภอพนมทวน โครงการประสบความสำเร็จในการจัดตั้งพหุภาคีโดยผ่านเกณฑ์ทั้ง 4 ข้อ ในระดับที่น่าพอใจ แต่กรณีอำเภอบางปลาม้า จะไม่ผ่านเกณฑ์ข้อ 1) และ ข้อ 4) เพราะเครือข่ายพหุภาคีหรือคณะทำงานที่จัดตั้งขึ้นนั้นทั้งการเริ่มต้นและการที่จะผลักดันต่อเนื่อง

จะขึ้นอยู่กับการสั่งการหรือผลักดันของผู้บริหารเขตพื้นที่การศึกษาฯ เป็นสำคัญ ส่วนเกณฑ์ในข้อ 2) และ 3) ก็ถือว่าผ่านเกณฑ์ได้ในระดับหนึ่งเท่านั้นเนื่องจากองค์ประกอบของทีมงานยังจำกัดวงเป็นเครือข่ายในระดับสถานศึกษาอยู่มาก ส่วนการจัดข้อมูลก็ยังไม่ได้ดำเนินการเท่าที่ควร

ถ้าพิจารณาถึงปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความแตกต่างก็คือ สิ่งที่เห็นได้ชัดคือ ความแตกต่างในเรื่องของกระบวนการวิจัยดังที่ได้อธิบายมาโดยตลอดแล้ว แต่หากพิจารณาต่อไปถึงสาเหตุที่อยู่เบื้องหลังความแตกต่างของกระบวนการวิจัยดังกล่าว สามารถอธิบายได้ดังนี้

(1) ความสัมพันธ์ระหว่างเขตพื้นที่การศึกษาฯ กับ อปท.และส่วนราชการอำเภอ

ประเด็นนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเริ่มต้นสร้างพหุภาคี และเป็นประเด็นเชิงโครงสร้างการบริหารจัดการภาครัฐด้วย กล่าวคือ การยุบสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอและสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดและจัดตั้งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขึ้นแทนนั้น แม้ว่าจะทำให้อำนาจศูนย์กลางที่จังหวัดต้องกระจายออกไป แต่อำนาจการบริหารระดับอำเภอที่หายไปนั้น ทำให้การเชื่อมโยงกับส่วนราชการระดับอำเภอลดลง ความใกล้ชิดระหว่างสถานศึกษากับเขตพื้นที่การศึกษากระชับแน่นมากขึ้น ขณะที่เขตพื้นที่การศึกษาเองก็ได้จำลองแบบสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดคือ มีอำนาจและความเป็นศูนย์กลางสูง มีการพัฒนาโครงสร้างในตัวเองเป็นองค์กรวิชาการที่แนบแน่นกับส่วนกลาง และเมื่อ อปท.ในแต่ละเขตพื้นที่การศึกษามีจำนวนมาก ดังนั้นแทนที่เขตพื้นที่การศึกษาจะติดต่อกับ อปท.โดยตรงก็นิยมที่จะติดต่อกับ อบจ.มากกว่า โดยเฉพาะเขตพื้นที่การศึกษาที่ตั้งอยู่ในอำเภอเมือง สำหรับสถานศึกษาส่วนใหญ่ก็พึงพอใจที่จะขึ้นอยู่กับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและต่อต้านแนวคิดเรื่องการโอนสถานศึกษาไปขึ้นกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังปรากฏว่าในช่วงการเริ่มต้นโครงการซึ่งมีการจัดสนทนากลุ่มกับผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาท่านหนึ่งตั้งคำถามตั้งแต่เริ่มต้นการพูดคุยว่า การวิจัยนี้เกี่ยวข้องกับเรื่องการกระจายอำนาจทางการศึกษาให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือไม่ ถ้า “ใช่” ก็จะเลิกพูดเลย แต่ถ้า “ไม่ใช่” ค่อยพูดต่อได้

นอกจากนี้ การที่เขตพื้นที่การศึกษาฯ ส่วนใหญ่ครอบคลุมพื้นที่รับผิดชอบ 3 อำเภอ อำเภอที่อยู่นอกที่ตั้งของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา จะมีปัญหาด้านระยะทางและความใกล้ชิดระหว่างก็เขตพื้นที่การศึกษากับส่วนราชการอำเภอและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอนั้นเพิ่มขึ้นด้วย ในการวิจัยนี้ อำเภอพนมทวนเป็นที่ตั้งของเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 2 จึงมีความใกล้ชิดและประสานงานได้ง่ายกว่ากรณีอำเภอบางปลาม้า ซึ่งเป็นอำเภอนอกที่ตั้งของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1

จากเหตุผลในเชิงโครงสร้างองค์กรของรัฐที่ทำให้ห่างกันออกไป จากแนวคิดที่ต่อต้านการกระจายอำนาจการศึกษาให้ไปอยู่กับ อปท. และความห่างไกลในด้านระยะทางอันเนื่องจากเป็นอำเภอที่ไม่ได้เป็นที่ตั้งของเขตพื้นที่การศึกษาฯ น่าจะพอเป็นเหตุผลอธิบายกรณีอำเภอบางปลาม้า ที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 ไม่ประสงค์ที่จะดำเนินการเชื่อมโยงหรือผลักดันให้ดันให้ อปท. เข้ามามีบทบาทเป็นภาคีหลักในการเขียนหลักสูตรหรือจัดการหลักสูตรท้องถิ่นได้

ส่วนอำเภอพนมทวนแม้ว่าจะอยู่บนเงื่อนไขใกล้เคียงกันแต่การเป็นอำเภอซึ่งเป็นที่ตั้งของเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 2 ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเขตพื้นที่การศึกษากับส่วนราชการอำเภอ

และส่วนราชการท้องถิ่นใกล้ชิดกันมากกว่า การตอบรับต่อวิธีการวิจัยที่โครงการวิจัยกำหนดไว้จึงมากกว่า และผู้ช่วยวิจัยซึ่งเป็นศึกษานิเทศก์ในสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาฯ ก็ได้พยายามติดต่อประสานงานกับทุกฝ่าย และเดินทางไปประสานงานยังหน่วยงานต่างๆด้วยตนเอง แต่ผลในทางปฏิบัติก็ยังพบข้อปัญหาในการชี้แจงทำความเข้าใจทั้งในเรื่องงานของโครงการวิจัยและในเรื่องงานที่ดำเนินการโดยส่วนราชการต่างๆ จึงกลายเป็นอุปสรรคต่อการได้รายชื่อหรือคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่จะเข้ามาเป็นพหุภาคี อย่างไรก็ดี การก้าวออกไปหาส่วนราชการต่างๆ นั้น เป็นหนทางที่จะนำไปสู่การสร้างพหุภาคีได้

(2) ขนาดของพื้นที่ ความหนาแน่น และความเป็นเมือง

อำเภอบางปลาม้า มีพื้นที่ทั้งหมด 482.83 ตร.กม.อำเภอพนมทวน มีพื้นที่ทั้งหมด 492.8 ตาราง กิโลเมตร ซึ่งถือว่าขนาดใกล้เคียงกัน ในด้านประชากร อำเภอบางปลาม้ามีจำนวนประชากร 82,301 คน อำเภอพนมทวนมีจำนวนประชากร 52,517 คน จะเห็นว่าความหนาแน่นทางประชากรของอำเภอบางปลาม้ามากกว่า ในด้านจำนวนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอบางปลาม้ามีจำนวน อปท. 18 อปท. ขณะที่อำเภอพนมทวนมีเพียง 10 อปท. ถือว่าอำเภอบางปลาม้ามีความหนาแน่นในเชิงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากกว่า ในด้านความเป็นเมือง อำเภอบางปลาม้าก็มีความเป็นเมืองมากกว่าอำเภอพนมทวน เพราะที่ตั้งของอำเภออยู่ห่างจากอำเภอเมืองเพียง 10 กม.เท่านั้น สภาพความเป็นอยู่ของประชากรก็มีความเป็นเมืองสูงโดยแทรกอยู่ในเกือบทุกพื้นที่ของอำเภอ ขณะที่อำเภอพนมทวนยังคงมีความเป็นชุมชนเกษตรกรรมชัดเจน

จากข้อมูลข้างต้นหากอำเภอบางปลาม้าจะทำงานลักษณะเดียวกันกับอำเภอพนมทวนก็จะมีภาระในการประสานงานกับ อปท. และภาคประชาชนสูงกว่าเพราะมีจำนวนที่จะต้องประสานงานมากกว่า ซึ่งก็จะมีภาระในการจัดการข้อมูลมากกว่าตามไปด้วย และการที่อำเภอบางปลาม้ามีความเป็นชุมชนเมืองสูงกว่า ทำให้วิถีในชุมชนมีความเร่งรีบและมีความเชื่อมโยงกันน้อยลง ซึ่งก็จะมีผลไปถึงการเชื่อถือยอมรับผู้นำก็จะลดลงไปด้วย การทำงานกับภาคประชาชนจึงยากกว่า ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า อาจเป็นเพราะเหตุดังกล่าวนี้ก็เป็นได้ ที่ทำให้ทีมงานของอำเภอบางปลาม้าพยายามเสนอทางออกแบบอื่นแทน และหลีกเลี่ยงการดำเนินการตามแบบที่โครงการวิจัยกำหนดไว้ล่วงหน้า

(3) สถานะของนักวิจัยที่สังกัดเขตพื้นที่การศึกษา และแบบแผนการทำงานของเขตพื้นที่การศึกษาฯ

นักวิจัยที่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1 มีสถานะเป็นรองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฯ มีแบบแผนการทำงานผ่านกลุ่มผู้อำนวยการสถานศึกษาซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในเขตพื้นที่อำเภอบางปลาม้าและมีผู้ช่วยวิจัยเป็นผู้อำนวยการสถานศึกษา 2 คน ส่วนนักวิจัยที่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 2 มีสถานะเป็นผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฯ ซึ่งได้มอบหมายภารกิจในการขับเคลื่อนโครงการวิจัยให้กับศึกษานิเทศก์ซึ่งเป็นผู้ช่วยวิจัยในโครงการวิจัยนี้ โดยในระหว่างดำเนินการผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฯ จะมาร่วมกล่าวนำการประชุมและให้การสนับสนุนแนวทางต่างๆ ที่เป็นข้อเสนอจากที่ประชุม รวมทั้งหลายครั้งในการประชุมได้มีศึกษานิเทศก์ (1-3 คน) มาร่วมประชุมด้วย กล่าวได้ว่า อำเภอพนมทวนมีพลังของผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาหนุนคณะทำงานอย่างเต็มที่และได้รับการยอมรับจากทีมศึกษานิเทศก์ของเขตพื้นที่การศึกษาใน

ระดับดี ทำให้สถานศึกษาและพหุภาคีที่เข้ามาร่วมมีความเชื่อถือต่อโครงการวิจัยในระดับดี สำหรับกรณีอำเภอบางปลาม้านั้น พลังหนุนจากศูนย์กลางหรือสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฯ คือรองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาฯ ที่เป็นนักวิจัยในโครงการ และเนื่องจากรูปแบบการบริหารงานของเขตพื้นที่การศึกษานี้มีการกระจายอำนาจที่ชัดเจนทั้งในด้านลักษณะงานและด้านพื้นที่รับผิดชอบสู่รองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาฯ ทำให้การข้ามเขตพื้นที่รับผิดชอบหรือข้ามเขตภาระของส่วนงานกลายเป็นเรื่องซึ่งไม่ใช่ธรรมเนียมปฏิบัติ ส่งผลให้การประสานงานเพื่อผลักดันงานวิจัยไปสู่ภาคส่วนอื่นๆภายในเขตพื้นที่การศึกษาทำได้ยาก ดังจะเห็นว่าตลอดระยะเวลาของโครงการไม่มีศึกษานิเทศก์เข้าร่วมกิจกรรมกับโครงการวิจัยนี้เลย ส่วนบุคคลากรของเขตพื้นที่การศึกษาที่เข้ามาเป็นคณะทำงานในโครงการวิจัย ก็จำกัดวงอยู่เฉพาะกลุ่มโรงเรียนที่อยู่ในเขตรับผิดชอบของรองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาที่เป็นนักวิจัยเท่านั้น ประกอบกับภาระงานวิจัยนี้เป็นภาระนอกเหนือจากภาระงานปกติซึ่งมีมากอยู่แล้วของรองผู้อำนวยการที่เป็นนักวิจัย ทำให้การออกแบบงานวิจัยในพื้นที่นี้ต้องลดทอนความยุ่งยากซับซ้อนลงเพื่อให้งานขับเคลื่อนไปได้

(4) ทุนทางสังคมและการเข้าถึงทุนทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่

ปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของการสร้างองค์กรพหุภาคีหรือสถาบันการเรียนรู้ชุมชนคือ ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น อำเภอพนมทวนมีทุนทางสังคมที่โดดเด่นคือ มีผู้นำที่ประสบความสำเร็จในการจัดตั้งสถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่าย คือ คุณศิวโรฒ จิตนิยม จึงมีทั้งพลังความคิด พลังความร่วมมือจากเครือข่ายในท้องถิ่น เมื่อคุณศิวโรฒ จิตนิยม เห็นด้วยกับแนวทางของการวิจัยและพร้อมที่จะเข้ามาขับเคลื่อนก็ทำให้ สถาบันการเรียนรู้ “พนมทวนศึกษา” มีโอกาสที่จะเป็นจริงได้

ส่วนอำเภอบางปลาม้านั้น ที่จริงมีผู้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานหลากหลายมาก มีผู้นำ อปท. ที่มีผลงานและเป็นที่ยอมรับหลายคน และเชื่อว่ามีผู้นำภาคประชาชนเช่น ผู้นำเกษตรกร ผู้นำ อสม. และกลุ่มอาชีพต่างอยู่อีกมากแต่โครงการวิจัยยังเข้าไปไม่ถึง แต่สิ่งที่ยังไม่ชัดเจนคือ การมีอยู่ของผู้นำที่ประสบความสำเร็จและเป็นที่ยอมรับในการจัดตั้งสถาบันที่เป็นของชุมชนโดยชุมชน ซึ่งหากมีผู้นำเช่นนี้เข้ามาร่วมผลักดันน่าจะช่วยให้การจัดตั้งสถาบันการเรียนรู้ของชุมชนโดยชุมชนมีความเป็นไปได้มากขึ้น

อย่างไรก็ดี จากการประชุมซึ่งมีผู้บริหารและผู้แทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมาร่วมประชุมจำนวนมากพอสมควร (12 พฤศจิกายน 2556) ได้มีข้อเสนอแนะคือ ให้กำหนดเรื่อง การจัดการหลักสูตรท้องถิ่นไว้ในเทศบัญญัติ และเห็นด้วยกับการขับเคลื่อนให้ “ค่ายบางปลาม้าศึกษา” เป็นวาระร่วมกันของท้องถิ่น โดยมีข้อเสนอว่า เขตพื้นที่การศึกษาฯ ควรประสานกับนายอำเภอ ในการเชิญ นายก อปท.ทั้ง 18 แห่งมาประชุม เพื่อสร้างฉันทามติร่วมกัน ทั้งนี้ ในจดหมายเชิญ ขอให้ระบุว่า “ขอให้นายก อปท.มาด้วยตนเอง” ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า หากมีการขับเคลื่อนต่อเนื่องโดยเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1 ด้วยการให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ก็คาดได้ว่าจะทำให้เกิดการจัดตั้งเครือข่ายพหุภาคีฯ ระดับอำเภอของอำเภอบางปลาม้าที่ประสบความสำเร็จได้

4. การกำหนดคุณลักษณะของสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น

จากอิทธิพลของกระบวนทัศน์แบบวัตถุนิยม (โดยวิถีการผลิตทางเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดตามแบบของคาร์ล มาร์กซ์) ทำให้ในปัจจุบันการจัดการหลักสูตรท้องถิ่นส่วนใหญ่โน้มเอียงไปสู่การศึกษากระบวนการผลิตหรือทักษะทางอาชีพในท้องถิ่น และไม่ให้ความสำคัญกับเนื้อหาสาระด้านปฏิสัมพันธ์หรือคุณค่าของมิติสังคมหรือจิตวิญญาณ รวมถึงสาระด้านการบริหารจัดการทรัพยากรหรือบริการสาธารณะ

สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นควรเป็นการศึกษาเรียนรู้อย่างลุ่มลึก เพื่อสร้างความเข้าใจอย่างเป็นองค์รวมของหน่วยพื้นที่/ท้องถิ่นนั้น (คือสามารถเชื่อมโยงสิ่งที่อยู่ร่วมกันในหน่วยพื้นที่เดียวกันได้อย่างมีความหมาย) นอกจากนี้ ศาสตร์ท้องถิ่นยังเชื่อมโยงกับบริบทภายนอกอย่างมีพลวัต (พลังการปรับตัว) ไม่ได้เป็นความรู้ที่แช่แข็ง ตายตัว แต่เป็นความรู้ที่ยืดหยุ่น มีลักษณะที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น

ความรู้ท้องถิ่นอาจมีความแตกต่างไปจากความรู้ที่เป็นสากล ในแง่ที่ว่า ความรู้ท้องถิ่นเป็นความรู้ที่ยึดโยงกับบริบทหรือปัจจัยแวดล้อมของท้องถิ่น โดยมุ่งอธิบายปรากฏการณ์ภายใต้สภาพที่ซับซ้อนของท้องถิ่นนั้นๆ มิได้มุ่งอธิบายเชิงหลักการทั่วไป หรือแบบทฤษฎี ที่มีลักษณะความเป็นสากล การสร้างความรู้ท้องถิ่นจะก้าวเข้าหาสถานการณ์จริงมากกว่าที่จะเข้าควบคุมสถานการณ์แล้วสร้างความรู้จากสถานการณ์ที่ควบคุมแล้ว (ไม่ได้อธิบายแบบหลักการทั่วไปที่ไม่อิงกับบริบท หรือจริงในบริบทที่ควบคุมแล้วเท่านั้น) กล่าวได้ว่าความรู้ท้องถิ่นมักจะอธิบายเชิงปรากฏการณ์มากกว่าหลักการ และองค์ประกอบของข้อมูลจะมีลักษณะเป็นพหุมิติ คือ มีมากมายหลายด้านที่มีความเชื่อมโยงกัน

การจัดการเรียนรู้ท้องถิ่นควรเป็นการนำผู้เรียนไปสู่ความเข้าใจแจ่มแจ้งถึงความสัมพันธ์อันซับซ้อนบนพื้นที่และควรให้ความสำคัญของค่านิยมและความรู้สึกอันกลมกลืนกันของประชาชนในพื้นที่นั้นๆด้วย และผลของการเรียนรู้นี้ควรทำให้ผู้เรียนรู้จักถิ่นฐานของตนทั้งในด้านศักยภาพ อัตลักษณ์ ภูมิสังคมและองค์ประกอบด้านการบริหารจัดการที่เป็นอยู่ รวมทั้งทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาท้องถิ่นของตนเองได้

ในการทำความเข้าใจอย่างเป็นองค์รวมของพื้นที่นั้น โครงการวิจัยพิจารณาว่าควรครอบคลุม 1) มิติด้านพื้นที่-โครงสร้างพื้นฐานและทรัพยากรที่อยู่ติดกับพื้นที่ 2) มิติด้านโครงสร้างทางเศรษฐกิจและวิถีการผลิต 3) มิติด้านการจัดการทางสังคม (บริการทางสังคม สวัสดิการสังคม และกลุ่มคนที่ควรได้รับสวัสดิการ) 4) มิติด้านคุณค่าทางจิตวิญญาณ-ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิธีการสืบทอด 5) มิติด้านปัญหาที่ต้องการให้มีการจัดการแก้ไขร่วมกันและ 6) มิติด้านอัตลักษณ์ ค่านิยมและความรู้สึกอันกลมกลืนกันของประชาชน จึงเป็นที่มาของการกำหนดสาระย่อย 7 เรื่อง ซึ่งก็ได้รับความเห็นชอบและเป็นที่พึงพอใจของพหุภาคีที่เข้าร่วมจัดทำสาระท้องถิ่น และทำให้โครงการวิจัยสามารถดำเนินการต่อไปได้ด้วยดี ด้วยเหตุนี้ โครงการวิจัยจึงเสนอว่าสาระย่อย 7 เรื่อง สามารถนำไปใช้เป็นกรอบแนวคิดในการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นได้ แต่อาจไม่จำเป็นต้องตายตัวเช่นนี้ทุกแห่ง

อนึ่ง สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นจำเป็นต้องมีพลวัต คือมีการปรับปรุง แก้ไข เพิ่มเติมหรือเปลี่ยนแปลงตามพลวัตของท้องถิ่น พลวัตของความรู้และการจัดการความรู้ รวมทั้งจากเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจและ

การเมืองในอนาคต ดังนั้น เอกสารสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นจึงควรมีกำหนดวาระในการใช้งานเช่น 3 ปี 5 ปี เพื่อให้มีกระบวนการปรับปรุงแก้ไขอย่างต่อเนื่อง หากชุมชน/พหุภาคีระดับอำเภอใช้วาระของการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นเป็นวาระของการทบทวนผลของการพัฒนาและกำหนดอนาคตของท้องถิ่นด้วย ก็จะทำให้การศึกษากับการพัฒนามีความสอดคล้องตอบโจทย์ซึ่งกันและกันได้มากขึ้น นอกจากนี้ ในระหว่างวาระ (เช่น 3 ปี 5 ปี) อปท.และเขตพื้นที่การศึกษา ควรร่วมกันสนับสนุนงานวิชาการท้องถิ่นเช่น การจัดทุนอุดหนุนสำหรับการวิจัยท้องถิ่น บทความวิจัย/วิชาการ หรือบทสารคดีท้องถิ่น รวมทั้งร่วมกันผลิตวารสาร(หรือนิตยสาร) การเรียนรู้ท้องถิ่นในระดับเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆในการจัดการความรู้และสื่อสารประเด็นท้องถิ่นให้กว้างขวางและทันเหตุการณ์มากขึ้น

ในประเด็นความเชื่อมโยงระหว่างสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นกับโลกาภิวัตน์นั้น สามารถดำเนินการได้ในทุกสาระย่อยโดยการสืบค้นข้อมูลเชิงเปรียบเทียบ และโดยการตั้งคำถามเกี่ยวกับประเด็นต่างๆ เมื่อมีการข้ามพรมแดน เช่น สิทธิด้านสวัสดิการสังคม สิทธิประโยชน์ทางการค้า/การลงทุน ความแตกต่างด้านค่าของเงินและราคาสินค้า ระยะเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ความรู้สึกร่วมทางวัฒนธรรม ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ประโยชน์ที่ได้รับและผลกระทบทางลบจากการท่องเที่ยว ฯลฯ

5. ผลงานของพหุภาคีแยกตามประเด็นการเรียนรู้ (สาระย่อย)

สาระที่ 1 ภูมิศาสตร์ โครงสร้างพื้นฐานและการขนส่ง (โลจิสติกส์)

ในการจัดทำเนื้อหาสาระทั้งสองอำเภอได้พยายามรวบรวมข้อมูลตามกรอบที่โครงการเสนอแนะ โดยอำเภอพนมทวนนำเสนอข้อมูลได้ครอบคลุมกว่าและหลายส่วนมีการจำแนกข้อมูลตาม อปท. เฉพาะอำเภอพนมทวนเท่านั้นที่มีการอภิปรายในเรื่องประเด็นปัญหาและข้อจำกัดในการพัฒนา และการเชื่อมต่อกับโครงสร้างประเทศและประชาคมอาเซียน

ในการจัดทำแผนการสอน อำเภอพนมทวนเขียนแผนการสอน 10 ชม. แยกเป็น 5 หน่วยย่อย หน่วยที่ 1-4 จัดการเรียนการสอนในห้องเรียนรวม 5 ชั่วโมง หน่วยย่อยสุดท้ายเป็นการศึกษาดูงาน 5 ชั่วโมง ส่วนอำเภอบางปลาม้า เขียนแผนการสอนไว้ 6 ชั่วโมง โดยไม่ได้ระบุเรื่องการเรียนรู้ในแหล่งการเรียนรู้ไว้ด้วย

ในส่วนการทดลองสอน อำเภอพนมทวนทดลองกับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาที่ 1 จำนวน 29 คน โดยสอนครบทั้ง 10 ชั่วโมง และครูระบุชัดว่านักเรียนได้ประโยชน์จากการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้คือเห็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการขนส่ง การไปรษณีย์ การไฟฟ้า และการประปา นักเรียนได้ซักถามว่าจะเข้าสู่อาชีพเหล่านี้ได้อย่างไร สำหรับอำเภอบางปลาม้า ทดลองกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 8 คน ทดลองสอนเพียง 1 หน่วยย่อย 2 ชั่วโมง เรียนในชั้นเรียน 1 ชั่วโมง และเรียนที่องค์การบริหารส่วนตำบล โดยวิทยากรขององค์การบริหารส่วนตำบล 1 ชั่วโมง ซึ่งก็พบว่า การเรียนรู้นอกห้องเรียนทำให้นักเรียนสนใจเรียนรู้มากขึ้น

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นว่า สาระย่อยที่ 1 นี้ มีองค์ความรู้ มีผู้ปฏิบัติงานและมีความรู้อยู่ในท้องถิ่น หากสถานศึกษาสามารถเชื่อมโยงบุคคลเหล่านี้เข้ามาร่วมในการจัดการเรียนการสอน ก็จะทำหน่วยการเรียนรู้สามารถพัฒนาต่อเนื่องและให้ประโยชน์กับผู้เรียนได้มากขึ้น

สาระที่ 2 เศรษฐกิจชุมชน

ในการจัดทำเนื้อหาสาระทั้งสองอำเภอได้พยายามรวบรวมข้อมูลตามกรอบที่โครงการเสนอแนะ โดยข้อมูลในส่วนเศรษฐกิจภาคการเกษตรของอำเภอพนมทวนจะให้ข้อมูลครอบคลุมและชัดเจนมากกว่าของอำเภอบางปลาม้า ส่วนในด้านอื่นๆ จะให้ข้อมูลได้ใกล้เคียงกัน นอกจากนี้ ทั้งคู่ยังให้ความสำคัญกับปัญหาเศรษฐกิจกับการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนด้วย

ในการจัดทำแผนการสอน อำเภอพนมทวนเขียนแผนการสอน 10 ชม. แยกเป็น 4 หน่วยย่อย หน่วยย่อยที่ 1, 2 และ 4 เรียนรู้ในชั้นเรียน รวม 5 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 3 วิสาหกิจชุมชน เรียนใน 3 แหล่งเรียนรู้ ใช้เวลาเรียน 5 ชั่วโมง อำเภอบางปลาม้า เขียนแผนการสอนไว้ 5 ชั่วโมง แยกเป็น 4 หน่วยย่อย หน่วยย่อยที่ 1, 2 และ 4 เรียนรู้ในชั้นเรียน รวม 3 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 3 วิสาหกิจชุมชน เรียนใน 1 แหล่งเรียนรู้ ใช้เวลาเรียน 2 ชั่วโมง

ในส่วนการทดลองสอน อำเภอพนมทวนทดลองกับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 12 คน โดยสอนครบทั้ง 10 ชั่วโมง สำหรับอำเภอบางปลาม้า ทดลองกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 8 คน ทดลองสอนเฉพาะหน่วยย่อยที่ 3 จำนวน 2 ชั่วโมง และผลการเรียนรู้ก็เป็นที่น่าพอใจทั้งสองโรงเรียน

ผลสรุปของสาระย่อยที่ 2 นี้ก็เช่นเดียวกับสาระที่ 1 คือ ชุมชนมีความพร้อมที่จะจัดการเรียนรู้ หากสถานศึกษาจัดทำแผนการสอนที่เหมาะสม

สาระที่ 3 สวัสดิการสังคม

ในการจัดทำเนื้อหาสาระทั้งสองอำเภอได้พยายามรวบรวมข้อมูลตามกรอบที่โครงการเสนอแนะแต่อำเภอบางปลาม้าเน้นข้อมูลเชิงกฎเกณฑ์ ระเบียบหรือแนวทางปฏิบัติ มากกว่าจะไปสืบค้นข้อมูลที่อยู่บนวิถีชีวิตของท้องถิ่น การขาดข้อมูลฐานความเป็นจริงทำให้ยากที่จะอภิปรายในเรื่องประเด็นปัญหา ข้อจำกัด แนวทางพัฒนา ที่จะส่งเสริมการขับเคลื่อนประเด็นนี้ในท้องถิ่น สำหรับอำเภอพนมทวน มีฐานของการจัดสวัสดิการสังคมโดยชุมชนเองหลายแห่ง และพัฒนาการมาต่อเนื่องโดยตลอด จัดได้ว่าฐานการเรียนรู้ในเรื่องนี้ของชุมชนดีมาก อย่างไรก็ดี หากสามารถเพิ่มเติมประเด็นเรื่อง แนวโน้มหรือโอกาสที่เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับระบบสวัสดิการที่เป็นอยู่ (เช่น อนาคตของการจ่ายเบี้ยยังชีพ) และเรื่องความจำเป็นต้องมีการออมและรักษาสุขภาพซึ่งจะช่วยลดการพึ่งพิงและทำให้ระบบสวัสดิการดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ก็จะเป็นประโยชน์มากยิ่งขึ้น

ในการจัดทำแผนการสอน อำเภอพนมทวนเขียนแผนการสอน 7 ชั่วโมง แยกเป็น 3 หน่วยย่อย โดยหน่วยย่อยที่ 1 และ 3 เป็นการเรียนรู้ในห้องเรียนใช้เวลา 3 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 2 ศึกษาใน 2 แหล่งเรียนรู้ ใช้เวลา 4 ชั่วโมง อำเภอบางปลาม้า เขียนแผนการสอนไว้ 12 ชั่วโมง แยกเป็น 5 หน่วยย่อย หน่วยย่อยที่ 1 -4 เป็นการเรียนในห้องเรียน รวม 8 ชั่วโมง หน่วยย่อยที่ 5 เรียนรู้ในห้องเรียนและใน 1 แหล่งเรียนรู้ ใช้เวลารวม 4 ชั่วโมง

ในส่วนการทดลองสอน อำเภอพนมทวนทดลองกับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 18 คน โดยสอนครบทั้ง 7 ชั่วโมง สำหรับอำเภอบางปลาม้า ทดลองกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 9

คน ทดลองสอนเฉพาะหน่วยย่อยที่ 5 ซึ่งผลการเรียนรู้เป็นที่น่าพอใจและนักเรียนสนใจอยากรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการสวัสดิการสังคมรูปแบบต่างๆ มากขึ้น

ผลสรุปของสาระย่อยที่ 3 นี้ก็เช่นเดียวกับสาระที่ 1 และ 2 คือ ชุมชนมีความพร้อมที่จะจัดการเรียนรู้หากสถานศึกษาจัดทำแผนการสอนที่เหมาะสม

สาระที่ 4 ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ในสาระย่อยนี้ทั้งสองอำเภอต่างมีฐานทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นของตน และมีศักยภาพในการนำเสนอความรู้เหล่านี้ แต่สาระนี้กลายเป็นอำเภอบางปลาม้าที่นำเสนอตามกรอบที่โครงการเสนอแนะ คือมีบทนำ ส่วนของเนื้อหาสาระ ส่วนการอภิปรายที่ไปเชื่อมโยงกับสังคมภายนอก ส่วนอำเภอพนมทวนนั้น นำเสนอเฉพาะในส่วนเนื้อหาเท่านั้น ไม่มีส่วนนำหรือบทนำ และไม่มีการอภิปรายเชื่อมโยงกับสังคมภายนอก และการนำเสนอสถานที่สำคัญนั้นไม่ได้นำเสนอตามช่วงเวลาของประวัติศาสตร์ ทำให้เรื่องราวของยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ซึ่งน่าจะเด่นชัดขึ้นมา ไม่เด่นชัด (เห็นคุณค่าของพื้นที่ในเชิงมีความหลากหลายของแหล่งเรียนรู้ มากกว่าการเห็นคุณค่าของพื้นที่ในเชิงการเปลี่ยนผ่านของยุคสมัย) ดังนั้น หากมีการปรับปรุงเพิ่มเติมเนื้อหาดังกล่าว และเรียบเรียงเนื้อหาในการเล่าเรื่องให้สะท้อนภาพการเปลี่ยนแปลงยุคสมัยของพื้นที่ด้วย น่าจะทำให้ผู้เรียนเข้าใจคุณค่าของยุคสมัย และจดจำเนื้อหาได้ง่ายขึ้น

ในการจัดทำแผนการสอน อำเภอพนมทวนเขียนแผนการสอน 6 ชั่วโมง แยกเป็น 5 หน่วยย่อย จัดการเรียนรู้ในรูปแบบการทัศนศึกษาในแหล่งเรียนรู้ในทุกหน่วยย่อย ใช้แหล่งเรียนรู้ 5 แหล่ง ใช้เวลาแหล่งละ 1 ชั่วโมง 4 แหล่ง ใช้เวลา 2 ชั่วโมง 1 แหล่ง อำเภอบางปลาม้า เขียนแผนการสอนไว้ 10 ชั่วโมง แยกเป็น 4 หน่วยย่อย ใช้แหล่งเรียนรู้คือ วัดและบ้านครูภูมิปัญญา ใช้เวลา 2-3 ชั่วโมง

ในส่วนการทดลองสอน อำเภอพนมทวนทดลองกับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ 6 จาก 2 โรงเรียน (ของ 2 อปท.ที่ร่วมกันจัดการ) จำนวนรวม 65 คน โดยสอนครบทั้ง 6 ชั่วโมง เรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ทั้งหมด สำหรับอำเภอบางปลาม้า ทดลองกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 11 คน ทดลองสอนเฉพาะหน่วยย่อยที่ 1 และที่ 3 รวม 6 ชั่วโมง เรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ 2 ชั่วโมง ผลการเรียนรู้ของนักเรียนส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์ดีมาก และนักเรียนพึงพอใจหรือมีความสุขในการเรียน

ผลสรุปของสาระย่อยที่ 4 นี้ก็เช่นเดียวกับสาระที่ 1 - 3 คือ ชุมชนมีความพร้อมที่จะจัดการเรียนรู้ หากสถานศึกษาจัดทำแผนการสอนที่เหมาะสม

สาระที่ 5 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สาระการเรียนรู้นี้มีการนำเสนอเนื้อหาตามฐานทรัพยากรท้องถิ่น มีการนำเสนอเนื้อหาสาระแบบหลักการ/วิชาการที่มาจากเอกสาร/ตำรา โดยอำเภอพนมทวนเสนอเป็นส่วนนำของแต่ละเรื่อง ตามด้วยเรื่องของฐานทรัพยากรท้องถิ่น แต่อำเภอบางปลาม้า ของผู้เขียนคนที่ 1 เสนอเนื้อหาแบบหลักการ/วิชาการทั้งหมด และเขียนสาระแบบแผนการสอน/หน่วยการเรียนรู้ และบ่งชี้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นไว้ แต่ไม่ได้ให้รายละเอียดของแหล่งเรียนรู้เหล่านั้น ส่วนของผู้เขียนคนที่ 2 มีการให้ข้อมูลท้องถิ่นแบบย่อๆ และอธิบายบทบาทของ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบย่อๆ เช่นกัน ข้อเสนอในส่วนนี้คือ ควรขยายรายละเอียดข้อมูลท้องถิ่นให้ชัดเจนขึ้น

ในการจัดทำแผนการสอน อำเภอพนมทวนเขียนแผนการสอน 7 ชั่วโมง แยกเป็น 4 หน่วยย่อย เรียนรู้ในห้องเรียน 2 ชั่วโมง เรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ 5 ชั่วโมง เป็นแหล่งเรียนรู้ในละแวกของโรงเรียน 3 แหล่งคือ ป่าชุมชนวัดบ้านหลุมหิน วังน้ำหลุมหิน การจัดการขยะโรงเรียนบ้านหลุมหิน และแหล่งเรียนรู้ภายนอกอีก 3 แหล่งคือ ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน ลำน้ำทวน เกษตรธรรมชาติบ้านรางยอม อำเภอบางปลาม้า ผู้เขียนคนที่ 1 เขียนแผนการสอนไว้ 24 ชั่วโมง แยกเป็น 4 หน่วยย่อย เรียนรู้ในห้องเรียน 6 ชั่วโมง เรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ด้านการจัดการมูลฝอย 3 ชั่วโมง ด้านการทำนาโยน 8 ชั่วโมง ด้านการอนุรักษ์แม่น้ำท่าจีน 4 ชั่วโมง และสวนป่าของวัด 3 ชั่วโมง รวมใช้แหล่งเรียนรู้ 18 ชั่วโมง ผู้เขียนคนที่ 2 เขียนแผนการสอนไว้ 6 ชั่วโมง แยกเป็น 4 หน่วยย่อย เรียนรู้ในห้องเรียน 6 ชั่วโมง เรียนรู้ในโรงเรียนและสภาพแวดล้อมรอบๆ โรงเรียนเช่น ริมถนนและบริเวณแหล่งน้ำ

ในส่วนการทดลองสอน อำเภอพนมทวนทดลองกับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาที่ 1 จำนวน 24 คน ทดลองสอนครบ 7 ชั่วโมง สำหรับอำเภอบางปลาม้า ผู้เขียนคนที่ 1 ทดลองกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 40 คน ทดลองสอนเฉพาะหน่วยอนุรักษ์แม่น้ำท่าจีน 6 ชั่วโมง ผู้เขียนคนที่ 2 ทดลองกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 11 คน ทดลองสอน 3 หน่วยแรก รวม 5 ชั่วโมง ใช้แหล่งเรียนรู้รอบๆ โรงเรียน 2 ชั่วโมง

จากผลงานข้างต้นจะเห็นว่า สาระย่อยที่ 5 นี้ มีหลากหลายประเด็นและเชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้จำนวนมาก ในกรณีพนมทวนมีการใช้วิทยากรท้องถิ่นในแหล่งเรียนรู้ต่างๆ มาก แต่กรณีของบางปลาม้า การเรียนการสอนในแหล่งเรียนรู้ยังไม่ชัดเจนในเรื่องตัวผู้สอน และมีแนวโน้มว่าครูจะเป็นผู้สอนหลัก นอกจากนี้ก็มีข้อเสนอให้บูรณาการผลงานของผู้เขียนทั้งสองคนเข้าด้วยกัน ลดเวลาในการเรียนการสอน และเพิ่มบทบาทของวิทยากรท้องถิ่น

สาระที่ 6 ปัญหาในวัยเด็กและวัยรุ่น

ในการจัดทำเนื้อหาสาระนี้ ทั้งสองอำเภอได้พยายามรวบรวมข้อมูลตามกรอบที่โครงการเสนอแนะ แต่ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาของเด็กและวัยรุ่นในท้องถิ่นก็เป็นข้อมูลที่หาได้ยาก การส่งเสริมกิจกรรมของเด็กของหน่วยงานต่างๆ ก็ยังมีไม่มากนัก การมีเนื้อหาในท้องถิ่นจำกัด ทำให้ผู้เขียนสาระของอำเภอพนมทวนค้นหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากอินเตอร์เน็ตมาประกอบในเล่ม อย่างไรก็ดี ทั้งสองอำเภอต่างสามารถระบุแหล่งเรียนรู้และวิทยากรในท้องถิ่นได้

ในการจัดทำแผนการสอน อำเภอพนมทวนเขียนแผนการสอน 10 ชั่วโมง แยกเป็น 6 หน่วยย่อย เรียนรู้ในห้องเรียน 6 ชั่วโมง เรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ 4 ชั่วโมง โดยเรียนรู้จากสถานพินิจคุ้มครองเด็กและเยาวชน สถานีตำรวจภูธรและโรงพยาบาล ส่วนอำเภอบางปลาม้า เขียนแผนการสอนไว้ 7 ชั่วโมง แยกเป็น 6 หน่วยย่อย เป็นการเรียนรู้ในห้องเรียนทั้งหมดและมีการเชิญวิทยากรมาบรรยายพิเศษ

ในส่วนการทดลองสอน อำเภอพนมทวนทดลองกับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 1 จาก 2 โรงเรียน (ของ 2 อปท.ที่ร่วมกันจัดการ) จำนวนรวม 51 คน ทดลองสอนหน่วยย่อยที่ 1-3 และหน่วยย่อยที่ 5 (ทัศนศึกษา) รวม 8 ชั่วโมง (หน่วยย่อยที่ 4 วัยรุ่นกับสื่อและเทคโนโลยี เขียนเพิ่มเติมภายหลัง) สำหรับอำเภอบางปลาม้า ทดลองกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 1 จำนวน 15 คน ทดลองสอนเฉพาะหน่วยย่อยที่ 4 เรื่องผู้ช่วยเหลือ จำนวน 2 ชั่วโมงเท่านั้น ผลการประเมินการเรียนรู้นักเรียนเป็นที่น่าพอใจ

จะเห็นว่าสาระย่อยที่ 6 นี้ ในด้านเนื้อหาสาระยังต้องการข้อมูลปัญหาของท้องถิ่นเพิ่มเติม ซึ่งการจะได้มาซึ่งข้อมูลเหล่านี้ต้องอาศัยความร่วมมือของพหุภาคีที่เกี่ยวข้อง หากสถานศึกษาทำงานร่วมกับพหุภาคีในการจัดการเรียนการสอน ก็เชื่อว่าจะเกิดเครือข่ายที่ร่วมมือกันแก้ปัญหาต่อไป

สาระที่ 7 อัตลักษณ์ท้องถิ่น/คุณลักษณะของคนท้องถิ่น

ในการจัดทำเนื้อหาสาระนี้ มีนัยยะหลายอย่าง เช่น นัยยะของการเสนอคุณลักษณะที่ดีและฝังลึกอยู่ในจิตใจของบุคคล การเสนอประสบการณ์ร่วมที่ฝังลึกและเป็นที่จดจำอยู่ในชุมชน หรือการนำเสนอภาพลักษณ์ของอำเภอ อำเภอพนมทวนให้ความสำคัญกับ 2 ประการแรก จึงนำเสนอเรื่อง อิ่มบุญ การมีศรัทธาต่อพระสงฆ์ อาหารพื้นบ้าน (ซึ่งใช้ผลผลิตจากป่า) ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากของป่า อนุสรณ์สถาน ขณะที่อำเภอบางปลาม้าให้ความสำคัญกับภาพลักษณ์ของอำเภอ จึงเน้นการเรียนรู้คำขวัญประจำอำเภอซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ใช้ประชาสัมพันธ์อำเภอ แต่เนื่องจากคำขวัญอำเภอมองชุมชนในหลากหลายมิติและมีนัยยะในทางการตลาดสูง จึงมีโอกาสบ่งชี้ประเด็นที่ซ้ำซ้อนกับสาระที่ผ่านมาแล้วได้ ดังเช่น คำขวัญของอำเภอบางปลาม้าคือ “เกษตรล้ำหน้า เพิ่มคุณค่าผลิตภัณฑ์และอาหาร แหล่งวัฒนธรรมยืนนาน สืบสานคุณภาพชีวิต” ซึ่งหากอธิบายลงไปในรายละเอียดก็จะมีเนื้อหาซ้ำซ้อนกับสาระที่ผ่านมาเช่น ซ้ำซ้อนกับสาระเศรษฐกิจชุมชนซึ่งเกี่ยวข้องกับอาชีพต่างๆ หรือ ซ้ำซ้อนกับสาระการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเรื่อง การส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ หรืออาจซ้ำซ้อนกับสาระศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่อง ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ การอธิบายอัตลักษณ์ท้องถิ่นในลักษณะนี้จะลงลึกถึงคุณลักษณะของบุคคลได้ยาก อย่างไรก็ดี เนื่องจากในกำหนดอัตลักษณ์ร่วมของคนอำเภอบางปลาม้า ที่ได้จากการประชุมพหุภาคี ระบุว่าคือ “ชุมชนบนฐานวัด และฐานวัฒนธรรมอันเก่าแก่” ในสาระการเรียนรู้นี้จึงต้องให้ข้อมูลเรื่องวัดและวัฒนธรรมอันเก่าแก่มาด้วย แต่ลำพังข้อมูลวัดยังไม่เพียงพอที่จะอธิบายความผูกพันระหว่างคนกับวัด แต่เรื่องราวที่ชี้ให้เห็นศรัทธาของผู้คนน่าจะถูกนำเสนอมากขึ้น เช่น เรื่องเล่าเกี่ยวกับปาฏิหาริย์ของหลวงพ่อ (ซึ่งอำเภอพนมทวนนำเสนอเรื่องราวเหล่านี้ และของอำเภอบางปลาม้ามีปรากฏแทรกอยู่ในสาระที่ 4 ซึ่งน่าจะแยกมาไว้ที่นี่) หรือศรัทธาในพระเครื่อง (ซึ่งศูนย์พระเครื่องนับเป็นหนึ่งแหล่งเรียนรู้ ที่มีการนำเสนอตั้งแต่ยังไม่ได้จัดเวทีพหุภาคี และเมื่อจัดเวทีครั้งแรก แต่หลังจากนั้นขาดพื้นที่ให้ศูนย์ได้นำเสนอเรื่องราวของตน) ส่วนชุมชนบนฐานวัฒนธรรมน่าจะสะท้อนให้เห็นในเรื่องความสามัคคีในการจัดงานสำคัญของชุมชน (ข้อเสนอเหล่านี้เพื่อการปรับปรุงสาระ “บางปลาม้าศึกษา” ในอนาคต)

ในการจัดทำแผนการสอน อำเภอพนมทวนเขียนแผนการสอน 4 ชั่วโมง แยกเป็น 3 หน่วยย่อย เรียนรู้ในห้องเรียน 3 ชั่วโมง เรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ 1 ชั่วโมง ใช้แหล่งเรียนรู้คือ ห้องนิทรรศการหลวงพ่อดอกไม้

(วัดดอนเจดีย์) และโบราณสถานเจดีย์ยุทธหัตถีดอนเจดีย์ ส่วนอำเภอบางปลาม้า เขียนแผนการสอนไว้ 4 ชั่วโมง แยกเป็น 2 หน่วยย่อย ใช้เวลาในห้องเรียนเป็นหลักแต่ระบุให้ยืดหยุ่นตามเงื่อนไขเกี่ยวกับกิจกรรมตามประเพณีที่เกิดขึ้นในชุมชน

ในส่วนการทดลองสอน อำเภอพนมทวนทดลองกับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 16 คน ทดลองสอนครบ 4 ชั่วโมง อำเภอบางปลาม้าทดลองสอนกับนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียน จำนวน 21 คน ทดลองสอนครบ 4 ชั่วโมง รวมทั้งนำเด็กร่วมกิจกรรมประเพณีสารทพวนด้วย ผลการเรียนรู้ของเด็กทั้งสองกลุ่มเป็นที่น่าพอใจและเด็กมีความสุขในการเรียนรู้

จะเห็นว่าสาระย่อยที่ 7 นี้ เป็นสาระที่มีความสำคัญสูง ผู้เขียนสาระนี้ของอำเภอบางปลาม้า มีความเห็นว่า สาระนี้น่าจะเป็นบทสรุปของสาระทั้งหมด ซึ่งผู้วิจัยก็เห็นด้วย แต่การสรุปนั้นควรจะลงลึกถึงคุณลักษณะของบุคคลหรือประสบการณ์ร่วมที่ฝังลึกอยู่ในชุมชน ไม่ใช่สรุปตามความเดิมที่กล่าวมาแล้ว ความยากของสาระนี้คือการกำหนดเนื้อหาที่จะสอน แต่หากกำหนดได้แล้วทุกอย่างจะมีอยู่ในชุมชนอยู่แล้ว ครูและพหุภาคีย่อมสามารถร่วมกันจัดการเรียนการสอนได้

6. การจัดทำประมวลสาระการเรียนรู้ (รวม 7 สาระย่อย)

จากผลของการประชุมสรุปบทเรียน ซึ่งทั้งสองอำเภอเห็นตรงกันคือ เขตพื้นที่การศึกษาฯ ควรนำสาระทั้ง 7 เรื่องที่ทำมาแล้วไปรวบรวมเป็น ประมวลสาระท้องถิ่น “บางปลาม้าศึกษา” หรือ “พนมทวนศึกษา” เพื่อสนับสนุนให้สถานศึกษานำไปจัดทำเป็นรายวิชาเพิ่มเติม หรือจัดทำเป็นหน่วยการเรียนรู้สอดแทรกในรายวิชาที่เกี่ยวข้อง ในการนี้ โครงการวิจัยก็ได้สนับสนุนโดยเสนอแนะโครงสร้างเอกสารดังกล่าวไว้ดังนี้

คำนำ

ส่วนนำ

1. ความเป็นมาของการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น “อำเภอศึกษา”

2. ความหมายและคำที่เกี่ยวข้องในสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น “อำเภอศึกษา”

เนื้อเรื่อง “อำเภอศึกษา”

บทที่ 1 ภูมิศาสตร์ โครงสร้างพื้นฐาน และการขนส่ง

บทที่ 2 เศรษฐกิจชุมชน

บทที่ 3 สวัสดิการชุมชน

บทที่ 4 ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและภูมิปัญญา

บทที่ 5 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

บทที่ 6 ปัญหาในเด็กและวัยรุ่น

บทที่ 7 วิถีบุญ รู้คุณค่าป่า ผู้กล้าในสมรภูมิ หรือคนบางปลาม้าในวิถีวัดและวัฒนธรรมอันเก่าแก่

ภาคผนวก

1. แนะนำโครงสร้างหน่วยการเรียนรู้ “อำเภอศึกษา”

2. แนะนำแหล่งการเรียนรู้

3. คณะกรรมการยกร่างสาระท้องถิ่น “พนมทวนศึกษา”

4. คณะทำงานปรับปรุงและจัดทำรูปเล่ม สาระท้องถิ่น “พนมทวนศึกษา”

หลังจากนั้นได้มีการประสานงานรับข้อมูลและ File งานของแต่ละทีม มาทดลองจัดเนื้อหาตามโครงสร้างโดยไม่ให้เนื้อหาทับซ้อนกัน รวมทั้งเพิ่มเติมเนื้อหาเท่าที่มีข้อมูลอยู่ในมือ ทั้งจากการค้นคว้าของผู้วิจัยเอง และจากเอกสารที่พหุภาคีที่มาร่วมในการประชุมมอบให้ทีมวิจัย (ได้ครบ ทั้ง 7 ทีม เฉพาะของอำเภอพนมทวน ส่วนของอำเภอบางปลาม้า ได้รับ File งาน มาเพียง 1 ทีมเท่านั้น) ต่อจากนี้ไปจะเป็นภาระหน้าที่ของแต่ละสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฯ ที่จะบริหารจัดการต่อเนื่อง สำหรับอำเภอพนมทวนได้มีการจัดตั้งคณะทำงานปรับปรุงสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น “พนมทวนศึกษา” ประกอบด้วยคณะกรรมการ 16 คน แต่อำเภอบางปลาม้า ยังต้องติดตามความคืบหน้าต่อไป

ในที่นี้ขอเสนอโครงสร้างหน่วยการเรียนรู้ “อำเภอศึกษา” ของทั้งสองพื้นที่ โดยของอำเภอพนมทวนจะเป็นโครงสร้างที่พหุภาคีกำหนดขึ้นเองทั้งหมด (เฉพาะสาระที่ 6 ที่มีการเพิ่มเติมบางส่วน) ส่วนของอำเภอบางปลาม้านั้นจะเสนอโครงสร้างที่บางส่วนได้ปรับปรุงแก้ไขโดยโครงการวิจัยแล้ว (เป็นการปรับลดชั่วโมงปฏิบัติการภาคสนาม และเพิ่มเติมสาระบางส่วน)

ข้อเสนอโครงสร้างหน่วยการเรียนรู้ “พนมทวนศึกษา” (54 ชั่วโมง)

สาระที่ 1 ภูมิศาสตร์ โครงสร้างพื้นฐานและการขนส่งของพนมทวน จำนวน 10 ชั่วโมง

คำและความหมายของลักษณะทางภูมิศาสตร์ และโครงสร้างพื้นฐานด้านโลจิสติกส์	1 ชั่วโมง
ลักษณะพื้นฐานทางภูมิศาสตร์และความเป็นมาของสภาพพื้นที่ในอำเภอพนมทวน	2 ชั่วโมง
ประเด็นปัญหา ข้อจำกัด แนวทางการพัฒนา	1 ชั่วโมง
การเชื่อมโยงการเรียนรู้ท้องถิ่นกับระดับประเทศและประชาคมอาเซียน	1 ชั่วโมง
ศึกษาดูงานแหล่งเรียนรู้	5 ชั่วโมง

สาระที่ 2 เศรษฐกิจชุมชนในอำเภอพนมทวน จำนวน 10 ชั่วโมง

ความหมายของเศรษฐกิจ และภูมิหลังทางเศรษฐกิจของอำเภอพนมทวน	1 ชั่วโมง
เศรษฐกิจบนพื้นฐานการเกษตร อุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม	2 ชั่วโมง
วิสาหกิจชุมชน แหล่งเรียนรู้และวิทยากรท้องถิ่น	5 ชั่วโมง
การเชื่อมโยงการเรียนรู้ท้องถิ่นกับระดับประเทศและประชาคมอาเซียน	2 ชั่วโมง

สาระที่ 3 สวัสดิการชุมชนในอำเภอพนมทวน จำนวน 7 ชั่วโมง

ความหมาย ความสำคัญ ความจำเป็น และรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมโดยชุมชน	2 ชั่วโมง
ระบบสวัสดิการสังคมในอำเภอพนมทวน : สถาบันการเงินชุมชน กองทุนสวัสดิการ เครือข่าย อาสาสมัคร สถานบริการด้านสุขภาพ เบี้ยยังชีพ และฌาปนกิจสงเคราะห์	4 ชั่วโมง
ประเด็นปัญหา ข้อจำกัด แนวทางการพัฒนา ทั้งในระดับชุมชน ประเทศ และประชาคมอาเซียน	1 ชั่วโมง

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพนมทวน จำนวน 6 ชั่วโมง

แหล่งศึกษาวัดบ้านทวน/หลวงปู่ม่วง	1 ชั่วโมง
ภูมิปัญญาบ้านลุงนพ ประเสริฐลาภ	1 ชั่วโมง
พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวร	1 ชั่วโมง
แหล่งโบราณคดีบ้านดอนตาเพชร	1 ชั่วโมง
วัฒนธรรมชุมชน “ไทยทรงดำ”	2 ชั่วโมง

สาระที่ 5 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในอำเภอพนมทวน จำนวน 7 ชั่วโมง

ป่าไม้ แหล่งน้ำ ระบบนิเวศนั้น สำคัญไฉน	1 ชั่วโมง
ภูมิปัญญาอนุรักษ์ป่า	2 ชั่วโมง
จากทุ่งนา...สู่ป่าลูกโลกสีเขียว..เลี้ยวสู่ลำน้ำทวน	3 ชั่วโมง
สรุปองค์ความรู้..สู่ห้องเรียน	1 ชั่วโมง

สาระที่ 6 ปัญหาในวัยเด็กและวัยรุ่นอำเภอพนมทวน จำนวน 10 ชั่วโมง

ทรรศนะวัยรุ่น	1 ชั่วโมง
วัยรุ่นกับเรื่องเพศ	1 ชั่วโมง
วัยรุ่นกับสื่อและเทคโนโลยี	1 ชั่วโมง
วัยรุ่นกับยาเสพติดและปัญหาความรุนแรง	2 ชั่วโมง
ทัศนศึกษาแหล่งเรียนรู้	4 ชั่วโมง
เยาวชนพนมทวนกับการเรียนรู้เพื่อสร้างสังคมเข้มแข็งในกระแสอาเซียน	1 ชั่วโมง

สาระที่ 7 คุณลักษณะของคนท้องถิ่นพนมทวน “วิถีบุญ รู้คุณค่าป่า ผู้กล้าในสมรภูมิ” จำนวน 4 ชั่วโมง

วิถีบุญของคนท้องถิ่นพนมทวน	1.20 ชั่วโมง
รู้คุณค่าป่า	1 ชั่วโมง
ผู้กล้าในสมรภูมิ	1.40 ชั่วโมง

ข้อเสนอโครงสร้างหน่วยการเรียนรู้ “บางปลาม้าศึกษา” (60 ชั่วโมง)

สาระที่ 1 ภูมิศาสตร์ โครงสร้างพื้นฐาน และการคมนาคมขนส่ง จำนวน 8 ชั่วโมง

ภูมิศาสตร์และประวัติการตั้งถิ่นฐานของอำเภอบางปลาม้า	2 ชั่วโมง
การปกครอง ประชากรและความสำคัญของโครงสร้างพื้นฐาน	2 ชั่วโมง
โครงสร้างพื้นฐานของอำเภอบางปลาม้า	2 ชั่วโมง
การศึกษาในแหล่งเรียนรู้	2 ชั่วโมง

สาระที่ 2 เศรษฐกิจชุมชนในอำเภอบางปลาม้า จำนวน 8 ชั่วโมง

ระบบเศรษฐกิจ และเศรษฐกิจบนฐานการเกษตรของอำเภอบางปลาม้า	2 ชั่วโมง
การผลิตสินค้าและบริการในอำเภอบางปลาม้า	1 ชั่วโมง
สถานการณ์ด้านปัจจัยการผลิตและการตลาดในอำเภอบางปลาม้า	1 ชั่วโมง

การศึกษาในแหล่งเรียนรู้	2 ชั่วโมง
การเตรียมตัวสู่ประชาคมอาเซียน	2 ชั่วโมง
สาระที่ 3 สวัสดิการชุมชนในอำเภอบางปลาม้า จำนวน 10 ชั่วโมง	
ความจำเป็นต้องมีสวัสดิการสังคมและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคม	2 ชั่วโมง
ระบบบริการสาธารณสุขและอาสาสมัครสาธารณสุข	2 ชั่วโมง
เบี้ยยังชีพและการประกันสังคม	2 ชั่วโมง
ระบบสวัสดิการอื่นๆ ในชุมชน	2 ชั่วโมง
ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุไร้ที่พึ่งวัดกลาง	2 ชั่วโมง
สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอบางปลาม้า จำนวน 10 ชั่วโมง	
กลุ่มชาติพันธุ์และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในอำเภอบางปลาม้า	2 ชั่วโมง
ศาสนสถานล้ำค่า: วัดอาน วัดดาว วัดน้อย วัดสวนหงส์ และวัดบ้านสูตร	2 ชั่วโมง
ประเพณีท้องถิ่นบางปลาม้า	2 ชั่วโมง
พิธีกรรมท้องถิ่น และครูภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมและประเพณี	2 ชั่วโมง
วัฒนธรรมท้องถิ่นกับการเปิดตัวเองสู่ประชาคมอาเซียน	2 ชั่วโมง
สาระที่ 5 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในอำเภอบางปลาม้า จำนวน 12 ชั่วโมง	
การจัดการมูลฝอยในอำเภอบางปลาม้า	2 ชั่วโมง
ข้าวนาโยนในอำเภอบางปลาม้า	2 ชั่วโมง
โรงเรียนชาวนาในอำเภอบางปลาม้า	2 ชั่วโมง
การอนุรักษ์ป่าและพันธุ์ไม้ท้องถิ่นในอำเภอบางปลาม้า	2 ชั่วโมง
การอนุรักษ์แม่น้ำท่าจีนและอุทยานมัจฉาในอำเภอบางปลาม้า	2 ชั่วโมง
ทรัพยากรทางธรณีในอำเภอบางปลาม้า	2 ชั่วโมง
สาระที่ 6 ปัญหาในวัยเด็กและวัยรุ่นอำเภอบางปลาม้า จำนวน 6 ชั่วโมง	
รูปแบบของปัญหาที่พบในเด็กและวัยรุ่น (ปัญหาวัยรุ่นในวันนี้)	1 ชั่วโมง
แนวทางดำเนินการด้านปัญหาของเด็กและวัยรุ่น	1 ชั่วโมง
สถานการณ์เกี่ยวกับปัญหาในวัยเด็กและวัยรุ่นของอำเภอบางปลาม้า	2 ชั่วโมง
กิจกรรมสร้างสรรค์ การช่วยเหลือและการสร้างเครือข่าย	2 ชั่วโมง
สาระที่ 7 คนบางปลาม้าในวิถีวัดและวัฒนธรรมอันเก่าแก่ จำนวน 6 ชั่วโมง	
คำขวัญอำเภอบางปลาม้า	1 ชั่วโมง
วัดอันเป็นรากฐานของอำเภอบางปลาม้า	1 ชั่วโมง
พระพุทธรูป 3 องค์ ในวัดลานคา: หลวงพ่อบารมี พระพุทธรูปโลหะสัมฤทธิ์ และหลวงพ่อเก้าห้อง	1 ชั่วโมง
หลวงปู่เนียม วัดน้อย และหลวงพ่อปลื้ม วัดสวนหงส์	1 ชั่วโมง
คนบางปลาม้ากับพระเครื่อง	2 ชั่วโมง
การจัดงานประเพณีเชื่อมโยงคนบางปลาม้ามาแต่โบราณ	2 ชั่วโมง

7. การไม่บรรลุจุดหมายด้านกระบวนการออกแบบกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียน

ในวัตถุประสงค์ย่อยข้อ 2. ของการวิจัยซึ่งระบุว่า "เพื่อสร้างกระบวนการวางแผนแบบพหุภาคีในการจัดการสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นและออกแบบกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียน" ปรากฏว่าในขั้นตอนของกระบวนการวิจัยนี้ยังไม่สามารถนำพาพหุภาคีไปสู่การออกแบบการทำงานร่วมกับสถานศึกษาที่จะเอื้ออำนวยต่อกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียนได้ ทั้งนี้ เนื่องจากยังเป็นภารกิจรองขององค์กรพหุภาคี (ภารกิจหลักของพหุภาคีที่โครงการวิจัยขับเคลื่อนคือ การจัดการสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น) และเป็นภารกิจที่จะเกิดขึ้นได้เมื่อสถานภาพขององค์กรพหุภาคีการศึกษาเพื่อท้องถิ่นมีความชัดเจนระดับหนึ่งแล้ว อย่างไรก็ดี หากองค์กรพหุภาคีเข้ามาทำงานใกล้ชิดกับสถานศึกษา และเข้าใจภาระงานของนักเรียนในเรื่องนี้ก็น่าจะมีบทบาทสนับสนุนให้เด็กมีทางเลือกในการปฏิบัติกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มมากขึ้น

8. การยอมรับระบบและกลไกการทำงานแบบพหุภาคีในการจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่น

ในช่วงต้นของการวิจัยทั้งสองอำเภอให้ภาพที่ใกล้เคียงกันมากในด้านการยอมรับของผู้บริหารสถานศึกษาต่อโครงการวิจัย คือ ผู้บริหารสถานศึกษาของทั้งสองพื้นที่ เห็นว่าสิ่งที่โครงการวิจัยตั้งใจจะทำนั้นเป็นสิ่งที่สถานศึกษาทำอยู่แล้ว (หลักสูตรท้องถิ่น) และยังมองไม่เห็นความสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่นเท่าใดนัก และยังเกรงว่าภาระที่โครงการวิจัยจะผลักดันอาจจะยากเกินไปสำหรับสถานศึกษา

ในช่วงการจัดตั้งพหุภาคี กรณีอำเภอพนมทวนจะขับเคลื่อนโดยไม่มีโรงเรียนและครูเข้ามามีบทบาทระยะหนึ่งซึ่งก็ยาวนานพอสมควร ต่อมามีโรงเรียนมาเข้าร่วม 3 โรงเรียนแล้วขยายเพิ่มเป็น 9 โรงเรียน ส่วนอำเภอบางปลาม้าอาศัยผู้อำนวยการโรงเรียนและครูเป็นหลักในการขับเคลื่อนมาโดยตลอด แต่ผู้เกี่ยวข้องจำกัดวงเฉพาะสถานศึกษาที่อยู่ในเขตพื้นที่ความรับผิดชอบของรองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาที่ทำงานร่วมกับโครงการวิจัย ซึ่งมีจำนวนโรงเรียนในความรับผิดชอบ 12 โรงเรียน และโรงเรียนในพื้นที่ที่เข้าร่วมปฏิบัติการจริงมี 7 โรงเรียนเท่านั้น กรณีกลุ่มโรงเรียนที่เข้าร่วมกับโครงการวิจัยจะไม่มีปัญหาในด้านการยอมรับแนวคิดของการวิจัย แต่ก็ยังมีความแตกต่างอยู่บ้างในส่วนของการยอมรับบทบาทของพหุภาคี กล่าวคือ โรงเรียนที่เข้าร่วมการวิจัยในอำเภอบางปลาม้ายังคงยึดติดกับแบบแผนที่ครูเป็นหลักในการกำหนดเนื้อหาและในการจัดการเรียนการสอน แต่ในอำเภอพนมทวน โรงเรียนจะยอมรับบทบาทของพหุภาคีมากกว่า และมีท่าทีเรียกร้องให้ อปท. มีบทบาทมากขึ้นอย่างชัดเจน

การประเมินการยอมรับรูปแบบการจัดการหลักสูตรท้องถิ่นระดับอำเภอเมื่อมีผลงานของคณะทำงานพหุภาคีแล้ว ผลการประเมินสอดคล้องกันทั้งสองอำเภอ คือ

- ยอมรับกระบวนทัศน์การศึกษาที่ใช้ชุมชนเป็นฐานของการเรียนรู้
- เห็นด้วยในระดับมากที่สุดกับการจัดตั้งพหุภาคีระดับอำเภอที่มาจากภาคส่วนที่หลากหลายในท้องถิ่นเพื่อมีบทบาทในการกำหนดหลักสูตร/สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นและร่วมกับเขตพื้นที่การศึกษาในการนำหลักสูตรไปใช้

- เห็นด้วยในระดับรองลงมาคือ เห็นด้วยระดับมาก ได้แก่ การจัดสัมมนาของพหุภาคีกับส่วนราชการต่างๆ เพื่อกำหนดอัตลักษณ์ท้องถิ่นและบ่งชี้สถานการณ์ปัญหาของท้องถิ่น และบทบาทของ อปท.ในการสนับสนุนค่าใช้จ่ายเป็นค่าพาหนะเดินทางของนักเรียนเพื่อการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ในตำบลและอำเภอ

การประเมินครั้งนี้ในกรณีอำเภอบางปลาม้านั้นผู้ที่เข้ามาร่วมกิจกรรมครอบคลุมทุกโรงเรียนในอำเภอบางปลาม้า ซึ่งน่าจะเป็นผลดีต่อการขยายผลการใช้หลักสูตรท้องถิ่นในโอกาสต่อไป นอกจากนี้ในการประชุมต่อเนื่องอีก 1 ครั้ง ที่โครงการวิจัยจัดขึ้นเพื่อที่จะเชื่อมโยงความคิดกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ตอบรับแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ “บางปลาม้าศึกษา” และผู้อำนวยการโรงเรียนที่มาร่วมประชุมในครั้งนี้ส่วนหนึ่งแสดงถึงการตระหนักชัดว่า หลักสูตรท้องถิ่น เป็นเรื่องของชุมชนและเห็นด้วยอย่างยิ่งที่จะมีหลักสูตรท้องถิ่นระดับอำเภอ และยังเห็นว่านี่คือ แนวทางที่จะตอบโจทย์ของโรงเรียนในเรื่องการจัดการหลักสูตรท้องถิ่น ดังนั้น ในกรณีอำเภอบางปลาม้า จึงถือว่ามีทุนที่จะขับเคลื่อนการจัดการสาระการเรียนรู้บางปลาม้าศึกษาต่อไป

การประเมินครั้งนี้สำหรับกรณีอำเภอพนมทวนนั้นยังจำกัดวงอยู่เฉพาะพหุภาคีที่เป็นคณะทำงานและส่วนราชการอำเภอที่เข้ามาเพิ่มเท่านั้น ประกอบการมีส่วนร่วมของสถานศึกษาในอำเภอพนมทวน มีเพียง 9 โรงเรียนจาก 28 โรงเรียนเท่านั้น ในการขยายผลสู่สถานศึกษาในอำเภอพนมทวนจึงยังไม่อาจวางใจได้ว่าจะดำเนินไปได้อย่างพร้อมเพรียง โดยเฉพาะในช่วงของทำงานของพหุภาคีก็พบว่า มีหนึ่งโรงเรียนที่ไม่สนับสนุนให้ครูมาร่วมโครงการวิจัย จึงเป็นโจทย์สำหรับเขตพื้นที่การศึกษาฯ และสถาบันการเรียนรู้ “พนมทวนศึกษาหรือท้องถิ่นพนมทวน” ซึ่งพหุภาคีดำริจะจัดตั้งขึ้นนั้น ที่จะต้องทำงานทางความคิดกับผู้อำนวยการโรงเรียนในอำเภอพนมทวนต่อไป อย่างไรก็ดี ความสำเร็จของอำเภอพนมทวนนั้นเกินความคาดหมาย เพราะแม้ว่าจำนวนผู้เข้าร่วมในขั้นตอนแรกๆ และตอนท้ายๆ จะไม่เป็นไปตามเป้าหมาย แต่จำนวนผู้เข้าร่วมตั้งแต่ต้นจนตลอดการวิจัยนั้นมีจำนวนมาก และแกนนำสำคัญของภาคประชาชนได้แสดงจุดยืนที่จะขับเคลื่อนให้เกิดสถาบันการเรียนรู้โดยประชาคมอำเภอและของประชาคมอำเภอ ที่จะทำงานเคียงข้างกับเขตพื้นที่การศึกษาและส่วนราชการอำเภอต่อไป ซึ่งหากสามารถดำเนินการสำเร็จ จะกลายเป็นสถาบันใหม่ที่ทำหน้าที่สร้างพื้นที่แห่งการเรียนรู้ร่วมกันของคนในอำเภออย่างกว้างขวาง กลายเป็นพื้นที่แห่งการพัฒนาตนเองเพื่อเชื่อมโยงตนเองกับท้องถิ่น ซึ่งเป็นอุดมคติของการศึกษาแบบปฏิรูปนิยม/บูรณาการนิยม (Reconstructionism) และน่าจะนำไปสู่การพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาตามอัธยาศัยและการศึกษาในระบบให้มีรูปแบบที่ชัดเจนขึ้นได้ต่อไป

การประเมินการยอมรับของผู้บริหารการศึกษาที่ขยายวงออกไปนอกอำเภอที่ทำวิจัย ดำเนินการควบคู่กับการสื่อสารขยายผลการเรียนรู้ ในที่ประชุมของผู้บริหารการศึกษา มีผู้ประเมินคือ คณะผู้บริหารและประธานกลุ่มโรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 จำนวน 26 คน และผู้อำนวยการสถานศึกษาของอำเภอห้วยกระเจา จำนวน 18 คน พบว่า ทุกรายการที่ประเมินส่วนใหญ่จะได้รับการประเมินอยู่ในระดับมาก และมากที่สุดในทั้งสองอำเภอ แม้ว่าจะมีส่วนที่เบี่ยงเบนออกมาบ้างแต่ก็มีจำนวนน้อย

กล่าวคือ อำเภอห้วยกระเจา มีอยู่ 1 ท่านที่ยอมรับเฉพาะการทำหลักสูตรท้องถิ่นในระดับตำบล (ประเมินในระดับมาก) ส่วนระดับอำเภอจะประเมินในระดับปานกลางและน้อย และในขณะที่ยอมรับแนวคิดของโครงการวิจัยในระดับปานกลางเท่านั้น แต่ก็ประเมินความเต็มใจและความพร้อมของตนที่จะมีส่วนร่วมปฏิรูปการศึกษาจากฐานของชุมชนท้องถิ่นในระดับมาก ส่วนผู้บริหารการศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1 นั้น มี 1 ท่าน ที่ประเมินทุกด้านในระดับปานกลาง และอีก 1 ท่าน ประเมินความเหมาะสมของสาระย่อยทั้ง 7 ในระดับปานกลาง แต่ประเมินส่วนที่เหลือทั้งหมดในระดับน้อยที่สุด

จากข้อมูลดังกล่าวนี้ พอจะอนุมานได้ว่า การขับเคลื่อนเรื่องพหุภาคีกับหลักสูตรท้องถิ่นนี้จะยังคงมีแรงต้านอยู่บ้างไม่มากก็น้อย ปัจจัยที่น่าจะส่งผลต่อเรื่องนี้คือ ความสัมพันธ์ระหว่างเขตพื้นที่การศึกษาฯ และสถานศึกษากับส่วนราชการในพื้นที่ โดยเฉพาะส่วนราชการระดับอำเภอและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีน้อย (หรือน้อยลงเมื่อมีการปฏิรูปส่วนราชการ) อีกเรื่องหนึ่ง น่าจะเป็นเรื่องความเข้าใจเกี่ยวกับภาระงาน อันเนื่องมาจากความเข้าใจว่า หลักสูตรท้องถิ่นเป็นภาระของสถานศึกษาเป็นสำคัญ การผลักดันเรื่องนี้จึงอาจทำให้รู้สึกว่า เป็นการผลักดันภาระงานให้กับสถานศึกษา ดังเช่นที่ ผู้อำนวยการสถานศึกษาของอำเภอบางปลาม้าในการประชุมครั้งสุดท้าย (12 พฤศจิกายน พ.ศ.2556) รู้สึกคลี่คลายและยอมรับแนวทางนี้เมื่อเห็นว่า แนวทางนี้จะแบ่งเบาภาระของสถานศึกษาได้ และที่สำคัญน่าจะเป็นเรื่อง แนวคิดในการพัฒนาโรงเรียน โดยโรงเรียนที่ต้องการพัฒนา เช่น มุ่งให้ติดอันดับจังหวัดหรือประเทศ ซึ่งต้องคำนึงถึงผลสัมฤทธิ์ตามมาตรฐานสาระแกนกลางเป็นสำคัญ หรือ เน้นพัฒนาคุณลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของโรงเรียนที่อาจจะแตกต่างไปจากการเรียนรู้จากชุมชน ดังนั้น จึงเป็นไปได้ว่าในทางปฏิบัติเราอาจไม่สามารถสร้างโรงเรียนในกระบวนทัศน์ที่ใช้ชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานได้ในทุกโรงเรียน แต่หากเราสามารถสร้างโรงเรียนในกระบวนทัศน์นี้ขึ้นมาได้บนฐานที่ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังแล้ว เราอาจเห็นบทบาทใหม่ของโรงเรียนในการสร้างสรรค์ความรู้และวัฒนธรรมร่วมกับชุมชน และทำให้นักเรียนมีคุณค่าสำหรับชุมชนของตนเพิ่มมากขึ้น

9. บทสรุปเกี่ยวกับองค์ประกอบและบทบาทของพหุภาคีสนับสนุนหลักสูตรท้องถิ่นระดับอำเภอ

อำเภอเป็นหน่วยพื้นที่ทางปกครองที่ใหญ่กว่าหน่วยพื้นที่ระดับตำบลและอปท.หลายเท่า และมีมิติทางประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน (ดังเช่นอำเภอพนมทวน เดิมชื่อ อำเภอบ้านทวน อยู่ในเขตการปกครองของแขวงเมืองสุพรรณบุรี เมื่อถึงพ.ศ.2375 ในรัชกาลที่ 3 มีการแบ่งเขตการปกครองของจังหวัดสุพรรณบุรีและกาญจนบุรีใหม่ อำเภอบ้านทวนได้ย้ายมาขึ้นกับจังหวัดกาญจนบุรี ต่อมาในปี พ.ศ.2433 อ.บ้านทวนได้รับการเปลี่ยนชื่อใหม่ เป็น “อ.พนมทวน” ส่วนอำเภอบางปลาม้า จัดตั้งเป็นอำเภอบางปลาม้า ในปี พ.ศ.2442 ในรัชกาลที่ 5) แต่ปัจจุบันในการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นไม่ได้ให้ความสำคัญกับหน่วยพื้นที่ระดับอำเภอ เราจึงเห็นอำนาจท้องถิ่นใน 2 ระดับคือ ระดับตำบลหรือเล็กกว่าตำบล และระดับจังหวัด โดยข้ามระดับอำเภอไปเลย

เมื่อนำเรื่องหน่วยพื้นที่มาเชื่อมโยงกับประเด็นหลักสูตรท้องถิ่นผู้วิจัยพบว่า หลักสูตรท้องถิ่นที่จัดทำโดยสถานศึกษา มักไม่ได้ให้ความสำคัญกับท้องถิ่นในความหมายที่ยึดโยงกับหน่วยพื้นที่อย่างจริงจัง แต่มัก

ให้ความสำคัญกับหน่วยการผลิตหรือสถานที่สำคัญ (หรือสิ่งที่โดดเด่น) ในท้องถิ่น/ชุมชนมากกว่า และหากสถานศึกษาจะให้ความสำคัญเป็นหน่วยพื้นที่ (คือมุ่งทำความเข้าใจในภาพรวมของพื้นที่ที่ศึกษา) ก็จะสามารถครอบคลุมขนาดของหน่วยพื้นที่ได้จำกัด เช่นเฉพาะหมู่บ้านของตน

ในกรณีที่จะจัดการเรียนรู้พื้นที่ให้ครอบคลุมเป็นระดับตำบลนั้น จำเป็นต้องอาศัยบทบาทของ อปท. หรือองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ให้ข้อมูลหรือร่วมจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หากขาดการมีส่วนร่วมของ อปท.และไม่มีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งและมีความสนใจที่จะมีบทบาทในการศึกษาแล้ว โอกาสที่สถานศึกษาจะจัดการเรียนรู้เชิงพื้นที่ในระดับตำบลก็จะทำได้ยาก อย่างไรก็ดี ยังถือได้ว่าการจัดการเรียนการสอนเชิงพื้นที่ในระดับตำบลมีความเป็นไปได้เพราะมีโครงสร้างทางการบริหารรองรับอยู่แล้ว คือ มี อปท. และองค์กรชุมชนที่ปัจจุบันก็มีการพัฒนาเป็นองค์กรระดับตำบลมากแล้ว หากจัดระบบความร่วมมือประสานงานกัน การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ระดับตำบลนี้ก็จะเป็นไปได้

สำหรับกรณีที่จะครอบคลุมพื้นที่ระดับอำเภอยังไม่มีระบบและกลไกที่จะเข้ามาสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนเชิงพื้นที่ในระดับนี้อย่างชัดเจน

โครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยปฏิบัติการเพื่อสร้างระบบและกลไกในระดับอำเภอเพื่อให้มีบทบาทร่วมกับเขตพื้นที่การศึกษาในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นระดับอำเภอ ผลการวิจัยนี้ทำให้ได้ข้อเสนอเกี่ยวกับองค์ประกอบและบทบาทของพหุภาคีในการจัดการหลักสูตรท้องถิ่นระดับอำเภอดังนี้

ในด้านองค์ประกอบของพหุภาคีสนับสนุนหลักสูตรท้องถิ่นระดับอำเภอ ควรประกอบด้วย 1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ทั้งหมดในอำเภอนั้น) 2) ผู้ทรงคุณวุฒิ 3) ส่วนราชการระดับอำเภอ 4) สถานศึกษาและครู และ 5) เขตพื้นที่การศึกษา

ข้อเสนอต่อบทบาทของแต่ละพหุภาคีมีดังนี้

(1) บทบาทขององค์ปกครองส่วนท้องถิ่น

พหุภาคีจากองค์ปกครองส่วนท้องถิ่น มีบทบาทหลักคือ การจัดการข้อมูลท้องถิ่นทั้งข้อมูลในท้องถิ่นของตนและการประสานข้อมูลระหว่าง อปท. เพื่อประมวลเป็นภาพรวมในระดับอำเภอ การระบุแหล่งเรียนรู้และการประสานงานกับแหล่งเรียนรู้ แต่ในอนาคตควรมีบทบาทในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทั้งแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ธรรมชาติและในชุมชน พัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น พัฒนาระบบฐานข้อมูลท้องถิ่นเพื่อให้เข้าถึงง่ายและเป็นปัจจุบัน พัฒนาเครือข่ายกลุ่มอาชีพเพื่อให้มีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และควรเชื่อมโยงภารกิจของ อปท. เข้ากับสถานศึกษาเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้กิจกรรมการพัฒนาท้องถิ่นและทำให้การเรียนรู้นอกสถานศึกษาของนักเรียนเป็นไปได้

การสร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพถือว่ามีความสำคัญมากเพราะจะส่งผลต่อ 1) การยกระดับมาตรฐานคุณภาพของผู้ประกอบการในท้องถิ่น 2) การจัดการศึกษาโดยเครือข่ายวิชาชีพ (ควรศึกษาระบบการศึกษาแบบกิลล์ของยุโรปยุคกลางด้วย) 3) การแสดงบทบาทเพื่อท้องถิ่นของเครือข่ายกลุ่มอาชีพ และ 4) การมีบทบาททางการเมืองในวงกว้างผ่านการเชื่อมโยงกับเครือข่ายกลุ่มอาชีพภายนอกท้องถิ่น

ในการสร้างกลุ่มอาชีพนี้จะขึ้นอยู่กับฐานอาชีพที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ ในที่นี้ขอเสนอการจำแนกกลุ่มอาชีพที่อาจนำไปใช้ได้คือ 1) กลุ่มชาวไร่-ชาวนา 2) กลุ่มอาชีพปศุสัตว์ 3) กลุ่มอาชีพประมง 4) กลุ่มโรงสีและผู้รับซื้อสินค้าเกษตร 5) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนและอุตสาหกรรมครัวเรือน 6) กลุ่มร้านค้าปลีก 7) กลุ่มร้านอาหาร 8) กลุ่มรวบรวม รับซื้อและจำหน่ายของเก่าหรือของใช้แล้ว 9) กลุ่มรับจ้างทั่วไป 10) กลุ่มอื่นๆ

สำหรับหนทางที่จะนำไปสู่การสร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพนั้นคือการจัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ตัวอย่างเช่น "โรงเรียนชาวนา" ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการฝึกอบรมที่เน้นปฏิบัติการจริงในไร่นาของตนเองภายใต้เงื่อนไขที่ต้องมาร่วมเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเพื่อนที่เรียนร่วมกัน

โรงเรียนชาวนาเกิดขึ้นภายใต้การสนับสนุนขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations: FAO) โดยพัฒนามาจากหลักสูตรการจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสาน (integrated pest management: IPM) ที่ใช้อบรมชาวนาเป็นกลุ่มเล็กๆ ในฤดูเพาะปลูก

ในประเทศไทยมีการนำหลักการของโรงเรียนชาวนามาใช้ทั้งโดยหน่วยงานของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน กลุ่มหรือเครือข่ายภาคประชาชน และมูลนิธิต่างๆ โดยมีรูปแบบของหลักสูตรแตกต่างกันไปบ้างตามลักษณะขององค์กร บริบทของพื้นที่และทุนในการดำเนินการ

ในอำเภอบางปลาม้ามีโรงเรียนชาวนาอย่างน้อย 2 แห่ง คือ

(1) โรงเรียนชาวนาตำบลวัดดาว อำเภอบางปลาม้า มีมูลนิธิข้าวขวัญ จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นผู้ริเริ่มดำเนินการโดยได้รับการสนับสนุนจากสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) ดำเนินการระหว่างปี 2547-2549 โดย หลังจากนั้น อบต. วัดดาวได้เข้ามาสนับสนุนการดำเนินการต่อเนื่อง

(2) โรงเรียนชาวนาซึ่งจัดตั้งโดยเครือข่ายเกษตรอินทรีย์อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณตั้งต้นจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)

การที่โรงเรียนชาวนาเน้นเรื่องของการจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสานซึ่งหมายถึงการลดการใช้สารเคมีและอนุรักษ์ระบบนิเวศในพื้นที่เกษตรกรรม ทำให้เรื่องของโรงเรียนชาวนาในอำเภอปลาม้าไปปรากฏอยู่ในสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สาระที่ 5)

รูปแบบของ "โรงเรียนชาวนา" นี้ ถ้าสามารถนำไปปรับใช้โดยสร้างหลักสูตรฝึกอบรมของแต่ละกลุ่มอาชีพที่เน้นการปฏิบัติจริงในสถานประกอบการของตนเองบนเงื่อนไขที่ต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในท้องถิ่น ก็จะทำให้กลุ่มอาชีพนั้นเรียนรู้ที่จะพัฒนาคุณภาพร่วมกัน อันจะเป็นหนทางในการพัฒนา "เครือข่ายวิชาชีพระดับท้องถิ่น" ซึ่งในปรัชญาการศึกษาแบบปฏิรูปนิยมองค์กรลักษณะนี้จะเป็นองค์กรที่มีความสำคัญในการศึกษาและเป็นกลไกทางสังคมในการป้องกันอาชญากรรมทางเศรษฐกิจในท้องถิ่น

ในการนี้โครงการวิจัยจึงมีข้อเสนอว่า อปท.ควรสนับสนุนให้กลุ่มอาชีพที่มีอยู่แล้วหรือที่จะจัดตั้งขึ้นใหม่ดำเนินการร่วมกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในการจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาคุณภาพการให้บริการหรือเพื่อลดต้นทุนการผลิต พร้อมทั้งสนับสนุนงบประมาณในการฝึกอบรม เพื่อให้เกิด

เครือข่ายการเรียนรู้ในทุกกลุ่มอาชีพ ซึ่งถือเป็นการสนับสนุนให้มีวิทยากรและแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นตอบสนองต่อสถานศึกษาเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย

บทบาทของ อปท. ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สามารถดำเนินการได้โดยเจ้าหน้าที่ของ อปท. ภายใต้ความเห็นชอบของผู้บริหาร อปท. แต่บทบาทของ ผู้บริหาร อปท. โดยตรงและถือว่าเป็นบทบาทที่มีความสำคัญมาก คือ การมีส่วนร่วมกำหนดอนาคตขององค์กรพหุภาคี เช่น กรณีอำเภอพนมทวน ผู้บริหาร อปท. เป็นผู้บทบาทอย่างชัดเจนที่จะร่วมผลักดันให้จัดตั้ง “สถาบันการเรียนรู้พนมทวนศึกษา” เพื่อเป็นสถาบันจัดการเรียนรู้ท้องถิ่นระดับอำเภอ ส่วนกรณีอำเภอบางปลาม้านั้น ผู้บริหาร อปท. ซึ่งเข้ามาร่วมประชุมในช่วงท้ายของโครงการวิจัย ได้ชี้ให้เห็นว่า การสร้างฉันทามติร่วมกันของ อปท. ในระดับอำเภอ จะเป็นการกำหนดรูปแบบการจัดการหลักสูตรท้องถิ่น “บางปลาม้าศึกษา” ได้

(2) บทบาทของผู้ทรงคุณวุฒิ

พหุภาคีในส่วนของผู้ทรงคุณวุฒิเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นผู้ช่วยที่สำคัญในการประสานงานระหว่างเขตพื้นที่การศึกษา กับ อปท. เป็นผู้ที่สามารถทำงานร่วมกับสถานศึกษาได้อย่างจริงจังต่อเนื่อง เช่น ร่วมเขียนเนื้อหา เป็นวิทยากรบรรยายในแหล่งเรียนรู้ เป็นต้น และที่สำคัญยิ่งคือ เป็นผู้นำในการออกแบบอนาคตขององค์กรพหุภาคี เช่น กรณีอำเภอพนมทวน ซึ่งกำหนดให้จัดตั้งสถาบันการเรียนรู้ท้องถิ่นศึกษาระดับอำเภอ

(3) บทบาทของส่วนราชการอำเภอ

บทบาทของส่วนราชการอำเภอ คือ เป็นผู้ให้ข้อมูลของแต่ละส่วนราชการ เป็นที่ปรึกษาในการคัดเลือกภาคประชาชนที่ทำงานกับส่วนราชการนั้นๆเข้ามาเป็นพหุภาคีในส่วนของผู้ทรงคุณวุฒิ มีบทบาทในการพัฒนาวิทยากรท้องถิ่น และมีบทบาทสำคัญในกระบวนการจัดตั้งสถาบันการเรียนรู้ท้องถิ่นศึกษาระดับอำเภอ ซึ่งเห็นได้ชัดในกรณีของอำเภอพนมทวน ส่วนอำเภอบางปลาม้า บทบาทในส่วนนี้ยังไม่ชัดเจน

(4) บทบาทของสถานศึกษาและครู

บทบาทของสถานศึกษาและครู คือมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น มีบทบาทมากขึ้นในขั้นตอนการเขียนสาระการเรียนรู้ (เมื่อได้ข้อมูลจาก อปท. และส่วนราชการที่เกี่ยวข้องแล้ว) และมีบทบาทหลักในขั้นตอนการเขียนแผนการสอนและการทดลองสอน

(5) บทบาทของเขตพื้นที่การศึกษา

บทบาทของเขตพื้นที่การศึกษาคือเป็นผู้ประสานงาน เป็นเจ้าภาพในการจัดประชุม เป็นผู้จัดตั้งคณะกรรมการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น และเป็นผู้นิเทศและติดตามผล ตลอดขั้นตอนของการดำเนินการ บทบาททั้งหมดนี้ชัดเจนในกรณีของอำเภอพนมทวน แม้ในขั้นตอนของการจัดตั้งคณะกรรมการพหุภาคีฯ จะมีข้อสงสัยในเรื่อง อำนาจการแต่งตั้งบุคคลที่ไม่ได้สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาอยู่บ้าง แต่เมื่อมีคำสั่งออกมาก็เกิดผลดี คือทำให้คณะกรรมการฯ มีความเชื่อมั่นว่า ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษายินดีขับเคลื่อนไปกับกระบวนการวิจัย รวมทั้งทำให้ทีมศึกษานิเทศก์เข้ามามีบทบาทร่วมกับโครงการวิจัยได้โดยสะดวก แต่ในกรณีของอำเภอบางปลาม้านั้น บทบาทของเขตพื้นที่การศึกษายังไม่ชัดเจนนัก เพราะผู้ที่เข้าร่วมกับโครงการวิจัย

จริงๆ คือ รองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาที่เป็นนักวิจัยร่วมในโครงการ และไม่มีบุคคลากรอื่นในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาดังกล่าวเข้าร่วมในกระบวนการวิจัยเลย ยกเว้นในขั้นตอนของการประเมินการยอมรับการทำงานแบบพหุภาคีซึ่งเป็นการประชุมครั้งสุดท้ายของโครงการวิจัยแล้ว ส่วนประกาศเรื่อง การจัดตั้งเครือข่ายพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่นระดับอำเภอ ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 ก็ลงวันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ.2556 ซึ่งก็เป็นช่วงท้ายของโครงการวิจัยแล้ว

อนึ่ง เนื่องจากมีแนวคิดการจัดตั้งองค์กรที่เรียกว่า “สถาบันจัดการเรียนรู้ท้องถิ่นระดับอำเภอ” ขึ้นในช่วงท้ายของการวิจัย จึงนำมาสู่ข้อเสนอในเชิงระบบกลไกระดับอำเภอที่สำคัญคือ การจัดตั้ง “สถาบันจัดการเรียนรู้ท้องถิ่นระดับอำเภอ” ซึ่งผู้วิจัยมีข้อเสนอเกี่ยวกับลักษณะขององค์กรนี้ ดังนี้

(1) มีที่มาจากการประสานความร่วมมือของพหุภาคีคือ องค์ปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิ ส่วนราชการอำเภอ สถานศึกษา และ เขตพื้นที่การศึกษา

(2) เป็นองค์กรที่เชื่อมโยงกับกลุ่มอาชีพต่างๆ ในอำเภอนั้น

(3) เป็นองค์กรที่เชื่อมโยงกับสภาองค์กรชุมชนระดับตำบล/อำเภอ

(4) ทำหน้าที่สนับสนุนกลุ่มอาชีพต่างๆ ให้มีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ระดับตำบลและอำเภอ

(5) ทำหน้าที่การประสาน ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับสถานศึกษาในอำเภอนั้น

(6) ทำหน้าที่จัดการความรู้และพัฒนาหลักสูตรระยะสั้นสำหรับผู้ที่สนใจเรียนรู้องค์ความรู้ท้องถิ่นหรือวิถีชีวิตของท้องถิ่น

สำหรับรูปแบบขององค์กรนี้ ตลอดจนโครงสร้างการบริหารองค์กร ที่ตั้งองค์กร และงบประมาณในการบริหารจัดการนั้น ยังคงเป็นโจทย์ที่พหุภาคีจะต้องช่วยกันหาคำตอบต่อไป

10. การพัฒนากรอบแนวคิดเพื่อการวิจัยต่อเนื่องในพื้นที่วิจัยเดิม

แม้ว่าโครงการวิจัยจะสามารถจัดตั้งพหุภาคีเป็นคณะทำงานจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นได้สำเร็จตามเป้าหมายของการวิจัย แต่การที่พหุภาคีจะจัดตั้งตนเองเป็นองค์กรอิสระเพื่อที่จะมีบทบาทร่วมกับเขตพื้นที่การศึกษาอย่างต่อเนื่องยังไม่ได้เกิดขึ้นจริง แม้ว่าแกนนำพหุภาคีในอำเภอพนมทวนจะเห็นความสำคัญของการมีองค์กรที่ชัดเจนและมีความประสงค์จะจัดตั้งองค์กรเช่นนั้นขึ้น แต่วิธีการที่จะทำให้บรรลุผลนั้นยังไม่ชัดเจนเพียงพอที่จะทำให้ภาคส่วนหลักที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ (1) เขตพื้นที่การศึกษา (2) ผู้บริหาร อปท. (3) หัวหน้าส่วนราชการอำเภอ และ (4) องค์กรชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดตั้งองค์กรและพัฒนาระบบการทำงานร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม

ส่วนอำเภอบางปลาม้านั้นแม้ว่าจะมีความเห็นพ้องกันว่าควรมีการขับเคลื่อนค่ายบางปลาม้าศึกษาอย่างจริงจังและมีข้อเสนอที่เป็นแนวทางปฏิบัติคือ ให้จัดการประชุมร่วมกันของผู้บริหาร อปท. รวมทั้งอำเภอ เขตพื้นที่การศึกษาฯและนายอำเภอ เพื่อสร้างฉันทามติในเรื่องนี้เพื่อให้แต่ละอปท.มีแนวทางปฏิบัติในการสนับสนุนกิจกรรมดังกล่าวได้ แต่ก็ยังไม่มีเจ้าภาพหลักในการจัดประชุม และยังขาดความชัดเจนเกี่ยวกับ

ระบบและกลไกในการกำหนดหลักสูตรและวิธีการบริหารจัดการ “ค่ายบางปลาม้าศึกษา” ทั้งนี้ ระบบและกลไกดังกล่าวควรให้ความสำคัญกับบทบาทของพหุภาคีอย่างจริงจัง และวางอยู่บนเงื่อนไขที่ต้องเปิดโอกาสให้เด็กทุกคนในอำเภอบางปลาม้ามีโอกาสเข้าถึงค่ายนี้อย่างน้อย 1 ครั้งก่อนจบการศึกษาภาคบังคับ

จากแนวโน้มที่จะเกิดองค์กรพหุภาคีขับเคลื่อนหลักสูตรท้องถิ่นต่อไปได้แต่ยังมีข้อปัญหาที่ยังไม่อาจคลี่คลายได้ดังกล่าวข้างต้น โครงการวิจัยจึงเห็นควรสร้างข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในรูปแบบการวิจัยต่อเนื่องดังนี้

ชื่อเรื่อง การพัฒนาองค์กรการจัดการค่ายอำเภอศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้ท้องถิ่น : กรณีศึกษาอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี และอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

หลักการที่ควรนำไปใช้ในการจัดตั้งองค์กร

(1) เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของสี่ภาคส่วนคือ ผู้บริหารเขตพื้นที่การศึกษา ผู้บริหาร อปท. หัวหน้าส่วนราชการอำเภอ และ ผู้นำองค์กรชุมชน

(2) เน้นสาระการเรียนรู้ 7 สาระ ตามประมวลสาระการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นโดยการวิจัยนี้

(3) ใช้แนวคิดการเป็นองค์กรสวัสดิการชุมชนด้านการศึกษาในระดับอำเภอ

(4) ใช้แบบแผนการทำงานแบบเครือข่ายที่เชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายในท้องถิ่น

(5) มุ่งตอบโจทย์สถานศึกษาในด้านมาตรฐานการเรียนรู้และการประกันคุณภาพด้านหลักสูตรท้องถิ่น

(6) สนับสนุนบทบาทของกลุ่มโรงเรียนในการเป็นผู้ใช้หลักสูตรค่ายอำเภอศึกษา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

(1) พัฒนาหลักสูตรค่ายอำเภอศึกษาสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ 6

(2) พัฒนาระบบสนับสนุนการเรียนรู้ท้องถิ่นสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3

(3) จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาการจัดการหลักสูตรท้องถิ่นระดับอำเภอเพื่อทำงานร่วมกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฯ และเป็นแกนหลักในการจัดตั้งองค์กรสวัสดิการชุมชนด้านการศึกษาในระดับอำเภอ

วิธีดำเนินการวิจัย

(1) การจัดตั้งคณะทำงานจัดทำเอกสารประมวลสาระการเรียนรู้อำเภอศึกษา

(2) การจัดตั้งคณะทำงานพัฒนาหลักสูตรค่าย “อำเภอศึกษา” สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ 6 โดยเน้นการมีตัวแทนจากสี่ภาคส่วนคือ ผู้บริหารเขตพื้นที่การศึกษา ผู้บริหาร อปท. หัวหน้าส่วนราชการอำเภอ และ ผู้นำองค์กรชุมชน

(3) การจัดตั้งคณะกรรมการจัดหาทุนสนับสนุนการเรียนรู้ท้องถิ่นของเด็กและเยาวชน (มี 2 กลุ่มกิจกรรมคือ กิจกรรมค่าย “อำเภอศึกษา”ของนักเรียนระดับประถมศึกษา และกิจกรรมการฝึกงานการสร้างโครงงานเพื่อสังคม การแสดงหรือสืบทอดคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงการวิจัยหรือจัดการความรู้ท้องถิ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3)

(4) การจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนามาตรฐานสาระท้องถิ่นและแนวทางการประเมินผลการเรียนรู้แบบบูรณาการ อนึ่ง มาตรฐาน/ตัวชี้วัดที่จะสร้างขึ้นนี้เป็นเกณฑ์มาตรฐานเฉพาะของแต่ละอำเภอ ซึ่งผู้ที่จะร่วมกำหนดเกณฑ์มาตรฐานดังกล่าว ควรเป็นสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร่วมกับพหุภาคีในแต่ละอำเภอ ทั้งนี้ อาจแบ่งมาตรฐาน/ตัวชี้วัดเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มที่ 1 มาตรฐานด้านเนื้อหาตามสาระการเรียนรู้ที่นำไปจัดการเรียนการสอน กลุ่มที่ 2 มาตรฐานด้านทักษะและพฤติกรรมการเรียนรู้ซึ่งอาจจำแนกเป็น 1) ความสามารถในการแสวงหาความรู้จากสถานการณ์จริง โดยครอบคลุมทักษะในการมีปฏิสัมพันธ์ การสังเกต การตั้งคำถามเชิงวิเคราะห์/ทบทวน และการสร้างข้อสรุป 2) การแบ่งปันความคิดและความรู้ 3) การผูกมัดตนเองกับการเรียนรู้ กลุ่มที่ 3 มาตรฐานด้านความรู้สึก คือการสำนึกเป็นส่วนหนึ่ง/หุ้นส่วนในการพัฒนาท้องถิ่นและเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ

(5) การจัดทำแผนปฏิบัติการการใช้หลักสูตรค่าย “อำเภอศึกษา” ปีการศึกษา 2558

(6) การประชุมสรุปบทเรียนและวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการจัดตั้งองค์กรสวัสดิการชุมชนด้านการศึกษาในระดับอำเภอ

(7) การจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาการจัดการหลักสูตรท้องถิ่นระดับอำเภอ เพื่อทำงานร่วมกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฯ และเป็นแกนหลักในการจัดตั้งองค์กรสวัสดิการชุมชนด้านการศึกษาระดับอำเภอ (ในเบื้องต้นคาดหมายว่า จะมีลักษณะเสมือนสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการฯ เพื่อทำให้คณะกรรมการฯ สามารถสร้างนโยบายและแผน รวมทั้งมีบทบาทร่วมในการบริหารจัดการการศึกษาในอำเภอได้จริง)

(8) การประมวลผลข้อมูล วิพากษ์และสร้างข้อเสนอแนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

(1) นักเรียนชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ 6 ในปีการศึกษา 2558 ทุกคนใน 2 อำเภอที่ทำการวิจัย ได้เข้าค่าย“อำเภอศึกษา”

(2) ได้ชุดปฏิบัติการจัดค่าย “อำเภอศึกษา” อำเภอละอย่างน้อย 2 ชุด

(3) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ในปีการศึกษา 2558 ร้อยละ 30 ได้รับการสนับสนุนจากพหุภาคีในการริเริ่มกิจกรรมเพื่อท้องถิ่น

(4) แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นมีศักยภาพมากขึ้นในการรองรับกิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน

(5) มีคณะกรรมการพัฒนาการจัดการหลักสูตรท้องถิ่นระดับอำเภอ ที่เชื่อมโยงการทำงานระหว่างเขตพื้นที่การศึกษา ส่วนราชการอำเภอ อปท. และองค์กรชุมชน

(6) มีแนวทางที่ชัดเจนในการจัดตั้งสถาบันชุมชนเพื่อเป็นองค์กรสวัสดิการชุมชนด้านการศึกษาในระดับอำเภอ ซึ่งสถาบันชุมชนดังกล่าวนี้จะเป็นพื้นที่ทางการเมืองในความหมายใหม่คือ เป็นพื้นที่ของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การได้ยินเสียงซึ่งกันและกัน การสื่อสารเพื่อ

ดำรงรักษาอัตลักษณ์และการสร้างอัตลักษณ์ร่วม การแก้ปัญหาแบบสันติวิธี และการสร้างความเชื่อมั่นในด้านอุดมการณ์/มิติด้านจิตวิญญาน

อนึ่ง ข้อเสนอการวิจัยข้างต้นนี้ยังมิใช่ข้อเสนอการวิจัยแบบเต็มรูปที่จะเสนอต่อแหล่งทุนวิจัยได้ การนำเสนอ ณ ที่นี้ ก็เพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้ที่สนใจพัฒนาโครงการวิจัยตามแนวทางนี้ ให้สามารถออกแบบการวิจัยให้ครอบคลุมและมีผลกระทบกว้างขวางกว่าที่โครงการวิจัยนี้ได้ดำเนินการมาแล้ว

บทที่ 6
บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1. หลักคิดเบื้องหลังการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการพัฒนารูปแบบการศึกษาในปรัชญาปฏิรูปนิยมโดยเน้นการนำไปใช้สำหรับการบริหารจัดการหลักสูตรท้องถิ่น เป้าหมายของการศึกษาในปรัชญานี้ มิได้มุ่งเฉพาะจะเปลี่ยนแปลงที่ตัวนักเรียนเท่านั้นแต่ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมท้องถิ่นไปพร้อมๆ กัน นั่นคือ การทำให้ทั้งผู้เรียนและคนในสังคม (เป็นพลเมืองที่) กระตือรือร้นต่อปัญหาและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน มีจิตสำนึกแบบปัจเจกเพื่อสังคม และร่วมกันหนุนเสริมพลังเครือข่ายในท้องถิ่น แบบแผนการเรียนการสอนที่ตอบสนองต่อเป้าหมายนี้คือ การเรียนรู้จากชีวิตจริงในสังคมและเรียนรู้ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน (ปรัชญาการศึกษานี้ ไม่สนใจสร้างทฤษฎีสากลหรือฝึกการคิดหลายบริบท เพราะเชื่อว่าความรู้ที่แท้จริงคือ ความรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบทที่เป็นจริง)

ในปรัชญาปฏิรูปนิยมการจัดการศึกษาควรมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

สถานศึกษา (ไม่จำเพาะสถานศึกษาในระบบเท่านั้น) มีบทบาทหน้าที่คือ การสร้างเครือข่ายในสังคมและชุมชน โดยบริหารจัดการองค์กรอย่างเชื่อมโยงกับองค์กรนักปฏิบัติและภาคีต่างๆ ในสังคม เพื่อยกระดับประสบการณ์ในการแก้ปัญหาในทุกระดับร่วมกัน (ตั้งแต่ระดับกลุ่มเล็ก กลุ่มใหญ่ ชุมชน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ) อนึ่ง การศึกษาในปัจจุบันอยู่ในอิทธิพลของปรัชญาการศึกษาแบบพิพัฒนาการนิยมซึ่งสถานศึกษามีสถานะเป็นองค์กรพิเศษ (แยกส่วนและสร้างวัฒนธรรมอยู่ในโรงเรียน) เป้าหมายการศึกษาก็เน้นพัฒนานักเรียนเป็นรายบุคคลทำให้การมิติทางสังคมทั้งของปัจเจกและของชุมชนอ่อนด้อยลงไปเป็นลำดับ

หลักสูตร ต้องเน้นการเรียนรู้บริบทของชุมชนท้องถิ่น ทั้งมิติทางประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ การเมือง ปรัชญา และการใช้เหตุผลทางจริยธรรม รูปแบบการเรียนการสอนจะให้ความสำคัญกับการเรียนรู้แบบกลุ่ม โดยกลุ่มในที่นี้ไม่จำกัดวงเฉพาะกลุ่มนักเรียนหรือผู้เรียนเท่านั้น เพราะปฏิรูปนิยมให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ร่วมกันในวงกว้าง ครอบคลุมทั้งตัวผู้สอน ผู้เรียนและชุมชน การออกแบบการเรียนการสอนสามารถใช้แนวทางการสอนแบบโครงการ (project based learning) หรือการสอนแบบใช้ปัญหาเป็นฐาน (problem based learning) ก็ได้ แต่ลักษณะของโครงการหรือปัญหานั้นควรเน้นปัญหาเชิงสังคมและจริยธรรม รวมทั้งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเป็นสำคัญ

ครู ต้องเป็นผู้ใฝ่รู้ในประเด็นปัญหาของสังคม รู้จักวิเคราะห์และตั้งคำถามต่อปัญหาและกระบวนการแก้ปัญหาที่เป็นอยู่ รวมทั้งเป็นผู้กระตุ้นให้ผู้เรียนมีบทบาทในการปรับปรุงชุมชนและสังคมร่วมกับภาคีอื่นๆ ในสังคม

อนึ่ง แม้ในปัจจุบันองค์ประกอบดังกล่าวนี้ยังไม่เป็นจริง แต่ผู้วิจัยเชื่อว่าสามารถทำให้เป็นจริงได้ผ่านกระบวนการที่ผสมผสานบทบาทของโรงเรียนและชุมชนเข้าด้วยกัน ภายใต้เงื่อนไขที่มีการกระจายอำนาจทางการศึกษาจากนักวิชาการศึกษามาสู่พหุภาคีในท้องถิ่นมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

เนื่องจากในขณะนี้มีช่องทางการกระจายอำนาจทางการศึกษาภายใต้กรอบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานคือ การกำหนดให้มีหลักสูตรท้องถิ่น (นอกเหนือจากหลักสูตรแกนกลาง) แต่กลไกการสนับสนุนการจัดการหลักสูตรท้องถิ่นโดยพหุภาคีในท้องถิ่นยังไม่ชัดเจน โครงการวิจัยนี้จึงได้สนใจที่จะขับเคลื่อนให้เกิดพหุภาคีที่จะมีบทบาทในการจัดการหลักสูตร โดยกำหนดให้เป็นองค์กรพหุภาคีระดับอำเภอ เพราะต้องการให้เกิดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบทที่ใหญ่ขึ้น (มากกว่าระดับหมู่บ้าน/ตำบล) และนำไปสู่พลังเครือข่ายที่เชื่อมโยงกับส่วนราชการต่างๆได้มากขึ้น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัยและวิธีดำเนินการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย คือเพื่อพัฒนาระบบและกลไกสนับสนุนสถานศึกษาในการจัดการการศึกษาเพื่อตอบสนองชุมชนท้องถิ่น ประกอบด้วยวัตถุประสงค์ย่อยคือ

(1) เพื่อจัดตั้งเครือข่ายพหุภาคีพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่นระดับอำเภอ

(2) เพื่อสร้างกระบวนการวางแผนแบบพหุภาคีในการจัดการสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นและออกแบบกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียน

(3) เพื่อประเมินการยอมรับของสถานศึกษาต่อระบบและกลไกการทำงานแบบพหุภาคีที่เกิดขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบปฏิบัติการที่ดำเนินการร่วมกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 2 พื้นที่ศึกษาคือ 2 อำเภอ ใน 2 จังหวัด ได้แก่ อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี และและอำเภอพนมทวน จ.กาญจนบุรี

ขั้นตอนการวิจัยแบ่งเป็น 3 ระยะคือ ระยะที่ 1 การสื่อสารเพื่อการจัดตั้งเครือข่ายพหุภาคีพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่น ระยะที่ 2 การพัฒนาระบบและกลไกสนับสนุนสถานศึกษาในการจัดการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่น (การสร้างหลักสูตรท้องถิ่นระดับอำเภอ) และ ระยะที่ 3 การนำเสนอผลงานและสรุปบทเรียนของพหุภาคีและประเมินการยอมรับของสถานศึกษา

3. ผลการวิจัย

3.1 ข้อจำกัดของระบบและกลไกการจัดการหลักสูตรท้องถิ่นในระดับเขตพื้นที่การศึกษา

ในระดับเขตพื้นที่การศึกษามีองค์กรที่ทำหน้าที่กำหนดกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นคือ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และมีองค์กรในรูปแบบคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำหลักสูตร 1 ชุดคือ คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งระบุบทบาทหน้าที่ไว้คือ การประสาน ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาหลักสูตรร่วมกับสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามีหน้าที่กำหนด “กรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น” ซึ่งมีลักษณะเป็นการให้ข้อมูลในภาพรวมและลักษณะเด่นของจังหวัด และเนื้อหาสาระเกี่ยวกับองค์ประกอบต่างๆ ในพื้นที่รับผิดชอบของเขตพื้นที่การศึกษา รวมทั้งการวิเคราะห์ว่า สาระแกนกลางต่างๆ จะนำประเด็นของท้องถิ่นเข้าไป

บูรณาการในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างไร แต่อำนาจในการเลือกกำหนดเนื้อหาสาระท้องถิ่นจริงๆ ไปอยู่ที่สถานศึกษา ทำให้เขตพื้นที่การศึกษาควบคุมกำกับการใช้ “กรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น” ให้มีมาตรฐานร่วมกันได้ยากหรือเกือบไม่ได้เลย นอกจากนี้ ภาคประชาชนและพหุภาคีอื่นๆ ก็ยังไม่มีช่องทางที่ชัดเจนในการมีส่วนร่วมกำหนดสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นอย่างแท้จริง

ส่วนองค์กรที่เรียกว่า คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา นั้น ในทางปฏิบัติก็แทบไม่มีโอกาสเข้าไปสนับสนุนถึงระดับสถานศึกษาได้เลย เพราะคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา มีเพียงชุดเดียวและมีโครงสร้างที่แน่นอนตายตัว ประกอบด้วยผู้แทนจากภาคส่วนต่างๆ ในรูปแบบพหุภาคี มีจำนวน 17 คน เท่านั้น ขณะที่จำนวนโรงเรียนในแต่ละเขตพื้นที่การศึกษามีประมาณ 100 โรงเรียนหรือมากกว่านั้น สำหรับกลไกที่จะเข้าไปสนับสนุนสถานศึกษาได้จริงคือ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งมักดำเนินการผ่านการกระจายอำนาจสู่รองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา และผ่านหน่วยศึกษานิเทศก์ อย่างไรก็ดี การสนับสนุนสถานศึกษาในการกำหนดรายละเอียดของหลักสูตรเพื่อให้สอดคล้องกับท้องถิ่นอย่างจริงจังนั้นยังมีอยู่น้อยเพราะระบบส่วนใหญ่มุ่งเน้นให้ตอบสนองต่อมาตรฐานของหลักสูตรแกนกลางเป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้ โครงการวิจัยจึงมีข้อเสนอแนะว่า เขตพื้นที่การศึกษาควรดำเนินการจัดตั้ง องค์กรพหุภาคีหรือคณะกรรมการระดับอำเภอ เพื่อให้มีบทบาทสนับสนุนการจัดการหลักสูตรท้องถิ่นโดยตรง ทั้งนี้ เพื่อให้สถานศึกษามีเครือข่ายวิทยากรและแหล่งเรียนรู้ในระดับอำเภอเข้ามาหนุนเสริมการจัดการหลักสูตรท้องถิ่นได้อย่างมีคุณภาพ

3.2 การสร้างระบบและกลไกการจัดการหลักสูตรท้องถิ่นระดับอำเภอ

ผลการวิจัยเมื่อมาถึงระยะสิ้นสุดโครงการ ชี้ให้เห็นว่าระบบและกลไกในการสนับสนุนการจัดการหลักสูตรท้องถิ่น ควรประกอบด้วย 1) การจัดตั้งองค์กรหรือเครือข่ายพหุภาคีการศึกษาเพื่อท้องถิ่นระดับอำเภอ 2) การมีกรอบสาระท้องถิ่นระดับอำเภอ และ 3) การมีคณะทำงานหรืออนุกรรมการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น “อำเภอศึกษา”

(1) การจัดตั้งองค์กรหรือเครือข่ายพหุภาคีการศึกษาเพื่อท้องถิ่นระดับอำเภอ

องค์กรหรือเครือข่ายพหุภาคีการศึกษาเพื่อท้องถิ่นระดับอำเภอควรประกอบด้วย 1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ครอบคลุมทุก อปท.ในอำเภอนั้น 2) ผู้ทรงคุณวุฒิ 3) ส่วนราชการอำเภอ 4) สถานศึกษาและครู และ 5) เขตพื้นที่การศึกษา

ในการจัดตั้งเป็นองค์กรหรือเครือข่ายพหุภาคีการศึกษาเพื่อท้องถิ่น จำเป็นต้องดำเนินการอย่างมีขั้นตอนและเป็นกระบวนการเพื่อให้พหุภาคีมีประสบการณ์ตรงในการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นร่วมกัน และการวิจัยนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดตั้งพหุภาคีระดับอำเภอ ดังนี้

- ความสัมพันธ์ระหว่างเขตพื้นที่การศึกษาฯ กับ อปท.และส่วนราชการอำเภอ
- ขนาดของพื้นที่ ความหนาแน่น และความเป็นเมือง
- สถานะของนักวิจัยที่สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาและแบบแผนการทำงานของเขตพื้นที่การศึกษาฯ
- ทุนทางสังคมและการเข้าถึงทุนทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่

ในการที่จะประเมินว่าการจัดตั้งองค์กรเครือข่ายพหุภาคีการศึกษาเพื่อท้องถิ่นระดับอำเภอนั้นประสบความสำเร็จหรือไม่ อาจพิจารณาจากเกณฑ์หรือข้อคำถาม 4 ข้อดังต่อไปนี้ 1) องค์กรที่จัดตั้งขึ้นนั้นมาจากกระบวนมีส่วนร่วมของพหุภาคีอย่างกว้างขวางหรือไม่ 2) มีองค์ประกอบของทีมงานแบบพหุภาคีหรือไม่และมีการทำงานร่วมกันได้จริงหรือไม่ 3) มีการทำงานที่เน้นการให้ข้อมูลท้องถิ่นในระดับอำเภอหรือไม่ และ 4) แกนนำขององค์กรมีความตั้งใจดำเนินการต่อเนื่อง (แม้โครงการจะสิ้นสุดไปแล้ว) หรือไม่

สำหรับผลการวิจัยนี้พบว่า กรณีอำเภอพนมทวน โครงการประสบความสำเร็จในการจัดตั้งพหุภาคีโดยผ่านเกณฑ์ทั้ง 4 ข้อ ในระดับที่น่าพอใจ แต่กรณีอำเภอบางปลาม้า จะไม่ผ่านเกณฑ์ข้อ 1) และ ข้อ 4) เพราะเครือข่ายพหุภาคีหรือคณะทำงานที่จัดตั้งขึ้นนั้นทั้งการเริ่มต้นและการที่จะผลักดันต่อเนื่อง จะขึ้นอยู่กับการสั่งการหรือผลักดันของผู้บริหารเขตพื้นที่การศึกษาฯ เป็นสำคัญ ส่วนเกณฑ์ในข้อ 2) และ 3) ก็ถือว่าผ่านเกณฑ์ได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น เนื่องจากองค์ประกอบของทีมงานยังจำกัดวงเป็นเครือข่ายในระดับสถานศึกษาอยู่มาก ส่วนการจัดข้อมูลก็ยังไม่ได้ดำเนินการเท่าที่ควร

(2) กรอบแนวคิดสาระท้องถิ่นระดับอำเภอ

กรอบแนวคิดสาระท้องถิ่นถือเป็นหัวใจสำคัญที่จะดึงการมีส่วนร่วมของพหุภาคีเพราะกรอบแนวคิดจะเป็นตัวกำหนดภาระต่อเนื่อง เช่น จะจัดการข้อมูลอะไร เขียนเรื่องอะไรและสอนเรื่องนั้นอย่างไร การวิจัยนี้ได้กำหนดกรอบแนวคิดสาระท้องถิ่นซึ่งอาจจำแนกได้เป็น 3 มิติ และ 7 สาระย่อยดังนี้

มิติด้านเศรษฐกิจ มี 3 สาระย่อย คือสาระที่ 1 ภูมิศาสตร์และโครงสร้างพื้นฐาน, สาระที่ 2 เศรษฐกิจชุมชน และ สาระที่ 5 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

มิติด้านสังคม มี 2 สาระย่อย คือสาระที่ 3 สวัสดิการสังคม และสาระที่ 6 ประเด็นปัญหาร่วม

มิติด้านจิตวิญญาณและวิถีการอยู่ร่วมกัน มี 2 สาระย่อย คือสาระที่ 4 ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และภูมิปัญญาท้องถิ่น และสาระที่ 7 อัตลักษณ์ร่วม

ในการนำผลการวิจัยนี้ไปใช้อาจกำหนดกรอบสาระท้องถิ่นขึ้นใหม่ก็ได้ แต่มีข้อเสนอแนะว่า ควรกำหนดให้ครอบคลุมองค์ประกอบที่มีอยู่ในท้องถิ่นและเน้นความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้นให้มากที่สุด ทั้งนี้ ต้องไม่บดบังความซับซ้อนของปัญหา และแม้การเรียนการสอนจะแยกส่วนเป็นรายสาระแต่พึงตระหนักว่า เมื่อสาระหนึ่งเป็นตัวบทหรือความรู้ (contents) สาระที่เหลือก็จะเป็นบริบท (Context) เมื่อความรู้เกิดขึ้นในบริบทร่วมกัน ย่อมนำผู้เรียนไปสู่ความเข้าใจความสัมพันธ์ของศาสตร์ต่างๆ และทำให้ผู้เรียนมีความพร้อมที่จะเรียนรู้อย่างลุ่มลึกเพื่อนำมาใช้ในบริบทเฉพาะของท้องถิ่นตนต่อไป

(3) คณะทำงานหรืออนุกรรมการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น “อำเภอศึกษา”

คณะทำงานหรืออนุกรรมการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น“อำเภอศึกษา” มีบทบาทในการจัดการข้อมูล เขียนสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นและร่วมเขียนหรือเป็นที่ปรึกษาในการเขียนหน่วยการเรียนรู้ คณะทำงานนี้อาจมีมากกว่า 1 ชุด เพื่อเป็นการแบ่งภาระงาน โดยอาจแบ่งได้ 2 ลักษณะคือ

- ตามลักษณะงาน เช่น แยกเป็นคณะทำงานด้านการจัดการข้อมูล คณะทำงานด้านการเขียนสาระการเรียนรู้ และคณะทำงานด้านการเขียนหน่วยการเรียนรู้

- ตามสาระย่อย (ซึ่งแยกเป็น 7 สาระ) ซึ่งคณะทำงานแต่ละชุดจะต้องดำเนินการตั้งแต่จัดการข้อมูล การเขียนรายละเอียดเนื้อหา ไปจนถึงการออกแบบหน่วยการเรียนรู้ เพื่อให้เป็นเอกสารที่สถานศึกษาจะนำไปใช้ได้

3.3 ผลผลิตของการวิจัย

(1) ผลผลิตด้านองค์กรหรือเครือข่ายพหุภาคี

ผลผลิตด้านองค์กรหรือเครือข่ายพหุภาคีสามารถอธิบายได้ดังนี้

- ทั้งสองอำเภอที่เป็นพื้นที่วิจัย มีการจัดตั้งคณะทำงานจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นขึ้น โดยคำสั่งหรือประกาศของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา คณะทำงานชุดนี้มีบทบาทในระหว่างการวิจัยโดยเป็นคณะทำงานที่ปฏิบัติจริงในการจัดทำเอกสารสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น “อำเภอศึกษา” รวมทั้งมีบทบาทในการนำสาระการเรียนรู้ไปทดลองใช้จริง คำสั่งหรือประกาศดังกล่าวแสดงอยู่ในภาคผนวก
- เฉพาะอำเภอพนมทวนมีการจัดตั้งคณะทำงานเพื่อที่จะทำงานต่อเนื่องหลังการวิจัยนี้สิ้นสุดลง โดยเป็นผลจากการประชุมสรุปบทเรียนร่วมกันในวันที่ 14 พฤศจิกายน 2556 ซึ่งกำหนดให้จัดตั้งคณะกรรมการ 2 ชุด คือ คณะกรรมการปรับปรุงและจัดทำเอกสารสาระท้องถิ่น และคณะกรรมการจัดตั้งสถาบันการเรียนรู้พนมทวนศึกษา ซึ่งต่อมาในวันที่ 6 มกราคม 2557 ได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการปรับปรุงและจัดทำเอกสารสาระท้องถิ่นแล้วโดยเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรีเขต 2 ดังแสดงในภาคผนวก ส่วนคณะกรรมการอีกชุดหนึ่งนั้นมีการระบุตัวบุคคลไว้ 9 คน (ประกอบด้วยประกอบด้วย นายอำเภอ ท้องถิ่นอำเภอ รองผู้อำนวยการเขตพื้นที่ฯ 1 ท่าน ศึกษานิเทศก์ 1 ท่าน นายก อปท. 2 ท่าน ประธานสถาบันการเงินชุมชนฯ 1 ท่าน และผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ท่าน) แต่ยังไม่มีคำสั่งแต่งตั้ง เขตพื้นที่ฯ ระบุว่า จะรอให้คณะกรรมการปรับปรุงและจัดทำเอกสารสาระท้องถิ่นดำเนินการจนได้ต้นฉบับก่อน จึงจะมีการจัดประชุมและจัดตั้งคณะกรรมการชุดที่ 2 ต่อไป

(2) ผลผลิตด้านผลงานของพหุภาคี

คณะทำงานจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นของแต่ละอำเภอ ได้ผลิตสาระการเรียนรู้ “อำเภอ...ศึกษา” ขึ้น โดยเป็นชุดความรู้ 7 เรื่อง แต่ละเรื่องมี 2 ชิ้นงาน ชิ้นงานแรกเรียกว่า “สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น” จะเน้นการนำเสนอข้อมูลและเรื่องราวของท้องถิ่นในภาพรวมของอำเภอเป็นสำคัญ ชิ้นงานที่สองคือ แผนการสอน ซึ่งเขียนในรูปแบบหน่วยการเรียนรู้ โดยระบุ ชั้นปีของผู้เรียน เวลาเรียนรวมตลอดทั้งหน่วย การแบ่งเป็นหน่วยย่อยและรายละเอียดของแต่ละหน่วยย่อย รวมทั้งให้นำเสนอผลการนำแผนการสอนนี้ไปทดลองใช้ ตามที่ดำเนินการจริง (อาจทดลองใช้ไม่ครบทุกหน่วยย่อย)

เมื่อเปรียบเทียบผลงานในส่วนของสาระการเรียนรู้ของทั้งสองอำเภอ พออธิบายได้ดังนี้

สาระที่ 1 ภูมิศาสตร์ โครงสร้างพื้นฐาน และการขนส่ง อำเภอพนมทวนมีข้อมูลครอบคลุมกว่าและหลายส่วนมีการจำแนกข้อมูลตาม อปท. อีกทั้งอำเภอพนมทวนเท่านั้นที่มีการอภิปรายในเรื่องประเด็นปัญหาและข้อจำกัดในการพัฒนา รวมทั้งเสนอประเด็นการเชื่อมต่อกับโครงสร้างประเทศและประชาคมอาเซียน

สาระที่ 2 เศรษฐกิจชุมชน อำเภอพนมทวนจะให้ข้อมูลในส่วนข้อมูลเศรษฐกิจภาคการเกษตรครอบคลุมและชัดเจนมากกว่าของอำเภอบางปลาม้า ส่วนในด้านอื่นๆ จะให้ข้อมูลได้ใกล้เคียงกัน นอกจากนี้ทั้งสองอำเภอยังให้ความสำคัญกับปัญหาเศรษฐกิจกับการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนด้วย

สาระที่ 3 สวัสดิการชุมชน อำเภอบางปลาม้าเน้นข้อมูลเชิงกฎเกณฑ์ ระเบียบหรือแนวทางปฏิบัติมากกว่าจะไปสืบค้นข้อมูลที่อยู่ในวิถีชีวิตของท้องถิ่น การขาดข้อมูลฐานความเป็นจริงทำให้ยากที่จะอภิปรายในเรื่องประเด็นปัญหา ข้อจำกัด แนวทางพัฒนา ที่จะส่งเสริมการขับเคลื่อนประเด็นนี้ในท้องถิ่น สำหรับอำเภอพนมทวน มีฐานของการจัดสวัสดิการสังคมโดยชุมชนเองหลายชุมชน และแต่ละแห่งมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องจึงจัดได้ว่าฐานการเรียนรู้ในเรื่องนี้ของชุมชนดีมาก

สาระที่ 4 ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและภูมิปัญญา ทั้งสองอำเภอต่างมีฐานทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นของตนเอง และมีศักยภาพในการนำเสนอความรู้เหล่านี้เป็นอย่างดี

สาระที่ 5 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งสองอำเภอมีการนำเสนอเป็นหลักการ/วิชาการที่มาจากเอกสาร/ตำรา โดยอำเภอพนมทวนเสนอเป็นส่วนนำของแต่ละเรื่อง ตามด้วยเรื่องของฐานทรัพยากรท้องถิ่น แต่อำเภอบางปลาม้า เสนอเนื้อหาแบบหลักการ/วิชาการทั้งหมดและเขียนสาระแบบแผนการสอน (หน่วยการเรียนรู้) แต่ก็บ่งชี้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นไว้ เพียงแต่ยังขาดข้อมูลรายละเอียดของแหล่งเรียนรู้เหล่านั้น

สาระที่ 6 ปัญหาในเด็กและวัยรุ่น ทั้งสองอำเภอได้พยายามรวบรวมข้อมูลตามกรอบที่โครงการเสนอแนะ แต่ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาของเด็กและวัยรุ่นในท้องถิ่นก็เป็นข้อมูลที่หาได้ยาก การส่งเสริมกิจกรรมของเด็กโดยหน่วยงานต่างๆ ก็ยังมีไม่มากนัก

สาระที่ 7 วิถีบุญ รู้คุณค่าป่า ผู้กล้าในสมรภูมิของอำเภอพนมทวน หรือคนบางปลาม้าในวิถีวัดและวัฒนธรรมอันเก่าแก่ ในการจัดทำเนื้อหาสาระนี้ มีนัยยะหลายอย่าง เช่น นัยยะของการเสนอคุณลักษณะที่ดีและฝังลึกอยู่ในจิตใจของบุคคล การเสนอประสบการณ์ร่วมที่ฝังลึกและเป็นที่จดจำอยู่ในชุมชน หรือการนำเสนอภาพลักษณ์ของอำเภอ อำเภอพนมทวนให้ความสำคัญกับประสบการณ์ร่วมที่ฝังลึก ขณะที่บางปลาม้าให้ความสำคัญกับภาพลักษณ์ของอำเภอ

เมื่อเปรียบเทียบผลงานในส่วนของแผนการสอน พบว่า กรณีอำเภอพนมทวน มุ่งให้ผู้เรียนเข้าถึงข้อมูลท้องถิ่นโดยตรง และให้ความสำคัญกับวิทยากรท้องถิ่น รวมทั้งสามารถบริหารจัดการการเรียนการสอนในแหล่งเรียนรู้ได้ดีเนื่องจากมีพหุภาคีได้เข้ามาช่วยทั้งการประสานงาน การอำนวยความสะดวก การเป็นวิทยากรพิเศษ และบางกรณียังสามารถเชื่อมโยงกับแผนงานของ อปท.ได้ทันที ส่วนกรณีอำเภอบางปลาม้าพหุภาคียังมีบทบาทน้อยในขั้นตอนของการจัดการเรียนการสอน ส่วนใหญ่ยังคงให้บทบาทกับครูเป็นหลักและยังมีการใช้แหล่งเรียนรู้น้อย (มีการใช้รูปแบบการนำวิทยากรเข้าไปสอนในโรงเรียนแทนการนำออกมานอกสถานศึกษาด้วย)

(3) การยอมรับระบบและกลไกการทำงานแบบพหุภาคีของสถานศึกษา

เมื่อได้พิจารณาทบทวนไปถึงในช่วงเริ่มต้นของการวิจัยพบว่า ในช่วงต้นนี้ผู้อำนวยการสถานศึกษาที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มของทั้งสองอำเภอมีความคิดเห็นใกล้เคียงกันคือ เห็นว่าหลักสูตรท้องถิ่นเป็นเรื่องที่สถานศึกษาทำอยู่แล้ว และไม่ได้ให้ความสำคัญกับหลักสูตรท้องถิ่นเท่าใดนัก ต่อมาในขั้นตอนของการจัดทำ

สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นและทดลองสอนช่วงนี้มีครูและสถานศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมประมาณ 8-10 โรงเรียน พบว่า สถานศึกษาของอำเภอพนมทวนยอมรับบทบาทของพหุภาคีโดยมีการทำงานร่วมกันอย่างชัดเจนรวมทั้งมีท่าทีเรียกร้องให้ อปท. มีบทบาทมากขึ้นทั้งในด้านข้อมูลและการบริหารจัดการให้เกิดการเรียนรู้ในท้องถิ่น ส่วนในอำเภอบางปลาม้ายังคงยึดติดกับแบบแผนที่ครูเป็นหลักในการกำหนดเนื้อหาและดำเนินการจัดการเรียนการสอน หลังจากมีการนำเสนอสาระการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นและผลการทดลองใช้แล้ว มีการประเมินการยอมรับบทบาทของพหุภาคีในการจัดการสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นโดยใช้แบบสอบถาม พบว่าทั้งสองอำเภอมีผลการประเมินสอดคล้องกัน คือ ยอมรับกระบวนทัศน์การศึกษาที่ใช้ชุมชนเป็นฐานของการเรียนรู้ และเห็นด้วยในระดับมากที่สุดกับการจัดตั้งพหุภาคีระดับอำเภอที่มาจากภาคส่วนที่หลากหลายในท้องถิ่น เพื่อมีบทบาทในการกำหนดหลักสูตร/สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นและร่วมกับเขตพื้นที่การศึกษาในการนำหลักสูตรไปใช้ หลังจากนั้นในการประชุมเพื่อมองภาพอนาคตในการขับเคลื่อนหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับ อปท. ผู้อำนวยการโรงเรียนที่มาร่วมประชุมสะท้อนว่า เห็นด้วยอย่างยิ่งที่จะมีหลักสูตรท้องถิ่นระดับอำเภอ และยังเห็นว่านี่คือแนวทางที่จะตอบโจทย์ของโรงเรียนในเรื่องการจัดการหลักสูตรท้องถิ่น

สำหรับการประเมินการยอมรับของผู้บริหารการศึกษาต่างอำเภอและแกนนำระดับเขตพื้นที่การศึกษาที่ทำการวิจัย เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 มีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 26 คน (เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนหรือรองผู้อำนวยการโรงเรียน 16 คน) และเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 2 จำนวน 18 คน เป็นผู้อำนวยการสถานศึกษาในอำเภอห้วยกระเจาทั้งหมด คำถามในการประเมินครั้งนี้ประกอบด้วย ชุดคำถามที่ 1 คือ การยอมรับสาระย่อยทั้ง 7 สาระของสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ชุดคำถามที่ 2 การยอมรับบทบาทพหุภาคีในการจัดการสาระท้องถิ่นตำบลศึกษา หรือ อำเภอศึกษา นอกจากนี้จะมีอีก 2 คำถามคือ 1) ประเมินการยอมรับในภาพรวมของแนวคิดการวิจัย และ 2) ความเต็มใจและความพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษาจากฐานของชุมชนท้องถิ่น พบว่า ทุกรายการที่ประเมินส่วนใหญ่จะได้รับการประเมินอยู่ในระดับมาก และมากที่สุดในทั้งสองอำเภอ แม้ว่าจะมีส่วนที่เบี่ยงเบนออกมาบ้างแต่ก็มีจำนวนน้อย คือ อำเภอห้วยกระเจา มีอยู่ 1 ท่าน ส่วนเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 มี 2 ท่าน จากข้อมูลดังกล่าวนี้ พอจะอนุมานได้ว่า การขับเคลื่อนเรื่องพหุภาคีกับหลักสูตรท้องถิ่นนี้จะยังคงมีแรงต้านอยู่บ้างไม่มากก็น้อย จึงพอที่จะกล่าวได้ว่า ในทางปฏิบัติอาจไม่สามารถสร้างโรงเรียนในกระบวนทัศน์ที่ใช้ชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานได้ในทุกโรงเรียน

4. ข้อวิพากษ์ต่อการขับเคลื่อนการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่นต่อเนื่อง

4.1 โอกาสและอุปสรรคในการจัดการสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องในพื้นที่วิจัย

โอกาสของทั้งสองอำเภอคือ มีผลงานคือ สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น 7 สาระ และ มี (ร่าง) ประมวลสาระการเรียนรู้ (รวมเนื้อหา 7 สาระ) ซึ่งมีเรื่องเล่าในมิติทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจมากทั้งสองอำเภอ

อำเภอพนมทวน มีโอกาสที่โดดเด่นคือ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการปรับปรุงและจัดทำเอกสารสาระท้องถิ่น รวมทั้งบรรจุเข้าแผนงานของเขตพื้นที่การศึกษาแล้ว ส่วนการแต่งตั้งและบทบาทของคณะกรรมการ

ขับเคลื่อนสถาบันการเรียนรู้พนมทวนศึกษายังต้องติดตามความก้าวหน้าต่อไป หากคณะกรรมการดังกล่าวสามารถขับเคลื่อนให้เกิดสถาบันได้จริง จะหมายถึงความสำเร็จที่จะมีผู้ขับเคลื่อนสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ดี ยังมีสิ่งที่อาจจะเป็นอุปสรรคคือ 1) การโยกย้ายของผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา 2) การที่โครงการวิจัยยังไม่มีโอกาสสื่อสารอุดมการณ์แนวคิดและผลงานของการวิจัยไปสู่ผู้อำนวยการโรงเรียนส่วนใหญ่ในอำเภอพนมทวน (เหมือนกับที่ดำเนินการในอำเภอบางปลาม้า) และ 3) กลไกการสนับสนุนการทำงานของคณะกรรมการจัดตั้งสถาบันการเรียนรู้พนมทวนศึกษา ยังไม่ชัดเจน

อำเภอบางปลาม้า มีโอกาสที่ดีคือ ผู้อำนวยการสถานศึกษาของอำเภอบางปลาม้าได้เข้ามาร่วมรับรู้สาระท้องถิ่นที่พหุภาคีจัดทำขึ้นแล้ว และส่วนใหญ่เห็นด้วยในระดับมากและมากที่สุด และยังมีการนำผลงานของพหุภาคีมาสื่อสารกับ อปท.เกือบทุกแห่งในพื้นที่แล้ว แม้ว่าส่วนหนึ่งจะเป็นเพียงผู้แทนของผู้บริหารมาร่วมประชุม แต่สำหรับนายกเทศมนตรีและนายกองค์การบริหารส่วนตำบลที่มาร่วมประชุมด้วยตนเองต่างเห็นด้วย และเสนอแนะให้เขตพื้นที่การศึกษาผลักดันเรื่องนี้ผ่านนายอำเภอบางปลาม้า เพื่อสร้างฉันทามติกับทุก อปท. ในเรื่องการจัดค่ายบางปลาม้าศึกษาต่อไป อย่างไรก็ดี ยังมีสิ่งที่อาจจะเป็นอุปสรรคคือ คณะทำงานพหุภาคีที่เข้ามาร่วมในการวิจัยยังไม่ได้เกิดขึ้นบนฐานการมีส่วนร่วมของเครือข่ายระดับอำเภออย่างแท้จริง ยังไม่ได้มีการจัดตั้งคณะทำงานปรับปรุงสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น “บางปลาม้า” ศึกษาอย่างเป็นทางการ และ(ร่าง) ประมวลสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น “บางปลาม้าศึกษา” ยังมีความสมบูรณ์น้อยกว่าของอำเภอพนมทวนอยู่มาก

4.2 เงื่อนไขที่จำเป็นในการขยายผลการวิจัยไปสู่พื้นที่อื่นๆ

เงื่อนไขสำคัญอันดับแรกของการขยายผลการวิจัยคือ การยอมรับของผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา และนโยบายในการกระจายอำนาจของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ เพราะว่าในระบบการศึกษาไทยอำนาจยังรวมศูนย์และเขตพื้นที่การศึกษาก็เป็นพื้นที่ปฏิบัติการของอำนาจจากส่วนกลาง ส่วนสถานศึกษาก็ยึดโยงกับกรอบโครงสร้างมาตรฐานต่างๆ ที่กำหนดจากส่วนกลางอย่างมาก ในด้านการบริหารก็ยึดโยงกับเขตพื้นที่การศึกษาอย่างเหนียวแน่น ดังนั้น หากทั้งสององค์กรหลักนี้ไม่สนับสนุนกระบวนทัศน์การศึกษาที่ใช้ชุมชนเป็นฐานหรือการศึกษาเพื่อตอบสนองชุมชนท้องถิ่น โอกาสที่จะขยายผลการวิจัยไปสู่พื้นที่อื่นๆ ก็จะเป็นไปได้ยาก

เงื่อนไขอันดับที่ 2 คือ ด้านความพร้อมของภาคส่วนต่างๆ ในการก่อรูปเป็นองค์กรพหุภาคีในระดับอำเภอเพื่อเข้ามารับบทบาทการจัดการหลักสูตรท้องถิ่น “อำเภอศึกษา” ประเด็นสำคัญในเรื่องนี้คือ เจ้าภาพของการประชุม ในการนี้จำเป็นต้องมีการสร้างข้อตกลงกันในเครือข่ายพหุภาคีและแกนหลักของพหุภาคีในเรื่องนี้ โครงการวิจัยขอเสนอว่า น่าจะครอบคลุม อปท.ทั้งหมดในอำเภอนั้น แกนนำภาคประชาชนที่ได้รับการเสนอชื่อจากทุกภาคส่วนราชการ และมีสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการเครือข่าย

เงื่อนไขอันดับที่ 3 คือ ด้านความพร้อมที่จะทำงานร่วมกับพหุภาคีของบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษาและในเขตพื้นที่การศึกษา เงื่อนไขนี้ก็ใช่ว่าจะเกิดขึ้นได้โดยง่าย เพราะยังขาดแรงจูงใจที่ชัดเจนและระบบของการพัฒนาความก้าวหน้าทางวิชาการในปัจจุบันยังตรึงบุคลากรเหล่านี้ไว้ในกระบวนทัศน์

การศึกษาแบบพิพัฒนาการนิยม เช่น เน้นการวิจัยเพื่อพัฒนามุ่งสู่ความเป็นเลิศ การวิจัยในด้านวิธีวิทยาการสอน การวิจัยเกี่ยวกับมาตรฐานและการประเมินคุณภาพ (ซึ่งก้าวข้ามบริบทท้องถิ่น) และตรวจสอบคุณภาพของการวิจัยโดยเน้นไปที่วิธีวิทยาซึ่งเข้มงวดอยู่ในวิธีวิทยาทางวิทยาศาสตร์ (เช่น การควบคุมตัวแปร การสร้างมาตรวัดแบบต่างๆ เป็นต้น) ดังนั้น การพัฒนาบุคคลากรทางการศึกษาให้มีความตื่นตัวต่อปัญหาเชิงกระบวนทัศน์ในการศึกษาจึงมีความสำคัญมาก นอกจากนี้ ในเชิงการบริหารก็จำเป็นต้องสร้างเส้นทางสำหรับความก้าวหน้าทางวิชาการตามแนวทางการศึกษาแบบปฏิรูปนิยมไว้ด้วย คำถามที่ตามมาก็คือ การวิจัยหรือการพัฒนาการศึกษาในกระบวนทัศน์แบบปฏิรูปนิยมเป็นอย่างไร ก่อนตอบคำถามนี้ควรทำความเข้าใจก่อนว่าปฏิรูปนิยมสนใจเรื่องที่จะคิด (What to Think) มากกว่า วิธีคิด (How to Think) สนใจวิเคราะห์ปัญหาสังคมและการเปลี่ยนแปลงของบริบทต่างๆ ในสังคม (มากกว่าจะมุ่งพัฒนาประสิทธิภาพ สร้างทฤษฎี หรือยืนยันทฤษฎี แบบพิพัฒนาการนิยม) ดังนั้น การวิจัยเพื่ออธิบายเรื่องราวของท้องถิ่นจึงเป็นการวิจัยทางการศึกษาได้เพราะนี่คือ การสร้างสาระการเรียนรู้ (ช่วยกำหนดประเด็นที่จะคิดหรือเรียนรู้)

นักการศึกษาในแนวทางปฏิรูปนิยมคือ นักการศึกษาที่สนใจปฏิบัติการในการเรียนรู้สังคม พวกเขาต้องพร้อมที่จะเรียนรู้สังคมไปพร้อมๆ กับผู้เรียน และเรียนรู้ที่จะตั้งคำถามใหม่ๆ เกี่ยวกับความเป็นไปในสังคมของตน ในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาในทิศทางนี้ควรมีพื้นที่ให้เขาได้เรียนรู้และนำเสนอผลงานสู่ชุมชนท้องถิ่น ในเรื่องนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอว่า เขตพื้นที่การศึกษาน่าจะร่วมกับองค์กรพหุภาคีในระดับอำเภอ (สถาบันการเรียนรู้อำเภอ) ทั้งหมดในเขตพื้นที่ ออกวารสารท้องถิ่นศึกษาขึ้น และให้ผลงานในวารสารนี้เป็นช่องทางในการขอตำแหน่งทางวิชาการได้

5. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

5.1 ข้อเสนอในการปฏิรูปแนวทางในการกระจายอำนาจทางการศึกษา

เนื่องจากการกระจายอำนาจทางการศึกษาที่เป็นอยู่เน้นที่การกระจายอำนาจในเชิงการบริหารจัดการมากกว่ากระจายอำนาจในการกำหนดหลักสูตรหรือแบบแผนในการจัดการศึกษา ขณะที่พื้นที่การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและองค์กรทางสังคมอื่นๆ ที่เป็นอยู่ ก็ยังไม่มีพลังอำนาจที่จะเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงการศึกษาในปัจจุบันได้ อำนาจในการกำหนดทิศทางหรือแบบแผนทางการศึกษาถูกรวบมาอยู่ที่ศูนย์กลางและอยู่ในมือของนักวิชาการรายสาระวิชาและนักประเมินผลทางการศึกษามากยิ่งขึ้น อำนาจของครูและสถานศึกษาโดยแท้จริงนั้นถดถอยลงไป และเมื่อต้องเดินตามแนวทางนี้โรงเรียนขนาดเล็กจะต้องประสบปัญหาคุณภาพและถูกส่วนกลางเสนอให้ปิดหรือควบรวมอย่างต่อเนื่อง ในที่สุดก็จะเหลือแต่โรงเรียนขนาดใหญ่ที่มีประสิทธิภาพจำนวนน้อยเท่านั้น ในทางตรงข้ามสถาบันที่ยิ่งจะมีอำนาจเข้มแข็งขึ้นก็คือ สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน) สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) และสถาบันที่มีแผนจะจัดตั้งขึ้นใหม่ คือ สถาบันหลักสูตรและนวัตกรรมการเรียนรู้ (องค์กรมหาชน)

ข้อเสนอเพื่อการปฏิรูปแนวทางในการกระจายอำนาจทางการศึกษาคือ

(1) ผลักดันให้การกำหนดหลักสูตรท้องถิ่นต้องผ่านกระบวนการสื่อสารสาธารณะกับชุมชนท้องถิ่นในวงกว้าง (ในระดับตำบลหรืออำเภอ) และสนับสนุนให้เกิดองค์กรพหุภาคี (โดยอาจจัดตั้งในรูปแบบคณะกรรมการฯ ระดับตำบลหรืออำเภอ) ที่จะเข้ามาร่วมสอน ร่วมประเมินผล และร่วมปรับปรุงหลักสูตรท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

(2) สนับสนุนงบประมาณแก่องค์กรพหุภาคี (ตามข้อ 1) ในการทำหน้าที่จัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น “อำเภอศึกษา” และในการจัดเวทีการสื่อสารสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นสู่สถานศึกษา

(3) เขตพื้นที่การศึกษาควรจัดตั้งคณะทำงานกำหนดมาตรฐานและประเมินผลหลักสูตรท้องถิ่นในระดับอำเภอหรือในระดับเขตพื้นที่การศึกษา

(4) ส่งเสริมให้ครูตระหนักว่า “กระบวนการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสังคม” เป็น “สาระการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน” และสนับสนุนบทบาทของครูในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับภาคส่วนต่างๆ ในสังคม

(5) ควรสนับสนุนให้กลุ่มโรงเรียนเป็นหน่วยย่อยของการบริหารจัดการหลักสูตรท้องถิ่นแทนที่การให้แต่ละโรงเรียนดำเนินการเองตามลำพัง

(6) ควรยกระดับองค์กรพหุภาคีจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นระดับอำเภอให้เป็นสถาบันการเรียนรู้ท้องถิ่นระดับอำเภอ (องค์กรอิสระ/องค์กรชุมชน) เพื่อให้มีบทบาทชัดเจน ต่อเนื่อง เป็นระบบ และสามารถระดมทุนมาบริหารจัดการตนเองได้

(7) ในพื้นที่ที่มีการจัดตั้ง สถาบันการเรียนรู้ท้องถิ่นระดับอำเภอแล้ว ควรมีการวิจัยเพื่อเชื่อมโยงสถาบันการเรียนรู้ท้องถิ่นฯ กับสถาบันหลักที่ปัจจุบันมีอำนาจในการกำหนดทิศทางการศึกษาสูง คือ สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน) สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) และสถาบันหลักสูตรและนวัตกรรมการเรียนรู้ (ซึ่งอยู่ในระหว่างดำเนินการเพื่อจัดตั้งขึ้นใหม่) เพื่อสร้างระบบการกระจายอำนาจทางการศึกษาจากทั้งสามสถาบันดังกล่าวมาสู่สถาบันท้องถิ่นให้ชัดเจนต่อไป

5.2 ข้อเสนอแนะต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและส่วนราชการระดับอำเภอ

(1) อปท. ควรมีบทบาทพัฒนาระบบฐานข้อมูลท้องถิ่นเพื่อให้เข้าถึงง่ายและเป็นปัจจุบัน

(2) อปท. ควรมีบทบาทในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทั้งแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ธรรมชาติและในชุมชน พร้อมทั้งพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น

(3) อปท. ควรจัดตั้งคณะทำงานหรืออนุกรรมการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น“ตำบลศึกษา” ตามกรอบสาระท้องถิ่นระดับอำเภอ (3 มิติ 7 สาระย่อย) พร้อมทั้งสนับสนุนให้คณะกรรมการชุดนี้มีบทบาทต่อเนื่องในการร่วมมือกับ อปท. อื่นๆ จัดทำเป็นประมวลสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น“อำเภอศึกษา” รวมทั้งควรจัดงบประมาณอุดหนุนการผลิตเอกสารดังกล่าวเพื่อให้สถานศึกษาในท้องถิ่น

มีเอกสารประกอบการเรียนการสอน (โดยอาจจัดให้มีวาระการทบทวนและจัดพิมพ์เอกสารฉบับใหม่ เช่นทุก 4 ปี เป็นต้น)

(4) ทั้ง อปท. และส่วนราชการระดับอำเภอ ควรสนับสนุนสถานศึกษาในการนำนักเรียนมาร่วมกิจกรรมการพัฒนาท้องถิ่นตามภารกิจของหน่วยงาน ทั้งนี้ อปท. ควรจัดงบประมาณและอำนวยความสะดวกแก่สถานศึกษาในการนำนักเรียนออกมาศึกษานอกสถานที่เพื่อให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีความปลอดภัย

(5) อปท. และสำนักงานเกษตรอำเภอ ควรส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรม “โรงเรียนชาวนา” อย่างต่อเนื่องและพัฒนาเป็น“เครือข่ายโรงเรียนชาวนา” หรือ “เครือข่ายนักจัดการไร่-นาแนวอนุรักษ์” เพื่อให้กิจกรรมด้านการจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสาน การลดการใช้สารเคมี และการอนุรักษ์ระบบนิเวศในพื้นที่เกษตรกรรมให้มีการขยายตัวออกไปและมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง

(6) อปท. และส่วนราชการระดับอำเภอควรร่วมกันส่งเสริมสนับสนุนให้กลุ่มอาชีพอื่นๆ ในท้องถิ่นมีการรวมกลุ่มและเรียนรู้ร่วมกันในรูปแบบโรงเรียนชาวนา คือ เน้นการปฏิบัติจริงในสถานประกอบการของตนเองบนเงื่อนไขที่ต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างจริงจัง ทั้งนี้โดยร่วมกันพัฒนาเป็นหลักสูตรฝึกอบรม (ควรเป็นในระดับอำเภอ เพื่อให้ผู้ประกอบการเรียนรู้ร่วมกันทั้งอำเภอ) และจัดสรรงบประมาณในการฝึกอบรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

(7) หากมีกลุ่มอาชีพใดสามารถพัฒนาเครือข่ายระดับอำเภอได้อย่างเข้มแข็ง ทั้ง อปท. และส่วนราชการระดับอำเภอควรสนับสนุนให้กลุ่มอาชีพนั้นจัดตั้งตนเป็นองค์กรวิชาชีพท้องถิ่นเพื่อทำหน้าที่ฝึกอบรมเยาวชนที่สนใจจะเข้าสู่อาชีพนั้นๆ ทั้งนี้ การพัฒนาองค์กรดังกล่าวนี้ควรเกิดขึ้นบนฐานของการประสานสัมพันธ์กับระบบการศึกษาที่มีอยู่แล้วในชุมชน (ทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา) ซึ่งจะทำให้ทุกองค์กรมีบทบาทเสริมพลังซึ่งกันและกัน ไม่ใช่แข่งขันกัน

5.3 ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยในอนาคต

(1) ควรมีการวิจัยต่อเนื่องในพื้นที่วิจัยเดิมเพื่อสร้างองค์กรการจัดการค่ายอำเภอศึกษา-พัฒนาการเรียนรู้ท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นหนทางไปสู่การจัดตั้งองค์กรหรือสถาบันการเรียนรู้ระดับอำเภอ (โดยชุมชนเพื่อชุมชน) ของทั้งสองอำเภอดังกล่าวต่อไป (ข้อเสนอเพื่อออกแบบการวิจัยอยู่ในบทที่ 5)

(2) ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมบุคลากรทางการศึกษาเพื่อขับเคลื่อนการจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่น

(3) ควรมีการวิจัยเพื่อกำหนดมาตรฐานและวิธีการวัดประเมินผลสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของพหุภาคีในท้องถิ่น

(4) ควรมีการวิจัยเรื่อง การพัฒนาบทบาทขององค์กรพหุภาคีในการส่งเสริมกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียนทั้งอำเภอ หรือ การพัฒนากลไกสนับสนุนการตัดสินใจบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียนโดยเน้นกระบวนการทำงานเป็นกลุ่ม

(5) ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาวารสารท้องถิ่น “อำเภอ..ศึกษา” หรือ รวม 3 อำเภอในเขตพื้นที่การศึกษา

(6) ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาการจัดการ “เครือข่ายอาชีพท้องถิ่น” หรือ “เครือข่ายแหล่งเรียนรู้วิชาชีพ” เพื่อรองรับการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับกลุ่มวัยต่างๆ ในท้องถิ่น

(7) ควรมีการวิจัยเพื่อออกแบบเวทีสาธารณะเรื่องอัตลักษณ์ท้องถิ่น-อัตลักษณ์อาเซียน เพื่อให้เป็นเวทีการเรียนรู้ร่วมกันของเครือข่ายพหุภาคีและเยาวชนในเขตพื้นที่การศึกษากับเยาวชนในอาเซียน

(8) ควรวิจัยเพื่อหาแนวทางในการเปลี่ยนบทบาทนักวิจัยทางสังคมศาสตร์จากนักสร้างทฤษฎีและเป็นคนนอกของสิ่งที่ตนศึกษา (ผู้สังเกตที่เป็นกลาง) ในกระบวนทัศน์แบบปฏิฐานนิยมและปฏิบัตินิยม ไปเป็นนักปฏิบัติการทางความคิด/นักสื่อสารอุดมคติ/อุดมการณ์/ปรัชญาและเป็น “คนใน” ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่ตนศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนทัศน์แบบจิตนิยม-ประชาธิปไตยแบบถึงรากถึงโคน-แนวคิดชุมชนนิยม

(9) ควรหารูปแบบการให้ทุนอุดหนุนการวิจัยที่เปิดโอกาสให้องค์กรพหุภาคีทางการศึกษาเพื่อท้องถิ่นระดับอำเภอมีบทบาทร่วมในการตัดสินใจเลือกโครงการวิจัยหรือร่วมประเมินคุณภาพงานวิจัย

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. (2553). **สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา.** พิมพ์ครั้งที่ 2; กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

โกศล ช่อผกา. (2542). **พุทธกระบวนทัศน์เชิงนิเวศวิทยาแนวลึก.** วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิดล.

จามะรี เชียงทอง. (2554) **จากมาร์กซิสม์ถึงเสรีนิยมใหม่ : การสร้างชนบทลาวในโลกสมัยใหม่และ "การพัฒนา" ในสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ.** เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2553). **การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.

ชัชชัย คุ้มทวีพร. (2549). การประเมินบทบาทของเทคโนโลยีการสื่อสารในการเรียนการสอน: มุมมองจากปรัชญาการศึกษา. ใน ชัชชัย คุ้มทวีพร, ปาริชาต สุวรรณบุบผา, ประสิทธิ์ ฤกษ์พิศุทธ์ และชาญณรงค์ บุญหนุน. (บรรณาธิการ). **ปรัชญาในสังคมไทย.** (หน้า 43-143) กรุงเทพฯ: โครงการส่งเสริมการวิจัยปรัชญาและศาสนาสัญจร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ไชยันต์ ไชยพร. (2551). **ข้อวิพากษ์ทฤษฎีการเมืองกระแสหลักของ คลิฟฟอร์ด เกียทซ์.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ Openbooks.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2543). "สำนักโครงสร้างนิยมกับการศึกษาศาสตร์ในสภาวะธรรมชาติ (Structuralism and Science of the Concrete)". ใน **วารสารธรรมศาสตร์** ปีที่ 26 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน.

_____. (2551). **รัฐศาสตร์แนววิพากษ์.** พิมพ์ครั้งที่ 3 แก้ไขเพิ่มเติม; กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

_____. (2553). **ความคิดทางการเมืองของ ฌาคส์ ร็องซีแยร์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมมติ.

ประทุม อังกูรโรหิต. (2543). **ปรัชญาปฏิบัตินิยม รากฐานปรัชญาการศึกษาในสังคมประชาธิปไตย**. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

ทัมทิม วงศ์ประยูร. (2536). **ประวัติและลัทธิเศรษฐกิจ (History of Economic Doctrines).** กรุงเทพฯ: วี.เจ. พริ้นติ้ง.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2554). **ทุนนิยมชายแดนนิคมเกษตรกรรมยางพารา.** เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ผู้จัดการรายวัน. (2557). จันทร์ที่ 17 กุมภาพันธ์: 3

พิพัฒน์ พสุธารชาติ. (2553). **รัฐกับศาสนา บทความว่าด้วย อาณาจักร ศาสนจักร และเสรีภาพ.** พิมพ์ครั้งที่ 3; กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศยาม.

มติชนรายวัน. (2554). 29 กรกฎาคม: 18

มติชนรายวัน. (2556). จันทร์ที่ 4 มีนาคม : 18

มติชนรายวัน. (2557). ศุกร์ที่ 7 กุมภาพันธ์ : 18

วีระ สมบูรณ์. (แปล). (2543). “ปาฐกถาเรอดิงเจอร์ 1997 โยงใยแห่งชีวิต ฟริตจ๊อฟ คาปรา”. ใน **วารสารธรรมศาสตร์** ปีที่ 26 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน.

_____. (2547). “มโนทัศน์แห่งองค์รวม: สำรวจเชิงวิพากษ์” ใน จารุปภา วะสี, ฉลวยวรรณ ชินะโชติ และศิริวรรณ สุขวิเศษ์ (บรรณาธิการ). **จับความคิดขีดเขียนโลกใหม่.** นครปฐม: คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

_____. (2548). **ชีวิตและความคิด อี.เอฟ.ชูมาเกอร์.** พิมพ์ครั้งที่ 3; กรุงเทพฯ: **open**books.

_____. (2541). **ความไม่รู้ไร้พรมแดน: บางบทสำรวจในดินแดนความคิดทางสังคม.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.

วรยุทธ ศรีวรกุล (2549). ปรัชญาการศึกษา. ใน ชัชชัย คุ้มทวีพร, ปาริชาต สุวรรณบุบผา, ประสิทธิ์ ฤกษ์พิศุทธ์ และชาญณรงค์ บุญหนุน. (บรรณาธิการ). **ปรัชญาในสังคมไทย.** (หน้า 145-169) กรุงเทพฯ: โครงการส่งเสริมการวิจัยปรัชญาและศาสนาสัญจร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

วราพร ศรีสุพรรณ. (2542). **การสร้างสรรค์ของเผ่าพันธุ์มนุษย์ก่อนการปฏิวัติอุตสาหกรรม.** นครปฐม: คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

_____. (2542). **วิถีแห่งสังคมอุตสาหกรรมและการแสวงหาทางใหม่.** นครปฐม: คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

_____. (2553) (1). “การปฏิรูปการศึกษาเพื่อการพัฒนามนุษย์ร่วมกับชุมชนท้องถิ่นของตน”. ใน **เอกสารการประชุมวิชาการและเผยแพร่ผลงานวิจัยระดับชาติเรื่อง “การขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษาไทย” เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันสถาปนาคณะครุศาสตร์ และเฉลิมฉลองศตพรรษวัฒนา ท่านผู้หญิงพูนทรัพย์ นพวงศ์ ณ อยุธยา**, 9 กรกฎาคม 2553 ณ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (178-184)

_____. (2553) (2). ประชาธิปไตยแบบสังคมเครือข่ายและการศึกษาแบบปฏิรูปนิยม. **วารสารสถาบันพระปกเกล้า.** 8(3), 90-108.

_____. (2556). “อุดมการณ์สังคมและการศึกษาแบบใหม่ที่พ้นไปจากอุดมการณ์แบบเสรีนิยม” ใน **การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยกรุงเทพ 2556 เรื่อง พลวัตการศึกษาสร้างสรรค์เพื่ออนาคตที่ยั่งยืน,** 23 พฤษภาคม 2556 ณ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ วิทยาเขตรังสิต. หน้า 390-405.

วัดลานคา อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี. (2550). **คนพวน 1**. เอกสารเผยแพร่งานฉลองศาลบรรพชน “ปู่เจ้าย่าเมือง” ไทยพวนสุพรรณบุรี 180 ปี (พ.ศ.2370-2550).

_____. (2551). **คนพวน 2**. เอกสารเผยแพร่งานปิดทองฉลององค์หลวงพ่อเก้าห้องร่วมสร้างวิหารไม้สักทอง.

สำลี ทองธิว. (2545). **หลักและแนวปฏิบัติในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา : กรณีวิชาวิทยาศาสตร์ระดับประถมศึกษา.** กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สกว. บทสัมภาษณ์ ดร.อติชาต เกตะพันธุ์ ใน**ประชาคมวิจัย** ปีที่ 19 ฉบับที่ 109: 38

สกว. ผลงานวิจัยที่นำไปใช้ประโยชน์และถ่ายทอดสู่ประชาชน. ใน **ประชาคมวิจัย** ปีที่ 19 ฉบับที่ 109: 82

อภิชัย พันธเสน (บรรณาธิการ). (2549). **สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

อนุช อาภาภิรม. (2555, 3-9 สิงหาคม.). “วิกฤตหนี้ลุกลาม: ร้อนไปทั้งโลก (จบ)”. **มติชนสุดสัปดาห์** ปีที่ 32 ฉบับที่ 1668. หน้า 38-39.

ฮาร์วี, เดวิด. (2555). ประวัติศาสตร์ฉบับย่อของลัทธิเสรีนิยมใหม่. (ภัควดี วีระภาสพงษ์, เก่งกิจ กิติเรียงลาภ, สุรัตน์ โหราชัยกุล, อภิรักษ์ วรรณสาธพ และนรุตม์ เจริญศรี, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.

ภาคผนวก 1

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมและผลที่ได้รับที่วางไว้และที่เกิดขึ้นจริง

การเปรียบเทียบวัตถุประสงค์

สิ่งที่กำหนดไว้	สิ่งที่ได้ดำเนินการ
วัตถุประสงค์หลัก เพื่อพัฒนาระบบและกลไกสนับสนุนสถานศึกษาในการจัดการการศึกษาเพื่อตอบสนองชุมชนท้องถิ่น วัตถุประสงค์ย่อยมี 3 ข้อคือ 1) เพื่อจัดตั้งเครือข่ายพหุภาคีพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่นระดับอำเภอ 2) เพื่อสร้างกระบวนการวางแผนแบบพหุภาคีในการจัดการสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นและออกแบบกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียน 3) เพื่อประเมินการยอมรับของสถานศึกษาต่อระบบและกลไกการทำงานแบบพหุภาคีที่เกิดขึ้น	1. ดำเนินการได้ตามวัตถุประสงค์หลัก คือ ได้รูปแบบการจัดตั้งองค์กรพหุภาคีและระบบการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นระดับอำเภอ 2. สำหรับวัตถุประสงค์ย่อยนั้นสามารถดำเนินการได้ตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 และ ข้อ 3 ส่วนข้อ 2 ดำเนินการได้ไม่ครบถ้วนคือ ยังไม่ได้ดำเนินการออกแบบกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียน เนื่องจากพหุภาคีและสถานศึกษายังเชื่อมโยงกันน้อยมาก และเวลาส่วนใหญ่ของโครงการยังต้องเน้นที่การออกแบบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น

การเปรียบเทียบกิจกรรม

สิ่งที่กำหนดไว้	สิ่งที่ได้ดำเนินการ
1) การวิเคราะห์ปัญหาด้านการจัดการศึกษาของอำเภอที่เป็นพื้นที่วิจัย โดยการสนทนากลุ่ม	ดำเนินการตามที่ระบุไว้
2) การกำหนดพหุภาคีร่วมกับเขตพื้นที่การศึกษา โดยดำเนินการจัดเวทีสื่อสารกับแกนนำเครือข่ายภาคประชาชน	ดำเนินการตามที่ระบุไว้ (เพิ่มจำนวนครั้งในการประชุมกับอำเภอพนมทวน และลดจำนวนครั้งลงในอำเภอบางปลาม้า)
3) ประชุมแกนนำพหุภาคีเพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับภาพลักษณ์ ศักยภาพ โอกาส และประเด็นปัญหาของการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งจะกลายเป็นเค้าโครงของสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น และจัดตั้งคณะทำงานจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น “อำเภอ....ศึกษา” ต่อไป	ดำเนินการตามที่ระบุไว้

การเปรียบเทียบกิจกรรม (ต่อ)

สิ่งที่กำหนดไว้	สิ่งที่ได้ดำเนินการ
4) ประชุมปฏิบัติการเรื่อง การเขียนหลักสูตรท้องถิ่น “อำเภอ....ศึกษา”	ดำเนินการโดยการประชุมต่อเนื่องหลายครั้ง
5) การพัฒนาแหล่งเรียนรู้	ใช้แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่เป็นหลัก
6) ดำเนินการทดลองใช้หลักสูตร/หน่วยการเรียนรู้และการติดตามผลการดำเนินการของสถานศึกษา	ดำเนินการตามที่ระบุไว้
7) การประชุมสรุปบทเรียนของพหุภาคีกับโรงเรียนนำร่อง	ดำเนินการตามที่ระบุไว้
8) การสื่อสารเพื่อขยายผลการเรียนรู้และประเมินการยอมรับของสถานศึกษา	ดำเนินการตามที่ระบุไว้

การเปรียบเทียบผลที่ได้รับ

สิ่งที่กำหนดไว้	สิ่งที่ได้ดำเนินการ
1. มีเครือข่ายพหุภาคีพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่นใน 2 อำเภอที่ทำการวิจัย	ได้จัดตั้งคณะทำงานพหุภาคีจัดทำสาระท้องถิ่นทั้งสองอำเภอ
2. มีโครงสร้างเนื้อหาของสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นที่นำเสนอโดยเครือข่ายพหุภาคีใน 2 อำเภอที่ทำการวิจัย	ได้สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น “พนมทวนศึกษา” และ “บางปลาม้าศึกษา”
3. มีแหล่งการเรียนรู้ ทรัพยากรและบุคลากรสำหรับการศึกษาเพื่อท้องถิ่นใน 2 อำเภอที่ทำการวิจัย	ได้แผนการสอน/หน่วยการเรียนรู้ที่เน้นการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นใน 2 อำเภอที่ทำการวิจัย
4. มีการรับรองสถานะภาพของเครือข่ายพหุภาคีโดยเขตพื้นที่การศึกษาและนายอำเภอ	เขตพื้นที่การศึกษามีการรับรองคณะทำงานของทั้งสองอำเภอ ส่วนการรับรองของนายอำเภอทำได้เฉพาะในอำเภอพนมทวนเท่านั้น

ภาคผนวก 2

แนวคำถามเพื่อวิเคราะห์ปัญหาด้านการจัดการศึกษาในการสนทนากลุ่มกับผู้บริหารสถานศึกษา

ประเด็นคำถาม

1. โรงเรียนของท่านมีปัญหาในการจัดการศึกษาอย่างไร
2. อะไรเป็นปัญหาสำคัญที่สุด
3. ท่านมีแนวคิดในการเลือกคณะกรรมการบริหารสถานศึกษาอย่างไร
4. ท่านคิดว่าคณะกรรมการบริหารสถานศึกษาควรมีบทบาทอย่างไร
5. ปัจจุบันคณะกรรมการบริหารสถานศึกษามีบทบาทตามที่คาดหวังหรือไม่
6. โรงเรียนมีปัญหาในกระบวนพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาหรือไม่ อย่างไร
7. โรงเรียนมีวิธีการในการออกแบบกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนอย่างไรและมีแนวทางสนับสนุนกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียนอย่างไร
8. โรงเรียนมีปัญหาในกระบวนพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นหรือไม่ อย่างไร
9. โรงเรียนมีวิธีการส่งเสริมครูให้เข้าถึงความรู้ท้องถิ่นหรือไม่ อย่างไร
10. โรงเรียนมีการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการเรียนการสอนหรือไม่ อย่างไร
11. โรงเรียนมีการเชิญภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นครูสอนในโรงเรียนหรือไม่ อย่างไร
12. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่โรงเรียนควรสอนเรื่องราวของท้องถิ่น
13. ท่านคิดว่าเรื่องราวของท้องถิ่นที่เด็กควรรู้คืออะไร
14. ท่านเห็นว่าสถานศึกษาควรมีบทบาทต่อชุมชนท้องถิ่นอย่างไร

ภาคผนวก 3

แบบสอบถามการยอมรับและข้อเสนอแนะต่อการทำงานแบบพหุภาคีในการศึกษาเพื่อท้องถิ่น

ประเมินกับพหุภาคีในอำเภอที่ทำวิจัย

โปรดแสดงความคิดเห็นเพื่อการประเมินโครงการวิจัย “การจัดการแบบพหุภาคีในการศึกษาเพื่อตอบสนองชุมชนท้องถิ่น” โดยทำเครื่องหมาย / ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

1. ข้อมูลส่วนตัว

( ) ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (นายก, รองนายก และสมาชิกสภา) ( ) เจ้าหน้าที่ อปท.

( ) ข้าราชการ/พนักงานจากส่วนราชการอำเภอ ( ) ข้าราชการบำนาญ

( ) ผู้บริหารโรงเรียน ( ) ครู อาจารย์ ที่ทำการสอน

( ) ศึกษานิเทศก์ ( ) อสม.หรือผู้นำองค์กรชุมชน

( ) ผู้ประกอบการ/ภาคเอกชน ( ) อื่นๆ ระบุ .....

2. ทัศนะต่อระบบการศึกษา

หัวข้อที่ประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. โรงเรียนควรมีบทบาทในการจัดการศึกษาเกี่ยวกับวิถีชุมชน					
2. โรงเรียนควรส่งเสริมให้นักเรียนสนใจตั้งคำถามเกี่ยวกับเหตุผล-ความต้องการในการพัฒนาในชุมชนท้องถิ่นของตน					
3. โรงเรียนควรสนับสนุนให้เด็กมีบทบาทต่อสังคม					
4. โรงเรียนควรเปิดกว้างต่อวิธีวิทยาการเรียนรู้ที่หลากหลาย รวมถึงวิธีวิทยาแบบชาวบ้าน					
5. โรงเรียนควรให้ความสำคัญกับแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายในชุมชน/ท้องถิ่น/อำเภอ					
6. โรงเรียนควรให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ตามอัธยาศัยและถือเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ตามหลักสูตรท้องถิ่น					

3. ทัศนะต่อระบบและกลไกที่จะรองรับการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่น

หัวข้อที่ประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. ควรจัดตั้งพหุภาคีจัดการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่นระดับอำเภอ					

หัวข้อที่ประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
2. เขตพื้นที่การศึกษาและนายอำเภอควรเป็นแกนกลางประสานให้เกิดพหุภาคีฯ ระดับอำเภอ					
3. ควรเชิญชวนแกนนำของเครือข่ายต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น แกนนำ อสม. แกนนำเกษตรกร ฯลฯ เข้าร่วมเป็นพหุภาคีด้วย					
4. พหุภาคีฯ ควรมีบทบาทสื่อสารภาพอนาคตของสังคมชุมชนท้องถิ่น และลักษณะของการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่น					
5. พหุภาคีฯ ควรร่วมกับส่วนราชการต่างๆ จัดให้มีการสัมมนาเพื่อทำความเข้าใจตำแหน่งแห่งที่และอัตลักษณ์ของท้องถิ่น สถานการณ์ปัญหา และแนวทางเสริมสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่น					
6. พหุภาคีฯ ควรมีบทบาทกำหนดหลักสูตร/สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น และกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียน					
7. อปท. และเขตพื้นที่การศึกษาควรสนับสนุนพหุภาคี เป็นค่าใช้จ่ายในการจัดประชุม ค่าตอบแทนการเขียนสาระการเรียนรู้ และค่าผลิตเอกสาร “สาระท้องถิ่น”					
8. พหุภาคีฯ และเขตพื้นที่การศึกษาควรมีบทบาทในการพัฒนาครูให้สามารถนำหลักสูตรหรือสาระการเรียนรู้เพื่อชุมชนท้องถิ่นไปจัดทำเป็นหน่วยการเรียนรู้ที่เน้นการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้					
9. อปท. ควรมีบทบาทสนับสนุนค่าใช้จ่ายและพาหนะเดินทางสำหรับสถานศึกษาเพื่อการเรียนรู้ในแหล่งการเรียนรู้ของตำบลและอำเภอ					
10. พหุภาคีฯ เขตพื้นที่การศึกษา และ อปท.ควรมีระบบติดตามผลการนำหลักสูตร/สาระท้องถิ่น/กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ไปใช้ในสถานศึกษา เพื่อให้เกิดการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรหรือสาระการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง					

ข้อเสนอแนะอื่นๆ

....

.....

ภาคผนวก 4

แบบสอบถามการยอมรับต่อการจัดการแบบพหุภาคีในการศึกษาเพื่อท้องถิ่น

(โครงการวิจัย “การจัดการแบบพหุภาคีในการศึกษาเพื่อตอบสนองชุมชนท้องถิ่น”)

ประเมินกับผู้บริหารสถานศึกษาและบุคคลากรสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา

โปรดแสดงความคิดเห็นโดยอิสระ โดยทำเครื่องหมาย / ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

ข้อมูลส่วนตัว

1. ตำแหน่งหน้าที่ของท่าน

( ) ผู้อำนวยการโรงเรียน ( ) รองผู้อำนวยการโรงเรียนหรือผู้แทนผู้บริหาร

( ) ศึกษานิเทศก์ ( ) อื่นๆ ระบุ .....

2. อำเภอที่ท่านปฏิบัติงาน

( ) พนมทวน ( ) ห้วยกระเจา ( ) ท่ามะกา

ประเด็นคำถาม

1. ท่านเห็นด้วยกับการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น 7 สาระ เพียงใด

หัวข้อที่ประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1) ภูมิศาสตร์ โครงสร้างพื้นฐานและการขนส่ง					-
2) เศรษฐกิจชุมชน					
3) สวัสดิการสังคม					
4) ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และภูมิปัญญา					
5) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม					
6) ประเด็นปัญหาร่วม (ในระดับพื้นที่)					
7) อัตลักษณ์ร่วม (ในระดับพื้นที่)					

2. ท่านเห็นด้วยกับการจัดทำสาระท้องถิ่นตำบล/อำเภอศึกษาเพียงใด

หัวข้อที่ประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1) ควรมีสาระท้องถิ่น “ตำบล...ศึกษา”					-
2) ควรจัดตั้งพหุภาคีจัดทำสาระท้องถิ่น“ตำบล...ศึกษา”					
3) ท่านในฐานะผู้นำของสถานศึกษายินดีเป็นส่วนหนึ่งในพหุภาคีจัดทำสาระท้องถิ่น“ตำบล...ศึกษา”					

หัวข้อที่ประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
4) ควรมีสาระท้องถิ่น “อำเภอ...ศึกษา”					
5) ควรจัดตั้งพหุภาคีจัดทำสาระท้องถิ่น“อำเภอ...ศึกษา”					
6) กลุ่ม/เครือข่ายสถานศึกษาที่ท่านสังกัดอยู่ควรเป็นส่วนหนึ่งในพหุภาคีจัดทำสาระท้องถิ่น“อำเภอ...ศึกษา”					
7) เขตพื้นที่ฯ ร่วมกับนายอำเภอควรเชิญ อปท.ทั้งอำเภอมาประชุมเพื่อสร้างข้อตกลงในการจัดทำสาระท้องถิ่น “อำเภอ...ศึกษา”					
8) ควรมีมาตรฐานและตัวชี้วัดสาระท้องถิ่นระดับอำเภอ โดยไม่จำเป็นต้องอิงกับหรือประเมินตามสาระแกนกลาง					
9) พหุภาคีจัดทำสาระท้องถิ่น“อำเภอ...ศึกษา” ควรยกระดับเป็นสถาบันการเรียนรู้ท้องถิ่นอำเภอ.....เพื่อมีบทบาทร่วมกับเขตพื้นที่การศึกษาในการจัดการสาระท้องถิ่น (ผลิตสื่อ จัดการแหล่งเรียนรู้ จัดทำโครงการค่าย “อำเภอ...ศึกษา” รวมถึงกำหนดมาตรฐาน/ตัวชี้วัด/ประเมินผลสาระท้องถิ่น					
10) หากมีสาระท้องถิ่น “ตำบล...ศึกษา” หรือ “อำเภอ...ศึกษา” สถานศึกษาของท่านมีความพร้อมที่จะนำสาระดังกล่าวเข้าสู่หลักสูตรสถานศึกษา					

5. โดยภาพรวมท่านเห็นด้วยกับแนวคิดของโครงการวิจัยนี้ในระดับใด

( ) มากที่สุด ( ) มาก ( ) ปานกลาง ( ) น้อย ( ) น้อยที่สุด

6. ท่านยินดีและพร้อมสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษาจากฐานของชุมชนท้องถิ่นในระดับใด

( ) มากที่สุด ( ) มาก ( ) ปานกลาง ( ) น้อย ( ) น้อยที่สุด

3. ข้อเสนอแนะต่อเขตพื้นที่การศึกษา ในการสนับสนุนการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ‘‘อำเภอ...ศึกษา’’

.....

.....

.....

.....

4. ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

คำสั่งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 2

ที่ 197 / 2556

เรื่อง แต่งตั้งคณะทำงานจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น"พนมทวนศึกษา"

ด้วยโครงการวิจัยเรื่อง "การจัดการแบบพหุภาคีในการศึกษาเพื่อตอบสนองชุมชนท้องถิ่น" ซึ่งเป็นโครงการที่ดำเนินการโดย คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 2 ภายใต้การสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มีวัตถุประสงค์การวิจัย คือ สนับสนุนให้เกิดองค์กรเครือข่ายที่เรียกว่า เครือข่ายพหุภาคีด้านการศึกษาระดับอำเภอ เพื่อให้เป็นองค์กรที่มีบทบาทร่วมกับเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรี เขต 2 ในกำหนด (1) สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น "พนมทวนศึกษา" และ (2) แนวทางส่งเสริมการบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียนในอำเภอพนมทวน ในการนี้ เพื่อให้การดำเนินการเป็นด้วยความเรียบร้อย และบรรลุตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงขอแต่งตั้งคณะทำงานจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น"พนมทวนศึกษา" ดังต่อไปนี้

สาระที่ 1 ภูมิศาสตร์และโครงสร้างพื้นฐานด้านระบบโลจิสติกส์ของอำเภอพนมทวน

1.1 นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง	นายยกเทศมนตรีตำบลพนมทวน	ที่ปรึกษา
1.2 นายสมโภชน์ ดอกยอ	ผู้ทรงคุณวุฒิ	ประธานคณะทำงาน
1.3 นายสมยศ ชนะดวงใจ	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดบ้านทวน	กรรมการ
1.4 นางพรทิพย์ สามนปาล	นักวิชาการศึกษา	กรรมการ
1.5 นางมยุรี เชาว์ไว	ครูชำนาญการพิเศษ ร.ร.วัดบ้านทวน	กรรมการ
1.6 นางบุบผา วรรณศิริ	ครูชำนาญการพิเศษ ร.ร.วัดบ้านทวน	กรรมการ
1.7 นางสาวจินตนา สุขสมแดน	ศึกษานิเทศก์ สพป.กาญจนบุรี เขต 2	กรรมการ
1.8 นายกิตติวัฒน์ ธนโรจน์เดชานนท์	นักวิชาการศึกษา เทศบาลตำบลพนมทวน	กรรมการและเลขานุการ

สาระที่ 2 เศรษฐกิจชุมชนในอำเภอพนมทวน

2.1 นายอลงกต ตะพัง	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลพังตรุ	ที่ปรึกษา
2.2 นายพันศักดิ์ เอี่ยมสะอาด	ผู้ทรงคุณวุฒิ	ประธานคณะทำงาน
2.3 นายวิชา จุลทรักษ์	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดเบญพาด	กรรมการ
2.4 นายสมคิด ผลเจริญพงศ์	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านบ่อระแหง	กรรมการ
2.5 นางบุญนาค เมฆจินดา	ครูชำนาญการพิเศษ ร.ร.วัดเบญพาด	กรรมการ
2.6 นางกัญญา ชมละม้าย	ครูชำนาญการพิเศษ ร.ร.วัดเจญพาด	กรรมการ

2.7 นางไพเราะ สุขสันต์	ครูชำนาญการพิเศษ ร.ร.บ้านบ่อระแหง	กรรมการ
2.8 นางกรองทอง โพธิ์ทอง	ศึกษานิเทศก์ สพป.กาญจนบุรี เขต 2	กรรมการ
2.9 นางจีรวรรณ พิสนาถ	นักวิชาการศึกษา อบต.พังตรุ	กรรมการและเลขานุการ
2.10 นางกนกวรรณ แช่มช้อย	นักวิชาการศึกษา อบต.พังตรุ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

สาระที่ 3 สวัสดิการสังคมในชุมชนอำเภอพนมทวน

3.1 นายชนะ สุกพรหม	นายกเทศมนตรีมนตรีตำบลหนองสาหร่าย	ที่ปรึกษา
3.2 นายศิวโรฒ จิตนิยม	ผู้ทรงคุณวุฒิ	ประธานคณะทำงาน
3.3 นายบุญยัง เซียงฉิม	ผู้ทรงคุณวุฒิ	กรรมการ
3.4 นายพร้อมพล บุตรวงศ์	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านสระลุมพุก	กรรมการ
3.5 นายธวัชชัย จึงประวัติ	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองขุย	กรรมการ
3.6 นางกาญจนา เทพประสิทธิ์	ครูชำนาญการพิเศษ ร.ร.บ้านสระลุมพุก	กรรมการ
3.7 นางบังอร ท่าน้ำตื้น	ครูชำนาญการพิเศษ ร.ร.บ้านสระลุมพุก	กรรมการ
3.8 นางอุบลรัตน์ นักเวศน์	ครูชำนาญการพิเศษ ร.ร.บ้านหนองขุย	กรรมการ
3.9 นางพูลทรัพย์ หินอ่อน	ศึกษานิเทศก์ สพป.กาญจนบุรี เขต 2	กรรมการ
3.10 นางธัญญรัตน์ พุฒธิพงษ์	นักวิชาการ เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย	กรรมการและเลขานุการ

สาระที่ 4 ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอพนมทวน

4.1 นายคำรณ เบญพาด	นายกเทศมนตรีตำบลรางหวาย	ที่ปรึกษา
4.2 นายธนู จารุพงษ์	ผู้ทรงคุณวุฒิ	ประธานกรรมการ
4.3 นายประยูร ใจอดทน	ผู้ทรงคุณวุฒิ	รองประธานกรรมการ
4.4 นายสมพร ดอกลำเจียก	ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลพนมทวน	กรรมการ
4.5 นายธรรมะ เที่ยงธรรม	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านตลาดเขตมิตรภาพที่ 105	กรรมการ
4.6 นายอติชาติ ชินพัณณ์	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองจอก	กรรมการ
4.7 นายกมล กลีบทอง	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านดอนเตาอิฐ	กรรมการ
4.8 นางสุดเฉลี่ยว จารุพงษ์	ครูชำนาญการพิเศษ ร.ร.อนุบาลพนมทวน	กรรมการ
4.9 นางพยุง ใบแย้ม	ครูชำนาญการพิเศษ ร.ร.บ้านตลาดเขตมิตรภาพที่ 105	กรรมการ
4.10 นางกมลวรรธน์ มนต์ประสิทธิ์	ศึกษานิเทศก์ สพป.กาญจนบุรี เขต 2	กรรมการ
4.11 นางสาวพรพิมล สืบนาค	นักวิชาการเทศบาลตำบลรางหวาย	กรรมการและเลขานุการ
4.12 นางสาววารินทร์ เอี่ยมใจดี	นักวิชาการเทศบาลตำบลตลาดเขต	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
4.13 นายเฉลิมวุฒิ ปั้นหยัด	นักวิชาการเทศบาลตำบลตลาดเขต	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

สาระที่ 5 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในอำเภอพนมทวน

5.1 นายสุวรรณวิชช์ เปรมปรีด์	นายยกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง	ที่ปรึกษา
5.2 นายบุญช่วย อินทรักษา	ผู้ทรงคุณวุฒิ	ประธานคณะกรรมการ
5.3 นายกันตพงศ์ เพ็งอร่าม	ผู้ทรงคุณวุฒิ	กรรมการ

5.4 นายประยงค์ แก้วประดิษฐ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ กรรมการ
5.5 นายบุญทรง สัปปุริสกุล ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดห้วยสะพาน กรรมการ
5.6 นางปฐมา สิทธิสร ผู้อำนวยการบ้านหลุมหิน กรรมการ
5.7 นางสาวปราณี ฝักเขียว ครูชำนาญการพิเศษ ร.ร.วัดห้วยสะพาน กรรมการ
5.8 นางบุญสม แช่มช้อย ครูชานาญการพิเศษ ร.ร.บ้านหลุมหิน กรรมการ
5.9 นางคณาพร สาครเสถียรกุล ศึกษานิเทศก์ สพป.กาญจนบุรี เขต 2 กรรมการ
5.10 นางจุฑาทิพย์ ศรีมงคลชัย นักวิชาการ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง กรรมการและเลขานุการ
5.11 นางสาวใกล้รุ่ง พรหมมา นักวิชาการ องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งสมอ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

สาระที่ 6 ปัญหาในวัยเด็กและวัยรุ่น

6.1 นายอภิรักษ์ คชนา นายกองค์การบริหารส่วนตำบลดอนตาเพชร ที่ปรึกษา
6.2 นายวันชัย ดอกยอ ผู้ทรงคุณวุฒิ ประธานคณะกรรมการ
6.3 นายธวัช รักกาญจนันท์ ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสาลวนาราม กรรมการ
6.4 นายไพวิทย์ ใจกล้า ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านดอนมะขาม กรรมการ
6.5 นางพัชรี ไชยมนตรีกุล ครูชำนาญการพิเศษ ร.ร.วัดสาลวนาราม กรรมการ
6.6 นางสุนันท์ กลีบทอง ครูชำนาญการพิเศษ ร.ร.บ้านดอนมะขาม กรรมการ
6.7 นางนพสรวง ประเสริฐลาภ ครูชำนาญการพิเศษ ร.ร.บ้านดอนมะขาม กรรมการ
6.8 นางสาวสุภาพ จัดละ ศึกษานิเทศก์ สพป.กาญจนบุรี เขต 2 กรรมการ
6.9 นางสาวธันยลิน พีรวิชัยนนท์ ครูชำนาญการ ร.ร.วัดสาลวนาราม กรรมการ
6.10 นางสาวรวีกานต์ เต้นพิทักษ์ นักวิชาการ องค์การบริหารส่วนตำบลดอนตาเพชร กรรมการและเลขานุการ

สาระที่ 7 คุณลักษณะของคนท้องถิ่นพนมทวน : วิถีบุญ รู้คุณป่า และผู้กล้าในสมรภูมิ

7.1 นายชุมพล คชายุทธ นายกเทศมนตรีตำบลดอนเจดีย์ ที่ปรึกษา
7.2 นายรัตน์ ชาวนาฟาง ผู้ทรงคุณวุฒิ ประธานคณะกรรมการ
7.3 นายอัมพร ทองอำไพ ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดดอนเจดีย์ กรรมการ
7.4 นายสุชาติ อาจปักษา ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดบ้านน้อย กรรมการ
7.5 นายพีระพล ปฏิทัศน์ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านดอนสระ กรรมการ
7.6 นางสุจินันท์ เหลืองอร่ามวิฑูร ครูชำนาญการพิเศษ ร.ร.วัดดอนเจดีย์ กรรมการ
7.7 นายนภดล เมนะคงคา ครูชำนาญการพิเศษ ร.ร.วัดบ้านน้อย กรรมการ
7.8 นายสมภพ บ้งชมโพธิ์ ครูชำนาญการพิเศษ ร.ร.บ้านดอนสระ กรรมการ
7.9 นายประคอง บัวปรอท ศึกษานิเทศก์ สพป.กาญจนบุรี เขต 2 กรรมการ
7.10 นางสาวกนิษฐา สายดี นักวิชาการ องค์การบริหารส่วนตำบลพนมทวน กรรมการและเลขานุการ
7.11 นางศศิกาญจน์ สิงห์แจ่ม นักวิชาการเทศบาลตำบลดอนเจดีย์ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ทั้งนี้ให้ผู้ได้รับการแต่งตั้ง ปฏิบัติหน้าที่ในการจัดทำสาระหลักสูตรท้องถิ่น"พนมทวนศึกษา" ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยต่อไป

สั่ง ณ วันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2556

(นายอนันต์ กัลปะ)

ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต ๒

คำสั่งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 2

ที่ 1 / 2557

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการปรับปรุงสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น"พนมทวนศึกษา"

ตามที่คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 2 ภายใต้การสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ดำเนินการโครงการวิจัยเรื่อง "การจัดการแบบพหุภาคีในการศึกษาเพื่อตอบสนองชุมชนท้องถิ่น" ซึ่งเป็นโครงการที่ดำเนินการโดย มีวัตถุประสงค์การวิจัย คือ สนับสนุนให้เกิดองค์กรเครือข่ายที่เรียกว่า เครือข่ายพหุภาคีด้านการศึกษาระดับอำเภอ เพื่อให้เป็นองค์กรที่มีบทบาทร่วมกับเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรี เขต 2 ในกำหนด (1) สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น "พนมทวนศึกษา" และ (2) แนวทางส่งเสริมการบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียนในอำเภอพนมทวน ในการนี้ โครงการดังกล่าวได้ดำเนินการเสร็จเรียบร้อยแล้ว แต่เพื่อให้สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น "พนมทวนศึกษา" มีความสมบูรณ์และใช้ในการเผยแพร่ต่อไป จึงขอแต่งตั้งคณะกรรมการปรับปรุงสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น"พนมทวนศึกษา" ดังต่อไปนี้

1. นายปกรณ์ ม่วงเจริญ รอง ผอ.สพป. ปฏิบัติราชการแทน ผอ.สพป. กาญจนบุรี เขต ๒ ประธานคณะกรรมการ
2. นายฑรัน เหลืองสะอาด ปลัดอำเภอพนมทวน รองประธานคณะกรรมการ
3. นายพร้อมพล บุตรวงศ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านสระลุมพุก กรรมการ
4. นายวิชา จุลทรักษ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดเบญพาด กรรมการ
5. นางสุจิรา มาลาคำ ผู้อำนวยการ การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพนมทวน กรรมการ
6. นายสมโภชน์ ดอกยอ ผู้ทรงคุณวุฒิ กรรมการ
7. นายแรม เชียงกา ผู้ทรงคุณวุฒิ กรรมการ
8. นางสาวธันยลิน พีรวิชัยนนท์ ครู ชำนาญการพิเศษ โรงเรียนวัดสาลวนาราม กรรมการ
9. นายบรรจบ ชูใจ ครู ชำนาญการพิเศษ โรงเรียนวัดดอนเจดีย์ กรรมการ
10. นางวารุณี พวงสุข ครู ชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านบ่อระแหง กรรมการ
11. นางสาวเพียงจันทร์ บัวซ้อน ครูพี่เลี้ยงเด็ก อบต.ทุ่งสมอ กรรมการ
12. นางสาวพรพิมล สืบนาค หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมการศึกษา ตำบลรางหวาย กรรมการ
13. นางธัญญรัตน์ พุฒธิพงษ์ นักวิชาการ เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย กรรมการ
14. นางสาวจินตนา สุขสมแดน ศึกษานิเทศก์ สพป.กาญจนบุรี เขต 2 กรรมการ
15. นายประคอง บัวปรอท ศึกษานิเทศก์ สพป.กาญจนบุรี เขต 2 กรรมการและเลขานุการ

16. นางสาวสุภาพ จัดละ ศึกษานิเทศก์ สพป.กาญจนบุรี เขต 2 กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ทั้งนี้ให้ผู้ได้รับการแต่งตั้ง ปฏิบัติหน้าที่ในการปรับปรุงสาระการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่น"พนมทวนศึกษา" ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยต่อไป

สั่ง ณ วันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2557

(นายปกรณ์ ม่วงเจริญ)

รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ปฏิบัติราชการแทน

ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต ๒

ประกาศสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1
เรื่อง การจัดตั้งเครือข่ายพหุภาคีพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่นระดับอำเภอ

ด้วย คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มีวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อสนับสนุนให้เกิดองค์กรเครือข่ายที่เรียกว่า เครือข่ายพหุภาคีด้านการศึกษาระดับอำเภอ คือ อำเภอบางปลาม้า เพื่อให้เป็นองค์กรที่มีบทบาทร่วมกับเขตพื้นที่การศึกษา ในการกำหนด (1) สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น "บางปลาม้าศึกษา" และ (2) แนวทางส่งเสริมการบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียน โครงการนี้ได้เริ่มดำเนินการในเดือนพฤศจิกายน 2555 จนถึงปัจจุบันซึ่งใกล้จะสิ้นสุดระยะเวลาโครงการแล้ว

ฉะนั้นเพื่อให้การดำเนินการจัดตั้งเครือข่ายพหุภาคีพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่นระดับอำเภอ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงขอดำเนินการประกาศเครือข่ายพหุภาคีพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่นระดับอำเภอบางปลาม้า ดังนี้

สาระที่ 1 โครงสร้างพื้นฐาน และการคมนาคมขนส่ง

1. นายสมชาย บริบูรณ์บันเทิง	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดลำบัว
2. นางวงเดือน จันทกิจ	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล
3. นางลำดวน อภิเดช	
4. นางสิริมน หมอยาดี	ครูโรงเรียนวัดลำบัว

สาระที่ 2 เศรษฐกิจชุมชน

1. นางวรญา อดุลยศักดิ์	ครูโรงเรียนวัดโพธิ์ศรี
2. นายปุ่น ชาติทอง	เครื่องจักสาน
3. นายอนันต์ มงคลรัตน์	ประธานชมรมร้านอาหารจังหวัดสุพรรณบุรี
4. นายปั่น เปิ่นใจช่วย	เครื่องจักสาน
5. นางภาพิมณ สุวรรณ	ครูโรงเรียนวัดโพธิ์ศรี
6. นายวรรณพร ศิริสมบูรณ์เวช	ครูโรงเรียนวัดโพธิ์ศรี

สาระที่ 3 สวัสดิการชุมชน

1. นางบัวพิศ รอดทัศนา	ครูโรงเรียนวัดลานคา
2. นายมนัส รอดทัศนา	ข้าราชการบำนาญ

สาระที่ 4/...

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. นางวิไลลักษณ์ โสมภีร์	ครูโรงเรียนวัดโพธิ์ศรี
2. นายพงษ์ พันธ์ศิริ	ข้าราชการบำนาญ
3. นายดา จานสิบสี	ปราชญ์ชาวบ้าน
4. นายบุญส่ง โสมภีร์	ครูโรงเรียนวัดโพธิ์ศรี

สาระที่ 5 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1. นายธนาชิต แก้วชนะ	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดศาลาท่าทราย
2. นางมาลี เกิดคล้าย	ครูโรงเรียนวัดเสาธง
3. นางเฉลา นิลวรรณ	ประธานชมรมโรงเรียนชาวนา

สาระที่ 6 ปัญหาในวัยเด็กและวัยรุ่น

1. นางเฉลียว เอี่ยมสกุล	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดวังพลับเหนือ
2. นายกิตติพล เอี่ยมสกุล	รองผู้อำนวยการโรงเรียนหรรษาสุจิตต์วิทยา 2
3. นางลักขณา โพธากุล	ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมะขามล้ม
4. นางรู้จิต ดวงจันทร์	ครูโรงเรียนหรรษาสุจิตต์วิทยา 2
5. นายธีรพันธ์ ทักษ์กิติพงษ์	เจ้าพนักงานสาธารณสุขชำนาญการ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมะขามล้ม

สาระที่ 7 คุณลักษณะของคนท้องถิ่นอำเภอบางปลาม้า

1. นางสาวฤทัยวรรณ หาญกล้า	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดดอนไข่เต่า
2. นายเธียรินทร์ ปัทมนิรันค์กุล	ปลัดอำเภอ อบต.วัดโบสถ์
3. นายเศรษฐ์ปพน กาญจนกิตต์	ครูโรงเรียนวัดดอนไข่เต่า
4. นายประสาน สารศรี	ครูโรงเรียนวัดบางจิก

ประกาศ ณ วันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ. 2556

(นายอนุสรณ์ ฟูเจริญ)
ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1